

Türkiye

**2013 Nüfus ve Sağlık Araştırması
İleri Analiz Çalışması**

2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

İleri Analiz Çalışması

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
Ankara, Türkiye

Katkıda bulunanlar:

T.C. Kalkınma Bakanlığı
Ankara, Türkiye

ve

T.C. Sağlık Bakanlığı
Ankara, Türkiye

Mali kaynağı sağlayan:

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

“Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı”
(KAMAG)

Eylül, 2015
Ankara

Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü

T.C. Kalkınma Bakanlığı

TÜBİTAK
Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma
Kurumu

Yayın No: NEE-HÜ.15.01

ISBN 978-975-491-412-2

Bu yayında yer alan bilgilerden Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü sorumludur ve bu bilgiler hiçbir şekilde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) görüşünü yansıtmamaktadır.

Bu çalışma 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2013) kapsamında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. TNSA-2013, Türkiye'de 1968'den bu yana her beş yılda bir yapılan nüfus araştırmaları çerçevesinde, ilk dördü 1993, 1998, 2003 ve 2008 yıllarında yapılmış olan Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nın (Demographic and Health Surveys–DHS) beşincisidir. TNSA-2013 11.794 hanehalkı ve 15-49 yaşları arası 9.746 kadın görüşmesi kapsayan ulusal düzeyde temsiliyete sahip bir araştırmadır. TNSA-2013'ün saha çalışması Eylül 2013 ve Ocak 2015 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ve Kalkınma Bakanlığı ile işbirliği içinde yürütülmüştür. TNSA-2013'ün mali desteği Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı kapsamında sağlanmıştır.

TNSA-2013'ün temel amacı doğurganlık düzeyleri ve doğurganlıktaki değişimler, bebek ve çocuk ölümlülüğü, aile planlaması, anne ve çocuk sağlığı ile beslenme konularında güncel ve güvenilir bilgi üretmektir. Bu bilgilerin toplanması, üreme sağlığı konularında bilgiye dayanan politikaların oluşturulabilmesi ve planlama, izleme ve değerlendirme programları için büyük önem taşımaktadır. TNSA-2008'in örnekleme ülke geneli, kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ve beş coğrafi bölge düzeyinde analiz yapmaya izin verecek şekilde tasarlanmıştır. Örneklem ayrıca araştırma kapsamında yer alan bazı konulardaki analizlerin Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde oluşturulan 12 coğrafi bölge (NUTS 1) için yapılmasına da olanak vermektedir. Verilerin Türkiye'de aile planlaması ve sağlık programlarının değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde program yürütücüleri ve politika belirleyiciler tarafından kullanılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın sonuçları, daha önce beş yılda bir yapılmış olan demografik araştırmaların sonuçları ile karşılaştırılabilir niteliktedir.

TNSA-2013 konusunda daha ayrıntılı bilgi için: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 06100 Ankara, Türkiye (telefon: 312-305-1115; faks: 312-311-8141; e-posta: hps@hacettepe.edu.tr; internet: www.hps.hacettepe.edu.tr). The DHS Program projesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için: ICF International, 530 Gaither Road, Suite 500, Rockville, MD 20850, USA (telefon: 301-407-6500; faks: 301-407-6501; e-posta: info@DHSprogram.com; internet: www.DHSprogram.com).

Bu yayın için önerilen kaynak gösterim şekli:

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015), “2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması”. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd. Şti. tarafından basılmıştır.

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1516/1 Sokak No: 35 Yenimahalle /Ankara

Tel: 0312 2299265

İÇİNDEKİLER

Tablolar ve Şekiller Listesi	iii
Önsöz	ix

BÖLÜM 1 TÜRKİYE’DE AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ: 1968-2013

1.1 Giriş.....	2
1.2 Veri Kaynağı ve Yöntem.....	4
1.3 Literatür ve Teorik Çerçeve	9
1.4 Aile Yapısına İlişkin Bulgular.....	16
1.5 Hanehalkı Üyelerinin Özelliklerine Göre Aile Yapısı	26
1.6 Aile Yapısının Belirleyicileri	35
1.7 Sonuç ve Tartışma.....	37
1.8 Kaynaklar	44

BÖLÜM 2 EVLENME RİSKİ FARKLILAŞAN KADIN GRUPLARI

2.1 Giriş.....	50
2.2 Veri Kaynağı ve Yöntem.....	52
2.3 Çalışmanın Bulguları.....	62
2.4 Sonuç ve Tartışma.....	81
2.5 Kaynaklar	87
2.6 Ek Tablo ve Şekiller.....	90

BÖLÜM 3 TÜRKİYE’DE KADINLARIN İÇ GÖÇ ÖRÜNTÜSÜ VE İÇ GÖÇ NEDENLERİ

3.1 Giriş.....	98
3.2 Veri Kaynağı ve Yöntem.....	101
3.3 Bulgular	111
3.4 Sonuç ve Tartışma.....	133
3.5 Kaynaklar	136

BÖLÜM 4 İSTEYEREK VE KENDİLİĞİNDEN DÜŞÜKLERİN YAYGINLIĞI VE DÜŞÜKLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1 Giriş.....	141
4.2 Kavramsal Çerçeve	143
4.3 Yöntem	149
4.4 Bulgular.....	153
4.5 Sonuç ve Tartışma.....	167
4.6 Kaynaklar	169

BÖLÜM 5 TÜRKİYE’DE DOĞURGANLIK TERCİHLERİ

5.1	Giriş.....	176
5.2	Literatür ve Kavramsal Çerçeve.....	177
5.3	Veri Kaynağı ve Yöntem.....	183
5.4	Bulgular.....	191
5.5	Sonuç ve Tartışma.....	210
5.6	Kaynaklar	214
5.7	Ek Tablolar	218

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablolar

Tablo 1.1	Aile yapılarının sınıflaması	6
Tablo 1.2	Analizde yararlanılan değişkenler	9
Tablo 1.3	Türkiye’de aile yapısının değişimi	17
Tablo 1.4	Türkiye’de aile yapısının detaylı değişimi	18
Tablo 1.5	Aile yapısının yerleşim yerleri temelinde yüzde dağılımı	20
Tablo 1.6	Bölgelere göre aile yapısı	22
Tablo 1.7	Bölgelere göre aile yapısı	23
Tablo 1.8	Refah düzeyine göre aile yapısı	25
Tablo 1.9	Hanehalkı nüfusunun cinsiyet yapısı	27
Tablo 1.10	Hanehalkı nüfusunun yaş yapısı	28
Tablo 1.11	Hanehalkı üyelerinin yaş yapısı	30
Tablo 1.12	Hanehalkı üyelerinin yaşlı sayısının dağılımı	31
Tablo 1.13	Hanehalkındaki yaşlı sayısı	32
Tablo 1.14	Hanehalkı üyelerinin medeni durumu	34
Tablo 1.15	Multinomial lojistik regresyon analizinin sonuçları	36
Tablo 2.1	Olay tarihçesi analizlerinde kullanılan bağımsız değişkenler	57
Tablo 2.2	Kümeleme analizinde kullanılan değişkenler	58
Tablo 2.3	Çocukların yaşlarına göre kadınların evlilik evreleri	59
Tablo 2.4	Kadınların temel özellikleri	62
Tablo 2.5	Kadınların ailelerinin temel özellikleri	64
Tablo 2.6	İlk evlenme riskine maruz kalan kadınlar	66
Tablo 2.7	Farklı modeller için ilk evliliğe geçiş görel riskleri, Türkiye 1975-2013	67
Tablo 2.8	Evlenme riskine göre kadınların evliliklerinin kuruluşu	69
Tablo 2.9	Evlenme riskine göre kadınların kamusal alana katılımları	70
Tablo 2.10	Evlenme riskine göre özel alanda iş bölümü	73
Tablo 2.11	Evlenme riskine göre ev içinde ve dışında çocuklarla ilgili faaliyetleri öncelikli yapan kişi	78
Tablo 2.12	Evlenme riskine göre kadınların şiddete ilişkin tutumları	81
Ek Tablo 2.1	Toplam doğurganlık hızı	91
Ek Tablo 2.2	Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre kadınların eğitim düzeyleri	92
Ek Tablo 2.3	Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre kadınların şiddete ilişkin tutumları	92

Tablo 3.1	Göç tarihçesi modülü tarih bilgisi	103
Tablo 3.2	Evlilik tarihçesi modülü tarih bilgisi	103
Tablo 3.3	Çalışma tarihçesi modülü işe giriş tarih bilgisi	104
Tablo 3.4	Çalışma tarihçesi modülü işten çıkış tarih bilgisi	104
Tablo 3.5	Olay tarihçesi analizinde kullanılan değişkenler	109
Tablo 3.6	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nda göç soruları: 1993-2013	110
Tablo 3.7	Farklı tanımlara göre göç seviyeleri	111
Tablo 3.8	12 yaşından itibaren göç tanımına göre dönemlere göre göç seviyeleri.....	112
Tablo 3.9	Temel özelliklere göre göç seviyesi ve göç sayıları	114
Tablo 3.10	Temel özelliklere göre ortalama göç sayıları.....	115
Tablo 3.11	Yaşa özel göç hızları ve toplam göç hızı	116
Tablo 3.12	Medeni duruma göre göç örüntüleri	117
Tablo 3.13	Temel özelliklere göre göç örüntüsü	119
Tablo 3.14	Dönem ve göç sırasına göre göç örüntüleri	120
Tablo 3.15	Göç nedenleri.....	121
Tablo 3.16	Döneme, göç yönüne ve göç sırasına göre göç nedenleri.....	123
Tablo 3.17	Birinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenleri.....	124
Tablo 3.18	İkinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenleri	125
Tablo 3.19	Temel özelliklere göre göç nedenleri	126
Tablo 3.20	Birinci göçte geçiş olay tarihçesi modeli açıklayıcı değişkenler	126
Tablo 3.21	Birinci göçte geçiş olay tarihçesi analiz sonuçları, Türkiye 1975-2013.....	129
Tablo 3.22	İkinci göçte geçiş olay tarihçesi modeli açıklayıcı değişkenler.....	131
Tablo 3.23	İkinci göçte geçiş olay tarihçesi analiz sonuçları, Türkiye 1976-2013	132
Tablo 4.1	Kendiliğinden düşüğün analizinde yararlanılan değişkenler	151
Tablo 4.2	İsteyerek düşüğün analizinde yararlanılan değişkenler	152
Tablo 4.3	Gebeliği önleyici yöntem kullanımı, toplam doğurganlık hızı ve isteyerek düşüklerdeki değişimler, Türkiye 1983-2013.....	153
Tablo 4.4	Kendiliğinden ve isteyerek düşüklükler, Türkiye 1983-2013	154
Tablo 4.5	Ortalama kendiliğinden düşük sayısı.....	157
Tablo 4.6	Ortalama isteyerek düşük sayısı	158
Tablo 4.7	Temel özelliklere göre 100 gebelikte isteyerek düşüklükler, Türkiye 1993-2013	159
Tablo 4.8	Düşük yapan kadınların daha önceki düşük deneyimlerine göre dağılımı, Türkiye 2003 –2013.....	160
Tablo 4.9	Üremeye yardımcı teknik kullanımı ve kendiliğinden düşüklükler, Türkiye 2008 – 2013	159
Tablo 4.10	Kendiliğinden düşük için çoklu lojistik regresyon analizinin sonuçları.....	165
Tablo 4.11	İsteyerek düşük için çoklu lojistik regresyon analizinin sonuçları.....	166
Tablo 5.1	İdeal çocuk sayısı ve canlı doğum sayısı	191

Tablo 5.2	İdeal ve canlı doğum sayısı arasındaki ilişki	193
Tablo 5.3	Belli durumlardaki değişimin doğurganlık tercihleri üzerindeki etkisi	196
Tablo 5.4	Gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri.....	201
Tablo 5.5	Çalışma durumuna göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri.....	205
Tablo 5.6	Yaş gruplarına göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri.....	208
Ek Tablo 5.1	I. Aşamada Model 1.1, Model 1.2, Model 1.3 ve Model 1.4'te kullanılan değişkenler	218
Ek Tablo 5.2	II. Aşamada Model 2.1 ve Model 2.2'de kullanılan değişkenler	220
Ek Tablo 5.3	II. Aşamada Model 2.3 ve Model 2.4'te kullanılan değişkenler	222

Şekiller

Şekil 1.1	Ailelerin yaş yapısı, 2008	29
Şekil 1.2	Ailelerin yaş yapısı, 2013	29
Şekil 2.1	Çalışma aşamalarının özeti	52
Şekil 2.2	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çalışma durumu	72
Şekil 2.3	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çalışma durumu	72
Şekil 2.4	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde ev içindeki işlerden öncelikli sorumlu olan kişi	75
Şekil 2.5	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde ev içindeki işlerden öncelikli sorumlu olan kişi	75
Şekil 2.6	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde ev dışı işlerden öncelikli sorumlu olan kişi	76
Şekil 2.7	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde ev dışı işlerden öncelikli sorumlu olan kişi	76
Şekil 2.8	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde aile bütçesinden öncelikli olarak sorumlu olan kişi	79
Şekil 2.9	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde aile bütçesinden öncelikli olarak sorumlu olan kişi	79
Ek Şekil 2.1	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların eğitim düzeyi	93
Ek Şekil 2.2	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların eğitim düzeyi	93
Ek Şekil 2.3	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların hanelerinin tamirat işlerini öncelikli olarak yapan kişi	94
Ek Şekil 2.4	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların hanelerinin tamirat işlerini öncelikli olarak yapan kişi	94
Ek Şekil 2.5	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çocuklarıyla ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi	95
Ek Şekil 2.6	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çocuklarıyla ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi	95
Ek Şekil 2.7	Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çocuklarıyla ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi	96
Ek Şekil 2.8	Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çocuklarıyla ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi	96
Şekil 3.1	Gruplanmış göç nedenleri	122
Şekil 4.1	Kendiliğinden düşük	155
Şekil 4.2	İsteyerek düşük	155
Şekil 4.3	Kendiliğinden düşüğün zamanlaması	156

Şekil 4.4	İsteyerek düşüğün zamanlaması	157
Şekil 4.5	İsteyerek düşükle sonlanan gebeliğin istenme durumu	162
Şekil 5.1	Türkiye'de toplam doğurganlık hızındaki ve ideal çocuk sayısındaki değişim.....	178
Şekil 5.2	Lojistik regresyon analizinin aşamaları	188
Şekil 5.3	Çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri.....	189
Şekil 5.4	Belirtilen durumlarda doğurganlık tercihlerinin belirleyicileri	190

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1968'den bu yana her beş yılda bir gerçekleştirdiği demografik araştırmaların onuncusu olan “2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2013)” kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kalkınma Bakanlığının müşteri kurum olarak desteği ile TÜBİTAK tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı (KAMAG) kapsamında yürütülen TNSA-2013, tüm mali kaynağı Türkiye Cumhuriyeti bütçesinden sağlanarak gerçekleştirilen ikinci demografik araştırmadır. TNSA-2013, TÜİK'in hazırladığı resmi istatistik programı kapsamındadır. TNSA-2013 Ana Raporu'nda, doğurganlık düzeyi, bebek ve çocuk ölümlülüğü, aile planlaması ve anne-çocuk sağlığı gibi konularda ülke geneli, kentsel ve kırsal alanlar, beş coğrafi bölge ile bazı konularda 12 coğrafi bölge (NUTS 1) düzeyinde betimsel sonuçlar sunulmuştur.

İleri Analiz Çalışması olarak adlandırdığımız bu çalışmada, Türkiye gündemindeki konular arasından belirlenen beş önemli başlık betimsel analizlerin ötesine geçen bir yaklaşım ile ele alınmıştır. Konuların belirlenmesinde, konuların güncelliğinin yanı sıra işbirliği içinde çalıştığımız Kalkınma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının önerileri de dikkate alınmıştır. İleri Analiz Çalışmasının konu başlıkları: *Türkiye'de aile yapısının değişimi, evlenme riski farklılaşan kadın grupları, kadınların iç göç örüntüsü ve iç göç nedenleri, kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin yaygınlığı ve düşükleri etkileyen faktörler ile doğurganlık tercihleridir.* Araştırmanın çok aşamalı, ağırlıklı, tabakalı, küme örnekleme tasarımı da dikkate alarak yapılan analizlerinde olay tarihçesi analizi, kümeleme analizi ve lojistik regresyon gibi farklı ileri analiz yöntemleri kullanılmış ve ele alınan konulara ilişkin detaylı sonuçlar elde edilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, kurulduğu 1967 yılından hemen bir yıl sonra gerçekleştirmeye başladığı demografik araştırma serisinin yanı sıra birçok ulusal ve bölgesel düzeyde nitel ve nicel araştırmalar yaparak ulusal ve uluslararası düzeyde araştırma deneyimini artırmıştır. Enstitümüz ülkemizde nüfus alanında lisansüstü eğitimi veren tek kurum olma özelliğini devam ettirmektedir. Nüfusbilim anabilim dalına ilaveten, yeni açılan "Sosyal Araştırma Yöntemleri" ve "Politika ve Strateji Çalışmaları" anabilim dalları ile sahip olduğu araştırma deneyimini eğitim yoluyla paylaşmayı ve üretilen verilerin anlamlı politikalara dönüşmesini hedeflemiştir. İleri analiz çalışmamızın önemli bir bilgi sunduğuna inanıyor, politika yapımcılar başta olmak üzere, akademisyenler, hizmet sunanlar ve kullanıcılar tarafından incelenmesini ve değerlendirmesini diliyorum.

TNSA-2013'ün ileri analiz aşamasında yer alıp, tüm emek ve bilgi birikimlerini veren Enstitümüz öğretim üyeleri, öğretim elemanları, proje asistanları ve idari personelimize ve Kalkınma Bakanlığı uzmanlarına şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. A. Sinan Türkyılmaz
Proje Yürütücüsü

İsmet Koç¹, Tuğba Adalı², Serdar Polat³ ve Hande Deniz Türk⁴

Özet

Türkiye’de son 45 yıldaki aile yapısının değişimini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Türkiye’de 1968-2013 döneminde gerçekleştirilen on demografik araştırmanın verileri kullanılmaktadır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik değişimin bir sonucu olarak aile yapısındaki çekirdekleşme ve geniş aile yapısında özellikle de ataerkil geniş aile yapısında gözlenen çözülme eğilimlerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu değişime koşut olarak Türkiye’de dağılmış aile yapısındaki yaygınlaşmanın, özellikle de 1990’lar sonrasında tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile yapılarındaki yaygınlaşmanın ivmesinde çok ciddi bir artış görülmektedir. Dağılmış aile yapısındaki hızlı artışın aile yapısının çekirdekleşmesi sürecini durağanlaştırdığı gözlenmektedir. Daha ayrıntılı olarak bakıldığında, Türkiye’deki ailelerin çekirdek aile yapısını oluşturan alt-aile biçimlerinden çocuksuz çekirdek ailenin çocuklu çekirdek aileye göre daha hızlı arttığı; çocuklu çekirdek aile içinde ise Türkiye’de doğurganlığın düşmesine koşut olarak özellikle 1 ve 2 çocuklu ailelerde artış olduğu; 3 veya daha fazla çocuklu ailelerde ise ciddi bir azalma olduğu görülmektedir. Son yıllarda ataerkil ailedeki çözülmenin hızlandığı çekirdek aileye eklemleme biçiminde ortaya çıkan geçici geniş ailenin ise artma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Son 45 yılda gözlenen bu değişim dikkate alındığında, Türkiye’de gelecekte geniş aile yapılarındaki çözülmenin devam ederek bunların çekirdek ve özellikle de dağılmış aile yapılarına dönüşeceği öngörülmektedir. Mevcut eğilimden çıkarsanabilecek bir başka öngörü de boşanma hızlarının artmasına koşut olarak çekirdek aile yapılarının bir kısmının özellikle tek kişilik ve tek ebeveynli dağılmış aile yapılarına dönüşmesidir. Türkiye’de aile yapılarındaki değişimin, bu değişimin yaratacağı olası sonuçların ve değişimin altında yatan yapısal ve düşünsel faktörlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi için panel tasarımındaki aile araştırmaları serisinin başlatılması gerekmektedir.

Summary: Changes in Family Structure in Turkey: 1968-2013

This study aims to reveal the changes in family structure in Turkey during the last 45 years. The data used is obtained through ten demographic surveys carried out between 1968 and 2013. The results show that tendencies related to the nuclearization of the family, and the dissolution of the extended family – especially patriarchal extended family – are still ongoing, as a result of the socio-economic change in Turkey. Parallel to these changes, dissolved families have become more common in Turkey. In particular, the pace of the spread of single person households and single

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

² Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

³ Planlama Uzmanı, Kalkınma Bakanlığı

⁴ Proje Asistanı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

parent households increased notably after the 1990s. The rapid increase of dissolved families has stabilized the family nuclearization process. A closer look reveals that, among the types of nuclear families, the childless nuclear family is spreading faster than the nuclear family with children. Among the nuclear families with children, while those with 1 or 2 children are increasing, those with 3 or more children are decreasing considerably. Over the past few years, the dissolution of the patricarchal family accelerated; and the transient extended family, as a means of transformation to nuclear family, has increased in proportion. Keeping the changes in the past 45 years in mind, it is anticipated that the dissolution of the extended family will continue, transforming instead to nuclear families, and especially to dissolved families in Turkey. Another foresight to be made from the current trends is the transformation of some of the nuclear families into single person or single parent dissolved families, parallel to the increase in divorce rates. To monitor and evaluate the changes in family structure in Turkey, the potential consequences of these changes and their underlying structural and ideational factors, a series of panel type family surveys should be initiated.

1.1. Giriş

Türkiye’de ondokuzuncu yüzyılın sonundan başlayarak yaşanan sosyo-demografik ve ekonomik dönüşümler, aile yapısının değişmesine ve farklı aile biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu süreçte, geleneksel aile biçimlerinin işlevleri yavaş yavaş ortadan kalkmış ve modernleşme sürecinin getirdiği yeni yaşam biçimlerine uygun aile biçimleri ortaya çıkarak toplumsal yaşamda önemli bir yer tutmaya başlamışlardır (Özbay, 1985; Duben, 1985; Duben ve Behar, 1998). Tek ve doğrusal bir modernleşme sürecinin yerine çoklu ve doğrusal olmayan modernleşme eğilimlerinin de yaşandığı bu süreçte dünyanın farklı coğrafyalarında olduğu gibi, Türkiye’nin sosyo-demografik yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte, Türkiye’de aile yapısının değişimini etkileyen nüfusun sayısal büyüklüğü, yapısı, yerleşim yerlerine göre dağılımı, sektörel dağılımı, doğurganlık seviyesi, doğurganlık normu, doğuştan yaşam süresi, aile kuruluşuna ve evliliğe ilişkin özellikleri, kadının toplumsal konumu, sosyal güvenlik sisteminin yapısı ve belki de daha da önemlisi toplumun zihniyet yapısı önemli değişimlere uğrayarak aile yapısının dönüşmesine neden olmuştur.

Nüfusun yapısındaki değişimlere bakıldığında, Türkiye’nin zaman içinde genç nüfus yapısından yaşlı nüfus yapısına geçiş yaptığı görülmektedir. 1950’li yıllarda nüfusun yaklaşık yüzde 40’ını oluşturan 15 yaşından küçük nüfusun; günümüzde yüzde 26 seviyesine gerilediği görülmektedir. Buna karşılık yaşlı nüfusun, yani 65 yaş ve üstü nüfusun payının aynı dönemde yüzde 3’ten yüzde 8 seviyesine ulaştığı görülmektedir. Nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımında yaşanan hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak çok ciddi bir değişim olduğu görülmektedir. 1950’li yıllarda yüzde 75’i kırsal alanlarda yaşayan nüfusun günümüzde neredeyse yüzde 78’inin kentsel alanlarda yaşadığı görülmektedir. Benzer bir değişim nüfusun bölgesel dağılımında da yaşanmaktadır. 1950’li yıllarda kırsal nüfusun ağırlıklı olduğu bölgeler, nüfusun önemli bir kısmını barındırırken, günümüzde metropol alanları içine alan bölgelerin nüfusun önemli bir kısmını kapsadığı görülmektedir. Bu süreçte, işgücünün sektörel dağılımı, tarım sektörünün ağırlığının

zaman içinde azalması; sanayi ve özellikle de hizmet sektörünün ağırlığının ise artması değişmiştir. Kadın başına düşen doğum sayısının, son 10 yılda durağanlaşma göstermesine karşın, uzun dönemli olarak bakıldığında azalması ve giderek ikame seviyesinin hemen üzerindeki bir seviye olan 2,2'ye kadar gerilemesi yine bu dönemde meydana gelen önemli bir değişimdir. Bu değişime paralel olarak, aynı dönemde doğurganlığın yaş yapısında önemli değişimler meydana gelerek, doğurganlığın yığıldığı yaş grubunun 20-24'den 25-29'a kaydığı gözlenmektedir (Koç vd., 2010). Gözlenen doğurganlık seviyesinin azalması ile birlikte ortaya çıkan ve toplumun geleceğe ilişkin demografik planlarını daha iyi görmemizi sağlayan ideal çocuk sayısının 20. yüzyılın ortasından bu yana azaldığı görülmektedir. 1960 ve 1970'li yıllarda sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasında 2-3 çocuğa kadar varan önemli bir farklılık mevcut iken, 1990'lı yıllardan itibaren bu makasın önemli ölçüde kapandığı görülmektedir. TNSA-2013 çalışması, mevcut doğurganlık ile (2,3); ideal çocuk sayısı (2,8) arasındaki farkın, TNSA-2008'e göre artış göstermesine karşın, minimum seviyeye indiğini göstermektedir (HÜNEE, 2014). Bu durum, zaman içinde çiftlerin istedikleri sayıda çocuk sahibi olmaları konusunda daha kesin bir karara sahip olduklarını ve dolayısı ile az çocuk sahibi olmanın bir norm olarak yerleştiğini göstermektedir. Bu konudaki destekleyici bir başka gelişme, 1980 ve öncesinde doğan kuşaklara mensup çiftler arasında 3 ya da 4 çocuğu ideal çocuk sayısı olarak beyan edenlerin oranının yüzde 68 olduğu; 1990 ve sonrasında doğan kuşaklara mensup çiftler arasında ise bu oranın yüzde 37 seviyesine gerilediğinin gözlenmesidir (Eryurt vd., 2013).

Türkiye'de aile yapısının değişimine yol açan bir diğer faktör evliliğin kuruluşuna ilişkin özelliklerin (evlilik yaşı, nikah türü, evlilik kararı, akraba evliliği vb.) zaman içinde değişmesidir. Türkiye'de gerçekleştirilen demografik araştırmaların sonuçları, 1970 yılı ve öncesinde evlenen kadınların ilk evlilik yaşının 16; 2000 yılı ve sonrasında evlenen kadınların ilk evlilik yaşının ise 24 olduğunu göstermektedir (Yüksel-Kaptanoğlu vd., 2012). Evliliğe başlama yaşının kentsel ve kırsal alanlarda ve tüm bölgelerde hızlı bir şekilde arttığı, Türkiye'de sadece dini nikahla evlenen kadınların oranı, rızası olmadan evlendirilen kadınların oranı ve yakın akraba evliliği yapan kadınların oranı da, yaşanan hızlı sosyo-demografik ve ekonomik dönüşümlerin sonucu olarak hızla azalmaktadır. Çocuk sahibi olmanın ya da geniş aile içinde yaşamının güvence olarak görüldüğü Türkiye gibi toplumlarda sosyal güvenlik kapsamının artmasının da aile yapısı üzerinde dönüştürücü etkisi bulunmaktadır. Bu anlamda bakıldığında, Türkiye'de 2000'li yılların başında sadece yüzde 65 olan sosyal güvenlik kapsamında bulunan nüfusun oranının 2012 yılı itibariyle yüzde 83 seviyesine yükseldiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Türkiye'de yaşanan bir başka demografik gelişme, sağlık koşullarının ve hijyenik durumun iyileşmesinin ve sağlık sigortası kapsamının genişlemesinin bir sonucu olarak doğuştan yaşam beklentisinin önemli ölçüde artmasıdır. Ailelerin yaşam süresini ve dolayısı ile aile kompozisyonunu belirleyen önemli bir gösterge olan doğuştan yaşam beklentisi, son 40 yıllık dönemde kadınlar için 7 yıl; erkekler için ise 5 yıl artarak sırası ile 81 ve 78 yıla yükselmiştir (Koç vd., 2010).

Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte giderek yoğunlaşan iç-göç sürecinde daha çok kentsel alanlarda organize olan sanayi ve hizmet sektörlerinin toplam üretim içindeki payı artmış ve bu sektörlerde bir işe yerleşmek için işgücününün eğitim seviyesi daha da önem kazanmıştır. Bu durum,

kentsel yerleşim yerlerindeki aile kurulma sürecini kırsal yerleşim yerlerindeki aile kurulma sürecinden farklılaştırmıştır. Ailelerin kurulmasında eğitim seviyesi ve özellikle mülkiyet sahibi olma önem kazanmaya başlamış ve bunların sonucu olarak da eş seçimi için geçen süre uzamıştır. Böylece, özellikle kentsel yerleşim yerlerinde evliliklerin ertelenmesinin bir sonucu olarak ilk evlenme yaşları hızlı bir şekilde yükselmiştir (Duben ve Behar, 1998; Duben, 1985; Shorter ve Macura, 1982; TÜİK, 1995).

Evlilik yaşının ertelenmesiyle ilgili demografik gelişme, çocuklu çekirdek ailelerin doğal ömrünü uzatan ve dolayısı ile Türkiye'deki aile yapısının değişimi üzerinde etkili olan bir faktör haline dönüşmüştür. İç göç sürecinde kadının işgücü örüntüsünün tarımsal çalışmadan sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaya dönüşmesi ve eğitim seviyesinin yükselmesi de bu süreci destekleyen diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte kentsel alanlarda yaşayan ve eğitim seviyelerini artıran kadınların ücretli işlerde çalışma imkanına kavuşarak ekonomik olarak bağımsızlıklarını kazanmış olmaları, evliliklerini geciktirerek aile kurma sürelerinin uzamasına; aile kurulduktan sonra çocuk sahibi olma süresinin uzamasına; nihai olarak da boşanma hızlarını artırarak evliliklerin sonlanmasına etkide bulunarak aile yapısının değişimine katkıda bulunmuştur. Türkiye'de modernleşme sürecinde kişi başına gelir seviyesinin hızlı bir şekilde artarak 2000'li yılların başında yedi bin dolar; 2010 yılında ise on beş bin dolar seviyesine yükselmiş olması batılı yaşam tarzının özellikle genç kuşaklar tarafından hızla benimsenmesine yol açmıştır. Bu durum, bir çok Batı Avrupa ülkesinde ancak ikinci demografik dönüşüm aşamasında ortaya çıkan tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile gibi dağılmış aile biçimlerinin ülkemizde henüz demografik dönüşümün birinci aşamasında ortaya çıkmasına yol açmıştır (Koç vd., 2010).

Türkiye'de son elli yılda yaşanan sosyo-ekonomik ve demografik dönüşümler kaçınılmaz olarak aile yapısının değişimine etkide bulunmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmanın dört temel amacı bulunmaktadır: Bunlardan ilki, Türkiye'de aile yapısında 1968-2013 yılları arasında meydana gelen değişimi ortaya koymak; ikincisi yaşanan sosyo-demografik değişim ile aile yapısının değişimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak; üçüncüsü aile yapısının belirleyicilerini ortaya koymak; dördüncüsü ise öncelikli alanları ortaya koyarak gelecekte Türkiye'de aile yapısının nasıl şekilleneceğine ilişkin öngörülerde bulunmaktır.

1.2. Veri Kaynağı ve Yöntem

Veri Kaynağı

Çalışmada 1968-2013 dönemindeki her beş yılda bir Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen demografik araştırmaların veri setleri kullanılmaktadır. Demografik araştırmalardan 1968, 1973 ve 1983 veri setleri bilgisayar ortamında kullanıma hazır olmadıkları için, bu araştırmaların ana raporlarından ya da bu araştırmalardan yapılmış akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Diğer demografik araştırmalardan ise, 1978-2008 döneminde her 10 yılda bir yapılan araştırmaların (1978, 1988, 1998 ve 2008) veri setleri ile TNSA-2013 veri setleri bu çalışma kapsamında ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Türkiye'de gerçekleştirilen demografik

araştırmaların örnekleme ve soru kağıdı tasarımlarının benzerlik göstermesi, bu çalışmaların veri setlerinin karşılaştırmalı olarak kullanılmasında en önemli dayanak noktasını oluşturmuştur (HÜNEE, 2014).

Bu çalışmada analiz birimi, kullanılan veri kaynakları dikkate alınarak “*hanehalkı*” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel veri kaynağı olan TNSA-2013’de 11.794 hanehalkında 41.476 hanehalkı yesi hakkında bilgi toplanmıştır. Bu çalışmada, analiz birimi hanehalkı olmakla birlikte, hanehalkı üyelerinin cinsiyet, yaş, medeni durum gibi özelliklerinin aile yapısına göre analizleri gerçekleştirilirken analiz birimi olarak “*hanehalkı yesi*” kullanılmıştır. Hanehalkının analiz birimi olduğu analizlerde, tüm hanehalkı üyelerinin ziyaretçi olmaları durumunda ilgili hanehalkı; hanehalkı üyesinin analiz birimi olduğu analizlerde ise genellikle hanede yaşamayan kişiler analiz dışında bırakılmıştır.

Kavramsal ereve

Aile yapısının değişimini ele alan çalışmalarda hanehalkı ve aile kavramlarının çoğunlukla birbirinin yerine geçecek biçimde kullanıldığı görülmektedir. Ancak, her iki kavramın işaret ettiği kavramsal çerçevede bazı ayırıcı özellikler bulunmaktadır. Hanehalkı aralarında akrabalık bağı olan ya da olmayan bireylerin oluşturduğu sosyo-ekonomik bir birim iken, aile gelenekler ya da yasalar ile kurulmuş ilişkileri barındıran bir birimdir. Ayrıca, hanehalkı birlikte ikamet eden bireylerin oluşturduğu bir grup olarak tanımlanırken; aile, aralarında kan bağı bulunan bireylerin oluşturduğu grup olarak da ifade edilmektedir (Koç, 1997; Koç, 1999; Yavuz ve Yüceşahin, 2012).

Tablo 1.1 Aile yapılarının sınıflaması

Çalışmada kullanılan aile yapılarının sınıflaması ve açıklamaları, Türkiye 2013

Aile Yapısı	Açıklaması
1. Çekirdek	Karı-koca ve/veya evlenmemiş çocuklardan oluşan aile biçimidir.
<i>1.1. Çocuksuz çekirdek</i>	Sadece karı-kocadan oluşan aile biçimidir.
1.1.1. Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	Sadece karı-kocadan oluşan ve kadının 45 yaşından küçük olduğu aile biçimidir.
1.1.2. Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	Sadece karı-kocadan oluşan ve kadının 45 yaşında ya da daha büyük olduğu aile biçimidir.
<i>1.2. Çocuklu çekirdek</i>	Karı-koca ve evlenmemiş çocuklarının birlikte yaşadığı aile biçimidir.
1.2.1. Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	Karı-koca ve evlenmemiş bir çocuklarının bulunduğu aile biçimidir.
1.2.2. Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	Karı-koca ve evlenmemiş iki çocuklarının bulunduğu aile biçimidir.
1.2.3. Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	Karı-koca ve evlenmemiş en az 3 çocuklarının bulunduğu aile biçimidir.
2. Geniş	Çekirdek aile birimine yatay, dikey ya da düşey olarak eklenmiş diğer bir kişinin ya da ailenin bulunduğu aile biçimidir.
<i>2.1. Ataerkil geniş</i>	Çekirdek aile birimine yatay, dikey ya da düşey olarak bir ya da bir kaç aile biriminin eklenmiş olduğu aile biçimidir.
<i>2.2. Geçici geniş</i>	Çekirdek aile birimine dağılmış bir ailenin ya da diğer bir kişinin yatay, dikey ya da düşey olarak eklenmiş olduğu aile biçimidir.
3. Dağılmış	Çekirdek aile biriminin tek kişiye, tek ebeveyne dönüşmüş olduğu ya da aralarında kan bağı olan ya da olmayan kişilerden oluşan aile biçimidir.
<i>3.1. Tek kişilik</i>	Tek başına yaşayan bir yetişkin kadın ya da erkekten oluşan aile biçimidir.
3.1.1. Tek kişilik-Erkek	Tek başına yaşayan bir yetişkin erkekten oluşan aile biçimidir.
3.1.2. Tek kişilik-Kadın	Tek başına yaşayan bir yetişkin kadından oluşan aile biçimidir.
<i>3.2. Tek ebeveynli</i>	Çocuklu çekirdek ailenin boşanma, ayrı yaşama ya da ölüm nedeniyle eşlerden birinin aileden kopmasıyla oluşan aile biçimidir.
3.2.1. Tek ebeveynli-Erkek	Çocuklu çekirdek ailenin kadının boşanma, ayrı yaşama ya da ölüm nedeniyle aileden kopmasıyla oluşan aile biçimidir.
3.2.2. Tek ebeveynli-Kadın	Çocuklu çekirdek ailenin erkeğin boşanma, ayrı yaşama ya da ölüm nedeniyle aileden kopmasıyla oluşan aile biçimidir.
<i>3.3. Diğer dağılmış</i>	Geçici geniş ailenin çekirdek unsurlarından birinin kopmasıyla oluşan (anneanne-torun; dede-torun vb...) aile biçimidir.
<i>3.4. Akraba olmayan</i>	Aralarında kan bağı ya da akrabalık ilişkisi olmayan kişilerden oluşan aile biçimidir.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi, bir hanehalkında bir ya da daha fazla aile birimi bulunabileceği gibi, hiçbir aile birimi bulunmayabilir. Bu nedenle, literatürde, içinde aile birimini barındıran hanehalkları için “*aile hanehalkı*” (family household), içinde aile birimini barındırmayan hanehalkları için ise “*aile olmayan hanehalkı*” (no family household) terimleri kullanılmaktadır (Laslett, 1972; Koç, 1997; Yavuz, 2002; Koç, Özgören ve Şirin, 2010; Yavuz ve Yüceşahin, 2012). Bu çalışmada, analiz birimi hanehalkı olduğu için, aslında yapılan sınıflama aile yapısının sınıflandırılmasından çok “*hanehalklarının kompozisyonu*”nun sınıflandırılmasıdır. Bu anlamda bu çalışmada, veri kaynaklarının hanehalkı bazlı olmaları nedeniyle hanehalkı ve aile kavramları birbirinin yerine geçecek biçimde kullanılmaktadır.

Aile biçimlerine ilişkin analizlerde klasik yaklaşım, üçlü aile tipolojisi olan çekirdek, geniş ve dağılmış aile sınıflamasını kullanmaktır. Ancak, Türkiye gibi hızlı sosyo-ekonomik ve demografik dönüşüm içinde bulunan bir ülkede aile yapısının değişimini bu klasik aile tipolojisi ile çözümlenmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu çalışmada kullanılan aile tipolojisinin oluşturulmasında üç aşamalı bir yol izlenmiştir. Birinci aşamada, aile biçimleri çekirdek, geniş ve dağılmış olarak sınıflandırılmıştır. İkinci aşamada bu aile yapılarının ikinci derecedeki aile yapıları (çocuksuz çekirdek, çocuklu çekirdek; ataerkil geniş, geçici geniş; tek kişilik, tek ebeveynli, diğer dağılmış, akraba olmayan); üçüncü aşamada ise üçüncü derecedeki aile yapıları (çocuksuz çekirdek (<45 yaş), çocuksuz çekirdek (≥45 yaş); çocuklu çekirdek-1 çocuklu, çocuklu çekirdek-2 çocuklu, çocuklu çekirdek-3+ çocuklu; tek kişilik-erkek, tek kişilik-kadın, tek ebeveynli-erkek, tek ebeveynli-kadın) oluşturulmuştur. Üç aşamada oluşturulan bu aile biçimleri ve bunların açıklamaları Tablo 1.1’de verilmektedir.

Bu çalışma kapsamında kullanılacak olan aile tipolojilerinin oluşturulması sürecinde hanehalkı üyelerinin hanehalkı reisine olan yakınlık derecesi temel değişken olarak kullanılmıştır. Bunun dışında hanehalkı üyelerinin cinsiyet, yaş ve medeni durumları da aile biçimlerinin oluşturulmasında kullanılmıştır. Bu değişkenler dikkate alınarak hanedeki tüm kişiler taranmış ve hanedeki her kişiye diğer kişilerden farklı bir sayısal değer atanmıştır. Daha sonra ise, bu sayısal değerler toplanarak, hanenin toplam sayısal değerine, aile koduna, ulaşılmıştır. Aile kodlarının bu çalışmada kullanılan aile tipolojisine göre çözümlenmeleri yapılarak, her bir aile biçimine dahil olan hanelerin sayısı ve yüzdesi hesaplanmıştır.

İstatistiksel Yöntem

Çalışmada aile yapısının belirleyicilerini analiz etmek amacıyla, çekirdek aile referans kategorisi olarak kullanılarak multinomial lojistik regresyon yöntemi kullanılmıştır. İkili (binary) lojistik regresyonun bir uzantısı olan multinomial lojistik regresyon, ikiden daha fazla kategorisi olan nominal değişkenlerin bağımlı değişken olarak modellendiği durumlarda kullanılmaktadır. İkili lojistik regresyonda olduğu gibi, multinomial lojistik regresyonda da bağımlı değişken y ’nin kategorilerinden biri referans kategorisi olarak alınmaktadır. Bağımlı değişken y ’nin K sayıda kategorisi olduğu ve $y = 1$ kategorisinin referans alındığı durumda, $y = 1$ kategorisi yerine $y = 2, \dots, K$ kategorilerinde olmanın göreceli risklerini⁵ modelleyen $K - 1$ adet regresyon denklemi ortaya çıkmaktadır (Heeringa vd., 2010).

Analizlerde aile yapısı değişkeni üç kategorili olarak yeniden yapılandırılmış (1=çekirdek, 2=geniş, 3=dağılmış) ve bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Referans grubu olarak “çekirdek aile” alınmıştır. Multinomial regresyon denklemleri, geniş ve dağılmış aile yapılarını çekirdek aileyle karşılaştıracak şekilde aşağıdaki gibidir:

⁵ Bazı kaynaklarda (örneğin Heeringa, West ve Berglund, 2010) göreceli risk oranı yerine odds oranı terimi de kullanılmaktadır. Odds oranı bir olasılığın, onu bire tamamlayan diğer olasılığa oranı olarak tanımlandığı; multinomial lojistik regresyon modelindeki oran ise toplamı 1 etmeyen iki olasılığın birbirine oranı olduğu için burada göreceli risk oranı teriminin kullanımı uygun görülmüştür.

$$\text{logit}(\pi(\text{geniş} | \mathbf{x})) = \text{logit}(\pi_2) = \ln \left[\frac{\pi(\mathbf{y} = 2 | \mathbf{x})}{\pi(\mathbf{y} = 1 | \mathbf{x})} \right] = \mathbf{B}_{2:0} + \mathbf{B}_{2:1}\mathbf{x}_1 + \dots + \mathbf{B}_{2:p}\mathbf{x}_p$$

$$\text{logit}(\pi(\text{dağılmış} | \mathbf{x})) = \text{logit}(\pi_3) = \ln \left[\frac{\pi(\mathbf{y} = 3 | \mathbf{x})}{\pi(\mathbf{y} = 1 | \mathbf{x})} \right] = \mathbf{B}_{3:0} + \mathbf{B}_{3:1}\mathbf{x}_1 + \dots + \mathbf{B}_{3:p}\mathbf{x}_p$$

Yukarıdaki ilk modelde π_2 geniş aile olasılığını, bu olasılığın logit dönüşümü de olasılığın referans kategorisinin olasılığına oranının (görel riskinin) doğal logaritmasını ifade etmektedir. Model logit dönüşümü alınmış olasılığın, bağımsız değişkenlerle lineer bir ilişkisi olduğunu varsaymaktadır.

Modelin yorumlanmasında, yukardaki denklemlerdeki \mathbf{B} katsayılarının $\hat{\mathbf{B}}$ ile gösterilen tahminleri üste alınmaktadır ($e^{\hat{\mathbf{B}}}$). Elde edilen değerler x_j bağımsız değişkenindeki bir birim artışın, seçilen bağımsız değişken kategorisinin referansa göre riskinin değişimini çarpımsal bir etki olarak göstermektedir.

Regresyon modelinin kuruluşunda TNSA-2013'ün karmaşık örneklem tasarımı dikkate alınmıştır. SPSS 21.0 ile gerçekleştirilen analizde, örneklem ağırlığı, örnekleme varyansı hesaplamak üzere oluşturulmuş tabakalar ve kümelerin bilgisinin tanımlandığı bir karmaşık örneklem tasarımı planı dosyası kullanılmış, böylece analizler programın karmaşık örneklem menüsünden yapılabilmektedir. Aile tipinin multinomial regresyon modelinde kullanılan değişkenler Tablo 1.2'de gösterilmektedir.

Tablo 1.2 Analizde yararlanılan değişkenler

Multinomial lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren hanelerde kategorilerin ağırlıklı yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Yüzde
Aile tipi (bağımlı değişken)	1 Çekirdek ^r	70,2
	2 Geniş	12,3
	3 Dağılmış	17,5
Yerleşim Yeri	1 Kent	79,2
	2 Kırsal ^r	20,8
Bölge	Batı	45,1
	Güney	12,4
	Orta	21,8
	Kuzey	7,3
Hanehalkı refah düzeyi	Doğu ^r	13,4
	1 En düşük	17,6
	2 Düşük	19,0
	3 Orta	20,5
	4 Yüksek	21,1
Hanehalkı reisinin cinsiyeti	5 En yüksek ^r	21,8
	1 Erkek	85,1
Hanehalkı reisinin eğitim durumu	2 Kadın ^r	14,9
	0 Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	14,2
	1 İlkokul mezunu	41,4
	2 Ortaokul mezunu	11,7
Hanehalkı reisinin yaşı	3 Lise ve üzeri ^r	32,7
	- (sürekliliği değişken)	-
Hanede 65 yaş üzeri kadın olup olmaması	0 Yok	86,7
	1 Var ^r	13,3
Hanede 65 yaş üzeri erkek olup olmaması	0 Yok	88,8
	1 Var ^r	11,2
Hanedeki 15-64 erkek sayısı	- (sürekliliği değişken)	-
Hanedeki 15-64 kadın sayısı	- (sürekliliği değişken)	-
Hanedeki 0-14 erkek çocuk sayısı	- (sürekliliği değişken)	-
Hanedeki 0-14 kız çocuk sayısı	- (sürekliliği değişken)	-

^r Referans kategori

1.3. Literatür ve Teorik Çerçeve

Türkiye’de demografik araştırmalardan hanehalkı yapısına ilişkin çalışmaların arasında Timur tarafından yazılan kitap bölümü, konu hakkındaki ilk detaylı analizlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Timur, 1978). Söz konusu çalışmada, 1968 Türkiye’de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması verisi kullanılmıştır. Türkiye’deki hanehalkı tiplerini çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve dağılmış veya akraba olmayanlar şeklinde 4 kategoriyle tanımlayan çalışma, söz konusu ilişkileri hanehalkı reisi olarak beyan edilen kişi üzerinden kurmuştur. Bulgulara göre tüm ailelerin yüzde 60’ı çekirdek aile, yüzde 19’u geniş ataerkil aile, yüzde 13’ü geçici geniş aile yapısında yaşamakta; kalan yüzde 8 ise dağılmış aile olarak veya akrabalık bağı bulunmayan kişilerden oluşan hanehalklarında yaşamaktaydı. Ataerkil aileler büyük ölçüde evlenmiş oğulların

ebeveynlerle aynı hanede kaldığı aileler olarak öne çıkmaktaydı. Toplam hanelerin yüzde 8'i hanehalkı reisine ek olarak evli oğlu ve diğer evlenmemiş çocuklarının olduğu haneler, yüzde 9'u da bir veya birden fazla evli oğulla beraber yaşadığı haneler olarak tespit edilmişti. Günümüzün öne çıkmaya başlayan tek ebeveynli aileleri 1968 araştırması sonuçlarında, toplamın yüzde 5'i, akraba olmayan hanehalkları ise yüzde 3'ü olarak gözlemlenmiştir.

Çalışmanın sonuçları erkeğin çiftçi olduğu durumlarda aterkil geniş ailelerin en yaygın olduğunu (yüzde 39) göstermiştir. Bununla beraber, erkeğin meslek sahibi veya yönetici olduğu durumlarda ise çekirdek ailelerin oranı yüzde 77'ye çıkmaktadır. Eğitim ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılaşmalar olmadığı belirtilmiştir. Kesitsel saptamaların yanı sıra, çalışmada Türkiye'de evliliklerin oluşması sürecinde pek çok çiftin geniş ailelerde yaşadığı, daha sonra da çeşitli aile tiplerinde yaşamayı deneyimlediği ileri sürülmüştür. Örneğin araştırma tarihinde çekirdek aile olarak tanımlanan hanehalklarının sadece yüzde 37'si evlenme aşamasında çekirdek aile olarak kurulmuştur. Timur (1978), aile tiplerinde, özellikle kırsal yerleşim yerlerinde bir döngünün hakim olduğunu belirtmiştir. Genç çiftler erkeğin ailesiyle yaşayarak başlamakta, daha sonra bu ailenin yanından ayrılıp çekirdek aileye geçmekte, daha sonra kendi erkek çocuklarının evlenip aynı hanede yaşamasıyla tekrar aterkil geniş aile yapısına dönmektedir.

Timur'un çalışması Türkiye'de modernite ve aile tipleri arasında bir bağlantı kurma çabası olarak da önemli bulgular içermektedir. Araştırmanın soru kağıdında yer alan 16 soruya ilişkin yanıtlardan bir "aile modernite endeksi" oluşturan yazar, bu endeksi 1) karar alma süreçleri, 2) toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ve eşlerin hakimiyet dereceleri, 3) eşlerin ilişkisinde ortak veya ayrılmış katılım ve evlilik rolleri olacak şekilde üç ana başlıkta hazırlamıştır. Bu ölçüğe göre, hem kırsal, hem de kentte, ataerkil geniş aileler en "geleneksel" aileler (yüzde 80'i geleneksel olarak tanımlanmıştır), çekirdek aileler ise "en az geleneksel" olan aileler olarak öne çıkmışlardır (yüzde 43'ü geleneksel olarak tanımlanmıştır). Burada modernite kavramının yazar tarafından atfedildiğinin altını çizmek gerekmektedir. Söz konusu farklılığın ölçek düzeyinde bir örneği, ataerkil geniş ailelerde karar alımlarının daha çok hanehalkı reisi erkeğin işi olması, çekirdek ailelerde ise daha eşitlikçi, kadın ve erkeğin karara ortak katılım sağladığı bir yapıdan söz edilmesidir.

Adams ve Trost (2005), Timur'un (1978) çalışmasına referans vererek, Türkiye'de özellikle kırsal alanda geniş ailenin bir tür ideal olduğunu, genellikle de ekonomik nedenlerle dağıldığını iddia etmektedir. Ayrıca geniş aile kentleşme çerçevesinde de ele alınmaktadır: kırsaldan kente gelen göçmenler genellikle zincirleme göçle geldiklerinden akraba veya memleketlilerinin yaşadıkları yerlere yakın hanelere yerleşmekte, sıklıkla geçici bir süre için bile olsa hane paylaşımına da gitmektedirler. Adams ve Trost'a göre bunun tek nedeni bilgiye daha rahat erişim, dayanışma gibi nedenler değil, ayrıca özellikle kadınlar ve ailenin genç bireyleri için daha etkin sosyal kontrol mekanizmalarını etkinleştirmek ve geleneksel değer sistemlerini korumaktır. Duben, 1982 yılındaki yazısında Türkiye'de çekirdek ailelerin yüksek oranda bulunmasına rağmen geniş aile ve geniş

akraba ilişkilerinin her sosyal sınıfta önemini koruduğunu belirtmiş, söz konusu akraba ilişkilerinin artan kentleşme ve sanayileşmeyle önem kaybettiğini iddia etmiştir.

Kağıtçıbaşı (1982) tarafından kaleme alınan, saha çalışması 1974 ve 1975'te gerçekleştirilen Türkiye'de Çocuğun Değeri Araştırması'nın bulgularında da Timur'un (1982) takip ettiği sınıflandırmaya göre aile tipleri sunulmaktadır. Bu çalışmada araştırma nüfusunda ataerkil geniş ailelerin oranı yüzde 12,9, geçici geniş ailelerinki yüzde 8,5 ve çekirdek ailelerin oranı yüzde 78,6 olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, Kağıtçıbaşı (1982), Türkiye'deki çekirdek ailelerin sanayileşmiş batı ülkelerinin izole evlilik birlikteliklerinden farklı olduğunu öne sürmüştür. Özellikle kırsalda, yapı olarak çekirdek aile yapısı gösteren birimlerin ebeveynlerinin yaşadığı ailelere, akrabalara ve komşularla korunan yakın bağlarla geniş bir ailenin uzantısı gibi olduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada yetişkinlerin ideal çocuk sayıları sorgulanmıştır. Buradan elde edilen veri, Türkiye'nin yüksek doğurganlık ülkesi olmasına rağmen hanehalkı büyüklüğüne ilişkin norm ve değerlerinin, orta düzey doğurganlığın olduğu ülkeleri andırdığı yorumunu doğurmuştur.

Baştuğ (2003), son 50 yıldaki çalışmaların, önemli sosyal, iktisadi, siyasi ve demografik değişimleri büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışı ve cumhuriyet dönemine geçişle ilişkilendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, bu tip çalışmalarda aile yapısındaki temel değişimin geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye geçiş şeklinde ele alınmakta olduğunu vurgulamaktadır. Bu tip bir yaklaşımın açıkça olmasa da, bu dönüşümün modernleşme ve/veya batılılaşmanın kaçınılmaz bir sonucu olduğu varsayımına dayandığını belirten Baştuğ, bu çerçevede Türk toplumunda benimsenen normun çekirdek mi, geniş mi olduğunun tartışma konusu olduğunu iddia etmektedir. Bu çalışmanın öne çıkan bir yaklaşımı, herhangi bir toplumda, akrabalık, aile ve hanehalkına ilişkin çıkarsamaların bu toplumun uzun bir süredir yaşadığı kültürel evrime ilişkin bir okumayı da gerektirdiğidir. Bu sebepten Baştuğ, aile yapısını Türklerin göçebe olduğu dönemden başlayıp yerleşik hayata geçişiyle birlikte ele almaktadır. Yerleşik hayata geçişin Osmanlı döneminde yoğunlaştığını ve artan bir hızla Cumhuriyet döneminde tamamlandığını belirten Baştuğ, bununla ülkenin büyük oranda yerleşik bir kırsal nüfusa dönüştüğünün altını çizmektedir.

Duben'in (1982) çalışmasına da referans veren Baştuğ, Türkiye'de kırdaki geniş; kentte çekirdek ailelerin yaşadığı mitine karşı çıkmakta, çekirdek ailelerin hem kent, hem de kırdaki yaygın olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte, kırdaki kesitsel olarak çekirdek aileler çoğunlukta olsa da, hanelerin neolokal değil, patrilokal olduğuna değinmektedir.

Baştuğ'a (2003) göre Orta Doğu'daki İslam ülkeleriyle olan tarihi ve coğrafi bağlara rağmen Türkiye, özellikle kültürel özellikler açısından bir Akdeniz ülkesidir. Buna göre Türkiye'deki akrabalık ilişkileri, Arap ülkelerindekilerden ve hatta halen Orta Asya'da bulunan Türki ülkelerinkinden çok İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'daki akrabalık ilişkilerini andırmaktadır. Bunun en önemli özelliklerinden biri, yakın aile bireylerinin birbirlerinden sorumlu olmaları ve akrabalar arası ilişkilerin güçlü olmasıdır. Çocuklar evliliğe kadar ebeveynleriyle birlikte kalmakta ve evlilik sonrası da yakın ilişkilerini sürdürmektedirler. Ayrıca Kuzey Avrupa aile yapısıyla

karşılaştırıldığında, çekirdek aileler de akrabalara daha yakındır; akrabalarda birbirlerinin hanelerinin anahtarları olması gibi uygulamalar yaygındır. Fişek (1982) bu yakınlığı anlatırken çekirdek ailenin net sınırlardan yoksun olduğuna ve uygulamada geniş bir ailenin parçası gibi olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun evliliğin genellikle iki kişinin değil, iki ailenin birleşimi olarak görülmesinde de kendini belli ettiğini söylemektedir.

Baştuğ (2003), Türkiye özelinde kuşaksal aktarımın hem kadın, hem erkek üzerinden yürümesinin; evliliğin yeni kurulan hanelerle gerçekleşmesinin; bağımsız çekirdek ailelerin oluşmasının “sanayileşme”, “modernleşme” veya “batılılaşma”nın etkili olamayacağı kadar erken bir dönemde gündeme geldiğini iddia etmektedir. Bu nedenle hanehalkı yapısında yaşanan dönüşümün “modernleşme teorisi”nin bir teyiti olarak görülemeyeceğini belirtmektedir. Bununla beraber, “modernleşme”yle ifade edilenin sanayi ve sanayi sonrası kapitalizme dönüşüm olduğu durumda, bunun akrabalık ilişkilerine şüphesiz yansıtacağını, fakat sonuçlarının “modernleşme teorisi”nin beklentilerinden çok daha karmaşık olacağını ifade etmektedir. Ailevi bağımlılık veya bağımsızlıkların ve akrabalık sistemlerinin kültürler arası önemli ölçüde farklılaştığını belirten Baştuğ, Kuzey Avrupa’nın görece izole çekirdek ailesinin tek mantıklı ve olanaklı sonuç olarak görülmesinin etnomerkezci olduğunu savunmaktadır.

Yukarıdaki tartışmanın odağına oturan modernleşme teorisi, genel anlamda geleneksel veya gelişmemiş toplumların modern toplumlara dönüşmelerini tariflemektedir. Eisenstadt’a (1966) göre, tarihsel olarak, modernleşme, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkıp daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılan, 19. ve 20. yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine yayılan sosyal, ekonomik ve politik sistemlere dönüşüm sürecidir. Teorinin birçok versiyonu olmasına rağmen, bazı ortak temel prensipleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) toplumlar bir dizi evrimsel aşamadan geçerek gelişmektedirler, 2) bu aşamalar farklı düzey ve örüntüdeki sosyal farklılaşmanın yanı sıra, toplumun sürekliliğiyle uyumlu yapısal ve kültürel bileşenlerin yeniden birleşimine bağlıdır, 3) günümüzün gelişmekte olan toplumları evrimin modern öncesi dönemindedir ve zamanla ekonomik büyümeyi yakalayıp, sosyal evrimin en üst aşamasını yakalamış Batı Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarının sosyal, siyasi ve ekonomik özelliklerini alacaklardır, 4) modernizasyon karmaşık Batı teknolojisi benimsenip, kalkınmaya engel olacak yapısal ve kültürel özelliklerden gelen engeller ortadan kaldırıldığında sona erecektir. 1960’lı yıllardan bugüne modernleşme teorisine gelen eleştiriler teorinin bulduğu desteği zayıflatmaya başlamıştır. Eleştirileri getiren teoriler sıklıkla günümüz Üçüncü Dünya Ülkelerinin az gelişmişliğini sömürgecilik, emperyalist müdahaleler ve bu ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmelerinden bu yana da yeni sömürgecilikle açıklamaktadır. Bu teorilerin özü bazı “merkez” ülkeler veya bölgelerin “çevre” bölgeler pahasına ekonomik gelişme sağlayıp, güçlendikleri yönündedir. Modernleşme teorisi, özünde, ileri endüstriyel teknolojinin gelişmekte olan toplumlarda sadece ekonomik büyüme değil, başka yapısal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirdiğini ifade eder. Örneğin sosyal alanda, modern toplumlar yüksek düzeyde kentleşme, okur-yazarlık, bilim, sağlık, sekülerlik, bürokrasi, medya ve ulaşım imkanlarıyla öne çıkmaktadırlar. Doğum ve ölüm hızları düşük; doğuşta hayat beklentisi ise uzundur.

Türkiye’de aile yapısı, özellikle evlilik, boşanma ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından geçtiğimiz yüzyılın ortalarından bu yana bir dönüşüm içerisinde. Türkiye’nin sosyoekonomik ve demografik yapısındaki değişikliklerin bu dönüşüm üzerinde etkili olmasına ek olarak aile yapısındaki değişikliklerin nedenlerine başka bir bakış açısıyla bakmak da mümkündür. Bu noktada, Gelişimsel İdealizm, yapısal etmenlerin dışında; düşünsel faktörlerin de; yani insanların normatif duruşlarının, dini ve ahlaki değerlerinin, tutumlarının, özgürlük ve eşitlik hakkındaki fikirlerinin, bireysellik karşısındaki konumlarının, çocuk sahibi olmaya ve aileye dair algı ve inanışlarının aile yapılarında meydana gelen değişimler üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaya çalışan bir teoridir (Thornton, 2001; Thornton 2005; Thornton vd., 2012).

Gelişimsel idealizm, geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca Batı’dan tüm dünyaya yayılan, iyi ve doğru olanın modern toplumlar olduğunu savunan, modern toplumların ve modern ailenin herkes tarafından benimsenmesi gerektiğine inanan, modern ailelerin modern toplumları oluşturduğu, modern toplumların ise modern aile yapısının oluşmasını sağladığı düşüncesiyle hareket eden bir değerler sistemidir (Kavas ve Thornton, 2013). Gelişimsel idealizm bakış açısı, modernleşmenin ve kalkınmanın, Batı’ya ait düşünce ve inançların tüm dünyaya yayılması ile ortaya çıktığı fikrine eleştirel bir şekilde yaklaşır. Bu noktada modernleşme ve kalkınmanın tanımlanması önem taşımaktadır. Modernleşme modeli, Aydınlanma Çağı’nı takiben Batı’da oluşan değişimin, yaşam ve düşünüş tarzının, bütün toplumlara aynı doğrultuda ve aynı aşamalarla sirayet ettiğini öne sürer. Geleneksel toplumların modern toplumlara dönüştüğü bu modelde kentleşme, sanayileşme, teknolojiye ve eğitimdeki gelişmeler önemli bir yer tutar ve modernleşmenin kalkınma modelleri ile ilişkilendirilmesinde önemli rol oynar. Burada sözü edilen kalkınma modelleri, anlaşılacağı üzere ekonomik kalkınmayı odağına alan, sanayileşme ve kentleşme merkezli modellerdir. Bu bilgilerin ışığında, Batı dünyasında oluşan fikirler ve inançlar temel alınarak oluşturulan kalkınma ve modernleşme modelleri yine Batı Avrupa’nın kültürel unsurlarını, dünya görüşünü, eğitim sistemini ve insan hakları anlayışını içermekte ve modernleşmenin odağına bu fikirleri oturtmaktadır (Krücken ve Drori, 2009). Batı’nın kültürel unsurları, modernleşme modelinin bir parçası olarak, çeşitli politikalarla, toplumsal hareketlerle, bilimsel çalışmalar ve ekonomik aktivitelerle, uluslararası anlaşmalarla tüm toplumlara yayılmaktadır (Kavas and Thornton, 2013). Bu süreçte toplumlarda oluşan değer ve tutumlar, algılar ve inanışlar düşünsel değişimin (ideational change) oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasını takiben modernleşme süreci hızla ilerlemiştir. Bu dönemde ülkede yeni bir yönetim rejiminin kurulmuş olması; yeni, modern ve seküler bir Türkiye’nin oluşturulmak istenmesi ile birlikte, Avrupalı yaşam tarzının ve normlarının Türkiye’ye uyarlanması adına birçok reform yapılmıştır. Batılı olma düşüncesi modernleşmenin ana unsuru olarak görülmüş ve sanayileşmenin medenileşmek ile eş anlama geldiği bu dönemde güçlü bir milli ekonomi kurmak, modernleşmenin merkezine oturtulmuştur. Yapılan reformlar sadece kurumları ve yasal düzlemi değil, Türkiye’deki yaşam şeklini ve düşünsel yapıyı da değiştirmiştir. Bununla beraber o dönemden bu döneme Türkiye’de bu batılı düşünme tarzı ile İslami yaşam tarzına bağlı kalmak isteyen daha gelenekselci kesim arasında hep bir çatışma olmuş, bu da ülkede ikili bir yaşam

tarzı olmasına neden olmuştur. Son 40 sene içerisinde, Türkiye'nin içinde bulunduğu Avrupa Birliğine (AB) uyum sağlama süreci çerçevesinde batılı norm ve standartların Türkiye'ye uyarlanması adına yeni düzenlemeler yapılmaya devam edilmiştir. AB'ye katılım, Türkiye için modernleşme sürecinin başarı ile tamamlanmasını ifade etmektedir (Kavas ve Thornton, 2013). Bu uyum süreci kapsamında yasal düzlemde gerçekleştirilen değişiklikler evlenme, boşanma ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi aile yapısı ile doğrudan ilgili konuları etkilemiştir. Sadece yasal düzlemde değil, vatandaşların Avrupa Birliği standartlarına ulaşma isteği de batılı zihniyetin yayılmasında etkili olmuştur ve olmaktadır.

Düşünsel değişim, Thornton (2001) tarafından gelişmekte olan ülkelerin demografik ve aile yapılarında meydana gelen değişimleri açıklamayı amaçlayan Gelişimsel İdealizm Teorisi'nin kullandığı temel kavramlardan birisidir. Düşünsel değişim ile birlikte geleneksel aile yapısından modern aile yapısına doğru bir evrilme gerçekleştiği öne sürülmektedir. Burada sözü edilen modern aile, Kuzeybatı Avrupa'da gördüğümüz, çekirdek olan ve tek eşliliğe dayanan, evlenme yaşının yüksek olduğu, gençlerin geniş imtiyazlara sahip olduğu, evlilik kararını çiftlerin kendilerinin aldığı, çoğunlukla romantik aşka dayanan, doğurganlığın planlandığı ve gebeliği önleyici yöntemlerin yaygın olarak kullanıldığı ve toplumsal cinsiyet rollerinde eşitliğin sağlandığı aile yapısıdır. Kadınların toplumdaki yerinin, ailelerin kurulma şeklinin, çocuk yetiştirme algısının ve çocuğun toplumdaki yerinin değişmesi, yeni bir ideal aile kavramının oluşması ve Batı düşünce tarzının ülkemizde yerleşmesi ile Türkiye'de gelişen aile yapısındaki değişimler birbirleri ile ilişkilendirilmektedir.

Gelişimsel idealizm teorisi yakın dönem hanehalkı yapısına yönelik çalışmalara çerçeve oluşturmuştur (Abbasi-Shavazi vd., 2012; Kavas ve Thornton, 2013; Koç, 2014; Kavas, 2014; Thornton vd., 2014; Lai ve Thornton, 2015). Abbasi-Shavazi vd. (2012), gelişimsel idealizm kavramının İran'da tarihsel olarak varolan idealleştirilmiş ailenin birçok önemli ögesine ters düştüğünü belirtmişlerdir. Ailelerin tipik olarak üretim, tüketim, eğitim, sosyalleşme, üreme, boş vakit değerlendirme ve yaşam düzenlemeleri gibi tüm sosyal faaliyetlerin düzenlenmesinden sorumlu olduğunu belirten yazarlar, ailelerin geleneksel olarak sıcaklık ve yakınlık merkezleri olan ataerkil ve geniş yapılar olduğunu ifade etmişlerdir. İran'daki aile yapısında İslam'ın etkisi de azımsanmamaktadır. Herhangi bir dönemde Batı'nın bir kolonisi olmamasına rağmen, İran'ın Avrupa'yla 19. yüzyılda başlayan yoğun ticareti, bu ülkede kalkınma, gelişme, modernleşme, insan hakları, eşitlik, özgürlük, parlamento ve demokrasi gibi kavramları beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte İran'dan eğitim amacıyla Avrupa'ya gidenlerin de, ülke içindeki eğitim kurumlarının sayısı da artmıştır. Özellikle Şah Rıza Pehlevi döneminde Batı'ya ait kültürel normlar ve ahlaki değerler uzun süredir varlığını sürdüren dini ve kültürel değerlere yeğ tutulmuş; modernleşme batılılaşmayla eş anlamda tutulmuştur.

Abbasi-Shavazi ve arkadaşlarının (2012), İran'ın Yazd şehrinde gerçekleştirdikleri çalışmada aileye dair olan ve "modern" olarak değerlendirilen özelliklerin büyük ölçüde "gelişmiş" toplumlarla özdeşleştirildiği görülmüştür. Örneğin erken evlilik, görücü usulü evlilik ve yüksek

doğurganlığın az gelişmiş alanlara, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ise gelişmiş alanlara has olduğu yaygın olarak belirtilmiştir. Buna ek olarak, araştırmaya katılanlar, yaygın olarak önümüzdeki yıllarda yaşlıların ve yetişkin çocuklarının veya yeni evli çiftlerle anne babalarının birlikte yaşadıkları geniş ailelerin azalacağını ve boşanmaların artacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Abbasi-Shavazi ve diğerlerinin (2012) çalışmasındaki gibi, doğrudan gelişimsel idealizm teorisini test etme amacıyla Malawi’de yürütülen bir araştırmanın bulguları da dikkate değerdir. Thornton ve diğerlerinin çalışması (2014), Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin gündeminde olan konuların, tepeden inme olma ve toplum tarafından reddedilme olasılığını tartışmakta, verilen mesajların doğru bir şekilde alınıp alınmadığını incelemektedir. Malawi’de gelişimsel idealizmin yayılmasına hem yardımcı olan, hem de engel olan durumlardan söz etmek mümkündür. Hristiyan misyonerlerin bir dönem oldukça aktif olduğu ülkede; örneğin Cumhurbaşkanı Banda döneminde aktif bir Batı değerleri karşıtı tutum sergilenmiş, bir sonraki yönetimde ise aileye yönelik konularda durumun tam tersine döndüğü görülmüştür. Bulgular İran’daki çalışmaya paralel niteliktedir; aileye dair modern olarak nitelenen özellikler genellikle kalkınmayla ilişkilendirilmiştir. Beklenenden farklı çıkan bulgulardan biri kadınların evlilik yaşının gelecekteki değişimine yönelik öngörülerdir; cevaplayıcılar bu yaşın artacağını düşünmediklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca eğitim durumu arttıkça gelişimsel kalkınma değerlerinin de daha fazla yayılmış olduğu görülmüştür.

Lai ve Thornton (2014) Çin’in Gansu bölgesinde yaptıkları çalışmada aileye ilişkin değerlerin oluşumunda gelişimsel idealizm düşüncesinin etkisine eğilmişlerdir. Dünyada İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana hakim olan bir “dünya kültürü”ne atıf yapan makaleleri, bireysellik, haklar, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların yayıldığını ve kurumsal olarak tanındığını ifade etmektedir. Sözü geçen dünya kültürünün önemli bir bileşeni kalkınma ya da gelişme sürecidir. Ülkeler kalkınma yaklaşımıyla sıklıkla belirli bir hiyerarşinin üst ya da alt kademelerinde olarak algılanmaktadırlar. Ülkeleri tek bir kalkınma, ya da modernite boyutuna indirgeyen bu yaklaşıma gelen yoğun eleştirilere karşın, bireylerin zihinlerinde kalkınma hiyerarşilerinin yoğun bir şekilde yerleştiği görülmektedir. Aileye ilişkin değerler açısından bu durumun yansımaları genellikle günümüz Batı toplumlarına has olarak, evliliğin çiftler tarafından kararlaştırılması, çekirdek aile, eşlerin eşitlikli ilişkisi, geç evlilik ve düşük doğurganlığın benimsenmesi olarak ortaya çıkmaktadır; çünkü birçok kişinin zihninde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kalkınmanın en üst noktasına erişmiştir. Çalışmanın sonucunda, kişilerin kalkınma ve aileye ilişkin yargılarının arasında algıladığı ilişkinin, aileye ilişkin bu tip özelliklerin benimsenmesine yol açtığı ifade edilmiştir.

Yakın dönemde gelişimsel idealizm perspektifi Türkiye’de aile yapısına ilişkin çalışmaların kapsamına da girmeye başlamıştır. Kavas ve Thornton’ın (2013) çalışmasında, Osmanlı Devleti’nin son döneminden başlayarak Türkiye’de aile yapısının değişimini devlet tarafından uygulanan modernleşme ve batılılaşmanın perspektifinden incelenmektedir. Çalışmada, gelişimsel idealizmin sıklıkla yerel inanç ve değer sistemleriyle kültür çatışmalarına yol açtığı ve bu nedenle dirençle karşılaştığının altı çizilmektedir. Türkiye’de özellikle 1923 yılında yeni devletin kurulmasıyla modernleşmenin temel ilke olarak alınması ve daha sonra Avrupa Birliği’ne giriş çabalarının gelişimsel idealizmin aldığı desteğin temel göstergeleri olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmada,

daha önce söz edilen, Çin ve Malawi üzerinden gelişimsel idealizme vurgu yapan çalışmalardan farklı olarak, teorinin test edilmesine yönelik bir saha çalışmasına atıf yapılmamaktadır. Bunun yerine kurgu, söylemler, edebiyat ve yasal reformlara; ayrıca demografik istatistiklere dayanmaktadır.

Kavas ve Thornton (2013), 19. yüzyılda Osmanlı'da her alanda reformlar yapılmış olsa da, ailenin birçok yönden bu reformların temel taşı oluşturdugunu ifade etmektedir. Bu dönemde toplumun ileri gelenleri arasında klasik aile yapısında ve kadının statüsünde değişimler sağlanması açısından bir görüş birliği sağlanmış da olsa; bunun uygulaması genel olarak hem İslam'a sadık kalma, hem de seküler Batı normlarının benimsenip ailenin dönüştürülmesi olarak yansımıştır. Yasal düzlemde, Tanzimat döneminde Fransız Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi gündeme getirilmiştir; bunu takip eden dönemde de Mecelle-i Ahkamı Adliye ve Hukuk-u Aile Kararnamesi isimleriyle Batı standartlarındaki İslami kanunlar çıkmış; evlenme, boşanma, miras ve kadının durumuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca adı geçen ikinci kanunla çok eşlilik ve ergenlik öncesi evlilik de yasaklanmıştır. Cumhuriyet dönemine geçildiğinde, bizzat Mustafa Kemal Atatürk, ülkedeki bireylerin "aile hayatları ve yaşam tarzlarıyla medeni olduklarını kanıtlamaları" gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönemde İsviçre Medeni Kanunu Türkiye'ye uyarlanmış, yerleşim örüntülerinin değişimi de desteklenmiş; "kötü" olduğu düşüncesiyle geniş ailelerin yerine "iyi" olduğu düşünülen çekirdek aileler yeğ tutulmuştur. Aile yapısına ilişkin düşünsel dönüşüme neden olan son büyük olgu Avrupa Birliği'nin Türkiye gündemine girişidir. Kavas ve Thornton (2013), 2002 yılında Medeni Kanun'da yapılan değişiklikleri buna somut bir örnek olarak göstermektedir. Bu değişiklikler yasalar önünde kadın ve erkeğin yerini ailede eşitlemiştir.

Aile yapısının değişimini hem nicelik olarak; hem de gelişimsel idealizm perspektifinde inceleyen bir çalışma da Koç (2014) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmanın bulguları, en son 2013 yılında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın yanı sıra geçmiş yıllardaki Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nın verilerinden analizleri içermektedir. Koç (2014), Türkiye'de aile yapısının dönüşümünde üç temel gelişmenin önemine vurgu yapmıştır: 1) Sosyo-ekonomik değişim, 2) Demografik dönüşüm, 3) Düşünsel değişim. Düşünsel değişimin önemine vurgu yapan çalışmada, özellikle cumhuriyet dönemi modernleşme projesi çerçevesinde izlenen antinatalist nüfus politikasına atıf yapılmaktadır. Buna göre, nüfus artışının bir sorun olarak algılanmasının kalkınma planlarının ilk hazırlandığı dönemde ortaya çıkması, kalkınma ve düşük nüfus artış hızının paralel olduğu algısına işaret etmektedir. Çalışma, ayrıca Türkiye'de geniş ailelerin azalması ve dağılmış ailelerin artmasına da vurgu yapmakta; gelecekte de dağılmış ailelerin artacağını öngörmektedir.

1.4. Aile Yapısına İlişkin Bulgular

Son 45 yılda gerçekleştirilen demografik araştırmaların veri setleri bir bütün olarak incelendiğinde, Türkiye'de çekirdek aile ve dağılmış ailenin yaygınlığının artmakta, geniş ailenin yaygınlığının ise azalmakta olduğu görülmektedir (Tablo 1.3). Türkiye'de dağılmış aile oranı, son

45 yılda önemli oranda artarak geniş aileden (yüzde 12) daha yüksek bir orana (yüzde 17) ulaşmıştır. Günümüzde yüzde 70 seviyesinde olan çekirdek aile oranı, 1960-1970’li yıllarda yüzde 58-60 seviyesindedir. Zaman içinde aile yapılarının yüzde dağılımında gözlenen dalgalanmalar bir kenara bırakılırsa, Türkiye’de son 45 yıl içinde, çekirdek aile oranının yüzde 18; dağılmış aile oranının yüzde 110 artmış olduğu; geniş aile oranının ise yüzde 61 azalmış olduğu görülmektedir.

Tablo 1.3 Türkiye’de aile yapısının değişimi				
Türkiye’de çekirdek, geniş ve dağılmış aile tiplerinin nüfus araştırmalarına göre değişimi, 1968-2013				
Yıllar	Çekirdek	Geniş	Dağılmış	Toplam
1968 ¹	59,6	32,1	8,3	100,0
1973 ²	59,0	32,4	8,6	100,0
1978 ³	58,0	33,9	8,1	100,0
1983 ⁴	61,6	27,9	10,5	100,0
1988 ⁵	63,4	25,5	11,1	100,0
1993 ⁶	67,6	23,5	8,9	100,0
1998 ⁷	68,2	19,5	12,3	100,0
2003 ⁸	69,3	16,0	14,7	100,0
2008 ⁹	69,8	15,9	14,3	100,0
2013 ¹⁰	70,2	12,4	17,4	100,0
1968-2013 değişim yüzdesi	+17,8	-61,4	+109,6	-

Kaynaklar: ¹Timur, 1978; ²Kunt, 1978; ³Hancıoğlu, 1985a, 1985b; ⁴Ünalın, 2005; ⁵⁻⁶Koç, 1997, 1999; ⁷Yavuz, 2002; ⁸Canpolat, 2008; ⁹⁻¹⁰

Yazarlar tarafından araştırma verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 1.4’deki veriler, Türkiye’de çekirdek aile oranının artışında özellikle çocuksuz çekirdek aile oranındaki artışın önemli bir katkısı olduğunu göstermektedir. Sadece eşlerden oluşan karı-koca ailesindeki bu artış temel olarak, Türkiye’de kendisini evlilik içi doğurganlığın ertelenmesi ve yaşam beklentisinin artması biçiminde gösteren demografik dönüşümün bir sonucudur. Bu dönüşümle ilişkili olan bir başka gelişme de, çocuklu çekirdek ailenin iç dağılımında kendisini hissettirmektedir. Türkiye’de 2008-2013 döneminde çocuklu çekirdek aile oranında önemli bir azalma görülmektedir. Bu azalmanın özellikle 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin oranında çok daha ciddi olduğu gözlenmektedir. Daha geniş bir zaman aralığına, yani 1978-2013 dönemine bakıldığında ise, 1 ve 2 çocuklu çekirdek aile oranında artış; 3 ve daha çok çocuklu çekirdek aile oranında ise azalma görülmektedir. 1978-2008 döneminde geniş aile yapılarında yarıdan daha fazla bir azalma olduğu görülmektedir. Geniş aile yapıları içinde özellikle ataerkil geniş aile yapısındaki çözülme dikkat çekmektedir. 1978 yılında hanehalklarının yüzde 19’u ataerkil aile yapısı içinde yaşarken, 2013 yılında bu oranın yüzde 6’ya kadar gerilediği görülmektedir. Bu dönemde yaşanan başka bir gelişme, geçici geniş ailenin ataerkil geniş aileye göre daha dirençli kalarak zamanla ataerkil geniş aileden daha yaygın hale gelmesidir.

Tablo 1.4 Türkiye’de aile yapısının detaylı değişimi

Türkiye’de çekirdek, geniş ve dağılmış aile tiplerinin detaylı alt gruplarının nüfus araştırmalarına göre değişimi, 1978-2013

Aile yapısı	1978	1988	1998	2008	2013
Çekirdek	58,0	63,4	68,4	69,9	70,2
<i>Çocuksuz çekirdek</i>	<i>8,3</i>	<i>9,9</i>	<i>13,5</i>	<i>14,3</i>	<i>17,9</i>
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	6,1	5,7	5,3	4,0	4,2
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	2,2	4,2	8,2	10,4	13,7
<i>Çocuklu çekirdek</i>	<i>49,3</i>	<i>57,4</i>	<i>54,9</i>	<i>55,5</i>	<i>52,1</i>
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	9,5	12,1	13,3	17,7	17,2
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	12,7	19,1	18,7	21,2	20,5
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	27,1	26,3	22,9	16,6	14,5
Geniş	33,9	25,5	19,5	15,9	12,4
<i>Ataerkil geniş</i>	<i>19,3</i>	<i>14,3</i>	<i>10,4</i>	<i>7,4</i>	<i>6,1</i>
<i>Geçici geniş</i>	<i>14,6</i>	<i>11,2</i>	<i>9,1</i>	<i>8,5</i>	<i>6,3</i>
Dağılmış	8,1	11,1	12,2	14,3	17,4
<i>Tek kişilik</i>	<i>3,0</i>	<i>4,3</i>	<i>5,2</i>	<i>6,3</i>	<i>8,5</i>
Tek kişilik-Erkek	1,0	1,7	1,9	2,0	3,5
Tek kişilik-Kadın	2,0	2,6	3,3	4,4	5,0
<i>Tek ebeveynli</i>	<i>4,8</i>	<i>5,4</i>	<i>5,0</i>	<i>5,2</i>	<i>5,7</i>
Tek ebeveynli-Erkek	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6
Tek ebeveynli-Kadın	4,3	4,7	4,4	4,6	5,0
<i>Diğer dağılmış</i>	<i>0,3</i>	<i>1,0</i>	<i>1,1</i>	<i>1,6</i>	<i>2,0</i>
<i>Akraba olmayan</i>	<i>0,1</i>	<i>0,5</i>	<i>0,9</i>	<i>1,1</i>	<i>1,2</i>
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Aynı dönemde (1978-2013) dağılmış aile oranının yüzde 8’den yüzde 17’ye yükseldiği dikkati çekmektedir. Bu süreçte, özellikle tek kişilik hanelerdeki artış önemli orandadır. Son 35 yıl içinde tek kişilik aile oranının yaklaşık üç katına çıktığı görülmektedir. Tek kişilik hanelerin yaklaşık üçte ikisinin kadınlardan, özellikle de yaşlı kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Tek kişilik hanelerdeki artışın nüfusun yaşlanması ve genç işgücünün yaşlıları bırakarak göç etmesi süreci ile ilişki olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de tek ebeveynli hanelerin oranı yüzde 6 civarındadır. Tek ebeveynli hanelerin yaklaşık yüzde 90’nının *kadın ve çocuk(ları)* şeklinde bir kompozisyona sahip olduğu görülmektedir. Dağılmış aile içinde diğer dağılmış aileler ile aralarında akrabalık olmayan kişilerden oluşan hanehalklarının da oransal olarak arttığı görülmektedir. Diğer dağılmış aileler içinde torun-anneanne, torun-babaanne, torun-dede türündeki aile yapılarının ağırlığı dikkat çekmektedir. 1978-2013 döneminde önemli oranda bir artışın gözlendiği aralarında hısımlık ya da akrabalık bağı olmayan kişilerden oluşan dağılmış ailelerin ise, eğitim ve istihdam imkanlarının daha fazla olduğu kentsel alanlara yüksek öğrenime devam etmek ya da çalışmak için göç eden gençlerden oluştuğu görülmektedir.

TNSA-2008 ve TNSA-2013 sonuçlarına göre çekirdek aile hem kentsel hem de kırsal alanlarda en yaygın aile biçimidir (Tablo 1.5). TNSA-2008 ve TNSA-2013 sonuçları, çekirdek aile oranının kentsel alanlarda Türkiye ortalamasının üzerinde; kırsal alanlarda ise Türkiye ortalamasının

altında olduğunu göstermektedir. Çekirdek ailenin alt kategorilerine bakıldığında, çocuksuz çekirdek ailenin kırsal alanlarda; çocuklu çekirdek ailenin ise kentsel alanlarda daha yaygın olduğu görülmektedir. Çocuksuz çekirdek ailelerin TNSA-2008’de yüzde 73’ünde; TNSA-2013’de ise yüzde 77’sinde kadınların 45 ve daha yukarı yaşlarda olduğu görülmektedir. Bu durum, kadının daha yaşlı olduğu hanelerde çocuksuz çekirdek ailenin daha yaygın olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni, bu hanelerde daha çok çocuklarını evlendirmiş ebeveynlerin bulunmasıdır. Çekirdek ailelerin yüzde 74’ünü oluşturan çocuklu çekirdek ailelere bakıldığında, TNSA-2008 ve TNSA-2013’de 1 ve 2 çocuklu çekirdek ailelerin kentsel kesimlerde; 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin ise kırsal kesimlerde daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumun bir yandan çekirdek aile yaygınlığının kentsel kesimlerde daha yüksek olması ile bir yandan kentsel alanlarda daha az sayıda çocuğa sahip olma isteği ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Türkiye’de geniş aile oranının kırsal alanlarda kentsel alanlara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. TNSA-2013 sonuçları, kırsal alanlarda yaklaşık her 10 hanenin ikisinin; kentsel alanlarda ise her 10 haneden ancak birinin geniş aile kompozisyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Geniş aile kapsamında incelenen ataterkil aile ve geçici geniş ailelerin her ikisinin de kırsal alanlarda daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu aile yapılarından geçici geniş aile, kentsel alanlarda daha yaygındır. Bu durum, bu ailelerin dağılmış aileye dönüşme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle yakın bir gelecekte Türkiye’deki kentsel alanlarda dağılmış aile oranının daha da artacağına bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Beklendiği gibi, daha kozmopolit bir yaşam biçiminin hüküm sürdüğü kentsel alanlarda dağılmış ailelerin yaygınlığı daha fazladır. Bu farklılığın altında, kentsel alanlarda tek ebeveynli ailelerin, diğer dağılmış ailelerin ve akraba olmayanlardan oluşan ailelerin yaygınlığının kırsal alanlara göre daha fazla olmasının etkisi bulunmaktadır. Kırsal alanlarda ise, tek kişilik ailelerin kentsel alanlara göre daha yaygın olduğu görülmektedir. Kadınlardan oluşan tek kişilik haneler kırsal alanlarda daha yaygındır. Kentsel alanlarda tek kişilik hanelerde yaşayanların daha genç; kırsal alanlarda ise bu hanelerde yaşayanların daha yaşlı olduğu görülmektedir. Bu durum, kentsel alanlarda bu hanelerde yaşamının daha çok bir *seçimin sonucu*; kırsal alanlarda ise daha çok bir *zorunluluğun sonucu* olabileceğini düşündürmektedir (Tablo 1.5).

Tablo 1.5 Aile yapısının yerleşim yerleri temelinde yüzde dağılımı

Türkiye’de çekirdek, geniş ve dağılmış aile tiplerinin detaylı alt gruplarının kent ve kır ayrımında dağılımı, TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	TNSA-2008			TNSA-2013		
	Kent	Kır	Toplam	Kent	Kır	Toplam
Çekirdek	72,3	62,5	69,9	71,9	63,4	70,2
<i>Çocuksuz çekirdek</i>	<i>13,0</i>	<i>18,4</i>	<i>14,3</i>	<i>16,3</i>	<i>24,1</i>	<i>17,9</i>
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	4,5	2,4	4,0	4,9	1,7	4,2
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	8,4	16,0	10,4	11,4	22,4	13,7
<i>Çocuklu çekirdek</i>	<i>59,4</i>	<i>44,1</i>	<i>55,5</i>	<i>55,6</i>	<i>39,3</i>	<i>52,1</i>
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	19,4	12,4	17,7	18,4	12,7	17,2
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	23,4	14,7	21,2	22,6	12,8	20,5
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	16,5	17,0	16,6	14,6	14,9	14,5
Geniş	13,1	24,3	15,9	10,0	21,4	12,4
Ataerkil geniş	5,5	13,1	7,4	4,4	12,7	6,1
Geçici geniş	7,6	11,2	8,5	5,7	8,7	6,3
Dağılmış	14,6	13,2	14,3	18,0	15,2	17,4
<i>Tek kişilik</i>	<i>5,9</i>	<i>7,5</i>	<i>6,3</i>	<i>8,1</i>	<i>10,0</i>	<i>8,5</i>
Tek kişilik-Erkek	2,0	1,7	2,0	3,6	3,1	3,5
Tek kişilik-Kadın	3,9	5,7	4,4	4,5	7,0	5,0
<i>Tek ebeveynli</i>	<i>5,6</i>	<i>4,2</i>	<i>5,2</i>	<i>6,2</i>	<i>3,8</i>	<i>5,7</i>
Tek ebeveynli-Erkek	0,6	0,8	0,6	0,7	0,4	0,6
Tek ebeveynli-Kadın	5,0	3,4	4,6	5,5	3,3	5,0
<i>Diğer dağılmış</i>	<i>1,8</i>	<i>1,0</i>	<i>1,6</i>	<i>2,2</i>	<i>1,2</i>	<i>2,0</i>
<i>Akraba olmayan</i>	<i>1,3</i>	<i>0,5</i>	<i>1,1</i>	<i>1,5</i>	<i>0,2</i>	<i>1,2</i>
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	7.847	2.644	10.491	9.304	2.449	11.753

Türkiye’de aile yapısının bölgeler temelinde yüzde dağılımına bakıldığında (Tablo 1.6. ve Tablo 1.7), tüm bölgelerde istisnasız olarak çekirdek ailenin en yaygın aile biçimi olduğu görülmektedir. Hem TNSA-2008 hem de TNSA-2013’den yapılan analizler çekirdek ailenin en çok yaygın olduğu bölgenin Akdeniz; en az yaygın olduğu bölgenin ise Batı Karadeniz olduğunu göstermektedir. TNSA-2013 verilerinden çekirdek ailenin alt aile biçimlerine bakıldığında (Tablo 1.7), tüm bölgelerde çocuklu çekirdek ailenin çocuksuz çekirdek aileye oranla daha yüksek yüzdelerle sahip olduğu görülmektedir. Çocuksuz çekirdek aile oranının Batı Marmara’da (yüzde 30) en yüksek; Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ise en düşük (yüzde 9-11) olduğu görülmektedir. Çocuklu çekirdek aile oranının en yüksek olduğu bölgelerin ise, Güneydoğu Anadolu (yüzde 64) ve İstanbul (yüzde 59) olduğu görülmektedir. Çocuklu çekirdek ailelere çocuk sayısına göre bakıldığında, doğuda yer alan üç bölge dışındaki tüm bölgelerde 1 ve 2 çocuklu çekirdek ailenin 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerden daha yaygın olduğu görülmektedir. Üç ve daha fazla çocuklu çekirdek aile oranı, Güneydoğu Anadolu’da yüzde 37’ye kadar yükselmektedir. TNSA-2008 sonuçları ile TNSA-2013 sonuçları karşılaştırıldığında, 2008-2013 döneminde, hemen hemen tüm bölgelerde 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek aile oranının azaldığı; 1 çocuklu çekirdek aile oranının ise arttığı görülmektedir.

TNSA-2008 ve TNSA-2013 sonuçları, genel olarak tüm bölgelerde geniş aile oranının özellikle de ataerkil geniş aile oranının azaldığını göstermektedir. TNSA-2013 sonuçlarına göre, Kuzeydoğu Anadolu (yüzde 29), Ortadoğu Anadolu (yüzde 24) ve Batı Karadeniz (yüzde 20) bölgelerinde geniş aile oranı yüzde 20 seviyesinin üzerine çıkmaktadır. Doğu Marmara dışında kalan batı bölgelerinde ise ataerkil geniş aile oranı yüzde 10'un altında kalmaktadır. İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara ve Akdeniz bölgelerinde geçici geniş aile yüzdesi ataerkil aile yüzdesinden daha yüksektir. Ataterkil geniş ailenin yaygınlığının en fazla olduğu bölgelerin yaklaşık yüzde 15-17 seviyesi ile Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri; geçici geniş ailenin en yaygın olduğu bölgelerin ise yaklaşık yüzde 9-13 seviyesi ile yine aynı bölgeler olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, geniş ailenin en yaygın olduğu bölgelerde hem ataerkil geniş ailenin hem de geçici geniş ailenin en yüksek seviyede olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 1.6 Bölgelere göre aile yapısı

Türkiye’de aile yapısının NUTS 1 bölgeleri temelinde yüzde dağılımı, TNSA-2008

Aile yapısı	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	Orta Anadolu	Batı Karadeniz	Doğu Karadeniz	Kuzeydoğu Anadolu	Ortadoğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Toplam
Çekirdek	69,5	70,3	71,2	71,2	72,2	74,1	68,3	61,9	64,0	63,6	65,4	69,7	69,9
Çocuksuz çekirdek	11,2	24,4	17,9	15,1	13,9	14,0	14,7	18,3	20,1	9,2	6,9	7,4	14,3
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	5,1	4,5	4,4	5,1	3,9	3,9	2,1	2,7	3,0	2,0	2,7	2,5	4,0
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	6,2	19,9	13,5	10,0	10,0	10,1	12,6	15,6	17,2	7,2	4,3	4,9	10,4
Çocuklu çekirdek	58,3	45,9	53,3	56,1	58,3	60,1	53,6	43,6	43,9	54,4	58,5	62,3	55,5
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	19,8	21,0	21,7	22,3	18,8	16,0	15,3	14,2	14,2	8,4	9,0	9,0	17,7
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	24,7	21,3	21,0	21,8	24,6	24,4	20,0	17,8	15,5	13,6	12,8	13,8	21,2
Çocuklu çekirdek- 3+ çocuklu	13,8	3,6	10,6	12,0	14,9	19,7	18,3	11,5	14,2	32,4	36,7	39,6	16,6
Geniş	14,1	12,5	12,4	16,7	12,2	13,4	19,1	23,1	22,1	25,6	26,1	19,7	15,9
Ataerkil geniş	5,7	6,5	5,7	6,8	5,7	5,1	9,9	12,3	9,6	14,8	14,6	10,8	7,4
Geçici geniş	8,4	6,0	6,7	10,0	6,5	8,2	9,2	10,8	12,5	10,8	11,4	8,9	8,5
Dağılmış	16,4	17,2	16,5	12,1	15,6	12,5	12,6	15,0	13,9	10,8	8,5	10,6	14,3
Tek kişilik	6,6	9,8	8,4	5,0	7,1	5,4	5,7	7,9	5,9	3,2	2,4	2,8	6,3
Tek kişilik-Erkek	2,8	3,4	1,6	1,7	2,8	1,5	1,3	1,9	2,6	0,8	0,3	0,5	2,0
Tek kişilik-Kadın	3,8	6,3	6,7	3,3	4,3	3,9	4,4	6,0	3,3	2,4	2,1	2,2	4,4
Tek ebeveynli	6,1	5,1	5,2	4,5	5,4	4,9	5,5	4,6	5,6	4,0	4,8	5,7	5,3
Tek ebeveynli-Erkek	0,6	0,7	0,8	0,7	0,4	0,5	1,3	0,9	0,7	0,4	0,8	0,3	0,6
Tek ebeveynli-Kadın	5,4	4,3	4,4	3,9	5,0	4,4	4,2	3,7	5,0	3,6	4,0	5,4	4,6
Diğer dağılmış	2,4	1,6	1,2	1,7	1,7	1,2	0,8	1,3	1,3	1,2	0,8	1,9	1,6
Akraba olmayan	1,2	0,7	1,7	0,8	1,4	1,0	0,6	1,0	1,0	2,4	0,5	0,3	1,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	2.096	552	1.616	1.031	1.040	1.285	521	667	305	249	375	754	10.491

Tablo 1.7 Bölgelere göre aile yapısı

Türkiye’de aile yapısının NUTS 1 bölgeleri temelinde yüzde dağılımı, TNSA-2013

Aile yapısı	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	Orta Anadolu	Batı Karadeniz	Doğu Karadeniz	Kuzeydoğu Anadolu	Ortadoğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Toplam
Çekirdek	71,6	67,5	69,6	70,8	72,5	72,9	68,0	64,3	66,7	59,7	66,4	73,6	70,2
Çocuksuz çekirdek	13,0	29,7	21,8	20,6	24,2	16,6	17,6	20,5	19,6	11,4	9,2	9,6	18,0
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	5,3	4,2	4,8	4,6	4,6	3,8	2,6	2,8	2,5	2,4	2,3	5,0	4,3
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	7,8	25,6	17,0	16,0	19,6	12,7	14,8	17,6	17,1	9,0	6,9	4,6	13,7
Çocuklu çekirdek	58,5	37,6	47,9	50,3	48,3	56,3	50,7	43,9	47,0	48,4	57,2	64,1	52,3
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	19,5	18,5	21,6	17,4	17,6	16,6	14,8	16,5	15,0	11,1	10,4	11,0	17,2
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	24,4	16,3	20,3	21,0	20,7	20,5	21,0	19,3	19,1	13,1	17,5	16,5	20,5
Çocuklu çekirdek- 3+ çocuklu	14,6	2,9	6,0	11,8	10,0	19,2	15,0	8,1	12,9	24,2	29,3	36,7	14,6
Geniş	9,8	8,8	9,1	12,7	8,1	9,3	18,9	20,1	16,9	29,2	23,7	15,9	12,4
Ataerkil geniş	3,8	2,7	3,6	5,4	4,7	4,4	10,8	11,5	9,0	16,6	14,5	9,1	6,1
Geçici geniş	6,0	6,1	5,4	7,3	3,4	4,9	7,9	8,7	8,1	12,5	9,2	6,8	6,3
Dağılmış	18,6	23,7	21,2	16,5	19,5	17,8	13,1	15,6	16,4	11,1	9,9	10,5	17,4
Tek kişilik	9,4	13,9	12,9	7,5	8,8	7,5	5,6	7,4	9,2	3,5	2,5	3,5	8,5
Tek kişilik-Erkek	5,8	4,4	4,5	2,3	3,9	2,2	1,3	2,8	3,2	0,7	1,2	2,2	3,5
Tek kişilik-Kadın	3,6	9,6	8,4	5,2	4,9	5,3	4,1	4,6	6,0	2,8	1,4	1,3	5,0
Tek ebeveynli	5,0	6,1	6,1	5,4	6,2	7,6	4,5	5,2	4,6	3,8	5,5	4,9	5,7
Tek ebeveynli-Erkek	0,9	0,5	0,9	0,4	0,6	0,8	0,2	0,6	0,5	0,3	0,7	0,4	0,6
Tek ebeveynli- Kadın	4,2	5,6	5,2	5,0	5,6	6,8	4,3	4,6	4,1	3,5	4,8	4,6	5,0
Diğer dağılmış	3,1	1,9	1,7	2,8	2,2	1,7	0,6	1,2	2,3	1,7	0,7	1,1	2,0
Akraba olmayan	1,1	1,9	0,5	0,8	2,3	1,0	2,4	1,9	0,2	2,1	1,2	0,9	1,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	2.377	594	1.673	1.152	1.267	1.461	535	680	433	288	434	857	11.751

Türkiye’de bir artış eğilimi içinde olan dağılmış aile yapısının bölgelerdeki durumuna TNSA-2013’den bakıldığında, dağılmış aile oranının Batı Marmara’da yüzde 24 seviyesine kadar yükseldiği görülmektedir. Batı Anadolu ve Ege’de yüzde 20-21 seviyesinde olan dağılmış aile oranının, İstanbul’da yüzde 19; Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Akdeniz bölgelerinde yüzde 16-19 seviyelerinde olduğu gözlenmektedir. Dağılmış aile oranı yüzde 10 ile Ortadoğu Anadolu’da en düşük seviyede bulunmaktadır. TNSA-2008 verileri ile karşılaştırıldığında, dağılmış aile oranının tüm bölgelerde önemli bir artış eğilimi içinde bulunduğu gözlenmektedir. Dağılmış aile kompozisyonu içinde hemen her bölgede en sık karşılaşılan aile biçiminin tek kişilik haneler olduğu görülmektedir. İstanbul ve Güneydoğu Anadolu dışında tüm bölgelerde kadınlardan oluşan tek kişilik hanelerin erkeklerden oluşan tek kişilik hanelerden daha yüksek oranda gözlenmektedir. Tek ebeveynli hanelerin Akdeniz Bölgesi’nde yüzde 8 seviyesine kadar yükseldiği gözlenmektedir. Bu aile biçiminde de kadınların tek ebeveyn olarak bulunduğu hanelerin, erkeklerin tek ebeveyn olarak bulunduğu hanelere göre tüm bölgelerde daha yaygın olduğu görülmektedir. Hem TNSA-2008 ve hem de TNSA-2013 sonuçları diğer dağılmış aile biçiminin ve aralarında hısımlık ya da akrabalık olmayan kişilerden oluşan hanelerin, ülkenin büyük metropol alanlarını içeren bölgelerinde daha yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum, bu bölgelerin iç göçün çekim merkezleri olması ile yakından ilişkilidir.

TNSA-2008 ve TNSA-2013 verileri, aile yapısının hanehalkının refah durumuna göre farklılaşmasına ilişkin analizler yapılmasına izin vermektedir (Tablo 1.8). Her iki veri setinden elde edilen sonuçlar, çekirdek ailelerin yaygınlığının hanehalkı refahı arttıkça arttığını göstermektedir. TNSA-2013 sonuçlarından bakıldığında, refah seviyesi en düşük olan hanelerde yüzde 60 olan çekirdek aile yaygınlığının refah seviyesi en yüksek olan hanelerde yüzde 78 olduğu görülmektedir. Çocuksuz çekirdek aile oranının en yüksek refah seviyesine sahip hanelerde en düşük; en düşük refah seviyesine sahip hanelerde ise en yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, en düşük refah seviyesine sahip hanelerde kadınların 45 ve üstü yaşlarda olduğu çocuksuz çekirdek ailelerin yaygın olmasının bir sonucudur. Çocuklu çekirdek aile oranının, hanehalkı refahı arttıkça arttığı görülmektedir. İlginç olan nokta, bir ve iki çocuklu çekirdek aile oranının refah seviyesi arttıkça artması; üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin oranının ise refah seviyesi arttıkça azalmasıdır. Üç ve daha fazla çocuklu çekirdek aile oranının en düşük refah seviyesine sahip hanelerde yüzde 20; en yüksek gelir grubunda yer alan hanelerde ise yüzde 10 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de tüm gelir gruplarında çocuk sahibi olmaya bir talep olduğunu, ancak yüksek gelir gruplarında bu talebin 1 veya 2 çocuk ile sınırlı olmasına karşın, özellikle düşük gelir gruplarında üç ve daha fazla çocuğa bir talep olduğunu göstermektedir. TNSA-2008 sonuçları, TNSA-2013’den elde edilen bu sonuçları, seviyeler daha farklı olmakla birlikte büyük ölçüde teyit etmektedir.

Tablo 1.8 Refah düzeyine göre aile yapısı

Türkiye’de aile yapısının refah seviyesine göre yüzde dağılımı, TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	TNSA-2008						TNSA-2013					
	En düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	Toplam	En düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	Toplam
Çekirdek	58,2	67,8	70,0	73,4	76,4	69,9	60,0	65,0	71,1	74,3	78,1	70,2
Çocuksuz çekirdek	15,6	15,0	16,0	14,4	11,4	14,3	21,3	17,9	19,3	16,1	15,8	17,9
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	1,5	2,8	4,4	5,2	5,2	4,0	1,6	2,6	3,7	4,8	7,9	4,3
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	14,1	12,2	11,6	9,1	6,2	10,4	19,7	15,3	15,6	11,3	7,9	13,7
Çocuklu çekirdek	42,6	52,8	54,0	59,1	65,0	55,5	38,8	47,1	51,9	58,3	62,2	52,2
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	8,0	12,7	18,6	20,2	25,4	17,7	9,3	12,4	16,0	21,3	25,1	17,2
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	10,3	17,9	18,4	25,6	30,1	21,2	9,9	18,3	21,3	23,8	26,9	20,5
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	24,3	22,2	17,0	13,3	9,5	16,7	19,6	16,3	14,6	13,2	10,2	14,6
Geniş	25,2	19,4	16,7	11,9	9,4	15,9	19,0	16,7	11,6	8,7	7,6	12,4
Ataerkil geniş	13,3	10,4	8,1	5,0	2,5	7,4	11,4	9,0	5,0	3,6	2,7	6,1
Geçici geniş	11,9	9,0	8,7	6,9	6,8	8,5	7,5	7,7	6,6	5,1	4,9	6,3
Dağılmış	16,6	12,8	13,3	14,6	14,2	14,3	21,0	18,4	17,2	17,0	14,3	17,4
Tek kişilik	9,8	6,0	5,2	5,8	5,6	6,3	14,5	9,2	7,3	7,0	5,6	8,5
Tek kişilik-Erkek	1,9	1,6	1,7	1,4	3,1	2,0	5,2	3,4	3,1	2,7	3,5	3,5
Tek kişilik-Kadın	7,9	4,4	3,5	4,4	2,5	4,4	9,3	5,8	4,2	4,4	2,1	5,0
Tek ebeveynli	5,0	5,2	5,3	5,0	5,7	5,2	2,5	2,6	3,4	4,3	3,3	3,2
Tek ebeveynli-Erkek	0,6	0,7	0,7	0,7	0,5	0,6	0,5	0,9	0,6	0,4	0,9	0,7
Tek ebeveynli-Kadın	4,5	4,5	4,6	4,3	5,1	4,6	3,5	5,8	5,9	5,3	4,5	5,0
Diğer dağılmış	1,7	1,2	1,3	2,0	1,8	1,6	2,3	1,7	1,9	1,9	2,3	2,0
Akraba olmayan	0,1	0,5	1,5	1,9	1,2	1,1	0,2	0,8	1,5	2,4	1,0	1,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	1.726	1.935	2.150	2.297	2.383	10.491	2.087	2.234	2.404	2.470	2.557	11.752

TNSA-2008 ve TNSA-2013 sonuçları, hanehalkı refah seviyesi arttıkça geniş aile oranının azaldığını göstermektedir. TNSA-2013 sonuçları, geniş aile oranının en düşük refah seviyesindeki hanelerde yüzde 19 iken, en yüksek refah seviyesindeki hanelerde yüzde 8 olduğunu göstermektedir. Geniş ailenin alt aile biçimleri olan ataerkil ve geçici geniş ailelerin yaygınlığı ile hanehalkı refah seviyesi arasında ters yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ataerkil geniş ailelerin oranı refah düzeyi en düşük ve düşük olan haneler arasında geçici geniş aileye göre daha yüksekken, bu durum daha üst refah düzeylerinde tam tersidir. Bu durum, tüm refah düzeylerinde geniş ailelerin dağılmış aileye dönüşme olasılıklarının yüksek olduğu biçiminde yorumlanabilir. Hanelerin refah seviyeleri temelinde dağılmış ailelere bakıldığında, en düşük refah seviyesine sahip hanelerin beşte birinden fazlasının (yüzde 21) dağılmış aile kompozisyonu içinde yaşadığı görülmektedir. Artan hanehalkı refahı ile birlikte dağılmış aile oranının azaldığı; refah seviyesi en yüksek olan hanelerde yüzde 14 seviyesine kadar gerilediği görülmektedir. Tek kişilik hanelerin refah seviyesi en düşük olan hanelerde; tek ebeveynli hanelerin ise refah seviyesi orta ve daha üstünde olan hanelerde daha yaygın olduğu görülmektedir. En yoksul hanelerde kadınlardan oluşan tek kişilik hanelerin bu aile biçiminin çoğunluğunu oluşturduğu dikkati çekmektedir (Tablo 1.8).

1.5. Hanehalkı Üyelerinin Özelliklerine Göre Aile Yapısı

Bu alt-bölümde hanehalkı üyelerinin cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi sosyo-demografik özelliklerinin aile yapılarına göre nasıl farklılaştığı incelenmektedir. TNSA-2008 sonuçları, demografik beklentilere uygun olarak Türkiye genelinde her 100 kadına karşılık 99 erkek düştüğünü göstermektedir (Tablo 1.9). Ancak TNSA-2013 sonuçları, Türkiye geneli için 100 kadına düşen erkek sayısını 101 olarak vermektedir. TNSA-2013 sonuçları, çekirdek ailelerde cinsiyet oranının 106,1; çocuklu çekirdek ailelerde ise 107,5 olduğunu göstermektedir. Çekirdek ailelerde çocuk sayısı arttıkça cinsiyet oranının 111,6'dan 102,9 seviyesine gerilediği görülmektedir. Geniş ailelerde özellikle de geçici geniş ailelerde kadın sayısının erkek sayısının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Cinsiyet oranının 88,4 olduğu geçici geniş ailelerin çekirdek aile birimlerine eklenen çekirdek dışı birimlerden oluştuğu düşünüldüğünde, bu ailelerde görülen dengesiz demografik kompozisyonun ölüm, boşanma ve iç göç süreçlerine dahil olma gibi demografik olaylardan kaynaklandığı anlaşılabilir. Dağılmış ailelerdeki cinsiyet kompozisyonuna bakıldığında, TNSA-2013 verileri bu hanelerde yaşayanların yüzde 44'ünün erkek olduğunu göstermektedir. Bu oranın TNSA-2008'de yüzde 41 olduğu düşünüldüğünde, 2008-2013 döneminde dağılmış ailelerde yaşayan erkek nüfusun arttığı anlaşılmaktadır. Kadınların önemli bir ağırlığı bulunan dağılmış ailelerde her 100 kadına sadece 79 erkek düşmektedir. Bu bulgular ile tutarlı olarak, tek kişilik hanelerin yaklaşık yüzde 60'ının kadınların tek başına yaşadığı haneler olduğu ve tek kişilik hanelerde her 100 kadına 71; tek ebeveynli hanelerde ise 61 erkek düştüğü görülmektedir. Diğer dağılmış ailelerde de kadın ağırlığı net olarak görülmektedir. Ancak, aralarında akrabalık ilişkisi olmadan bir arada yaşayan kişilerden oluşan hanelerde çok baskın bir şekilde erkek nüfusun ağırlığı bulunmaktadır. Bu hanelerde her 100 kadına 208 erkek düşmektedir. Bu durum, bu hanelerin daha çok erkek öğrencileri ya da erkek işgücünü barındıran hanelerden oluştuğunu bir kez daha teyit etmektedir.

Tablo 1.9 Hanehalkı nüfusunun cinsiyet yapısı

Türkiye’de hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre aile yapısı temelinde yüzde dağılımı ve cinsiyet oranları, TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet oranı*	Hanehalkı üye sayısı
TNSA-2008					
Çekirdek	51,2	48,8	100,0	105,1	28.284
Çocuksuz çekirdek	50,0	50,0	100,0	100,0	3.167
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	50,0	50,0	100,0	100,0	870
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	50,0	50,0	100,0	100,0	2.297
Çocuklu çekirdek	51,5	48,5	100,0	106,0	25.117
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	52,4	47,6	100,0	110,3	5.738
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	52,4	47,6	100,0	110,2	9.036
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	50,1	49,9	100,0	100,3	10.343
Geniş	48,7	51,3	100,0	94,8	10.392
Ataerkil geniş	50,9	49,1	100,0	103,6	5.444
Geçici geniş	46,2	53,8	100,0	86,0	4.948
Dağılmış	41,1	58,9	100,0	69,8	3.375
Tek kişilik	31,5	68,5	100,0	46,0	729
Tek kişilik-Erkek	100,0	0,0	100,0	-	217
Tek kişilik-Kadın	0,0	100,0	100,0	0,0	512
Tek ebeveynli	39,6	60,4	100,0	65,6	1.754
Tek ebeveynli-Erkek	63,3	36,7	100,0	172,6	199
Tek ebeveynli-Kadın	36,7	63,3	100,0	58,0	1.555
Diğer dağılmış	45,6	54,4	100,0	83,8	500
Akraba olmayan	59,4	40,6	100,0	146,5	392
Toplam	49,8	50,2	100,0	99,2	42.051
TNSA-2013					
Çekirdek	51,5	48,5	100,0	106,1	30.464
Çocuksuz çekirdek	50,0	50,0	100,0	100,0	4.451
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	50,0	50,0	100,0	100,0	1.052
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	50,0	50,0	100,0	100,0	3.399
Çocuklu çekirdek	51,8	48,2	100,0	107,5	26.014
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	52,7	47,3	100,0	111,6	6.245
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	52,3	47,7	100,0	109,7	9.794
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	50,7	49,3	100,0	102,9	9.976
Geniş	49,0	51,0	100,0	96,1	8.936
Ataerkil geniş	50,7	49,3	100,0	102,8	4.957
Geçici geniş	46,9	53,1	100,0	88,4	3.979
Dağılmış	44,0	56,0	100,0	78,6	4.197
Tek kişilik	41,6	58,4	100,0	71,2	1.092
Tek kişilik-Erkek	100,0	0,0	100,0	-	456
Tek kişilik-Kadın	0,0	100,0	100,0	0,0	636
Tek ebeveynli	38,0	62,0	100,0	61,2	1.973
Tek ebeveynli-Erkek	70,3	29,7	100,0	236,4	222
Tek ebeveynli-Kadın	33,9	66,1	100,0	51,2	1.751
Diğer dağılmış	49,9	50,1	100,0	99,4	680
Akraba olmayan	67,5	32,5	100,0	207,5	452
Toplam	50,3	49,7	100,0	101,0	43.597

*Cinsiyet oranı her 100 kadına düşen erkek sayısını göstermektedir.

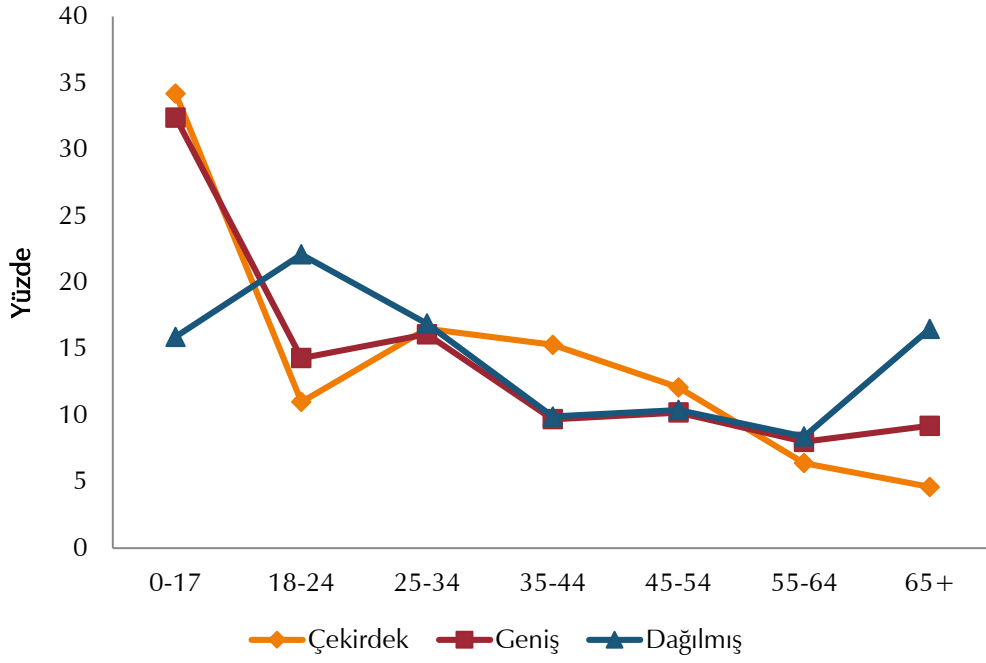
Tablo 1.10 Hanehalkı nüfusunun yaş yapısı

Türkiye’de hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre aile yapısı temelinde yüzde dağılımı,
TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	0-17	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	Toplam	Hanehalkı üye sayısı
TNSA-2008									
Çekirdek	34,2	11,0	16,5	15,3	12,1	6,4	4,6	100,0	28.275
Çocuksuz çekirdek	1,6	5,8	15,8	5,8	16,6	25,2	29,3	100,0	3.164
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	1,7	19,3	54,8	18,5	4,5	0,7	0,5	100,0	869
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	1,6	0,6	1,0	0,9	21,2	34,4	40,3	100,0	2.295
Çocuklu çekirdek	38,3	11,6	16,6	16,5	11,5	4,1	1,4	100,0	25.111
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	21,5	11,0	25,5	12,3	17,3	8,6	3,7	100,0	5.738
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	36,2	10,5	17,8	19,1	11,5	3,9	1,0	100,0	9.034
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	49,6	13,0	10,5	16,5	8,2	1,7	0,6	100,0	10.339
Geniş	32,4	14,3	16,1	9,7	10,2	8,0	9,2	100,0	10.375
Ataerkil geniş	31,3	17,0	17,1	8,4	10,3	8,2	7,7	100,0	5.429
Geçici geniş	33,6	11,4	15,0	11,2	10,0	7,9	11,0	100,0	4.946
Dağılmış	15,9	22,1	16,9	9,9	10,4	8,4	16,5	100,0	3.368
Tek kişilik	2,7	3,7	15,8	6,3	11,5	16,3	43,7	100,0	728
Tek kişilik-Erkek	2,3	4,2	31,0	9,3	13,0	9,3	31,0	100,0	216
Tek kişilik-Kadın	2,9	3,5	9,4	5,1	10,9	19,1	49,0	100,0	512
Tek ebeveynli	23,7	19,0	16,3	12,4	12,8	6,4	9,4	100,0	1.753
Tek ebeveynli-Erkek	19,7	12,6	16,2	13,1	12,6	7,6	18,2	100,0	198
Tek ebeveynli-Kadın	24,5	20,2	15,9	12,2	12,5	6,4	8,4	100,0	1.555
Diğer dağılmış	16,1	16,5	24,2	12,7	7,9	9,7	12,9	100,0	496
Akraba olmayan	3,3	76,2	14,6	2,3	1,8	0,3	1,5	100,0	391
Toplam	32,3	12,7	16,4	13,5	11,5	7,0	6,7	100,0	42.018
TNSA-2013									
Çekirdek	32,5	10,1	15,9	15,4	12,4	8,3	5,5	100,0	30.453
Çocuksuz çekirdek	1,6	4,6	13,6	5,5	15,7	30,4	28,5	100,0	4.447
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	1,6	18,2	53,7	20,0	4,4	1,4	0,8	100,0	1.052
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	1,7	0,4	1,2	1,0	19,2	39,4	37,1	100,0	3.396
Çocuklu çekirdek	37,7	11,1	16,3	17,1	11,9	4,5	1,5	100,0	26.005
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	20,7	9,5	22,9	14,5	17,5	10,6	4,3	100,0	6.242
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	36,8	10,2	17,9	19,2	11,8	3,2	1,0	100,0	9.792
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	49,3	12,9	10,4	16,7	8,4	1,9	0,4	100,0	9.970
Geniş	32,5	12,8	15,5	10,0	10,3	8,7	10,3	100,0	8.923
Ataerkil geniş	32,2	14,5	16,8	8,8	9,7	9,3	8,7	100,0	4.951
Geçici geniş	32,9	10,6	13,8	11,5	10,9	8,0	12,2	100,0	3.973
Dağılmış	14,5	18,9	16,0	10,0	10,8	10,6	19,2	100,0	4.194
Tek kişilik	1,5	4,8	12,5	8,0	11,7	16,9	44,7	100,0	1.092
Tek kişilik-Erkek	1,1	8,6	23,0	12,1	17,5	10,7	27,0	100,0	456
Tek kişilik-Kadın	1,7	2,0	4,9	5,0	7,4	21,4	57,5	100,0	635
Tek ebeveynli	26,3	15,6	14,0	13,3	12,4	8,7	9,7	100,0	1.971
Tek ebeveynli-Erkek	16,2	16,7	20,3	8,1	15,8	9,9	13,1	100,0	222
Tek ebeveynli-Kadın	27,5	15,5	13,1	14,0	12,0	8,6	9,3	100,0	1.751
Diğer dağılmış	9,9	21,0	20,4	9,1	10,1	12,1	17,4	100,0	680
Akraba olmayan	1,8	64,1	26,6	1,8	2,2	1,3	2,2	100,0	451
Toplam	30,7	11,5	15,8	13,8	11,8	8,6	7,8	100,0	43.571

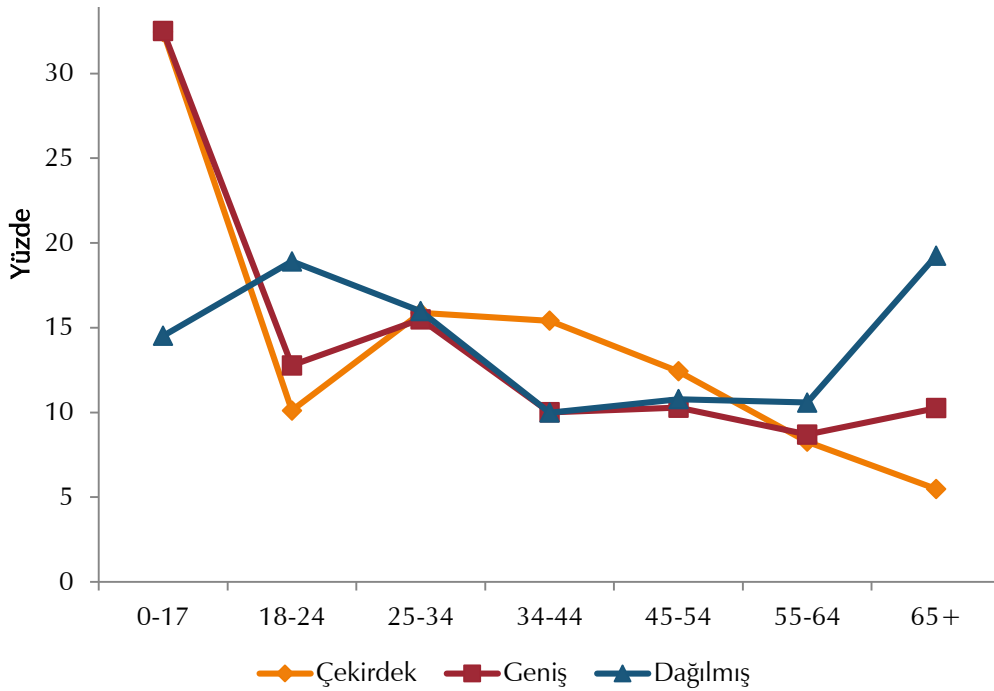
Şekil 1.1 Ailelerin yaş yapısı, 2008

Aile yapısına göre hanehalkı üyelerinin yaş dağılımı, TNSA-2008

Şekil 1.2 Ailelerin yaş yapısı, 2013

Aile yapısına göre hanehalkı üyelerinin yaş dağılımı, TNSA-2013

Tablo 1.11 Hanehalkı üyelerinin yaş yapısı

Türkiye’de aile yapılarına göre geniş yaş gruplarının dağılımı ve ortalama yaş, TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	0-14	15-64	65 ve +	Toplam	Ortalama yaş	Yaşlı nüfusun dağılımı
TNSA-2008						
Çekirdek	20,9	66,3	4,7	100,0	29,2	46,7
<i>Çocuksuz</i>	0,0	70,6	29,4	100,0	52,8	33,7
<i>Çocuklu</i>	32,6	65,9	1,5	100,0	26,2	13,0
Geniş	28,1	62,7	9,2	100,0	30,5	33,2
<i>Ataerkil geniş</i>	27,0	65,3	7,6	100,0	29,5	14,4
<i>Geçici geniş</i>	29,3	59,8	10,9	100,0	31,6	18,8
Dağılmış	11,9	71,2	16,9	100,0	37,9	20,1
<i>Tek kişilik</i>	0,0	56,1	43,9	100,0	56,6	11,5
<i>Tek ebeveynli</i>	18,5	71,8	9,7	100,0	33,4	6,0
<i>Diğer dağılmış</i>	7,0	84,4	8,6	100,0	31,2	2,6
Toplam	27,4	65,8	6,7	100,0	30,2	100,0
TNSA-2013						
Çekirdek	27,1	67,4	5,5	100,0	30,7	49,2
<i>Çocuksuz</i>	0,0	71,5	28,5	100,0	53,9	37,4
<i>Çocuklu</i>	31,5	66,9	1,5	100,0	26,7	11,8
Geniş	27,3	62,4	10,3	100,0	31,8	27,0
<i>Ataerkil geniş</i>	27,1	64,2	8,7	100,0	30,7	12,7
<i>Geçici geniş</i>	27,2	60,6	12,2	100,0	33,1	14,3
Dağılmış	9,9	70,8	19,2	100,0	40,3	23,8
<i>Tek kişilik</i>	0,0	55,3	44,7	100,0	57,6	14,4
<i>Tek ebeveynli</i>	18,5	71,8	9,7	100,0	34,1	5,6
<i>Diğer dağılmış</i>	3,5	85,1	11,3	100,0	34,5	3,8
Toplam	25,5	66,7	7,8	100,0	31,8	100,0

Aile yapısı ile aileyi oluşturan hanehalkı üyelerinin yaş yapısı arasındaki ilişkiye bakıldığında (Tablo 1.10, Tablo 1.11, Şekil 1.1 ve Şekil 1.2), TNSA-2013 verilerinden 18 yaşından küçük nüfusun en yüksek orana sahip olduğu ailenin çekirdek aile (yüzde 33) ve geniş aile (yüzde 33); yaşlı nüfusun (65 ve üstü) en yüksek yüzdeye sahip olduğu ailenin ise dağılmış aile (yüzde 19) olduğu görülmektedir. Dağılmış ailenin, aynı zamanda, en düşük oranda 0-14 yaş nüfusu ve en yüksek oranda çalışma çağındaki nüfusu barındıran aile (sırası ile yüzde 10 ve yüzde 71) olduğu da görülmektedir. Dağılmış aile altında sınıflanan tek kişilik hanelere bakıldığında, bu hanelerde yaşayanların yaklaşık yüzde 45’inin yaşlı olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfusun payının genel olarak çekirdek ailede en düşük olmasına karşın, bu aile yapısının alt kategorilerinden olan çocuksuz çekirdek ailede yaşlıların payı yüzde 29’a; kadının 45 yaşında ya da daha büyük olduğu çocuksuz çekirdek ailelerde ise yüzde 37’ye kadar yükselmektedir. Geniş aile yapısında, Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan bir oranda (yüzde 10) yaşlı nüfus bulunmaktadır. Yaşlı nüfusun payı geçici geniş ailede biraz daha yükselerek yüzde 12 seviyesine ulaşmaktadır. Çocuk nüfusun en

yüksek oranda yer aldığı aile yapısına biraz daha ayrıntılı olarak bakıldığında, çocuklu çekirdek aile içinde çocuk nüfusun oranının yaklaşık yüzde 38 seviyesine çıktığı görülmektedir. Üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin hanehalkı üyelerinin yaklaşık yarısının (yüzde 49) çocuk olduğu görülmektedir. Yetişkin nüfusun en yüksek oranda bulunduğu aile biçimlerinin sırası ile diğer dağılmış (yüzde 85), tek ebeveynli (yüzde 72) ve çocuksuz çekirdek (yüzde 72) olduğu görülmektedir. Aile yapısı ile hanehalkı üyelerinin yaş yapısı ilişkisi klasik aile tipolojileri temelinde TNSA-2008 ve TNSA-2013 verilerine göre incelendiğinde, geniş ve çekirdek ailede çocuk nüfusun; dağılmış ailede ise genç ve yaşlı nüfusun payının yüksek olduğu bir kez daha görülmektedir (Şekil 1.1 ve Şekil 1.2).

Tablo 1.12 Hanehalkı üyelerinin yaşlı sayısının dağılımı						
Türkiye’de aile yapılarına göre hanedeki yaşlı sayısı, TNSA-2008 ve TNSA-2013						
Aile yapısı	Yaşlı yok	1 yaşlı	2 yaşlı	3 yaşlı	Toplam	Sayı
TNSA-2008						
Çekirdek	90,9	3,8	5,3	0,0	100,0	7.328
Çocuksuz	66,0	12,3	21,7	0,0	100,0	1.505
Çocuklu	97,3	1,6	1,1	0,0	100,0	5.823
Geniş	59,7	31,1	8,9	0,3	100,0	1.668
Ataerkil geniş	65,4	24,2	10,0	0,4	100,0	779
Geçici geniş	54,6	37,0	8,0	0,3	100,0	889
Dağılmış	66,2	33,3	0,5	0,0	100,0	1.496
Tek kişilik	55,5	44,5	0,0	0,0	100,0	662
Tek ebeveynli	73,2	26,0	0,7	0,0	100,0	542
Diğer dağılmış	77,4	21,2	1,4	0,0	100,0	291
Toplam	82,4	12,4	5,2	0,1	100,0	10.491
TNSA-2013						
Çekirdek	89,4	4,7	5,9	0,0	100,0	8.247
Çocuksuz	67,9	12,5	19,6	0,0	100,0	2.109
Çocuklu	96,8	2,0	1,2	0,0	100,0	6.138
Geniş	54,8	34,8	10,3	0,1	100,0	1.457
Ataerkil geniş	58,6	30,6	10,7	0,0	100,0	718
Geçici geniş	51,0	38,8	9,9	0,3	100,0	739
Dağılmış	64,9	34,2	0,9	0,0	100,0	2.048
Tek kişilik	54,9	45,1	0,0	0,0	100,0	1.001
Tek ebeveynli	74,4	25,3	0,3	0,0	100,0	665
Diğer dağılmış	74,8	21,3	3,9	0,0	100,0	381
Toplam	80,8	13,6	5,6	0,0	100,0	11.752

Aile yapısına göre hanehalkı üyelerinin yaş ortalamalarına bakıldığında (Tablo 1.11), yukarıdaki bulguları doğrular nitelikte olan yeni bulgular elde edilmektedir. Türkiye’de 2008 yılında 30,2 olan hanehalkı nüfusunun ortalama yaşının 2013 yılında 31,8’e yükseldiği görülmektedir. Bu bulgu ile tutarlı olarak, tüm aile biçimlerinde hanehalkı üyelerinin ortalama yaşının 2008-2013 döneminde yükseldiği görülmektedir. Hanehalkı üyelerinin ortalama yaşının en yüksek olduğu aile yapısının tek kişiden oluşan aileler; en genç olduğu aile yapısının ise çocuklu çekirdek aileler olduğu

görülmektedir. Çocuksuz çekirdek ailelerde ortalama yaşın 54 olduğu da dikkati çeken bir bulgudur. Tablo 1.11 aracılığı ile yaşlı nüfusun aile biçimlerine göre yüzde dağılımını takip etmek de mümkündür. Yaşlı nüfusun yüzde 49'unun çekirdek ailelerde; yüzde 27'sinin geniş ailelerde ve geriye kalan yüzde 24'ünün ise dağılmış ailelerde yaşadığı görülmektedir. Toplam hanehalkları içinde sadece yüzde 9'luk bir paya sahip olan tek kişilik hanelerde ise, yaşlı nüfusun yüzde 14'ünün yaşadığı dikkati çekmektedir.

Tablo 1.13 Hanehalkındaki yaşlı sayısı			
Türkiye'de aile yapılarına göre hanedeki ortalama yaşlı sayıları, TNSA-2008 ve TNSA-2013			
Aile Yapısı	Ortalama kadın yaşlı	Ortalama erkek yaşlı	Ortalama yaşlı sayısı
TNSA-2008			
Çekirdek	0,055	0,089	0,144
<i>Çocuksuz</i>	<i>0,221</i>	<i>0,334</i>	<i>0,556</i>
<i>Çocuklu</i>	<i>0,012</i>	<i>0,026</i>	<i>0,038</i>
Geniş	0,297	0,203	0,499
<i>Ataerkil geniş</i>	<i>0,204</i>	<i>0,249</i>	<i>0,453</i>
<i>Geçici geniş</i>	<i>0,378</i>	<i>0,163</i>	<i>0,540</i>
Dağılmış	0,273	0,070	0,344
<i>Tek kişilik</i>	<i>0,345</i>	<i>0,101</i>	<i>0,445</i>
<i>Tek ebeveynli</i>	<i>0,222</i>	<i>0,054</i>	<i>0,276</i>
<i>Diğer</i>	<i>0,207</i>	<i>0,032</i>	<i>0,239</i>
Toplam	0,124	0,105	0,229
TNSA-2013			
Çekirdek	0,061	0,104	0,165
<i>Çocuksuz</i>	<i>0,202</i>	<i>0,315</i>	<i>0,517</i>
<i>Çocuklu</i>	<i>0,013</i>	<i>0,031</i>	<i>0,044</i>
Geniş	0,335	0,224	0,559
<i>Ataerkil geniş</i>	<i>0,258</i>	<i>0,263</i>	<i>0,520</i>
<i>Geçici geniş</i>	<i>0,410</i>	<i>0,186</i>	<i>0,596</i>
Dağılmış	0,285	0,074	0,359
<i>Tek kişilik</i>	<i>0,340</i>	<i>0,111</i>	<i>0,450</i>
<i>Tek ebeveynli</i>	<i>0,223</i>	<i>0,037</i>	<i>0,260</i>
<i>Diğer</i>	<i>0,249</i>	<i>0,043</i>	<i>0,292</i>
Toplam	0,134	0,114	0,248

TNSA-2008 ve TNSA-2013 verileri temelinde bakıldığında, Türkiye'de en az bir yaşlı bulunan hanelerin oranının 2008-2013 döneminde yüzde 18'den yüzde 19'a yükseldiği görülmektedir. TNSA-2013 verileri, hanelerin yüzde 14'ünde sadece 1 yaşlı; yüzde 6'sında ise 2 yaşlı bulunduğunu göstermektedir (Tablo 1.12). Hanede bulunan yaşlı sayısına aile yapısına göre bakıldığında, daha önceki bulguları da teyit etmek üzere, geniş ailelerin yaklaşık yüzde 45'inde en az 1 yaşlının yaşadığı görülmektedir. Tek kişilik ailelerin yüzde 45'inde; geçici geniş ailelerin yaklaşık yarısında en az 1 yaşlı bulunmaktadır. Diğer taraftan, sadece karı ve kocadan oluşan aileler

ile ataerkil geniş ailelerin yüzde 32-41'inde en az bir yaşlı olduğu görülmektedir. İki ve daha fazla yaşlının en yüksek oranda bulunduğu aile yapısının çocuksuz çekirdek aile (yüzde 20) olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de hem kadınlar ve hem de erkekler için yaşam beklentisinin artması ile ilgili görünmektedir. İlgi çekici diğer bir sonuç da, Türkiye'de geniş aileler dışındaki hiçbir aile yapısında ikiden daha fazla yaşlı bulunmamasıdır.

Türkiye'de hane başına düşen yaşlı sayısının artmakta olduğunu gösteren bir başka bulgu da, 2008-2013 döneminde hane başına düşen ortalama yaşlı sayısının artmasıdır (Tablo 1.13). Bu dönemde hane başına düşen ortalama yaşlı sayısı yüzde 8 artarak 0,229'dan 0,248'e yükselmiştir. Yine bu dönemde ortalama yaşlı kadın sayısının 0,124'de 0,134'e; ortalama yaşlı erkek sayısının ise 0,105'den 0,114'e yükseldiği görülmektedir. Ortalama yaşlı kadın sayısının yaşlı erkek sayısından daha hızlı bir şekilde artması, Türkiye'de ortalama yaşam süresinin kadınlar lehine daha hızlı bir şekilde artması ile ilgili gözükmektedir. TNSA-2008 ve TNSA-2013 sonuçları ortalama yaşlı sayısının çocuksuz çekirdek ve tek ebeveynli aileler dışında tüm aile yapılarında yükselme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. TNSA-2013'e göre, ortalama yaşlı sayısı çekirdek ailelerde 0,165'e; geniş ailelerde 0,559'a; dağılmış ailelerde de ise 0,359'a yükselmiştir. Türkiye'deki hanelerin yaklaşık yarısını oluşturan çocuklu çekirdek aile dışında kalan tüm aile yapılarında ortalama yaşlı sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Özellikle çocuksuz çekirdek, ataerkil geniş, geçici geniş ve tek kişilik hanelerde ortalama yaşlı sayısının Türkiye ortalamasının iki katına yakın ya da iki katından daha fazla olduğu dikkati çekmektedir.

Türkiye'de hane başına düşen ortalama yaşlı kadın sayısı (0,134), ortalama yaşlı erkek sayısından (0,114) daha fazladır. Özellikle geçici geniş aile ile tüm dağılmış aile yapılarında ortalama yaşlı kadın sayısı ortalama yaşlı erkek sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Tablo 1.12'deki bulgular dağılmış ailelerde yaşayan yaşlıların yüzde 70'inin; geçici geniş ailede yaşayan yaşlıların ise yüzde 79'unun kadın olduğunu göstermektedir. Çekirdek aile ve ataerkil geniş ailede ise, beklendiği gibi, ortalama yaşlı erkek sayısı ortalama yaşlı kadın sayısından daha fazladır. Bu durum ise, eşlerden her ikisinin de hayatta olması durumunda erkeklerin eşlerinden daha yaşlı olması ile açıklanabilir.

Tablo 1.14 Hanehalkı üyelerinin medeni durumu

Türkiye’de hanehalkı üyelerinin medeni duruma göre aile yapısı temelinde yüzde dağılımı, TNSA-2008 ve TNSA-2013

Aile yapısı	TNSA-2008				Toplam	Sayı
	Hiç evlenmedi	Evli	Eşi öldü	Boşandı		
Çekirdek	31,4	67,9	0,4	0,3	100,0	21.982
Çocuksuz çekirdek	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	3.136
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	867
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	2.269
Çocuklu çekirdek	36,5	62,8	0,4	0,3	100,0	18.846
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	19,6	79,3	0,5	0,5	100,0	4.810
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	33,7	65,8	0,3	0,2	100,0	6.837
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	50,5	48,8	0,3	0,4	100,0	7.199
Geniş	27,7	62,7	8,1	1,5	100,0	8.068
Ataerkil geniş	24,6	69,8	4,9	0,8	100,0	4.236
Geçici geniş	31,1	54,9	11,7	2,3	100,0	3.832
Dağılmış	52,7	5,0	31,1	11,2	100,0	3.129
Tek kişilik	21,5	6,1	58,1	14,3	100,0	718
Tek kişilik-Erkek	38,0	6,9	31,0	24,1	100,0	216
Tek kişilik-Kadın	14,5	5,6	69,7	10,2	100,0	502
Tek ebeveynli	54,3	4,3	27,9	13,4	100,0	1.552
Tek ebeveynli-Erkek	52,7	3,8	31,3	12,1	100,0	182
Tek ebeveynli-Kadın	54,7	4,8	27,6	12,8	100,0	1.370
Diğer dağılmış	60,6	5,7	23,1	10,6	100,0	472
Akraba olmayan	94,1	3,1	2,8	0,0	100,0	387
Toplam	32,5	60,7	5,2	1,6	100,0	33.179
	TNSA-2013					
Çekirdek	29,1	70,1	0,4	0,4	100,0	23.995
Çocuksuz çekirdek	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	4.396
Çocuksuz çekirdek (<45 yaş)	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	1.049
Çocuksuz çekirdek (≥45 yaş)	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	3.348
Çocuklu çekirdek	35,4	63,9	0,3	0,5	100,0	19.598
Çocuklu çekirdek-1 çocuklu	20,5	78,4	0,4	0,7	100,0	5.259
Çocuklu çekirdek-2 çocuklu	32,3	67,0	0,3	0,5	100,0	7.302
Çocuklu çekirdek-3+ çocuklu	49,7	49,8	0,3	0,3	100,0	7.035
Geniş	27,8	61,8	8,7	1,7	100,0	6.989
Ataerkil geniş	25,6	67,9	5,8	0,6	100,0	3.867
Geçici geniş	30,5	54,2	12,2	3,1	100,0	3.122
Dağılmış	48,8	6,2	29,2	15,8	100,0	3.949
Tek kişilik	22,5	6,9	53,5	17,1	100,0	1.083
Tek kişilik-Erkek	40,4	9,1	25,5	25,1	100,0	451
Tek kişilik-Kadın	9,7	5,4	73,4	11,6	100,0	632
Tek ebeveynli	50,7	5,9	24,2	19,2	100,0	1.754
Tek ebeveynli-Erkek	50,7	7,4	23,6	18,2	100,0	203
Tek ebeveynli-Kadın	50,8	5,7	24,3	19,2	100,0	1.550
Diğer dağılmış	59,2	7,3	21,6	12,0	100,0	661
Akraba olmayan	89,4	4,0	1,3	5,3	100,0	451
Toplam	31,1	61,2	5,3	2,4	100,0	34.933

TNSA-2008 ve TNSA-2013 verilerinden aile yapısına göre hanehalkı üyelerinin medeni durumlarına bakıldığında (Tablo 1.14), Türkiye’de 2008-2013 döneminde hiç evlenmeyen

hanehalkı üyelerinin oranının azaldığı; halen evli olan, eşi ölmüş ya da boşanmış hanehalkı üyelerinin oranının ise yükseldiği görülmektedir. Burada en çarpıcı bulgunun, söz konusu beş yıllık dönem içinde boşanmış hanehalkı üyelerinin oranının 1,5 katına ulaşmış olmasıdır. TNSA-2013 sonuçları, halen evli hanehalkı üyelerinin en yüksek oranda (yüzde 70) sadece tek bir evlilik biriminin bulunmasının zorunlu olduğu çekirdek ailede bulunduğunu göstermektedir. Geniş ailede, çoğunluğu halen evli olmak üzere, her medeni durumdan hanehalkı üyesinin bulunduğu görülmektedir. Geniş ailelerin üyelerinin yüzde 10'u boşanmış veya eşi ölmüş kişilerden oluşurken, yüzde 28'i hiç evlenmemiş kişilerden, geriye kalan yüzde 62'si ise halen evli olan hanehalkı üyelerinden oluşmaktadır. Geçici geniş ailede özellikle eşi ölmüş ve boşanmış hanehalkı üyelerinin ataerkil ailelere göre oldukça yüksek bir seviyede olduğu dikkat çekmektedir.

Dağılmış ailelerde yaşayan hanehalkı üyelerinin medeni durumuna bakıldığında, bu kişilerin yüzde 49'unun hiç evlenmemiş; yüzde 16'sının boşanmış; yüzde 29'unun ise dul olduğu görülmektedir. İlginç olan nokta, dağılmış ailelerde evliliği halen süren az sayıda hanehalkı üyesinin de bulunmasıdır. Bu kişilerin eşleri iç ya da dış göç süreçlerine dahil olan kişiler olabileceği gibi, eşlerinden boşanmak üzere ayrı yaşadıkları da düşünülebilir. Tek kişilik hanelerde yaşayan erkeklerin yüzde 40'ı hiç evlenmemiş iken, tek kişilik hanelerde yaşayan kadınların yüzde 73'ünün dul olduğu görülmektedir. TNSA-2013 verileri, tek kişilik hanelerde yaşayan erkeklerin yüzde 25'inin; kadınların ise yüzde 12'sinin boşanmış olduğunu göstermektedir. Tek kişilik hanelerde yaşayan kadınlar arasında boşanmış olanların oranının erkeklere göre daha düşük olması, bir yandan bu hanelerdeki kadınların yaklaşık dörtte üçünün dul olması ile, bir yandan da Türkiye'de boşanmış kadınların boşanmış erkeklere göre daha kısa sürede yeniden evlenmesi ile ilişkili olabilir (Yüksel-Kaptanoğlu, Eryurt ve Koç, 2012). Tek ebeveynli hanelerde yaşayan kadınların yaklaşık yüzde 20'sinin boşanmış; yüzde 24'ünün ise dul olduğu görülmektedir. Diğer dağılmış ailelerde ve akrabalık bağı olmaksızın birlikte yaşayanlardan oluşan hanehalklarında ise, hiç evlenmemiş hanehalkı üyelerinin ağırlıklı olarak bulunduğu (sırasıyla yüzde 59 ve yüzde 89) görülmektedir.

1.6. Aile Yapısının Belirleyicileri

Multinomial lojistik regresyon modelinin sonuçlarına göre (Tablo 1.15), bölge değişkeni dışında modele giren tüm değişkenlerin çekirdek aile ile dağılmış aile karşılaştırılmasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar ürettiği; çekirdek aile ile geniş aile karşılaştırılmasında ise, hanehalkı refah düzeyi, hanehalkı reisinin eğitim düzeyi ve hanehalkı reisinin yaşı değişkenlerinin anlamlı sonuçlar üretmediği görülmektedir. Modelde çekirdek aileye kıyasla geniş aile olma riski ailenin kentsel alanlarda yaşaması ile azalmaktadır. Çekirdek aile yerine geniş ailede yaşama riskinin Doğu dışındaki bölgelerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu diğer bölgelerde çekirdek aileye eklenen dağılmış aile birimlerinin, yani geçici geniş ailenin, giderek ataerkil ailenin yerine alması ile ilişkili gözükmektedir. Benzer şekilde, hanehalkı reisinin cinsiyetinin erkek olması ile geniş aile riskinin azaldığı gözlenmektedir. Bu durum, çekirdek ailelerde temel olarak erkeğin; özellikle de geçici geniş ailelerde Türkiye ortalamasının da üzerinde olmak üzere kadının hanehalkı reisi olarak beyan edilmesi ile ilişkili olabilir.

Tablo 1.15 Multinomial lojistik regresyon analizinin sonuçları

Türkiye’de çekirdek aileyle geniş ve dağılmış aileleri karşılaştıran multinomial lojistik regresyon analizinin sonuçlarına göre aile tipinin belirleyicileri, TNSA-2013

Bağımsız değişken	Çekirdek aileye göreli risk oranı	
	Geniş aile	Dağılmış aile
Yerleşim yeri		
Kent	0,565*	2,045*
<i>Kır^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Bölge		
Batı	2,489*	1,014
Güney	1,414*	0,976
Orta	2,595*	0,834
Kuzey	2,811*	0,951
<i>Doğu^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanehalkı refah düzeyi		
En düşük	0,874	2,359*
Düşük	1,147	2,306*
Orta	1,073	1,630*
Yüksek	0,865	1,268
<i>En yüksek^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanehalkı reisinin eğitim durumu		
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	1,081	1,194
İlkokul mezunu	1,000	0,670*
Ortaokul mezunu	1,045	0,669**
<i>Lise ve üzeri^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanehalkı reisinin yaşı		
Hanehalkı reisinin cinsiyeti	1,001	0,971*
Hanehalkı reisinin cinsiyeti		
Erkek	0,359*	0,006*
<i>Kadın^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanede 65 yaş üzeri kadın		
Yok	0,034*	2,982*
<i>Var^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanede 65 yaş üzeri erkek		
Yok	0,194*	2,751*
<i>Var^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hanede 15-64 erkek sayısı	2,734*	0,615*
Hanede 15-64 kadın sayısı	3,544*	0,122*
Hanede 0-14 erkek çocuk sayısı	1,809*	0,251*
Hanede 0-14 kız çocuk sayısı	1,628*	0,236*

Model $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır, Nagelkerke R^2 değeri 0,695’tir.

^rReferans Kategori

* İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.01$, ** istatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.05$

Yine çekirdek aile ile geniş ailenin karşılaştırılmasında, hanede 65 ve üzeri yaşlarda erkek ya da kadın bir yaşlının bulunmamasının geniş aile olma riskini azalttığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de giderek daha fazla oranda yaşlı karı ve kocadan oluşan çekirdek aile oranının artması ile ilişkili olabilir. Buna karşılık, hanede yetişkin erkek ya da kadın ile erkek ya da kız çocuk sayısı arttıkça çekirdek aileye göre geniş aile olma riski artmaktadır. Bu bulgu, geniş ailelerde birden çok evlilik birimi bulunması ve dolayısı ile daha fazla sayıda çocuk bulunması ile ilişkili olabilir.

Çekirdek aile yerine dağılmış aile olma riskinin kentsel alanlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. Bölgesel olarak çekirdek aile yerine dağılmış aile olma riskinin farklı olmadığı görülmektedir. Bir diğer bulgu ise, hanehalkı refah seviyesi azaldıkça dağılmış aile riskinin artmasıdır. Refah seviyesi en düşük olan hanelerde dağılmış aile olma riski, refah seviyesi en yüksek olanların 2,4 katıdır. Multinomial lojistik regresyon modelinin sonuçları, dağılmış aile olma riskinin kadın reisli hanelerde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Hanede erkek veya kadın yaşlı olmamasının çekirdek aileye kıyasla dağılmış aile olma riskini artırdığı görülmektedir. Hanede yaşlı erkek olmaması dağılmış aile riskini 2,75 kat; hanede yaşlı kadın olmaması ise 2,98 kat artırmaktadır. Bu bulguların aksine, hanede yetişkin erkek ya da kadın, veya erkek ya da kız çocuk sayısının artması çekirdek aileye göre dağılmış aile olma riskini azaltmaktadır.

1.7. Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de aile yapısının dönüşümü sürecinde etkili olan üç önemli gelişme söz konusudur. Bunlardan ilki kendini kentleşme, ekonomik yaşamda sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, kadının ücretli istihdam sürecine dahil olması, kişi başına düşen gelirin artması olarak hissettiren sosyo-ekonomik değişim biçiminde göstermektedir. İkincisi ilk evlilik yaşının yükselmesi, evlilik içi doğurganlık kontrolünün artması, ilk çocuğa sahip olma yaşının yükselmesi, doğurganlık seviyesinin 2 çocukla sınırlanması, ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki makasın daralması, boşanma hızlarının artması ve doğumda yaşam beklentisinin artması ile ortaya çıkan demografik dönüşümdür. Üçüncüsü ise aile yapısının değişiminde bu yapısal faktörler kadar etkili olduğu düşünülen ve yapısal faktörlerin dönüşümünde de önemli rol oynayan *zihniyet değişimi* ya da düşünsel değişimdir.

Düşünsel değişim (ideational change), Arland Thornton tarafından gelişmekte olan ülkelerin demografik ve aile yapılarında meydana gelen değişimlerin altında yatan faktörleri ortaya koymayı amaçlayan *Gelişimsel İdealizm Teorisi*’nin (Developmental Idealism Theory) kullandığı temel kavramlardan birisidir. Bu yaklaşım, düşünsel faktörlerin yani insanların normatif duruşlarının, dini ve ahlaki değerlerinin, tutumlarının, özgürlük ve eşitlik hakkındaki fikirlerinin, bireysellik karşısındaki konumlarının, çocuk sahibi olmaya ve aileye dair algı ve inanışlarının en az yapısal faktörler kadar etkili olduğunu iddia etmektedir (Thornton, 2001; Thornton 2005; Thornton vd., 2012). Gelişimsel idealizm perspektifi, modernizasyon ve kalkınma teorilerini temel alarak batı düşünce ve normlarının özellikle batı dışındaki ülkelerde dolaylı ya da dolaysız olarak insanların algı ve davranış kalıplarını nasıl değiştirdiğini sorgulamaktadır. Bu yaklaşım, özellikle nüfus ve aile alanındaki batıya ait düşünce ve değer kalıplarının batı dışındaki coğrafyalarda bir nevi empoze edildiğini; batı düşüncesinin insanların gelişme ve bazı aile pratikleri arasında zorunlu bir ilişki kurmayı salık verdiğini vurgulamaktadır. Örneğin, bu düşüncenin etkisi ile birçok gelişmekte olan toplumda az çocuk sahibi olmak ve çekirdek aile içinde yaşamak gelişmeyi ve ilerlemeyi destekleyen; çok çocuk sahibi olmak ve geniş aile içinde yaşamak ise buna engel olan bir durum olarak algılanmaktadır (Barrett ve Frank, 1989; Donaldson, 1999; Harkavy, 1995; Hodgson, 1983; Hodgson, 1988). Bu düşüncelerin etkisi ile uzun yıllar politika yapıcılardan sıradan vatandaşlara

geniş bir kitle nüfus artışının yaşam ve sağlık standartlarında düşme olmadan ve ekonomik gelişme yavaşlamadan gerçekleşmeyeceğini düşünmüştür. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerde uygulanan nüfus programları, modernleşme ve ilerleme ile bir tutulmuş ve pek çok ülkede hükümetler nüfus programlarının uygulanmasını batılılaşma ve modernleşme adına gerçekleştirmişlerdir. Modernleşme ve gelişme yaklaşımları, ailedeki modernleşmenin toplumun genel anlamda modernleşmesini, toplumun genel anlamda modernleşmesinin ise ailedeki modernleşmeyi tetiklediğini savunmaktadır. Bu düşünceye göre, gelişmekte olan ülkelerdeki aile yapıları batılı örneklerini model almak durumundadır. Caldwell (1982), Freedman (1979) ve Van de Kaa (1987) gibi önde gelen demograflar batı tarz ve düşüncesinin özellikle batı dışındaki ülkelerde yaygınlaşmasının zihinsel dönüşüme yol açarak, demografik dönüşümü ve aile yapısının dönüşümünü hızlandırdığını ortaya koymuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren batı tarz ve düşüncesini hayatın pek çok alanında referans alan Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren batılılaşmayı milli bir proje olarak uygulayan bir modernleşme deneyimi yaşamıştır. Ülkemizde uygulanan devrim politikaları ile batı norm ve değerleri sadece toplumsal ve siyasal alana değil özel alana da sirayet etmiştir. Batılı politikalar ve düşünceler gündelik yaşam deneyimleri aracılığı ile insanların yaşamlarını etkilerken, kamu politikaları ile gerçekleştirilen reformlar aracılığı ile de bireylerin yaşamları şekillendirilmiştir. Örneğin, Medeni Kanununda yapılan değişiklikler özel alana özellikle aile yaşamına dair çok önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet döneminin hemen başında hızlı ve istikrarlı bir şekilde uygulanmaya başlanan modernleşme projesi günümüze değin kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Modernleşme projesinin doğurganlık ve aile yapısı üzerindeki etkisine en önemli örnek, 1960'lı yıllardan başlanarak uygulanan antinatalist nüfus politikalarıdır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından, demografik yapının yeniden inşası için nüfusu artırmaya yönelik pronatalist politikalar izlenirken, 1950'lerden itibaren bu politikalarda değişime gidilmiştir. 1960'lı yıllardan başlanarak hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ilkinde nüfusun kontrol altına alınmaması halinde hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme, hızlı nüfus artışının kişi başına gayri safi milli hasılanın düşmesine yol açması, ekonomik yatırımlar yerine hızla artan nüfusun ihtiyacını karşılamak için demografik yatırımlara yönelmek zorunda kalınması, genç yaşlardaki nüfusun hızlı artışının istihdam sorunları yaratması, kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyümesi ve tarımda gizli işsizlik oluşması gibi potansiyel sorunları beraberinde getireceği vurgusu yapılarak nüfus planlamasının önemine işaret edilmiştir (Koç vd., 2010). 1960'lı yıllarda başlayan ve 1983 yılındaki yasal düzenleme ile şekil değiştiren antinatalist müdahaleler sonucunda Türkiye'deki doğurganlık hızlarında önemli sayılabilecek bir azalma sağlanmıştır. Sonuç olarak, gerek dünya ölçeğinde gerekse de Türkiye özelinde doğurganlık hızlarındaki dikkat çekici azalmanın ve aile yapısındaki değişimin nedeni, bu süreçler ile gelişme/kalkınma arasında, az sayıda çocuğa sahip olmanın ve sosyo ekonomik gelişmenin birbirine zorunlu olarak bağlı olduğu düşüncesidir.

Birincil insan ilişkilerinin yaşandığı aile, içindeki bireylerin belirli ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan ve bu ihtiyaçlara ilişkin anlam kodlarını ve davranış örüntülerini kuşaktan kuşağa aktaran toplumsal bir kurumdur. Diğer tüm toplumsal kurumlar gibi aile kurumunun da

toplumsal yaşamda belirli ihtiyaçların karşılanmasına tekabül eden işlevleri bulunmaktadır. Aile kurumu, soyun devamı ihtiyacı; ekonomik ihtiyaçlar; sevgi, dayanışma, korunma ve güven ihtiyacı; çocukların yetiştirilmesi ihtiyacı; toplumsal yaşamda yer edinme ihtiyacı; yakın insan ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi ihtiyacı gibi beşeri ihtiyaçların karşılanmasını sağlar. Ailenin işlevleri arasında karşılıklı olarak çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, ailenin işlevlerinde meydana gelen zayıflama ya da güçlenme, ailenin diğer işlevlerinin de zayıflamasına ya da güçlenmesine yol açabilecektir. Benzer şekilde ailenin işlevlerinde ya da bu işlevlere yüklenen anlamlarda, toplumsal, kültürel, dinsel, demografik, siyasal, ekonomik, hukuksal ve düşünsel nedenlerle, zaman içinde değişimler meydana gelebilir. Bu bağlamda bakıldığında, son 50 yıl içinde Türkiye’deki aile yapısında çok önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler ile gelecekteki aile yapılarına ilişkin öngörüler ve planlama süreçlerine ilişkin tedbirleri on başlık altında tartışmak mümkündür:

1. 1980’li yılların ortalarına kadar dirençli bir yapı göstererek yüzde 25 seviyesinde kalan geniş aile, bu tarihten itibaren yaşanan çok güçlü sosyo-ekonomik ve demografik dönüşümlerin sonucu olarak direncini kaybederek, 2010’lu yılların başına gelindiğinde yüzde 12 seviyesine kadar gerilemiştir. Geniş ailenin direncinin kırılarak hızlı bir şekilde azalma sürecine girmesinin temel olarak geniş ailenin en önemli alt-aile biçimi olan ataerkil geniş ailenin dirençli yapısının ortadan kalkması ile ilişkili olduğu görülmektedir. Modernleşme sürecinde ataerkil geniş ailenin işlevlerinin, ülkede istihdam yapısının değişmesi, kentleşmenin artması, tarımsal yapıdaki üretim biçiminin değişmesi, çocuğa verilen değer azalması, sosyal güvenlik sisteminin herkesi kapsayacak biçimde gelişmesi ile büyük ölçüde ortadan kalkması ile ataerkil geniş aile yapısı zayıflama sürecine girerek aile yapılarının çekirdekleşmesi süreci hızlanmıştır. Ataerkil geniş ailenin yok olma sürecine girdiği bu dönemde, geçici geniş ailenin değişime direnç göstererek toplumsal yaşamda yeni işlevler üstlendiği görülmektedir. Geçici geniş ailenin çekirdek aileye eklenen birey ya da birey gruplarından oluştuğu düşünüldüğünde, bu ailelerin ölüm, yaşlanma, boşanma, iç göç, ayrı yaşama gibi sosyo-demografik süreçlere maruz kalarak ailesinden kopan ve ekonomik, sosyal ya da kültürel nedenlerle kendi hanesini dağılmış aile biçiminde ya da yeni bir hane açarak sürdüremeyen bireyler için geçici de olsa sığınabilecekleri bir *tampon bölge* (buffer zone) işlevi gördükleri söylenebilir.
2. Geniş aile yapılarının çekirdek aileye dönüşmesi sürecinde, 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren durağanlık görülmektedir. Bu süreçte gerçekleştirilen demografik araştırmaların (TNSA-1998, TNSA-2003, TNSA-2008 ve TNSA-2013) sonuçları çekirdek aile yaygınlığının yüzde 70’ler seviyesinde durağanlaştığını göstermektedir. Bu gelişmenin üç nedeni bulunmaktadır: Bunlardan ilki, ataerkil geniş ailenin yaygınlığındaki azalmanın bir sonucu olarak ataerkil aileden çekirdek aileye geçişlerin azalması; ikincisi ataerkil geniş ailede meydana gelen çözülmenin özellikle 2000’li yıllar ile birlikte çekirdek aileye değil geçici geniş aileye dönüşmesi; üçüncüsü ise geniş ve çekirdek ailelerden kopan daha küçük unsurların dağılmış aile yapıları olarak ortaya çıkmasıdır. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarla birlikte geçici geniş aile yapısında (yaklaşık yüzde 5) ve dağılmış ailelerde (yaklaşık yüzde 35) gözlenen hızlı artışın arkasında yatan nedenlerden birisi de bu gelişmedir.

3. Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik, demografik ve düşünsel dönüşüm sürecinden diğer aile biçimleri kadar çekirdek aile yapıları da etkilenmiştir. Bu süreçte, çekirdek aileyi oluşturan alt aile biçimlerinin kompozisyonu ve yaşam döngüsü değişmiştir. 1978 yılında çocuksuz çekirdek ailenin çekirdek aile içindeki payı sadece yüzde 14 iken, 2013 yılında bu oran yüzde 25 seviyesine ulaşmıştır. Çocuksuz çekirdek ailenin, çekirdek aile içindeki payının artmasında evlilik içinde çocuk sahibi olmanın geciktirilmesini sağlayan gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımındaki artışın önemli bir payı bulunmaktadır. 1978 yılında her evli çiftten sadece yüzde 38’i gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanırken, 2013 yılında bu oran yüzde 74’e yükselmiştir. Bu süreçte, çocuksuz çekirdek ailenin sadece yaygınlığında değil, aynı zamanda yaşam süresinde de artış meydana gelmiştir. Çocuksuz çekirdek ailenin “geçici” bir süreç olmaktan çıkarak “kalıcı” bir süreç haline dönüşmesinde, yani yaşam süresinin uzamasında iki faktörün etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörlerden birincisi, gebeliği önleyici yöntem kullanımının, özellikle de gebeliği önleyici modern yöntemlerin kullanımının bir sonucu olarak ilk çocuğa sahip olma süresi artmıştır; ikincisi ise, demografik dönüşüm sürecinde ölüm hızlarının azalmasının bir sonucu olarak çocukların evden ayrılma süreci sonrasında ebeveynlerin yaşam süresinin uzamış olmasıdır.
4. Kadın başına ortalama çocuk sayısının 5 olduğu 1970’li yıllarda ideal çocuk sayısının 3 civarında; kadın başına ortalama çocuk sayısının 2,2 olduğu 2000’li yıllarda ise ideal çocuk sayısının 2,4 olduğu görülmektedir. TNSA-2013 sonuçları, kadın başına çocuk sayısının 2,3; ideal çocuk sayısının ise 2,7 olduğunu göstermektedir. Tüm bu sonuçlar, Türkiye’de ortalama çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki makasın kapandığını, başka bir ifade ile Türkiye’de *iki çocuk sahibi olma normunun* yerleştiğini göstermektedir. Çekirdek aile içinde önemli bir yer tutan klasik çekirdek ailenin yani çocuklu çekirdek ailenin bu süreçten en çok etkilenen aile biçimi olduğu görülmektedir. Türkiye’de az sayıda çocuk sahibi olma normunun yerleşmesi sürecinde (1978-2013 döneminde) bir çocuklu çekirdek ailenin yaygınlığında yüzde 81; iki çocuklu çekirdek ailenin yaygınlığında ise yüzde 61 seviyesinde bir artış görülürken, üç ve daha fazla çocuklu ailenin yaygınlığında yüzde 54 seviyesinde bir azalma görülmüştür. Başka bir ifade ile, 1978 yılında, çocuklu çekirdek aile içinde yüzde 55’lik bir paya sahip olan 3 ve daha fazla çocuklu ailelerin payı 2013 yılında yüzde 28’e gerilemiştir. Bu durum, çocuklu çekirdek ailelerin yaşanan demografik dönüşümün etkisi ile artık daha çok 1 ya da 2 çocuk barındıran hanelere dönüşerek *2 çocuk normunu* yansıttıklarını göstermektedir.
5. Türkiye’de aile yapılarının dönüşmesi sürecinde yaşanan en dikkat çekici gelişmelerden birisi de ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve çekirdek aileden çeşitli nedenlerle kopan unsurların geçici geniş aile dışında bir *tampon bölge* haline gelen dağılmış ailelerin yaygınlığının çok ciddi biçimde artmış olmasıdır. Batı Avrupa toplumlarında 1960’lı yıllardan sonra yaşanmaya başlanan ikinci demografik dönüşüm sürecinde ortaya çıkan tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin Türkiye’de henüz birinci demografik dönüşüm sürecinin erken aşamaları olan 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıktığı görülmektedir. Bu aile yapılarının neredeyse Batı Avrupa toplumları ile

aynı anda Türkiye’de ortaya çıkmış olmasının arkasında, Türkiye’de 1950’li yıllardan başlayarak çok yoğun bir iç göç sürecinin; 1960’lardan başlayarak kendisini işgücü göçü olarak gösteren çok yoğun bir dış göç sürecinin yaşanmış olması yatmaktadır. Daha sonraki yıllarda ise, yine iç göç sürecinde geniş ve çekirdek ailelerin dağılması ile tek kişilik ve tek ebeveynli hanelerin oranında çok ciddi artışlar meydana gelmiştir. 1978-2013 döneminde tek kişilik hanelerin 2,1 kat; tek ebeveynli ailelerin ise 1,2 kat artmış olmasının arkasında iç ve dış göç süreçlerinin olduğu kadar boşanma hızlarının artması, ülkede yaşanan sosyo-ekonomik değişimin de önemli katkılarının bulunması olarak görülmektedir.

6. Tek kişilik hanelerin yüzde 59’unun; tek ebeveynli hanelerin ise yüzde 89’unun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu hanelerde gözlenen cinsiyet kompozisyonunun bile tek başına bu hanelerin bir sosyal politika önceliğini hak ettiklerini göstermesine karşın, bu hanelere ilişkin daha önemli bir bulgu bu hanelerdeki yaşlı kadın sayısının diğer hanelerle karşılaştırıldığında oldukça fazla olmasıdır. Tek kişilik hanelerin yüzde 76’sı; tek ebeveynli ailelerin ise yüzde 62’si kadınlardan oluşmaktadır. Tek kişilik hanelerin yüzde 34’ünün; tek ebeveynli ailelerin ise yüzde 8’inin yaşlı kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu nedenlerle, hızlı bir artma eğiliminde olan tek kişilik ve tek ebeveynli hanelere ilişkin politika önceliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu hanelere ilişkin bir başka önemli gelişme, bu hanelerin kurulması sürecinde genç nüfusun giderek daha fazla yer almasıdır. Geçici geniş, ataerkil geniş ve çekirdek ailelerin zorunlu nedenlerle dağılması ile kurulan tek kişilik ya da tek ebeveynli ailelerin kurulması sürecine genç nüfusun da katılması ile bu aile yapılarının “*zorunluluk sonucu*” olmaktan çıkarak özellikle kentsel alanlarda sosyo-ekonomik, demografik ve özellikle de düşünsel dönüşüm sürecinin ürünü olarak “*tercih sonucu*” kurulduğu görülmektedir.
7. Dağılmış aile kapsamında ele alınan bir diğer hanehalkı biçimi olan aralarında akrabalık bağı bulunmayan kişilerden oluşan hanelerin de son yıllarda çok önemli oranda arttığı görülmektedir. Hemen tamamı kentsel alanlarda ve özellikle de metropol alanlarda bulunan bu hanelerin kentsel alanlardaki eğitim ve istihdam imkanlarından yararlanmak için kentsel alanlara göç eden erkek (yüzde 65) ve kadınlardan (yüzde 35) oluştuğu görülmektedir. Bu hanelerin doğası gereği “*geçici*” haneler olması, zaman içinde bu hanelerin diğer aile biçimlerine, özellikle de çekirdek aileye dönüşme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.
8. Çekirdek aileye kıyasla geniş veya çekirdek aile olma risklerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen multinomial lojistik regresyon modelinin sonuçlarının çalışmanın betimsel sonuçları ile tutarlı olduğu görülmektedir. Sonuçlar, çekirdek aileye göre geniş aile olma riskini ve yine çekirdek aileye göre dağılmış aile olma riskini artıran temel unsurun hanedeki cinsiyet ve yaş kompozisyonu olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki nüfusun yaş ve cinsiyet kompozisyonunda bu güne kadar meydana gelen değişimler ile gelecekte bu kompozisyonlarda meydana gelebilecek olası değişimler dikkate alındığında, Türkiye’de geniş aile yapılarındaki çözülmenin devam edeceğini; dağılmış aile yapılarının yaygınlığında ise önemli artışlar olacağını tahmin etmek mümkündür.

9. 1978-2013 döneminde aile yapılarında meydana gelen değişimler dikkate alınarak Cumhuriyetin yüzüncü yılı olan 2023 yılına ilişkin bir projeksiyon yapıldığında, 2023 yılında çekirdek ailenin yüzde 74; geniş ailenin yüzde 6; dağılmış ailenin ise yüzde 20 seviyesinde olacağı öngörülmektedir. Bu ailelerin iç kompozisyonuna bakıldığında, sosyo-ekonomik, demografik ve düşünsel dönüşümün aynı şekilde sürmesi durumunda çekirdek ailenin payının kısmi bir artışla durağanlaşacağı; çekirdek aile içinde yer alan çocuksuz çekirdek ailenin payının artmaya devam ederek yüzde 21-22 seviyesine ulaşacağı, çocuklu çekirdek ailenin ise çok kısmi bir artışla yüzde 52-53 seviyesinde durağanlaşacağı öngörülmektedir. Bu süreçte çocuklu çekirdek aile içinde üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin payı daha da azalacak ve özellikle de bir çocuklu çekirdek ailelerin payı daha da belirginleşecektir. Geniş aile içinde ise, her iki alt aile biçiminin de payının azalması beklenmektedir. Özellikle, toplumsal ve ekonomik işlevleri diğer toplumsal, siyasal ve ekonomik kurumlar tarafından büyük ölçüde yerine getirilen ataerkil geniş ailenin tüm aile yapıları içindeki payının yüzde 2'ye kadar gerilemesi beklenmektedir. Geçici geniş aile ise, diğer aile yapılarından kopan unsurlar için halen güvenli bir *ara bölge* yaratma potansiyeli olması nedeniyle bir süre daha yüzde 4 seviyesinde dirençli kalmaya devam edecektir. Cumhuriyetin 100. yılında her beş aileden birisinin dağılmış aile olacağı öngörülmektedir. Bu aile yapıları içinde özellikle tek kişilik ailelerin ve tek ebeveynli ailelerin payının hızlı bir şekilde artarak sırası ile yüzde 11 ve yüzde 7'ye yükseleceği öngörülmektedir. Bu süreçte bu hanelerin kurulması sürecinde “zorunlulukların” yerini “tercihlerin” alacak olması, bu hanelerin gelecekteki sayısal büyüklüklerinin yanında yaş ve cinsiyet kompozisyonlarının izlenmesi için anayasanın ve kalkınma planlarının öngördüğü gerekli tedbirlerin bugünden başlanarak alınmasının yararlı olacağı görülmektedir.
10. T.C. Anayasasının 41. maddesinde aile toplumun temeli olarak kabul edilmekte ve devletin ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri alması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2014-2018 dönemi için hazırlanan 10. Kalkınma Planı'nda “toplumun çekirdeğini oluşturan, bireyleri ve toplumu bir arada tutan aile kurumu, hoşgörü, sevgi ve karşılıklı anlayış çerçevesinde yetişen bireyler, güçlü toplum olmanın temel esasıdır” denilerek, ailenin “toplumsal yapının ve dayanışmanın güçlendirilmesi için kritik bir öneme sahip” olduğu vurgulanmaktadır. Yine 10. Kalkınma Planı'nda (Kalkınma Bakanlığı, 2013), ülkemizde “geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçişin sürdüğü” ve aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerinin de değiştiği belirtilerek özellikle “boşanma hızlarındaki artış sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik izleme ve rehberlik ihtiyacının bulunduğu” vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ayrıca, boşanmaların azaltılması amacıyla aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları geliştirileceği belirtilmektedir. 10. Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanan dönüşüm programlarından “Aile ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması” çerçevesinde aile refahının korunması, evlilik öncesi eğitim ve aile danışmanlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması, genç nüfusun yarattığı demografik fırsat penceresinden azami derecede faydalanılması öngörülmektedir. Bu program Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde “Aileye Yönelik Hizmetlerin

Geliştirilmesi”, “Aile Refahının ve Nesiller Arası Dayanışmanın Artırılması” ve “Dinamik Nüfus Yapısının Korunması” bileşenlerini içermektedir. Ayrıca ilgili dönüşüm programı kapsamında hazırlanan eylem planında yer alan; evlilik öncesi eğitim programı katılımcı sayısı, Aile Eğitim Programı (AEP) katılımcı sayısı, aile danışmanlığı hizmetinden yararlanan sayısı, kötü alışkanlık ve bağımlılıkla mücadele çerçevesinde farkındalık programlarına katılımcı sayısı, tek ebeveynli ailelere yönelik geliştirilmekte olan AEP modülü katılımcı sayısı, aile Eğitim Programı finansal okuryazarlık modülü katılımcı sayısı, toplam doğurganlık hızı ve kurumsal kreş bakım hizmeti alan çocuk oranı (0-4 yaş) göstergeleri ile bu alandaki gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Görüldüğü gibi, anayasada ve kalkınma planlarında yer alan hususların hemen tamamının hayata geçirilmesi için veriye dayalı planlama yapılması gerekmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, son 6 yıl içinde iki aile araştırmasının yapılmasını sağlamıştır. Ancak, bu araştırmaların gerek örnekleme tasarımları, gerek soru kağıdı tasarımları ve gerekse de veri kalitesi anayasada ve kalkınma planlarında söz konusu edilen tedbirlerin alınması ve planların yapılması için *yeterli ve güvenilir veriyi* sağlamaktan uzaktır. Bu araştırmaların, Türkiye’de yürütülen demografik araştırmalar gibi daha çok yapısal faktörlere ilişkin bilgi topladığı, düşünsel dönüşüme, algıların, tutumların ve davranışların şekillenmesi sürecine ilişkin bilgi içermediği ya da sınırlı bilgi içerdiği görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de aile yapısının dönüşmesi sürecinin ve bu sürecin altında yatan mekanizmaların ortaya konulmasına yönelik olarak panel türü araştırmalar yapılmasında yarar bulunmaktadır. Bu kapsamda ayrıca, *panel* türü olarak tasarlanacak bu araştırmaların aile yapısının dönüşme sürecindeki yapısal faktörlerin yanında düşünsel faktörleri de ortaya koyabilen ve *Gelişimsel İdealizm Teorisi*’ni temel alan araştırmalar olması gerekmektedir. Ayrıca bu alanda yapılan kamu harcamalarının kanıt temelli olarak izleme ve değerlendirmesinin yapılabilmesi için de bu tür araştırmaların büyük önemi bulunmaktadır. Kalkınma Planı kapsamındaki mevcut göstergelerin izlenebilmesi ve daha etkili göstergelerin geliştirilebilmesi yine panel türündeki araştırmaların neticesinde mümkün olacaktır. Bu araştırmalar uygulanan programların etki analizlerinin yapılmasına imkan vererek alınan sonuçlar ile gerektiği durumlarda programların ülke geneline yaygınlaştırılması, geliştirilmesi veya değiştirilmesi gibi kamu bütçesinin çok daha etkin olarak kullanılmasına imkan verecek bir altyapının kurulmasını da sağlayacaktır.

1.8. Kaynaklar

Adams, B. N., Trost J. (2005). *Handbook of World Families*. Sweden: SAGE Publications.

Baştuğ, S. (2003). The Household and Family in Turkey: An Historical Perspective. *Autonomy and Dependence in the Family: Turkey and Sweden in Critical Perspective*. (Ed.) Liljeström, R. ve Özdalga, R. Istanbul: Swedish Research Institute.

Barrett, D. ve Frank, D.J. (1999). Population Control for National Development: From World discourse to national policies. In J. Boli, & G. M. Thomas (Eds.), *Constructing world culture: International nongovernmental organizations since 1875*. (pp.198-221). Stanford, CA: Stanford University Press.

Caldwell, J. (1982). *Theory of fertility decline*. London and New York: Academic Press.

Canpolat, Ş. (2008). Population Aging in Turkey: Current and Prospective Co-Residence Pattern of Elderly Population. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Donaldson, P.J. (1990). *Nature against us: The United States and the world population crisis, 1965-1980*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Duben, A. (1985). Nineteenth and twentieth century Ottoman-Turkish family and household structure, *Family in Turkish Society Sociological and Legal Studies*. T. Erder (Ed.). (pp.105-126). Ankara: Turkish Social Science Association Press.

Duben, A. ve Behar, C. (1998). *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Eisenstadt, S. N. (1966). The Basic Characteristics of Modernization: *Modernization, protest and change*, (pp.1-19). Eaglewood Cliffs.

Eryurt, MA., Canpolat, Ş. ve Koç, İ. (2013). Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler. *TODAI Dergisi*, 46(4): 129-156.

Fişek, G.O. (1982). Psychopathology and the Turkish Family: A family systems theory analysis: Ç. Kağıtçıbaşı (Ed). *Sex roles, family and community in Turkey*, (pp. 295-322). Bloomington, IN: Indiana University Press.

Freedman, R. (1979). Theories of fertility decline: A reappraisal, *Social Forces*, 58: 1-17.

Hancıoğlu, A. (1985a). Family types and household size in Turkey, *Nüfusbilim Dergisi*, 7, 61-76.

Hancıoğlu, A. (1985b). 1978'de Türkiye'de Aile Biçimleri ve Aile Büyüklüğü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Harkavy, O. (1995). *Curbing population growth: An insider's perspective on the population movement*. New York: Plenum Press.

Heeringa, S., West Bt., ve Berglund PA. (2010). *Applied survey data analysis*. Boca Raton: Taylor & Francis

Hodgson, D. (1983). Demography as social science and policy science, *Population and Development Review*, 9: 1-34.

Hodgson, D. (1988). Orthodoxy and revisionism in American demography, *Population and Development Review*, 14: 541-569.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2014). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). *The Changing Value of Children in Turkey*. Honolulu, Hawaii: East-West Population Institute Publication, No. 60-E.

Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018*, Ankara.

Kavas, S., Thornton, A. (2013). Adjustment and Hybridity in Turkish Family Change: Perspectives from Developmental Idealism, *Journal of Family History*, 38(2): 223-241.

Krücken, G. ve Drori, G.S. (2009). (Eds.) *World Society: The Writings of John W. Meyer*, Oxford University Press.

Koç, İ. (1997). Female-headed households in Turkey and socio-demographic and economic characteristics of female households heads, *Nüfusbilim Dergisi*, 19: 73-99.

Koç, İ. (1999). Changing family patterns and living arrangements in Turkey (1978-1993), *European Population Conference (European Populations: Unity and Diversity)*, 30 Ağustos-3 Eylül, The Hague.

Koç, İ. (2014). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. İstanbul: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Koç, İ., Özgören, A., ve Şirin, H. (2010). Türkiye’de yaşlıların yaşam kalitesi ve aile yapısının yaşlıların yaşam kalitesine etkisi, *Türkiye’de Doğurganlık, Üreme Sağlığı ve Yaşlılık, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008 İleri Analiz Çalışması*. (pp.231-283) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK.

Koç, İ., Eryurt, MA., Adalı, T., ve Çağatay, P. (2010). *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne Çocuk Sağlığı ve Beş yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Kunt, G. (1978). Aile yapısı ve doğurganlık, *Türkiye’de Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları 1973 Araştırması*. (pp.133-152) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Laslett, P. (1972) Introduction. In P. Laslett (Ed.) *Household and Family in Past Time* (pp.1-86), Londra: Cambridge University Press.

Özbay, F. (1985). Transformation of the socio-economic structure and changing family functions in rural Turkey, *Family in Turkish Society Sociological and Legal Studies*. T. Erder (Ed.). (pp. 44-78) Ankara: Turkish Social Science Association Press.

Shorter, F.C. ve Macura M. (1982). *Trends in Fertility and Mortality in Turkey 1935-1975*. Washington: National Academy Press.

Thornton, A., Binstock, G., Yount, K.M., Abbasi-Shavazi, M.J., Ghimire, D., ve Xie, Y. (2012). International fertility change: new data and insights from the developmental idealism framework, *Demography*, 49: 677-98.

Thornton, A. (2001). The developmental paradigm, reading history sideways, and family change, *Demography*, 38: 449-465.

Thornton, A. (2005). *Reading History Sideways: The Fallacy and Enduring Impact of the Developmental Paradigm on Family Life*. Chicago: University of Chicago Press.

Timur, S. (1972). *Türkiye’de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.

Timur, S. (1978). Determinants of Family Structure in Turkey: *Muslim Women’s Status and Fertility*. (Ed.) J., Allman. New York: Praeger Publishers.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (1995). *Türkiye Nüfusu, 1923–1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: TÜİK.

Ünalın, T. (2005). Changing family structure in Turkey, 1968-1998, *Population, Resources and Development, International Studies in Population*, Riding The Age Waves, Volume 1, Part III. S. Tuljapurkar, I. Pool, V. Prachuabmoh (Eds.) (pp. 181-201). The Netherlands: Springer,.

Van De Kaa, D.J. (1987). Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1).

Yavuz, S. (2002). *Household Composition and Complexity in Turkey: Findings from the Turkish Demographic and Health Survey 1998*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Yavuz, S. ve Yüceşahin, M.M. (2012). Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1): 76-118.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Eryurt, M.A., ve Koç, İ. (2012). Kadınların Evlilik Döngüsü: Evliliğin Sonlanması ve Yeniden Evlenme, *Kadın/Woman*, 13(1): 63-96.

EVLENME RİSKİ FARKLILAŞAN KADIN GRUPLARI

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu¹, Ayşe Abbasoğlu-Özgören² ve Faruk Keskin²

Özet

Evlilik, Türkiye genelinde özellikle de kadınlar açısından oldukça önemli bir kurumdur. Kadınların kamusal alana katılımları ve özel alandaki iş bölümleri farklılaştığı gibi, Türkiye'nin homojen olmayan demografik yapısına paralel olarak kadınların evlenme riskleri de değişmektedir. Bu çalışmada, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verisi kullanılarak, öncelikle kadınların bekarlıktan evliliğe geçişlerinde etkili olan faktörler olay tarihçesi analizi kullanılarak belirlenmiştir. Evlenme riskini etkileyen faktörler dikkate alınarak, evlenme riski fazla ve evlenme riski az olan kadınlar olmak üzere iki grup oluşturulmuş ve bu iki grubun evlilik özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalarda evliliğin kuruluşu, kamusal alana katılım, özel alanda çocuk bakımı da dahil olacak şekilde ev içi iş bölümü ve şiddete ilişkin tutumlar arasındaki farklar incelenmiştir. Çalışma, evlenme riski fazla olan kadınların evliliklerinin kuruluşunda geleneksel değerlerin daha belirleyici olduğunu ve bu kadınların kamusal ve özel alandaki toplumsal rollerinin de benzer biçimde daha çok geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumlu olduğu göstermiştir. Öte yandan, evlenme riski az olan kadınlar, kamusal alana daha fazla katılmakta, ev içi iş bölümünde eşlerinden daha çok destek almakta ve eşleriyle daha eşitlikçi bir ilişki içinde bulunmaktadır. Şiddete ilişkin tutumlar açısından ise, evlenme riski fazla olan kadınların, diğer geleneksel rolleri kabullenmelerine benzer biçimde, şiddete toleransları da daha fazladır.

Summary: Women with different risks of marriage

Marriage is an extremely important institution in Turkey in general and especially for women. In parallel with the non-homogeneous demographic structure of Turkey, the risks of marriage among women vary just like women's participation in the public space and division of labor in the private sphere. In this study, using data from the 2013 Turkey Demographic and Health Survey, firstly influential factors in the transition of women from single to married life are determined using event history analysis. Considering factors that affect the risk of marriage, two groups of women were constructed as having with high risk of marriage and low risk of marriage, and marital characteristics of these two groups were compared. In this comparison, the formation of marriage, participation in the public sphere, division of domestic labor including child care in the private sphere and the differences between attitudes towards violence have been investigated. This study shows that, traditional values are more determinative of the establishment of marriage for women with high risk of marriage. Similarly, the social roles of these women in public and private

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

² Ar. Gör., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

spheres were shown to be compatible with more traditional gender roles. On the other hand, women with low risk of marriage are more likely to participate in the public sphere, and receive more support from their spouses in division of domestic labor and are involved in a more egalitarian relationship with their spouses. In terms of attitudes toward violence, women with high risk of marriage are much more tolerant of violence, similar to acceptance of other traditional roles.

2.1. Giriş

Toplumsal ve ekonomik alanda yaşanan değişimlerden etkilenen kurumlardan biri olan evlilik kurumu, demografinin gündeminde de yer alan önemli konulardandır. Evlilik ve aile yapısı konuları, genellikle demografik dönüşüm kuramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Birinci demografik dönüşüm Batı toplumlarının endüstrileşme, kentleşme ve sekülerleşme sonucunda yaşadığı yüksek ölümlülük ve doğurganlık düzeylerinden düşük düzeylere geçişi açıklamaktadır (Thompson, 1929; Notestein, 1953; Blacker, 1947). Bu sürece eşlik eden toplum yapısı ise gelenekselden modern topluma geçiş biçiminde tanımlanmıştır. Evlilik, birinci demografik dönüşümde cinselliğin ve çocuk doğurmanın gerçekleştiği bir kurum olarak incelenmiştir (Cherlin, 2012). 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa ülkelerindeki bireylerin demografik ve sosyal davranışlarında gözlenen değişimler ise, ikinci bir demografik dönüşümün gerçekleştiğini göstermiştir (Lesthaeghe, 2010; Lesthaeghe ve Surkyn; 2008; Lesthaeghe ve Surkyn, 1988; Van De Kaa, 1987). İkinci demografik dönüşümde ise, evlilik ve aile yapısı konuları evliliklerin azalması sonucunda aile yapısının değişmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşması ve evlilik dışında çocuk sahibi olma gibi konular bağlamında kapsamı genişletilerek ele alınmıştır (Goldscheider vd., 2015).

Türkiye, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Batı'da yaşanan demografik dönüşüm açısından değerlendirildiğinde, 1980'li yıllardan itibaren azalan ölümlülük ve doğurganlık düzeyleri ile birinci demografik dönüşümün son aşamasında bulunan ülkelerden biridir (Shorter ve Macura, 1995; Koç vd., 2010). Ancak, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik değişimlerinden etkilenmesi, kadınların eğitim düzeyi, içinde buldukları hanehalkının refah düzeyi ve yaşadıkları bölge gibi temel özelliklere göre çeşitlenmekte ve böylece ülke heterojen bir demografik yapı sergilemektedir. Bu heterojen yapı, ilk evlenme yaşında da gözlenmektedir. Ülke genelinde artan ilk evlenme yaşına rağmen, evlilik, kültürel faktörlerin de etkisiyle halen yaygın bir kurumdur (HÜNEE, 2014).

Bu çalışmada, halen yaygın bir kurum olan evlilik kurumu incelenirken, bekarlıktan evliliğe geçiş aşamasında etkili olan faktörler belirlenmiş ve bu faktörlerden yararlanılarak *evlenme riski fazla* ve *evlenme riski az* olmak üzere iki kadın grubu oluşturulmuştur. Bu gruplardaki kadınların, kamusal alana katılımları, özel alandaki iş bölümü açısından durumları ve şiddete ilişkin tutumları arasındaki farklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkiye'de evlilik kurumuyla ilgili demografik çalışmalarda da, evlilik, daha çok ilk evlenme yaşı ve doğurganlık ilişkisi (Kavadarlı, 1982; Ünalın, 1994; Koç ve Koç, 1998; Tezcan ve Coşkun, 2002 ve 2004, Yavuz, 2012), evliliklerin kuruluşu ile ilgili bazı özellikler ve bunun demografik olaylara etkisi (Hancıoğlu ve Ergöçmen, 1992; Civelek ve Koç, 2007; Koç ve Eryurt, 2013) temelinde analiz edilmiştir. Demografi alanında, toplumsal

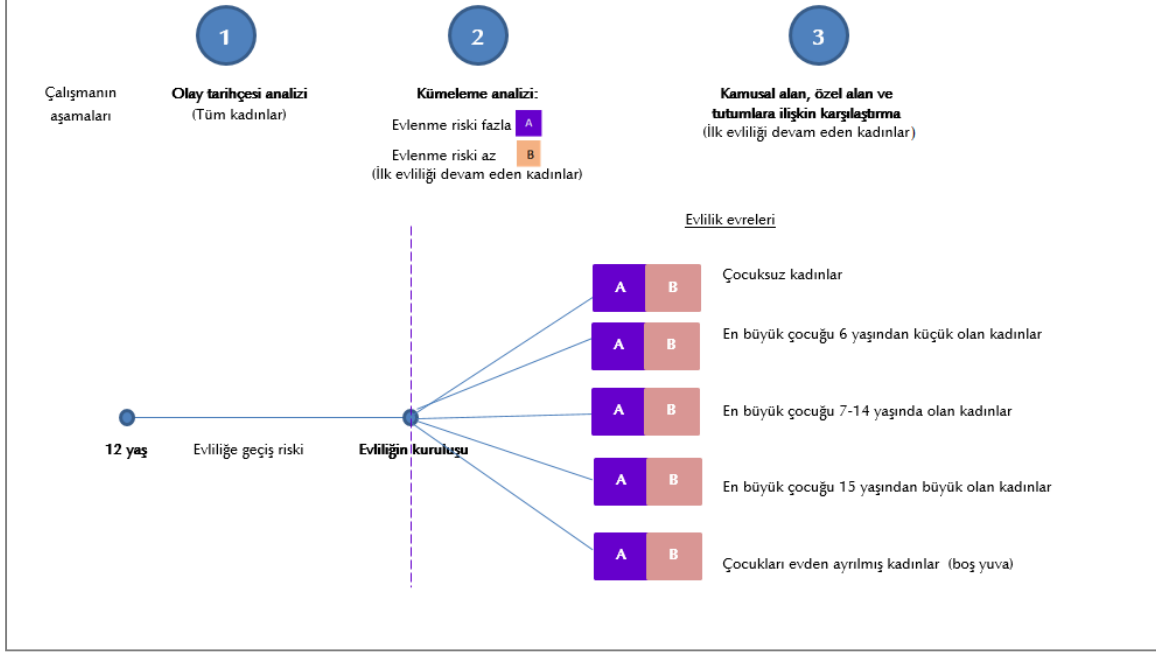
cinsiyet konuları ile kadınların toplumsal yapı içindeki dezavantajlı konumlarını da dikkate alan evlilik ile ilgili çalışmaların sayısı ise yıllar itibariyle artmaktadır (Behar, 1995; Yüksel-Kaptanoğlu vd., 2012a; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012b; Özcebe ve Biçer, 2013; Koç, 2014; Yavuz, 2015). Bu çalışmada ise farklı olarak, demografik dönüşümün aktörleri olan kadınların, eğitim düzeyleri ve çalışma koşullarındaki konumlarının yanı sıra ev içinde eşleriyle ilişkilerini etkileyeceği varsayılan çocukların varlığı ve yaş grupları temelinde oluşturulan evlilik evreleri (çocuksuz, en büyük çocuğun 6 yaşında veya daha küçük olduğu, en büyük çocuğun 7-14 yaşında olduğu, en büyük çocuğun 15 yaşında veya daha büyük olduğu ve çocukların evden ayrıldığı) dikkate alınarak incelenmiştir.

2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verisinin kullanıldığı bu çalışma, üç aşamadan oluşmaktadır. Şekil 2.1’de her aşamanın kısa tanımı ve kullanılan teknik verilmektedir. Bu aşamalar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- İlk aşamada, tüm kadınların evliliğe geçişlerinde etkili olan faktörler olay tarihçesi analizi yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kadınların 12 yaşından itibaren evliliğe geçiş risklerinin analiz edildiği bu aşama, araştırma kapsamındaki 9.746 kadının evlilik öncesindeki özellikleri esas alınarak yapılmıştır.
- İkinci aşamada, olay tarihçesi analizinin sonuçlarından elde edilen evlenme riskini artıran değişkenler kullanılarak *evlenme riski fazla olan kadınlar* ve *evlenme riski az olan kadınlar* olmak üzere iki kadın grubu oluşturulmuştur. İki grubun oluşturulmasında, kümeleme analizi kullanılmıştır. Kümeleme analizinin ardından, ilk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evliliklerinin kuruluşundaki farklılıklar karşılaştırılmıştır. Analizler, ilk evliliği devam eden 6.629 kadın için yapılmıştır.
- Üçüncü aşamada, ilk evliliği devam eden 6.629 kadının kamusal ve özel alandaki konumları ile şiddete ilişkin tutumları, evlilikler için tanımlanan beş farklı evre dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

Sekil 2.1 Çalışma aşamalarının özeti

Üç aşamada kullanılan yöntem ve bağımlı değişkenler hakkında özet bilgi

2.2. Veri Kaynağı ve Yöntem

Veri Kaynağı

Bu çalışmanın veri kaynağı 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'dır (TNSA-2013). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen araştırma, 1968 yılından bugüne kadar beş yıllık aralıklarla düzenli olarak yapılan demografik araştırmaların onuncusudur. Araştırmanın örneklem tasarımı ve büyüklüğü, Türkiye genelinin yanı sıra kentsel ve kırsal alanlar ile bölge² (5 bölge ve 12 bölge) ayırımında analiz yapmaya imkan vermektedir. Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımıyla tasarlanan araştırmanın örneklem tasarımında nüfus büyüklükleri ve örnekleme çerçevesi oluşturmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından oluşturulan 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) kullanılmıştır. Araştırmanın “kent” ve “kır” tanımları, nüfusun 10.000 ve üzerinde olması ile 10.000'in altında olması biçimindedir.

TNSA-2013 araştırması kapsamında iki soru kağıdı kullanılmıştır: hanehalkı ve kadın soru kağıdı. Hanehalkı soru kağıdı aracılığı ile hanehalkı listesine yazılan hanehalkı üyesi veya görüşme tarihinden bir gece önce bu hanelerde kalmış olan (ziyaretçi) her kişi için yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum ve hanehalkı reisine yakınlık derecesi gibi temel bilgiler toplanmıştır. Ayrıca,

² Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu bölgelerinden oluşan beş bölge tanımı, HÜNEE tarafından yürütülen birçok demografik araştırmada kullanılan ve daha önceki araştırmalar ile karşılaştırma olanağı sunan demografik bölge tanımıdır. 12 coğrafi bölge ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucunda 2002 yılında belirlenen 12 coğrafi (NUTS 1) bölgedir.

hanehalkının yaşadığı konuta ve sahip olunan dayanıklı tüketim mallarına ilişkin bilgi de hanehalkı soru kağıdı aracılığıyla elde edilmiştir. TNSA-2013’de toplam 14.490 hanehalkı seçilmiş ve bu hanelerden 11.794’ünde hanehalkı görüşmesi tamamlanmıştır. Seçilen hanelerde genellikle yaşayan ve/veya ziyaretçi olan 15-49 yaşlarındaki tüm kadınlar araştırma kapsamında kadın soru kağıdı görüşmesi için uygun olarak kabul edilmişlerdir. Bu çerçevede, 15-49 yaş grubunda yer alan 9.932 kadın ile kadın soru kağıdı doldurulmuştur, analizlerde 9.746 kişinin verisini kapsayan de facto veri seti kullanılmıştır. Kadın soru kağıdında doğurganlık, üreme sağlığı ve beş yaş altı çocukların emzirilme, beslenme ve aşılama, antropometrik ölçümler gibi sağlık konularına ilişkin soruların yanı sıra kadınların göçleri, evlilikleri ve çalışmalarına ilişkin tarihçe bilgileri de sorulmaktadır. Kadın soru kağıdında kadınların kendilerinin ve eşlerinin temel özellikleri ve kadınların statülerine ilişkin sorular da yer almaktadır.

TNSA-2013’te 2003 ve 2008 araştırmalarından farklı olarak hiç evlenmemiş kadınlar da dahil edilmiş ve bu araştırmada dört tarihçe bilgisi (doğurganlık, evlilik, çalışma ve göç tarihçeleri) toplanmıştır. Nüfus ve sağlık araştırmalarının kesitsel araştırmalar olmalarına rağmen, geriye dönük olarak tarihçe bilgisi toplanması, bizim çalışmamızda olay tarihçesi analizini kullanmamıza olanak tanımıştır. Olay tarihçesi analizi, çalışmamız kapsamında göç ve çalışma tarihçelerini içermektedir. Evliliklere ilişkin bilgi ise ilk evliliği devam eden kadınlar ile sınırlanmıştır. Bunun nedeni, özellikle ev içi iş bölümüne ilişkin soruların halen evli kadınlara sorulması ve halen evli kadınların³ yüzde 99,6’sının ilk evliliğinin devam etmesidir. Şekil 2.1’de görüldüğü gibi, olay tarihçesi analizini kullandığımız ilk aşamada, evlilik öncesindeki özellikleri analiz ettiğimiz için tüm kadınlar (9.746 kadın) analize dahil edilmiştir. İkinci ve üçüncü aşamalarda analizler ise, ilk evliliği devam eden (6.629 kadın) kadınlar için yapılmıştır.

İstatistiksel Yöntem

Üç aşaması olan çalışmamızda, olay tarihçesi analizi ve kümeleme analizi olmak üzere iki farklı yöntemden yararlanılmıştır. İlk aşamada kullanılan olay tarihçesi modellemesinin sonuçlarına göre ilk evliliği devam eden kadınları *evlenme riski fazla* ve *evlenme riski az* olmak üzere iki gruba ayırmak için kümeleme analizi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada çapraz tabloların alındığı bazı betimsel bölümlerde ki-kare testinden yararlanılmıştır. İstatistiksel yöntem bölümünde, olay tarihçesi analizi ile kümeleme analizi hakkında kısa bilgi verildikten sonra analizlerde kullanılan değişkenlerin tanımları verilmektedir.

Olay tarihçesi analizi

Olay tarihçesi modelleri, olayların gerçekleşmesini ve zamanlamasını analiz etmek için kullanılan istatistiksel yöntemler sınıfı olarak tanımlanabilir (Allison, 1995; Eryurt, 2010). Olay tarihçesi analizinde “olay”, zamanda konumlandırılabilen kalitatif bir değişiklik olarak tanımlanmaktadır. Kalitatif değişiklik ayrık bir durumdan başka bir ayrık duruma geçiş anlamına gelmektedir. Ayrık bir durumdan başka bir ayrık duruma geçişi içeren bütün süreçler olay tarihçesi

³ Ağırlıksız gözlem sayıları dikkate alındığında, halen evli olan 6,655 kadının 6,629’unun ilk evliliği devam etmektedir.

analizi ile çalışılabilir. Doğum, ölüm, göç, evlilik ve boşanma gibi demografik olaylar olay tarihçesi ile analiz edilebilir.

Olayları ve nedenlerini çalışmanın en iyi yolunun olay tarihçesi verisi toplamak olduğu kanısı yaygındır. Olay tarihçesi en basit tanımıyla örneklemin başına olayların ne zaman geldiğinin boylamsal kayıdır. Örneğin bir araştırmada, cevaplayıcılara varsa gerçekleşen evliliklerinin tarihi sorulabilir. Tarihçe verisi toplamaktaki amaç, aynı zamanda olayların nedenlerini analiz etmek olduğu için, verinin açıklayıcı değişkenler hakkında da bilgi içermesi gerekir. Bu değişkenlerin bazıları zaman içinde sabit kalan -anadil vb.-, bazıları ise zaman içinde değişen -çocuk sayısı vb.- değişkenlerdir (Allison, 1984). Olay tarihçesi modelleri hayat tablosu analizi ve regresyon analizinin temelinde yatan fikirleri birleştirir. Bu modeller inceledikleri olayların hem sayısal büyüklüğü (quantum) hem de zamanlamasını (tempo) göz önüne alırlar.

Risk modelleri: Risk modelleri, bağımlı değişken olan risk hızının, olayın başlangıcından itibaren geçen zamana ve bir grup bağımsız değişkene bağlı olduğunu varsaymaktadır. Risk hızı ($h(t)$) aşağıdaki gibi tahmin edilebilir:

$$h(t|x_j) = h_0(t) \exp(x_j\beta_x)$$

Burada $h_0(t)$, t anındaki temel (*baseline*) risk fonksiyonu, x_j , analizde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin vektörü ve β_x buna karşılık gelen ve değişkenlerin etkisini gösteren regresyon parametrelerinin vektörüdür. β en büyük olabilirlik yöntemleriyle tahmin edilmektedir.

Regresyon katsayıları β 'nin üstel fonksiyonu ($\exp(\beta)$) görel risk veya risk oranı olarak yorumlanabilir. Parametrelerin yorumlanmasını bir örnekle açıklayacak olursak 0 veya 1 değerlerini alan tek bir x eşdeğişkeninin (covariate) olduğunu varsayalım. Bu durumda risk fonksiyonlarını her iki durum için de yazarsak,

$$h(t|x = 0) = h_0(t)$$

$$h(t|x = 1) = h_0(t) \exp(\beta),$$

O halde t 'de $\exp(\beta)$, $x = 1$ için olan riskin $x = 0$ için olan riske oranıdır. $\exp(\beta)$, görel risk veya risk oranı olarak adlandırılır. $\beta = 0$ veya $\exp(\beta) = 1$ ise x 'in riske etkisi yoktur. β pozitif veya $\exp(\beta) > 1$ ise $x = 1$ grubunun $x = 0$ grubuna göre daha fazla riski veya daha kısa olay süresi vardır. β negatif veya $\exp(\beta) < 1$ ise $x = 0$ grubunda risk daha yüksektir. Sürekli bir x değişkeni için ise, x 'teki her 1 birim değişiklik sonucunda, risk $\exp(\beta)$ katı kadar değişir.

$\beta = 0$ sıfır hipotezini $\hat{\beta}/SE(\hat{\beta})$ 'ya dayanan yaklaşık t-testiyle veya olabilirlik oranı testi ile test edebiliriz. $\exp(\beta)$ görel risklerinin güven aralıkları, β için güven aralıklarının alt ve üst sınırlarının üstel fonksiyonuyla hesaplanır (Steele, 2005).

Parçalı sabit orantılı risk regresyon modelleri (piecewise constant proportional hazard regression models): Olay tarihçesi modelleri temel riskin grafikteki şekliyle ilgili varsayımlara göre farklılaşırlar. Sabit temel yoğunluğu varsayan olay tarihçesi modelleri üstel modeller olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, üstel modelin sağkalım fonksiyonunun, e 'nin kuvveti olarak alınan risk hızı olmasıdır. Parçalı sabit temel yoğunluk varsayımına sahip olay tarihçesi modellerine parçalı sabit modeller veya parçalı üstel modeller de denmektedir. Bu çalışmada tanım olarak parçalı sabit orantılı risk regresyon modelleri kullanılmaktadır (Allison, 1984; Yamaguchi, 1991; Blossfeld ve Rohwer, 2002).

Parçalı üstel model, yaşı veya süreyi zaman içinde değişen bir eşdeğişken olarak kontrol eden üstel bir model olarak görülebilir. Temel risk (temel zaman faktörü), parçalı sabit fonksiyon olarak modellenir. Başka bir deyişle temel zaman faktörü birçok segmente bölünmüştür.

$$h_0(t) = \begin{cases} h_1, & t \in (0, \tau_1] \\ h_2, & t \in (\tau_1, \tau_2] \\ \vdots \\ h_j, & t \in (\tau_{j-1}, \tau_j] \end{cases}$$

Risk hızlarının her bir segment (dönem) içinde sabit olduğu, ancak segmentler arasında değişebildiği varsayılır. Bu modeller çok esnektir ve tüm süreç tipleri için kullanılabilir. Özellikle çalışılan sosyal sürecin zamana bağımlılığının formu net olmadığına parçalı sabit fonksiyon modelini kullanmak uygundur (Blossfeld vd., 2007).

Olay tarihçesi analizlerinde Stata 13.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. TNSA-2013'ün ağırlıklı, tabakalı, karmaşık örneklem tasarımı dikkate alınarak standart hatalar hesaplanmıştır.

Çalışmadaki model oluşturma süreci dört blok hazırlanarak gerçekleştirilmiştir. Bloklar modellere sırasıyla eklenmiş, böylece farklı bloklar içinde düşünülmüş bağımsız değişkenlerin modellere eklenmesiyle oluşan açıklayıcılık ve anlamlılık değişiklikleri takip edilmeye çalışılmıştır. Birinci blok, süre, yani kadının yaşı değişkeninden oluşmaktadır. İkinci modele kadının temel özellikleri bloğu eklenmiştir. Bu blokta kadının eğitim düzeyi, çalışma durumu ve anadili değişkenleri yer almaktadır. Üçüncü modelde eklenen blok, aile ile ilgili özellikler olarak adlandırılmıştır. Annenin anadili, babanın anadili, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi ve toplam kardeş sayısı bu blokta yer alan değişkenlerdir. Dördüncü ve son blok, en son modele eklenmiştir ve çevresel özellikleri içermektedir. Yerleşim yeri ve bölge bu blokta bulunmaktadır.

Olay tarihçesinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler/eşdeğişkenler: Olay tarihçesi analizinde kullandığımız modelde, bağımlı değişken ilk evliliğe geçiştir. Analiz zamanının başlangıcı, kadının 12 yaşında olduğu tarihtir. Sürecin sonu ise ilk evliliğin gerçekleştiği tarih veya olayın ne zaman gerçekleştiğinin gözlemlenemediği, başka bir deyişle gözlem süresince ilk evliliğin gerçekleşmediği -sağdan sansürlü- durumlar için görüşme tarihidir. Bu çalışmada, sağdan sansürlü

gözlemler için süreç, kadın gözlem süresinde yurt dışına çıktıysa yurtdışına çıktığı anda, yurtdışına gitmediyse ve evlilik gerçekleşmediyse görüşme tarihinde sonlanmaktadır.

Olay tarihçesi temel analizi süre/yaş değişkeni dahil olacak şekilde beş tane zaman içinde değişen, altı tane zaman içinde sabit kalan değişken içermektedir. Analizimizin temel riski, 12 yaşından itibaren geçen süre, yani yaştır. Süre/yaş değişkeni ay cinsinden ölçülmektedir ve segmentlerin bölünme noktaları 18, 25, 30 ve 35. yaşlar (72, 156, 216 ve 276. aylar) olarak belirlenmiştir. Analizde kullandığımız adımsal olarak modele eklenen değişkenler; temel özellikler, aile ile ilgili özellikler ve çevresel özellikler biçiminde gruplanmıştır. Tablo 2.1’de bu gruplarda yer alan değişkenler ve bu değişkenler için tanımlanan referans kategorileri verilmektedir. Süre değişkeni dışında diğer değişkenlerin referans kategorileri belirlenirken, evlenme riskinin az olduğu kategoriler seçilmiştir.

Temel özellikler grubunda, kadının eğitim düzeyi, çalışma durumu ve anadil değişkeni yer almaktadır. Kadının eğitim düzeyi ve çalışma durumu değişkenleri zaman içinde değişen eşdeğişkenlerdir. *Eğitim düzeyi* değişkeni, kadının eğitime altı yaşında başladığı ve kesintisiz olarak eğitime devam ettiği varsayımından hareket ederek oluşturulmuştur. Kadın eğitimine halen devam ediyorsa “eğitimde”; eğitimini tamamlamış ise tamamladığı en yüksek eğitim düzeyi olarak alınmıştır. Değişkenin kategorileri, “eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş”, “ilkokul”, “ortaokul”, “lise ve üzeri” ve “eğitimde” biçimindedir. *Çalışma durumu*, çalışma tarihçesi bilgileri kullanılarak oluşturulmuştur. Kadının çalıştığı ve çalışmadığı segmentler bölünerek iki kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler, “çalışıyor” ve “çalışmıyor”⁴ biçimindedir. *Kadının anadili* değişkeni zaman içinde sabit kalan bir değişkendir. Anadil gruplarında, kadınların kendi beyanları esas alınmıştır. Türkçe ve Kürtçe anadilleri dışındaki anadil gruplarında gözlem sayıları düşük olduğu için bunlar “Diğer” kategorisi altından toplanmıştır. Değişkenin kategorileri, “Türkçe”, “Kürtçe” ve “Diğer” dir.

Aile ile ilgili özellikler grubunda yer alan *annenin ve babanın anadili* ile *annenin ve babanın eğitim düzeylerine* ilişkin değişkenler zaman içinde değişmeyen sabit değişkenlerdir. Bu gruptaki değişkenlerin kategorileri kadının temel özelliklerinde kullanılan değişkenlerin kategorileri ile aynıdır. *Toplam kardeş sayısı*, 12 yaşından görüşme süresine kadar geçen süre içinde sabit kalan bir değişken olarak halen hayatta olan kardeş sayısını dikkate almaktadır. Bu değişkenin kategorileri hiç kardeşin olmaması “0”, “1 veya 2 kardeş” ile “3 kardeş ve üzeri”dir.

Çevresel Özellikler başlığı altında ele alınan değişkenler, kadının *de jure*⁵ yaşadığı yere ilişkin özellikleri içermektedir ve göç tarihçesi bölümündeki bilgiler kullanılarak oluşturulmuşlardır. Zaman içinde değişen değişkenlerdir. Cevaplayıcının en az altı ay kaldığı *de jure yerleşim yeri* değişkeni, “kent” ve “kır” kategorilerinden oluşmaktadır. Kadının yaşadığı yer, il veya ilçe merkezi

⁴ Değişken ayrıca çalışılan sektör, kamu/özel sektör, ücret ve iş güvencesi ayrımında da oluşturulup analizler gerçekleştirilmiştir. Bu sonuçlara göre sanayi sektöründe çalışmaya göre tarım ve hizmet sektöründe çalışmak veya hiç çalışmamak evliliğe geçiş riskini arttırmaktadır. Özel sektörde çalışmaya göre kamu sektöründe çalışmak veya hiç çalışmamak evliliğe geçişi arttırmaktadır. Ücretsiz bir işte çalışmak veya hiç çalışmamak ücretli çalışmaya göre evlilik riskini arttırmaktadır (risk oranı anlamlı değildir). Güvencesiz bir işte çalışmak evlilik riskini azaltmaktadır. Kümeleme analizinde kategori gözlem sayılarını azaltmamak amacıyla değişken, analizlerde daha basit haliyle, yani “çalışıyor”, “çalışmıyor” kategorileriyle kullanılmıştır.

⁵ De jure yerleşim yeri genellikle yani yılın en az altı ayı boyunca yaşanan yerleşim yeridir.

ise “kent”, bucak veya köy ise “kır” olarak tanımlanmıştır. Yerleşim yeri değişkenine benzer biçimde, *bölge* değişkeni de cevaplayıcıların en en az altı ay kaldıkları *de jure* bölgeyi dikkate almaktadır. Demografik araştırmalarda kullanılan 5 bölgeyi içeren bu değişkenin kategorileri “Batı”, “Güney”, “Orta”, “Kuzey” ve “Doğu” bölgelerinden oluşmaktadır.

Tablo 2.1 Olay tarihçesi analizlerinde kullanılan bağımsız değişkenler		
Olay tarihçesi analizinde kullanılan bağımsız değişkenlerin açıklamaları ve referans kategorileri, Türkiye 2013		
Değişken Grubu	Değişken	Referans Kategorisi
Temel risk	Süre/yaş	18-24
Temel özellikler	Kadının eğitim düzeyi	Lise ve üzeri
	Kadının çalışma durumu	Çalışıyor
	Kadının anadili	Türkçe
Aile ile ilgili özellikler	Kadının annesinin anadili	Türkçe
	Kadının babasının anadili	Türkçe
	Kadının annesinin eğitim düzeyi	Lise veya üzeri
	Kadının babasının eğitim düzeyi	Lise veya üzeri
	Kadının yaşayan kardeş sayısı	0
Çevresel özellikler	Yerleşim yeri	Kent
	Bölge	Batı

Kümeleme analizi

Kümeleme analizi, birbirine benzeyen bireyler ya da nesnelere içerecek gruplar oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Kümeleme analizi diskriminant analizi, faktör analizi veya regresyon analizi gibi özel bir istatistiksel yöntem ya da model olarak tanımlanmamaktadır; kümeleme analizinde verinin dağılımına ilişkin bir varsayım yapılmamaktadır. Kümeleme analizi benzer özellikler taşıyan gözlemleri bir araya getirerek kümeler oluştururken, kümeler arasında benzerliğin olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Kümeleme analizinde üç yaklaşım vardır: hiyerarşik kümeleme (*hierarchical clustering*), bölümlere ayırma metodu, k-sayıda (*partitioning methods/k-means clustering*) ve iki aşamalı kümeleme (*two-step clustering*). Birinci yaklaşımda gruplar arasında hiyerarşik bir ilişki tanımlanmaktadır. İkinci yaklaşımda, grup sayısının belirlenmesi gereklidir. Üçüncü yaklaşım, iki aşamada gerçekleştirilen, ilk aşaması k-means algoritmasına benzeyen ve buradan elde edilen sonuçtan hiyerarşik bir gruplama yapan bir yol izleyerek iki yaklaşımı da dikkate almaktadır.

Kümeleme analizi yapılırken, nüfusta homojen olması beklenen grupların tanımlanmasının ardından, grup oluşturacak değişkenler belirlenir. Doğrudaşlık (*collinearity*) kontrol edildikten sonra grup sayısının da belirlenmesi sonucunda istenen sayıda grup Euclidian cinsinden uzaklık üzerinden hesaplanarak oluşturulur. Bu çalışmada, k-means cluster yöntemi kullanılmış ve olay tarihçesi

analizi sonucunda bekarlıktan evliliğe geçişte etkili olan faktörlerden bazıları⁶ dikkate alınarak iki grup oluşturulmuştur. Kümeleme analizi sonucunda oluşturulan gruplar, *evlenme riski fazla ve evlenme riski az olan kadınlar* biçiminde adlandırılmıştır.

Kümeleme analizinde kullanılan değişkenler: Kümeleme analizinde olay tarihçesi analizi sonuçlarına dayanarak dört değişken kullanılmıştır (Tablo 2.2). Bu değişkenler, *kadının eğitim düzeyi, evlilik öncesi çalışma durumu, toplam kardeş sayısı ve çocukluğun geçtiği yer* değişkenleridir. Değişkenlerin kategorileri evlenme riskini artıran risk faktörleri dikkate alınarak kukla (dummy) değişkenlere dönüştürülmüştür. Evlenme riskinin az olduğu kategorilere “1” değeri verilmiştir. Lise düzeyinden daha az eğitime sahip olmak evlenme riskini artırdığından *kadının eğitim düzeyi* değişkeninde, lise ve üzeri eğitime sahip olan kadınlar “1”, liseden daha az eğitime sahip olanlar “0” değeri ile kodlanılmışlardır. Kadınların *evlilik öncesinde çalışma* hayatına katılmaları evlenme riskini azaltmaktadır; evlilik öncesinde çalışmış kadınlar “1” değerini, evlilik öncesinde çalışmamış kadınlar ise “0” değerini almaktadır.

Olay tarihçesi analiz sonuçları, kadınların kardeş sayılarının artması ile evlenme riskinin arttığını göstermektedir. Özellikle 3 veya daha fazla kardeşi olan kadınların evlenme riski fazladır. Toplam kardeş sayısı değişkeni, kardeş sayısı 3’ten az olduğu durumlarda “1”, kardeş sayısının 3 ve üzeri olduğu durumlarda ise “0” değerini almaktadır. Analiz sonuçlarının bir başka bulgusu da, evlenme riskinin kırsal alanlarda yaşayan kadınlar arasında daha fazla olduğudur⁷. Kırsal alanın evliliğe yönlendirilme eğilimini artıran bir ortam yaratması varsayımına dayanarak, kadınların 12 yaşına kadar yaşadığı yerleşim yeri değişkeninde, kırsal alanlar “0”, kırsal alan dışında kent merkezi, ilçe merkezi ya da yurt dışı ise “1” olarak kodlanmıştır.

Değişken	Kategoriler
Kadının eğitim düzeyi	<i>Lise altı</i> Lise ve üstü
Evlilik öncesinde çalışma	<i>Çalışmıyor</i> Çalışıyor
Toplam kardeş sayısı	<i>3 ve 3’ten fazla</i> 3’ten az
Çocukluğun geçtiği yer	<i>Kır</i> Kent

Not: referans kategorileri *italik* formda yazılmıştır.

⁶ Kadının yaşı değişkeni modelde bir eş değişken (covariate) olarak değil, temel risk olarak kullanıldığı için kümeleme analizinde bu değişken kullanılmamıştır. Anlamlı çıkan bir başka değişken olan bölge (Orta bölgesinde yaşayan kadınlar) ise kümeleme kategorilerinde gözlem sayısını düşüreceği için kullanılmamıştır. Son olarak babanın eğitim düzeyi ile kadının kendi eğitim düzeyi arasındaki korelasyon 0,50’nin üzerinde olduğu için eğitim değişkeni olarak sadece kadının kendi eğitim düzeyi kullanılmıştır.

⁷ Sonuçları bu çalışmada gösterilmeyen olay tarihçesi analizlerinde ayrıca göç değişkeni de kullanılmıştır. Bu değişkene göre kırdan kıra göç evlilik riskini arttıran bir unsurdur.

Kadınların hemen hepsi evliliğe yönlendirilmekle birlikte, bazı kadınların içinde bulunduğu koşullar evliliğe daha çok hazırlamaktadır. Bu koşullar arasında belirleyici olan özellikler dikkate alınarak oluşturulan iki küme *evlenme riski fazla* olan ve *evlenme riski az* olan kadınlar biçiminde ifade edilmiştir. Sonuç olarak evlenme riskini ayırtmak için kullanılan bu özellikler kadınların eğitim düzeyleri, evlilik öncesinde çalışıp çalışmadıkları, çocukluk dönemlerini ne tür bir yerleşim yerinde geçirdikleri ve kaç kardeşlerinin olduğudur.

Evlilik evreleri: Bu çalışmada, *evlenme riski fazla* ve *evlenme riski az* olan kadın gruplarının kamusal alana katılımlarının, özel alana ilişkin görüşlerinin ve pratikte yaşadıklarının farklı olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Kadınların, evliliklerinin çeşitli aşamalarında üstlendikleri sorumlulukların değişeceğinden hareketle, evliliğin farklı evreleri dikkate alınmıştır. Aile konusundaki birçok demografik çalışmada, ailenin kurulması, ilk çocuğun, ikinci çocuğun ve son çocuğun doğumu, çocukların evden ayrılması, evlenmesi, eşlerden birinin ölümü gibi aşamalar aile yaşamı döngüsü olarak tanımlanmakta ve kesitsel araştırmalarda kullanılmaktadır. Bütün bu aşamalarda medyan yaşlar kullanılmaktadır. Aile yaşam döngüsü yaklaşımının aşamaları birçok çalışmada farklı biçimde ele alınmıştır. Rexroat ve Shehan (1987), yaşam döngüsü yaklaşımını kullandıkları çalışmalarında, en büyük çocuğun yaşını dikkate almışlardır.

TNSA-2013, aile yaşam döngüsü ile ilgili çocukların evden ayrılmaları ya da eşin ölmesi gibi aile yaşam döngüsü aşamalarının tümüne ilişkin bilgi içermemektedir. Bu nedenle, kadınların kamusal ve özel alana katılımlarına ilişkin bilgi vermeyi hedeflediğimiz bu çalışmada, yaşam döngüsü yaklaşımına benzer biçimde evlilik evreleri kullanılmıştır. Bu evreler, çocukların varlığı ve en büyük çocuğun yaşına göre oluşturulmuştur. Oluşturduğumuz evlilik evrelerinin isimleri ve içeriklerine ilişkin açıklamalar Tablo 2.3'te verilmektedir.

Tablo 2.3 Çocukların yaşlarına göre kadınların evlilik evreleri	
Çalışmada kullanılan evlilik evrelerine ilişkin açıklama	
Evlilik evreleri	Açıklama
Çocuksuz kadınlar	Canlı doğumu veya yaşayan çocuğu olmayan kadınlar
En büyük çocuğu 6 yaşında veya daha küçük olan kadınlar	Birlikte oturduğu çocuğu olan ve hayatta olan çocuğun/çocukların en büyüğü 6 yaşında veya daha küçük olan kadınlar
En büyük çocuğu 7-14 yaş arasında olan kadınlar	Birlikte oturduğu çocuğu olan ve hayatta olan çocuğun/çocukların en büyüğünün yaşı 7-14 arasında olan kadınlar
En büyük çocuğu 15 yaşında veya daha büyük olan kadınlar	Birlikte oturduğu çocuğu olan ve hayatta olan çocuğun/çocukların en büyüğünün yaşı 15 veya daha büyük olan kadınlar
Çocukları evden ayrılmış olan kadınlar	Canlı doğum yapmış, evde birlikte oturan çocuğu olmayan ancak başka bir yerde yaşayan çocuğu olan kadınlar

Betimsel analizlerde kullanılan değişkenler: Kümeleme analizi sonrasında evliliğin kuruluşu ve evlilik hayatıyla ilgili değişkenler evlenme riskine göre oluşturulan kadın grupları için analiz edilmektedir. Çalışma durumu değişkeni, kadın araştırma tarihinde çalışmıyorsa veya hiç çalışmamışsa “hiç çalışmamış/halen çalışmıyor”, sigortalı bir işte çalışıyor ise “sigortalı çalışıyor”, sigortasız bir işte çalışıyor ise “sigortasız çalışıyor” biçiminde adlandırılmıştır. Kadınların çocukluk dönemine ilişkin bilgi vermek amacıyla kullanılan, 12 yaşına kadar yaşadığı yer değişkeni ise, kadın 12 yaşına kadar en uzun süreli il veya ilçe merkezinde yaşadığıysa “kent”, köy veya bucakta yaşadığıysa “kır” olarak adlandırılmıştır.

Evliliğin kuruluşu analizinde kullanılan değişkenler ilk evlilikle ilgili olarak evlilik kararı, evlilik şekli, nikah önceliği, akraba evliliği, eşler arasındaki yaş ve eğitim farkı değişkenleridir. *Evlilik kararı* değişkeni, ilk evlilik kadının rızası alınmadan aileler tarafından kararlaştırılmışsa “onaysız aile kararı” olarak; kadının rızası alınarak aileler tarafından kararlaştırılmışsa “onaylı aile kararı” olarak adlandırılmıştır. Evlilik kararı değişkeni, evlilik kadının kendi isteği ile veya kadının kaçması ile gerçekleşmişse “kaçma dahil kendi isteği” olarak adlandırılmıştır. Kaçırılma dahil diğer şekilde kurulan evlilikler ise “kaçırılma dahil diğer” kategorisinde toplanmıştır. Evliliğin kuruluşunda *evlilik şekli* nikah biçimlerine göre oluşturulmuş bir değişkendir ve nikahın resmi/dini olmasına veya hiç olmamasına göre gruplandırılmıştır. *Nikah önceliği* değişkeni resmi ve dini nikahların öncelik sırasına göre oluşturulmuştur. *Akraba evliliği* değişkeninde eşler arasında akrabalık olup olmadığı dikkate alınmaktadır. Akraba evliliği kategorilerinden “kuzen evliliği” amca oğlu, hala oğlu, teyze oğlu veya dayı oğlu ile yapılan evlilikleri kapsamaktadır. Kuzenler dışında kalan, baba ve anne tarafından diğer akrabalar ile yapılan evlilikler ise “diğer akraba” evlilikleri kategorisinde toplanmıştır. Evliliğin kuruluşunda para/altın, mal ve/veya diğer şekilde verilen başlık parasının olup olmadığını gösteren değişken *başlık parasıdır*.

Eşler arasındaki yaş farkı değişkeni farklı eşik değerlerde kadının veya erkeğin büyük olmasına göre oluşturulmuştur. Son olarak *eşler arasındaki eğitim farkı* değişkeni kadının ve erkeğin eğitim düzeyindeki farklılıklara göre oluşturulmuştur. Eğitimleri yoksa veya ilkokulu tamamlamamışlarsa değişken “ikisi de eğitimsiz” olarak kodlanmıştır. Eğitim kategorileri kadın ve erkek için ilköğretim, ortaöğretim ile lise ve üzeri eğitim olmasına bağlı olarak karşılaştırılmıştır. Değişken erkeğin daha eğitilmiş olduğu durumda “erkek daha eğitilmiş”, kadının daha eğitilmiş olduğu durumda “kadın daha eğitilmiş” olarak sınıflandırılmıştır. Erkek ve kadın aynı eğitim düzeyine sahip ise “eğitimleri eşit düzeyde” olarak alınmıştır.

Evlilik evreleri yaklaşımı kullanılarak farklı iki gruptaki kadınların, *kamusal alana katılımları*, *özel alanda iş bölümü* ve *fiziksel şiddete yönelik tutumları* karşılaştırılmıştır. *Kamusal alana katılım*, kadınların eğitim düzeyi ile sosyal güvenceye göre çalışma durumları ile açıklanmıştır. *Özel alanda iş bölümünde*, tanımlanan farklı işler ve çocuk bakımı/çocuk ile ilgilenme konusunda yeni kategoriler oluşturulmuştur. Bu işler, *ev işleri*, *ev dışındaki işler*, *aile bütçesini hazırlama* ve *para hesabı* yapma ile *tadilat* ve *tamir* başlıkları altında toplanmıştır. Bu kategorilerden *ev işleri* yemek pişirmek, sofrayı kurmak ve toplamak, toz almak, ev süpürmek gibi temizlik işleri, bulaşıkları yıkamak/bulaşık makinesine yerleştirmek, çamaşır yıkamak/asmak, ütü yapmak gibi

temel ev işlerinden oluşmaktadır. *Ev dışındaki işler* ise mutfak için alışveriş yapmak ve fatura ödemek ile resmi dairelerdeki işleri kapsamaktadır. Ayrıca, işleri öncelikli olarak yapan kişi/kişiler için de yeni bir gruplama yapılmıştır. İşi yapan kişiler kadının *kendisi, eşi, eşiyle beraber, diğer aile bireyleri* (annesini, babası, kız çocuklar, erkek çocuklar, diğer kadınlar, diğer erkekler), ve *ücretli çalışan* kişilerden oluşmaktadır. İşi yapan yoksa *hiç kimse* kategorisi kullanılmıştır. Özel alandaki iş bölümüne ilişkin bir diğer değişken ise *çocuklarla ilgili faaliyetlerdir*; ev içinde ve ev dışında yapılan faaliyetler biçiminde gruplanmıştır. *Çocuklar ile ev içinde yapılan faaliyetler* oyun oynamak, kitap okumak, televizyon izlemek, çocukların ev ödevlerine yardım etmek, *çocuklar ile ev dışındaki faaliyetler* ise park ya da sinema gibi yerlere gitmektir.

Kadınların *fiziksel şiddete ilişkin tutumları*, şiddete gerekçe olarak “en az bir durumu doğru bulma” ve “hiçbir gerekçeyi doğru bulmama” biçiminde kodlanmıştır. Bu durumlar “kadın eşinden habersiz dışarı çıktığında”, “kadın çocuk bakımını ihmal ettiğinde”, “kadın eşine karşılık verdiğinde”, “kadın cinsel ilişkide bulunmayı reddettiğinde” ve “kadın yemeği yaktığında”dır.

2.3. Çalışmanın Bulguları

İlk evliliği devam eden kadınların ve ailelerinin bazı özellikleri

Araştırma kapsamında görüşülen 15-49 yaş grubundaki kadınlardan ilk evliliği halen devam eden kadınlar ve bu kadınların ailelerine ilişkin bazı temel özellikler Tablo 2.4 ve Tablo 2.5'te yer almaktadır.

Tablo 2.4 Kadınların temel özellikleri

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerinin ağırlıklı yüzdeleri ve ağırlıksız sayıları, Türkiye 2013

Kadınların temel özellikleri	İlk evliliği devam eden kadınlar		Tüm kadınlar	
	Ağırlıklı yüzde	Ağırlıksız sayı	Ağırlıklı yüzde	Ağırlıksız sayı
Yaş				
15-19	1,7	131	16,1	1.526
20-24	9,5	679	13,7	1.373
25-29	17,7	1.152	15,3	1.462
30-34	21,0	1.360	16,1	1.552
35-39	19,9	1.280	15,5	1.477
40-44	16,9	1.117	12,7	1.276
45-49	13,3	910	10,6	1.080
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	15,5	1.258	12,0	1.168
İlkokul	58,2	3.826	34,6	3.371
Ortaokul	14,5	850	22,3	2.173
Lise ve üzeri	11,8	695	31,1	3.034
Çalışma durumu				
Hiç çalışmamış/ halen çalışmıyor	69,1	4.602	69	6.775
Sigortalı çalışıyor	14,5	800	15,3	1.258
Sigortasız çalışıyor	16,4	1.226	15,7	1.711
Anadil				
Türkçe	80,4	5.071	80,6	7.505
Kürtçe	16,4	1.306	16,5	1.898
Diğer	3,2	251	2,9	342
12 yaşına kadar yaşadığı yer				
Kent	55,2	3.351	61,6	5.446
Kır	42,7	3.176	36,7	4.167
Diğer	2,1	97	1,8	125
Yerleşim yeri				
Kent	80,2	4.820	81,1	7.162
Kır	19,8	1.809	18,9	2.584
Bölge				
Batı	42,7	1.656	42,6	2.439
Güney	12,8	913	12,7	1.324
Orta	20,9	1.286	20,6	1.864
Kuzey	6,7	967	6,7	1.437
Doğu	16,9	1.807	17,4	2.682
Toplam	100,0	6.629	100,0	9.746

Bu temel özelliklerin seçiminde evliliğin kuruluşunu etkilediği varsayılan faktörler esas alınmıştır. Türkiye genelinde evlenme yaşının artmasına paralel olarak ilk evliliği devam eden kadınlar arasında genç kadınlar daha azdır. Yaş ortalaması 34,6 olan ilk evliliği devam eden kadınların sadece yüzde 11'i 24 yaşından gençtir. Kadınların yaş grupları arasında büyük farklar olmamakla birlikte, 30-34 yaş grubu halen ilk eşi ile evli olanların (yüzde 21) en fazla olduğu yaş grubudur.

Türkiye genelinde yaşın artmasıyla birlikte eğitim düzeyi azalmaktadır; buna bağlı olarak, ilk evliliği devam eden kadınlar arasında en büyük grubu ilkokul mezunu kadınlar (yüzde 58) oluşturmaktadır. Lise ve üzeri eğitime sahip olan kadınların oranı ise yüzde 12'dir. İlk evliliği devam eden kadınların yüzde 69'u halen çalışmayan veya hiç çalışmamış olan kadınlardır. Kadınların yüzde 16'sı sigortasız bir işte, yüzde 15'i ise sigortalı bir işte çalışmaktadır. Çalışan kadınların en yoğun olduğu sektör⁸ hizmet (yüzde 18) sektörüdür, ardından tarım (yüzde 9) ve sanayi (yüzde 4) gelmektedir.

Ülke genelindeki anadil gruplarının dağılımını yansıtacak biçimde, ilk evliliği devam eden kadınların yüzde 80'inin anadili Türkçe, yüzde 16'sının Kürtçe, yüzde 3'ünün ise Arapça başta olmak üzere diğer dillerdir. Kadınların çocukluk dönemlerini geçirdikleri yerleşim yerinin kent ya da kırsal olması genellikle evliliğe bakış açısını etkilemektedir. Araştırma kapsamında 12 yaşına kadar yaşanan yerleşim yerine ilişkin bilgi bulunmaktadır. Kadınların yarısından fazlası (yüzde 55), 12 yaşına kadar kent merkezlerinde yaşamıştır. Kentleşmenin artmasıyla birlikte, kadınların bugün yaşadıkları yerleşim yerine bakıldığında kent merkezinde yaşayanların oranının yüzde 80 düzeyine ulaştığı ve en büyük payın da Batı bölgesinde yaşayan kadınlar olduğu görülmektedir: Bölgelere göre kadınların yüzde dağılımı, tüm kadınların dağılımına benzer biçimde Batı bölgesinde daha yoğundur (Tablo 2.4).

Evliliklerin kuruluşunda ailelerin etkisinden yola çıkıldığında, özellikle anne ve babanın bazı temel özellikleri önem kazanmaktadır (Tablo 2.5). TNSA-2013 kapsamında kadınların anne ve babalarının eğitim düzeyleri ve anadilleri ile kardeş sayılarına ilişkin bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilere göre, ilk evliliği devam eden kadınların anneleri büyük oranda eğitimi olmayan ya da ilkokulu bitirmemiş (yüzde 61), babaları ise ilkokulu tamamlamış (yüzde 54) olan kadınlardır. Kadınların anne ve babalarının dörtte üçünden fazlasının anadili Türkçe'dir. İlk evliliği devam eden kadınların yüzde 72'sinin 3 veya daha fazla kardeşi vardır (Tablo 2.5). İlk evliliği devam eden kadınların temel özellikleri ile ailelerine ilişkin temel özellikler kadınların medeni durumlarından bağımsız olarak büyük oranda örtüşmektedir.

⁸ Çalışılan sektöre ilişkin yüzdeler tabloda gösterilmemiştir.

Kadınların ailelerinin temel özellikleri	İlk evliliği devam eden kadınlar	
	Ağırlıklı Yüzde	Ağırlıksız Sayı
Annenin eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	60,8	4.334
İlkokul	32,7	1.888
Ortaokul	2,9	146
Lise ve üzeri	3,5	177
Babanın eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	28,5	1.999
İlkokul	53,7	3.261
Ortaokul	7,9	438
Lise ve üzeri	10,0	598
Toplam kardeş sayısı		
0	1,2	70
1-2	27,1	1.515
3+	71,7	5.044
Annenin anadili		
Türkçe	77,5	4.883
Kürtçe	18,5	1.446
Diğer	4,0	300
Babanın anadili		
Türkçe	77,4	4.879
Kürtçe	18,5	1.447
Diğer	4,1	302
Toplam	100,0	6.629

Kadınların evliliğe yönelmesi/yönlendirilmesi

Türkiye toplumunda, kadınları evliliğe yönlendiren toplumsal değer yargılarının güçlü olmasına rağmen ilk evlenme yaşı artmaktadır. Bundan 35 yıl önce yapılan demografik araştırmada, 15-19 yaş grubundaki kadınların yüzde 78'i hiç evlenmemiş iken, 2013 araştırmasında bu oranın yüzde 93'e yükselmesi, genç kadınların evliliklerini ertelediklerini göstermektedir. Kadınların eğitim düzeylerinin zaman içinde artmasının, evlenme yaşının ertelenmesinde önemli etkenlerden biri olduğu görülmektedir (HÜNEE, 2014). Araştırma kapsamında görüşülen 15-49 yaş arasındaki 2.527 hiç evlenmemiş kadından yüzde 85'i evlenmek üzere herhangi bir hazırlığı veya planı olmadığını belirtirken, yüzde 15'i evlenmek üzere bir planı olduğunu ifade etmiştir. Evlenme planı olan 366 kadından yüzde 88'i evlilik kararını kendilerinin verdiğini belirtmiş, yüzde 11'i kararın aileler tarafından alındığını ama rızalarının alındığını ifade etmiş, sadece yüzde 1'i ailelerinin aldığı kararda rızalarının alınmadığını belirtmiştir. Hiç evlenmemiş kadınlara evlenmeyi düşündükleri yaş sorulduğunda evlenmeyi düşünenlerin evlenmek istedikleri yaş ortalaması 25,2 çıkmıştır. En az bir evliliği olan kadınlara evli olmadığınız günlere dönebilseydiniz kaç yaşında evlenmek isterdiniz diye sorulduğunda ise evlenmek istedikleri yaş ortalaması 23,9'a yükselmiştir.

İlk evliliği halen devam eden kadınlar ile tüm kadınların betimsel özelliklerinin birbirine çok benzer olması, ülke genelinde evliliğin yaygın olması ile açıklanabilirse de, Türkiye'de demografik özellikler açısından farklı grupların varlığı evlenme riskinin hangi kadınlarda fazla, hangi kadınlarda

az olduğu sorusunu beraberinde getirmektedir. Olay tarihçesi analizi, tüm kadınların evlilik öncesindeki özelliklerini dikkate alarak evlenme riskini artıran faktörlerin neler olduğunu belirlemek için kullanılmıştır. Olay tarihçesi analizinde kullanılan değişkenlerin betimsel istatistikleri Tablo 2.6’da sunulmaktadır. İlk evlenme riskine maruz kalınan kişi-aylar (evlilik gerçekleşmeden geçirilen kişi-aylar) ve gerçekleşen ilk evlilik olayları olarak gösterilen bu istatistiklere göre toplam 1.027.608 kişi-ay evli olmadan geçirilmiş ve toplam 6.816 ilk evlilik gerçekleşmiştir. Bu değerlere göre yıllık evlilik hızı yüzde 8’dir. İlk evliliklerin yüzde 59’u 18-24 yaş aralığında gerçekleşmiştir. İlk evlilik olaylarının yüzde dağılımı, ilk evlenme riskine maruz kalınan kişi-ay süresiyle ilişkilidir (Tablo 2.6).

Evlenme riski fazla olan kadınları belirlemek amacıyla dört olay tarihçesi modeli kullanılmıştır. Adım adım (step-wise) blok değişkenler modele eklenmiştir. Sadece temel risk, bir başka ifadeyle sürenin açıklayıcı değişken olduğu birinci model sonuçlarına göre 25-29 yaş grubunda bulunan kadınların ilk evlenme riski, 18-24 yaş grubundaki kadınlara göre yüzde 30 daha fazladır. Diğer yaş gruplarında ise, evlenme riski 18-24 yaş grubundaki kadınlara göre daha düşüktür. Bu sonuç, diğer blok değişkenler eklendiğinde de değişmemektedir. Temel özelliklerin içerildiği modellere bakıldığında düşük eğitimin yüksek evlenme riski ile ilişkili olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi liseden az olan kadınların evlenme riski, lise veya üzeri eğitime sahip kadınlara göre daha fazladır. Dördüncü model sonuçlarına göre eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların ilk evliliğe geçiş riski lise veya üzeri eğitime sahip kadınlara göre yüzde 92 daha fazladır. Kadının halen eğitime devam etmesi, beklendiği gibi evlenme riskini oldukça azaltmaktadır. Evlilik öncesinde çalışmayan kadınların evlenme riski, çalışan kadınlara göre yüzde 40 daha fazladır. Bunun yanı sıra, ikinci modelde anlamlı olan kadınların anadilleri, anadili Türkçe olan kadınlar için görece daha yüksek evlenme riski gösterirken, modele aile ile ilgili ve çevresel özellikler eklendiğinde anlamlılığını kaybetmektedir. Annenin ve babanın anadili ve annenin eğitim düzeyi kategorileri bütün modellerde anlamsız görece risklere sahiptir. Son modele göre kadının babasının eğitimi yoksa veya babası ilkokulu tamamlamamışsa ilk evlenme riski yüzde 25 daha fazladır. Toplam kardeş sayısı üç veya daha fazla ise evlenme riski hiç kardeşi olmayan gruba göre yüzde 34 daha yüksektir. Çevresel özelliklere bakıldığında ise, kırsal yaşayan kadınlar kentte yaşayan kadınlara göre yüzde 9 daha fazla ilk evlenme riskine sahiptir. Batı bölgesinde yaşayan kadınlara göre, Orta bölgesinde yaşayan kadınlar yüksek evlenme riskine sahip iken Kuzey bölgesinde yaşayan kadınlar düşük evlenme riskine sahiptir. Tablo 2.7’de, adimsal olarak modele eklenen temel özellikler, aile ile ilgili özellikler ve çevresel özelliklere göre hangi özelliklere sahip kadınlar açısından evlenme riskinin daha fazla olduğu görülmektedir. Kadınlara ait birçok özelliği dikkate alan son modele ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, lise düzeyinden daha az eğitilmiş, 25-29 yaş grubunda bulunan, evlilik öncesinde çalışmamış, babası ortaokul düzeyinden daha az eğitime sahip, kardeşi olmayan kadınlara oranla üç ve daha fazla kardeşi olan, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar ile Batı bölgesine kıyasla Orta ve Kuzey bölgelerinde yaşayan kadınlar, her bir kategori kendi içinde değerlendirilecek şekilde diğer kadınlardan daha fazla evlenme riskine sahiptirler.

Tablo 2.6 İlk evlenme riskine maruz kalan kadınlar
Olay tarihçesi analizinde kullanılan değişkenlerin betimsel istatistikleri

Kadınların özellikleri	Kişi-ay		Olaylar	
	Kadın-aylar	Yüzde	İlk evlilikler	Yüzde
Yaş				
12-17	633.048	61,6	1.748	25,6
18-24	317.201	30,9	4.043	59,3
25-29	50.614	4,9	837	12,3
30-34	16.802	1,6	153	2,2
35+	9.944	1,0	35	0,5
Eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	104.112	10,1	1.019	15,0
İlkokul	340.330	33,1	3.085	45,3
Ortaokul	102.295	10,0	942	13,8
Lise veya üzeri	176.296	17,2	1.664	24,4
Eğitimde	304.575	29,6	105	1,5
Çalışma durumu				
Çalışmıyor	800.032	77,9	5.115	75,0
Çalışıyor	227.576	22,1	1.701	25,0
Anadil				
Türkçe	855.300	83,2	5.590	82,0
Kürtçe	150.563	14,7	1.070	15,7
Diğer	21.584	2,1	155	2,3
Cevapsız	161	0,0	2	0,0
Annenin anadili				
Türkçe	821.519	79,9	5.392	79,1
Kürtçe	174.579	17,0	1.208	17,7
Diğer	31.510	3,1	216	3,2
Babanın anadili				
Türkçe	819.986	79,8	5.389	79,1
Kürtçe	174.548	17,0	1.206	17,7
Diğer	32.777	3,2	220	3,2
Cevapsız	296	0,0	1	0,0
Annenin eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	518.328	50,4	4.092	60,0
İlkokul	389.854	37,9	2.240	32,9
Ortaokul	42.770	4,2	175	2,6
Lise veya üzeri	66.711	6,5	218	3,2
Cevapsız	9.944	1,0	91	1,3
Babanın eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	221.037	21,5	1.845	27,1
İlkokul	512.040	49,8	3.537	51,9
Ortaokul	101.657	9,9	504	7,4
Lise veya üzeri	161.939	15,8	623	9,1
Cevapsız	30.935	3,0	307	4,5
Toplam kardeş sayısı				
0	22.486	2,2	83	1,2
1-2	361.386	35,2	1.853	27,2
3+	643.736	62,6	4.880	71,6
Yerleşim yeri				
Kent	731.571	71,3	4.421	64,9
Kır	295.125	28,7	2.390	35,1
Bölge				
Batı	354.549	34,5	2.179	32,0
Güney	133.180	13,0	894	13,1
Orta	228.259	22,2	1.629	23,9
Kuzey	102.133	9,9	647	9,5
Doğu	208.507	20,3	1.460	21,4
Toplam	1.027.608	100,0	6.816	100,0

Not: Zaman içinde değişen değişkenlerin kadın-aylar ve ilk evlilikler toplamları tarih bilgisi olmayan gözlemleri nedeniyle toplama karşılık gelmeyebilir.

Tablo 2.7 Farklı modeller için ilk evliliğe geçiş görel riskleri, Türkiye 1975-2013
Olay tarihçesi analizinde kullanılan ilk evliliğe geçiş görel risklerinin farklı modelleri

	Süre	+Temel özellikler	+Aile ile ilgili özellikler	+Çevresel özellikler
Yaş				
12-17	0,22*	0,26*	0,26*	0,26*
18-24	1,00	1,00	1,00	1,00
25-29	1,30*	1,31*	1,32*	1,34*
30-34	0,72*	0,72*	0,73*	0,74*
35+	0,28*	0,27*	0,27*	0,27*
Eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş		2,18*	1,96*	1,92*
İlkokul		1,71*	1,55*	1,52*
Ortaokul		1,68*	1,57*	1,56*
<i>Lise veya üzeri</i>		1,00	1,00	1,00
Eğitimde		0,09*	0,09*	0,09*
Çalışma durumu				
Çalışmıyor		1,41*	1,42*	1,40*
<i>Çalışıyor</i>		1,00	1,00	1,00
Anadil				
<i>Türkçe</i>		1,00	1,00	1,00
Kürtçe		0,77*	0,88	0,87
Diğer		0,79*	0,92	0,94
Annenin anadili				
<i>Türkçe</i>			1,00	1,00
Kürtçe			0,97	0,98
Diğer			1,01	1,03
Babanın anadili				
<i>Türkçe</i>			1,00	1,00
Kürtçe			0,88	0,89
Diğer			0,83	0,84
Annenin eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş			0,99	1,02
İlkokul			1,02	1,04
Ortaokul			1,08	1,10
<i>Lise veya üzeri</i>			1,00	1,00
Babanın eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş			1,26*	1,25*
İlkokul			1,23*	1,22*
Ortaokul			1,08	1,07
<i>Lise veya üzeri</i>			1,00	1,00
Toplam kardeş sayısı				
0			1,00	1,00
1-2			1,24	1,25
3+			1,34**	1,34**
Yerleşim Yeri				
<i>Kent</i>				1,00
Kır				1,09**
Bölge				
<i>Batı</i>				1,00
Güney				0,93
Orta				1,15*
Kuzey				0,90**
Doğu				0,98
<i>Sabit</i>	0,01*	0,01*	0,01*	0,01*
<i>Strata sayısı</i>	320	320	320	320
<i>PSU sayısı</i>	638	638	638	638
<i>Dizayn serbestlik derecesi</i>	318	318	318	318
<i>Gözlem sayısı</i>	30.762	30.762	30.762	30.703
<i>Popülasyon büyüklüğü</i>	31.995	31.995	31.995	31.955
<i>F</i>	610,25	234,66	121,98	114,84
<i>Prob>F</i>	0,00	0,00	0,00	0,00

*İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p \leq 0,01$;

**İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p \leq 0,05$; diğer durumlarda anlamlı değildir.

Evlenme riski fazla ve az olan kadınlar

Bu bölümde, kadınların bekarlıktan evliliğe geçişlerinde etkili olan faktörleri dikkate alarak oluşturulan *evlenme riski fazla olan kadınlar* ve *evlenme riski az olan kadınlar* biçiminde isimlendirilen iki kadın grubunun evliliklerinin kuruluş aşamasından başlayarak, bu gruplardaki kadınların kamusal alana katılımları ile özel alandaki iş bölümü açısından konumları ve şiddete ilişkin tutumları arasındaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Kadınların evliliklerinin kuruluşundaki gelenekselliği ortaya koyması açısından önemli olan evlilik kararı, evlilik biçimi, nikah önceliği, akraba evliliği ve başlık parası uygulamasının yanı sıra kadınların eşleriyle aralarındaki yaş ve eğitim farkı incelenmiştir. Kamusal alana katılımında ise kadınların eğitim ve çalışma yaşamına katılımları değerlendirilmiştir. Özel alan açısından ev içinde ve ev dışında gerçekleştirilen faaliyetlerden ve çocuk bakımından öncelikli olarak kimin sorumlu olduğuna odaklanarak kadın grupları arasındaki farklar ortaya konmuştur. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği en somut haliyle yansıtan şiddete ilişkin tutumlar ve kadınların eşleri tarafından maruz kaldıkları kontrol edici davranışlar konusunda da iki grup arasındaki farklılaşma irdelenmiştir. Evliliğin kuruluşu aşamasından sonraki aşamalarda, kamusal ve özel alan ile tutumlara ilişkin özellikler analiz edilirken, evliliğin farklı evreleri, özellikle çocukların varlığı ve yaşları temelinde karşılaştırılmıştır.

Evliliklerin kuruluşu

Evlenme riski fazla ve evlenme riski az olan gruplar ayrımında ilk evliliği devam eden kadınların evliliklerinin kuruluşuna ilişkin özelliklerin farklılaşmasına ilişkin bulgular Tablo 2.8'de verilmektedir. İlk evliliği devam eden kadınların yüzde 59'u, evlilik öncesi özellikleri açısından fazla evlenme riski altında olan, yüzde 41'i ise az risk altında olan kadınlar grubundadır. Evliliğin kuruluşunda kadınların onayını almadan ailelerin kararıyla gerçekleşen evliliklerin yüzde 78'inde evlilik yönelimi fazla olan kadınlar bulunmaktadır. Evlenmek istedikleri erkek ile kaçmaları da dahil olacak biçimde, kendi istekleriyle evlenen kadınlar genellikle evlenme riski az olan gruptadır.

Evliliklerin biçimi açısından, ülke genelinde yaygın olan durum her iki nikahın da birlikte olmasıdır. İki grubun nikah biçimi açısından dikkat çekici olan nokta ise, sadece dini nikah ile evlenenlerinin yüzde 72'sinin evlenme riski fazla olan kadınlar olmasına karşılık, sadece resmi nikah ile yapılan evliliklerin (yüzde 61) evlenme riski az olan kadınlar arasında olmasıdır. Her iki nikahı da olan kadınlar için incelenen nikah önceliğinde de benzer bir durum söz konusudur. Yasal olmayan biçimde dini nikahın resmi nikahtan önce gerçekleştiği durumların evlenme riski fazla olan kadınlar için yüzde 66 oranında olmasına karşılık, evlenme riski az olan kadınlar için yüzde 35 düzeyindedir.

Evliliğin gelenekselliğini yansıtan akraba evliliği ve başlık parası uygulaması, *evlenme riski fazla* olan kadınlar arasında daha yaygındır. Kuzenler ile evlenenlerin yüzde 81'i *evlenme riski fazla* olan kadınlar arasında gerçekleşmektedir. Diğer akrabalar ile evlenen kadınlar açısından da benzer bir örüntü söz konusudur. Akraba evliliği gibi evliliğin kuruluşundaki geleneksel uygulamalardan

biri olan başlık parası uygulamasının gerçekleştiği durumların yüzde 85'ini *evlenme riski fazla* olan kadınlar oluşturmaktadır. Evlilikle ilgili belirtilen geleneksel uygulamalara ek olarak eşler arasında yaş ve eğitim farkı da genellikle erkeklerin yaşça büyük ve daha eğitilmiş olması yönündedir. Eşler arasındaki yaş farkı açısından dikkat çeken noktalar arasında, erkeğin 5 yaş veya daha fazla büyük olduğu durumların *evlenme riski fazla* olan kadınlar için daha yüksek oranda olmasıdır.

Tablo 2.8. Evlenme riskine göre kadınların evliliklerinin kuruluşu
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evlenme riskine göre evliliklerinin kuruluşuna ilişkin özelliklerin yüzdesi, Türkiye 2013

Evliliklerinin kuruluşuna ilişkin özellikler	Evlenme riski		Sayı
	Fazla	Az	
Evlilik kararı			
Aile kararı (onaysız)	77,9	22,1	495
Aile kararı (onaylı)	74,5	25,5	2.889
Kendi isteği (kaçma dahil)	44,2	55,8	3.207
Diğer (kaçırılma dahil)	*	*	22
Evlilik şekli			
Resmi ve dini	59,3	40,7	6.298
Sadece resmi	38,9	61,1	169
Sadece dini	71,5	28,5	154
Hiçbiri yok	*	*	3
Nikah önceliği			
Resmi	52,2	47,8	2.711
Dini	65,5	34,5	3.586
Akraba evliliği			
Akrabalık yok	53,0	47,0	4.929
Kuzen evliliği	80,6	19,4	862
Diğer akraba	75,6	24,4	829
Başlık parası			
Hayır	55,2	44,8	5.587
Evet	84,6	15,4	1.033
Eşler arasındaki yaş farkı			
Kadın 2 yaş daha büyük	60,0	40,0	123
Yaklaşık aynı yaş	53,8	46,2	1.409
Erkek 2-4 yaş büyük	57,1	42,9	2.044
Erkek 5-9 yaş büyük	61,6	38,4	2.258
Erkek 10 yaş büyük	66,2	33,8	643
Eşler arasındaki eğitim farkı			
İkisi de eğitimsiz	83,7	16,3	150
Erkek daha eğitilmiş	71,8	28,2	2.522
Kadın daha eğitilmiş	35,1	64,9	638
Eğitimleri eşit düzeyde	54,0	46,0	3.303
Toplam	58,9	41,1	6.629

* Olay sayısı 25'ten az olan durumlarda yüzde verilmemiştir.

Kamusal alana katılım

Kamusal alana katılım açısından kadınların eğitim düzeyleri ve çalışma yaşamına katılımlarının yanı sıra, tanımlanan iki kadın grubunun doğurganlık düzeyleri Tablo 2.9'da verilmektedir. Eğitim düzeyi açısından iki grup arasındaki karşılaştırma, hiç eğitim almamış ya da ilkokulu bitirmemiş kadınların yüzde 87'sinin *evlenme riski fazla* olan grupta yer aldığını göstermektedir. Lise ve üzeri eğitime sahip olan kadınların sadece yüzde 6'sı *evlenme riski fazla* olan kadınlar grubunda olmasına karşılık, yüzde 94'ü *evlenme riski az* olan gruptadır. Eğitimin artması ile kadınların evlenme riski arasında ters bir ilişki olduğu görülmektedir. Hiç çalışmamış/halen çalışmayan kadınlar (yüzde 65) ile sigortasız bir işte çalışan (yüzde 67) kadınlar beklendiği gibi, *evlenme riski fazla* olan grupta yoğunlaşmaktadır. Sigortalı bir işte çalışan kadınlar ise daha büyük oranda (yüzde 80) *evlenme riski az* olan kadınlar grubunda yer almaktadır.

İki grup arasındaki eğitim düzeyi ve çalışma hayatına katılım açısından, *evlenme riski fazla* olan kadınların eğitim düzeyleri daha düşük, iş yaşamında yer almaları da daha azdır. Bu grubun daha erken yaşlarda evlenmesine paralel olarak, çocuk sahibi olma yaşı da daha düşüktür. İlk evliliği devam eden kadınlar arasında 3,34 olan toplam doğurganlık hızı, *evlenme riski az* olan kadınlarda 2,80'e düşerken, diğer grupta 3,71'e yükselmektedir (Tablo 2.9 ve Ek Tablo 2.1). Bu sonuçlar, *evlenme riski fazla* olan kadınların, *evlenme riski az* olan kadınlara oranla geleneksel ilişkiler içinde bulunma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 2.9. Evlenme riskine göre kadınların kamusal alana katılımları

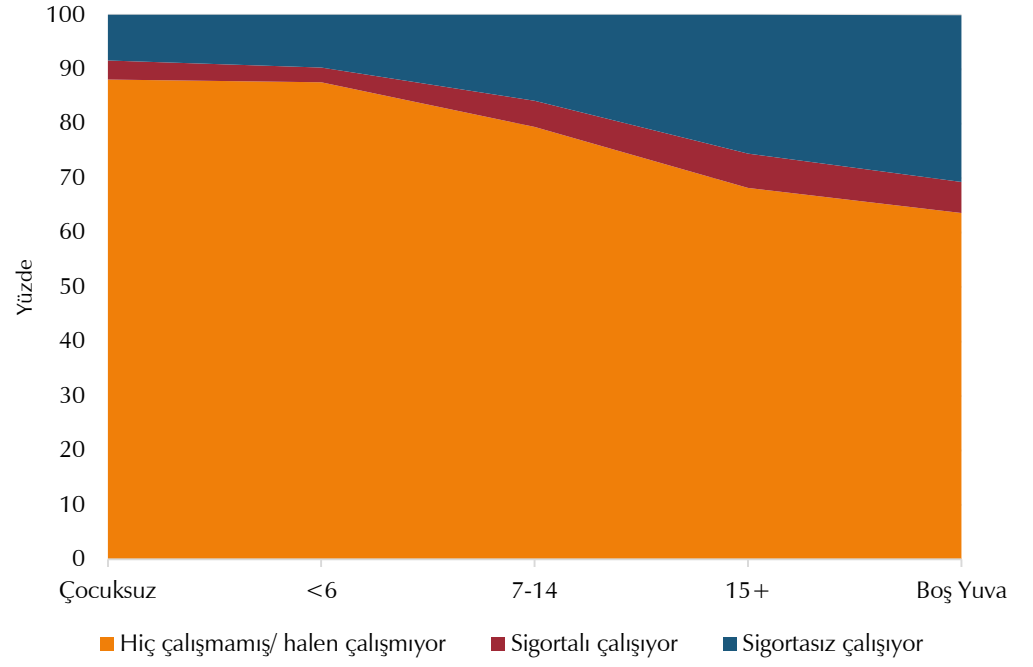
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evlenme riskine göre kamusal alana katılımlarına ilişkin bazı göstergeler, Türkiye 2013

Temel özellikler	Evlenme riski		Sayı
	Fazla	Az	
Eğitim düzeyi			
Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	86,9	14,1	1.258
İlkokul	78,2	21,8	2.921
Ortaokul	67,1	32,9	905
Lise ve üzeri	6,2	93,8	1.545
Çalışma durumu			
Hiç çalışmamış/Halen çalışmıyor	65,2	34,8	4.602
Sigortalı çalışıyor	20,1	79,9	800
Sigortasız çalışıyor	66,7	33,3	1.226
Toplam doğurganlık hızı	<i>3,71</i>	<i>2,80</i>	<i>3,34</i>
Ortalama yaş	35,0	34,0	34,6
Toplam	58,9	41,1	6.629

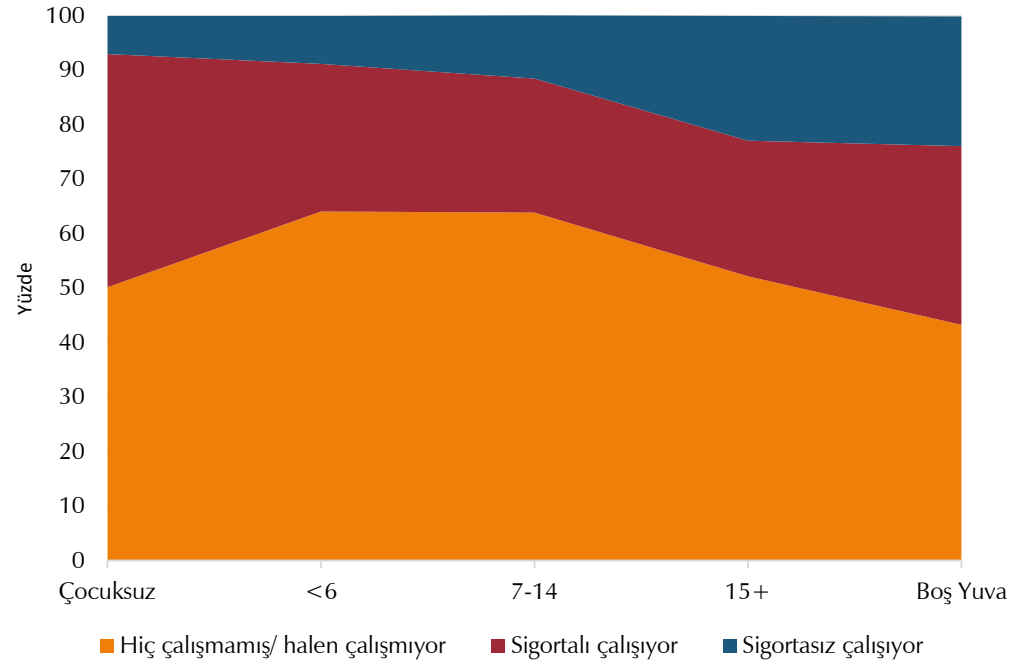
Evlenme riskine göre kadın grupları oluşturulurken, kadınların eğitim düzeyine ilişkin bilgi (lise eğitimi ayrımında) kullanıldığı ve kadınların evlilik sürecinde eğitimlerine devam etmeleri yaygın olmadığı için, evlilik evreleri açısından eğitim düzeyleri farklılaşmamaktadır. Beklendiği gibi, evlenme riski fazla olan kadınların eğitim düzeyleri, diğer gruba oranla daha azdır. Evlilik evreleri kadınlar arasındaki kuşak farkını da ortaya koyduğundan, evliliğin ilk aşamasındaki çocuksuz kadınlar daha genç kadınlar iken, çocukların evden ayrıldığı evredeki kadınlar daha ileri yaşlardaki kadınlardır. *Evlenme riski fazla* olan kadınlar arasında, çocuklarının yaşlarının artması, aynı zamanda kadınların daha ileri yaşlarda olduğunu gösterdiğinden, eğitim düzeyi azalmaktadır. Benzer biçimde, *evlenme riski az* olan kadınlar açısından da, lise ve üzeri eğitime sahip olma, yaşın ilerlemesiyle birlikte azalmaktadır (Ek Tablo 2.2).

Eğitim düzeyinin yüksekliği kadınların işgücüne katılma ihtimallerini artıran önemli faktörlerden biri olduğundan, hiç çalışmamış/halen çalışmayan kadınların *evlenme riski fazla* kadınlar olması beklenen bir durumdur. Ancak, sigortasız işlerde çalışma, *evlenme riski fazla* olan kadın grubunda, çocukların yaşları ile birlikte artmakta ve çocukların evden ayrıldığı dönemde en yüksek düzeye ulaşmaktadır (Şekil 2.2). Öte yandan, çocuksuz iken sigortalı çalışan kadınların oranının en büyük çocuğun yaşı 14'e ulaşınca kadar azaldığı, daha sonra ise bir miktar arttığı, ancak evliliğin başındaki düzeye ulaşmadığı görülmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.2 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çalışma durumu
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre çalışma durumu, Türkiye 2013

Şekil 2.3 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çalışma durumu
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre çalışma durumu, Türkiye 2013

Özel alanda iş bölümü

Ev içi iş bölümü, özel alanda kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği gösteren önemli göstergelerden biridir. Ev içi iş bölümünde kadınların ve erkeklerin yaptıkları işler geleneksel olarak ayrışmaktadır. İşlerin yapıldığı mekan ile de sınırlı olan bu işlerden, ev içinde gerçekleştirilen yemek yapmak, sofrayı toplamak, bulaşık ve çamaşır yıkamak, ütü yapmak ve toz almak geleneksel olarak kadınların sorumluluğunda kabul edilen, tadilat, tamirat ve aile bütçesinin yapılması, mutfak için alışveriş yapmak, resmi dairelerdeki işler ve faturaların ödenmesine ilişkin işler ise daha çok erkeklerin yaptığı işler olarak tanımlanmaktadır. Tablo 2.10'da araştırma kapsamında tanımlanan işlerin öncelikli olarak kimin tarafından yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2.10 Evlenme riskine göre özel alanda iş bölümü
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evlenme riskine göre özel alandaki iş bölümünde işleri öncelikli yapan kişilerin yüzdesi, Türkiye 2013

Ev ile ilgili işler	Evlenme riski		Sayı
	Fazla	Az	
Ev işlerini^a yapan kişi			
Kadının kendisi	61,7	38,3	4.516
Eşi	38,1	61,9	114
Eşiyle beraber	25,8	74,2	562
Diğer aile bireyleri	72,1	27,9	1.181
Ücretli çalışan	6,7	93,3	68
Hiç kimse	72,7	27,3	187
Ev dışındaki^b işleri yapan kişi			
Kadının kendisi	59,8	40,2	682
Eşi	63,8	36,2	2.971
Eşiyle beraber	48,6	51,4	2.189
Diğer aile bireyleri	77,0	23,0	735
Ücretli çalışan	*	*	2
Hiç kimse	(32,9)	(67,1)	48
Aile bütçesini hazırlama, para hesabı			
Kendisi	53,4	46,6	825
Eşi	65,7	34,3	3.544
Eşiyle beraber	45,1	54,9	1.739
Diğer aile bireyleri	80,4	19,6	491
Ücretli çalışan	*	*	2
Hiç kimse	*	*	25
Tadilat ve tamirat işleri			
Kendisi	54,7	45,3	338
Eşi	59,3	40,7	4.672
Eşiyle beraber	39,0	61,0	209
Diğer aile bireyleri	76,0	24,0	627
Ücretli çalışan	54,0	46,0	654
Hiç kimse	50,8	49,2	125

^a Yemek yapmak, sofrayı toplamak ve hazırlamak, toz almak, evi temizlemek, çamaşır yıkamak, bulaşık yıkamak, ütü yapmak.

^b Mutfak için alışveriş yapmak, faturaları yatırmak, resmi dairelerdeki işleri yapmak.

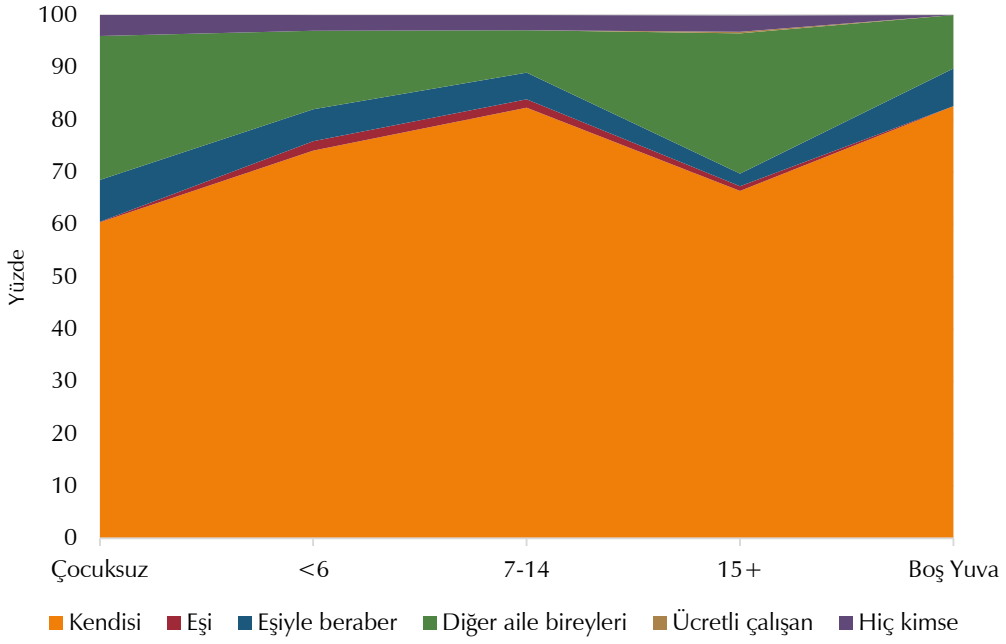
* Olay sayısı 25'ten az olan durumlarda yüzde verilmemiştir.

Kısaca ev işleri kapsamında değerlendirilebilecek olan yemek, bulaşık ve temizlik gibi işler, her iki grup içinde de genellikle kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu işleri kadınların kendilerinin yaptığı durumlarda, öncelikli olarak ev işleri sorumluluğunu üstlenenlerin yüzde 62'si *evlenme riskinin fazla* olduğu gruptaki kadınlardır (Tablo 2.10). Ev içinde yapılan işlerin evlilik evrelerine göre farklılaşması, çocukların yaşlarına uygun olarak taleplerinin değişmesiyle ev içindeki işlerin artmasına neden olacaktır. Evlilik evreleri açısından gruplar karşılaştırıldığında, en önemli farklılaşma, ev içindeki işlerin eş ile ortak yapılması ile kadının annesi, babası, geniş aile üyelerinden kadınlar ve erkekler gibi diğer aile bireyleri tarafından yapılmasında karşımıza çıkmaktadır. *Evlenme riski az* olan kadınların ev işlerini, eşleriyle paylaşımları, *evlenme riski fazla* olan kadınların ise diğer aile bireyleri ile paylaşımları daha fazladır. Burada, evlenme riski fazla olan kadınların daha çok geniş aile üyesi kadınlar oldukları ve evliliklerin başlangıcında daha çok görülen eşin ailesiyle birlikte oturma durumuna karşılık geldiğini unutmamak gerekir. Şekil 2.4'te görüldüğü gibi, *evlenme riski fazla* olan gruptaki kadınların, evliliklerinin ilk yıllarında, çocuksuz oldukları dönemde daha çok geniş aile içinde yaşadıklarından öncelikli olarak ev işlerinin aile bireyleri tarafından yapılması yüksektir. Çocukların büyümesi ile bu gruptaki kadınların çekirdek aile biçiminde yaşadıkları düşünülürse, aile bireylerinin ev işlerini yapması azalmaya başlamaktadır. Ev işlerini kadınlardan sonra en çok yapan kişilerin yeniden aile bireyleri olduğunda ise, çocukların yaşının 15 ve üzeri olduğu döneme gelmektedir. *Evlenme riski fazla* olan kadınlar, büyük oranda ev işlerini kendileri yapmakta ve eşlerinin ev işlerine katkısı minimum düzeyde kalmaktadır. Öte yandan, *evlenme riski az* olan kadın grubunda, öncelikli olarak kadınlar tarafından yapılan ev işleri, ikinci sırada eşler ile paylaşılmaktadır. Evliliğin ilk yıllarında aile bireylerinin daha az oranda ev işlerini yapması, çocuklar 15 yaşından büyük olduklarında gerçekleşmektedir. Bu da evlenme riski az olan kadınların, daha çok çekirdek ailede yaşayan ve ev işi bölümü açısından da eşler ile paylaşımın daha fazla olduğu bir grup olduğunu göstermektedir (Şekil 2.5).

Ev dışında yapılan işler büyük oranda kadınların eşleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Mutfak için alışveriş, resmi dairelerdeki işler ve faturaların yatırılması gibi işleri büyük oranda eşlerin yapması söz konusudur, bunu eşlerin birlikte yapması izlemektedir. Bu işleri daha çok kadınların eşlerinin yaptığı durumlarda, *evlenme riski fazla* olan kadınların eşlerinin payının daha fazla olduğu görülmektedir. Ev dışındaki işlerin eş ile birlikte yapılması ise *evlenme riski az* olan kadınlar arasında daha fazladır (Tablo 2.10). Ev dışında yapılan işler evlilik evrelerine göre değerlendirildiğinde, *evlenme riski fazla* olan kadınlarda baskın olarak bu işleri, kadınların eşleri üstlenirken, diğer grupta eş ile birlikte yapılmasının önemli düzeyde olduğu görülmektedir. Resmi dairelerdeki işler, faturaların yatırılması ve mutfak için alışveriş işlerinin *evlenme riski fazla* olan kadınların evliliklerinde, çocuksuz oldukları dönemde, geniş ailede yaşamaya işaret etmektedir (Şekil 2.6). *Evlenme riski az* olan kadın grubunda ise, eş ile birlikte bu işlerin daha fazla oranda yapılması, kadınların kamusal alana katılımlarının daha fazla olmasıyla ilişkilendirilebilir (Şekil 2.7).

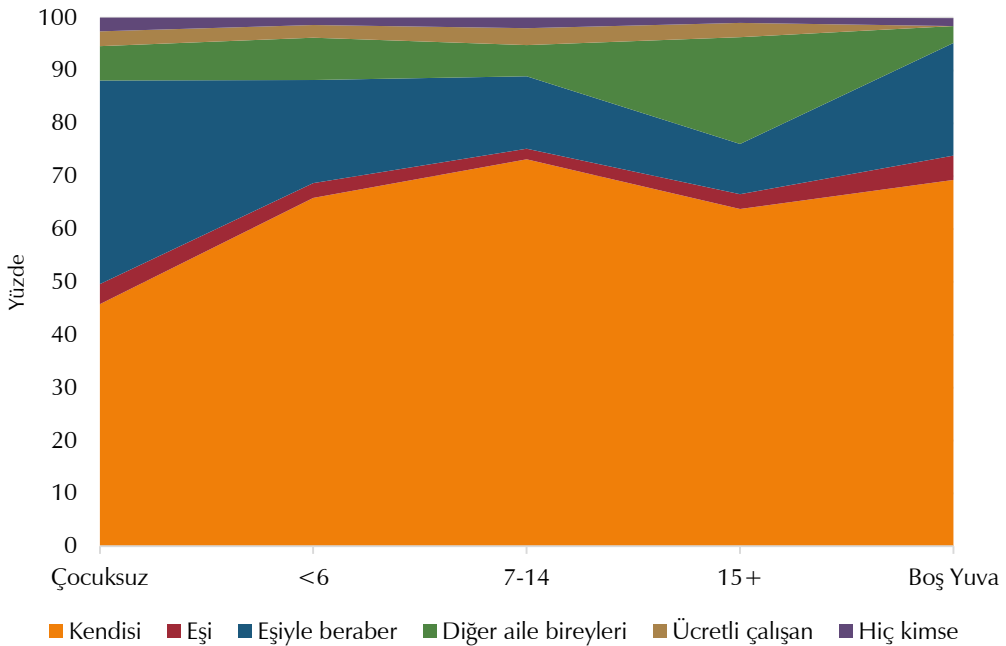
Şekil 2.4 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde ev içindeki işlerden öncelikli sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre ev içindeki işleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

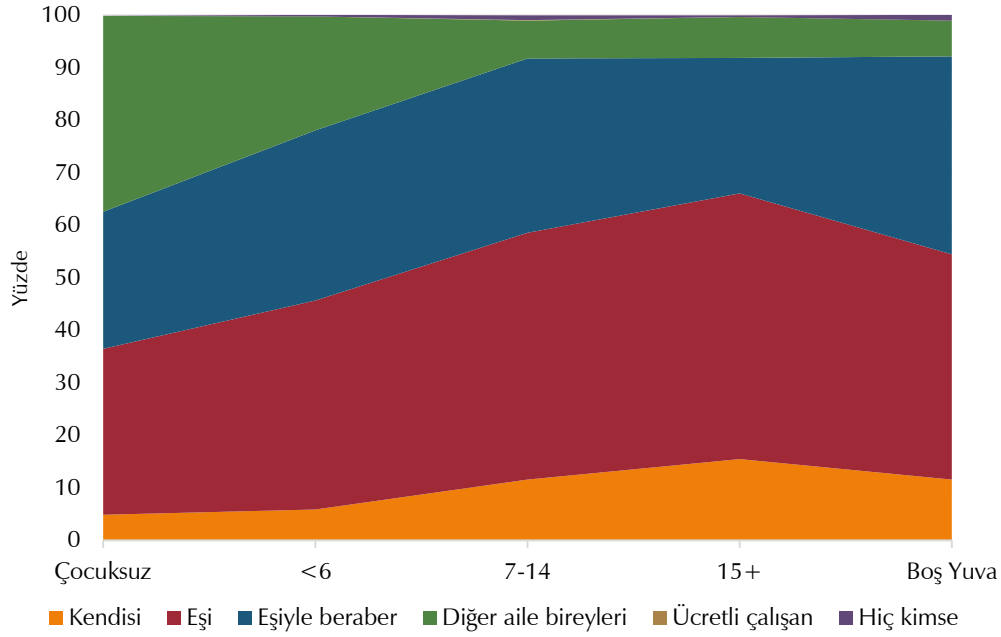
Şekil 2.5 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde ev içindeki işlerden öncelikli sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre ev içindeki işleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

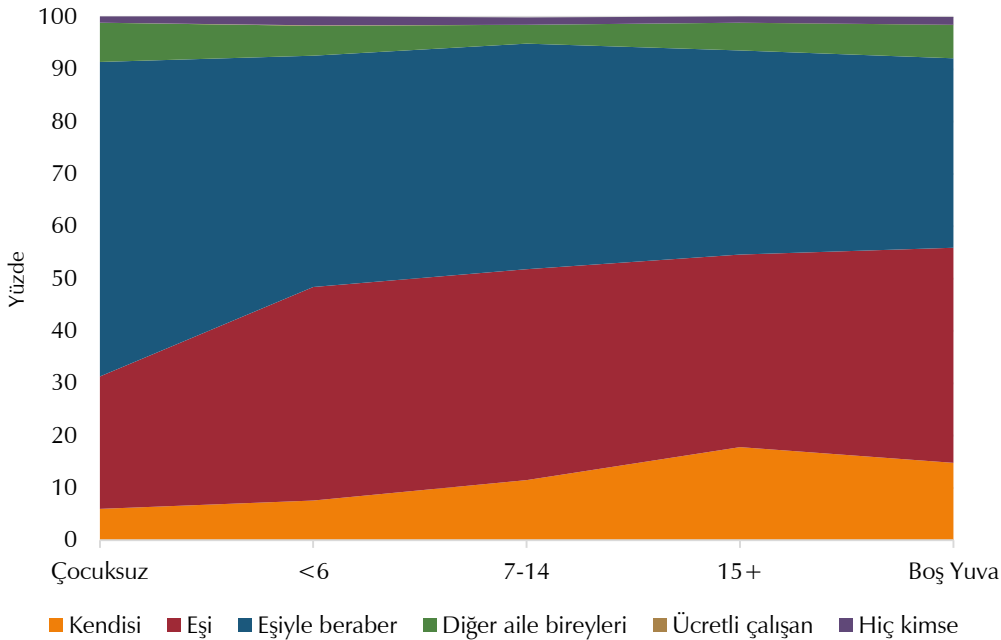
Şekil 2.6 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde ev dışı işlerden öncelikli sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre ev dışındaki işleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

Şekil 2.7 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde ev dışı işlerden öncelikli sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre ev dışındaki işleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

Aile bütçesinin hazırlanması ve para hesabının yapılmasından öncelikli olarak sorumlu olan kişiler, aile içindeki kararların alınmasında daha etkindirler. Bütçe ve para ile ilgili hesaplar, genellikle kadınların eşleri tarafından yapılmaktadır. Öncelikli olarak kadınların eşlerinin yaptığı bu işlerde, *evlenme riski fazla* olan kadınların eşlerinin payı (yüzde 66) daha fazladır (Tablo 2.10). *Evlenme riski fazla* olan kadınların evliliklerinin başlangıcında, yani çocuksuz oldukları dönemde, bütçe ve para hesabının eşleri ile birlikte ve diğer aile bireyleri tarafından yapılmasının düzeyi, sadece erkekler tarafından yapılmasına yakındır. Aile bütçesi ve para hesabının diğer aile bireyleri tarafından yapılması iki konuyu gündeme getirmektedir. Birincisi, *evlenme riski fazla* olan kadınların daha çok geniş ailelerde yaşadıkları, ikincisi ise birlikte yaşamasalar bile kendilerinin veya eşlerinin ailelerinden maddi destek aldıklarıdır. *Evlenme riski fazla* olan kadınların ev içi ve ev dışındaki faaliyetlerde, bu işleri diğer aile bireyleri ile daha fazla paylaştıkları düşünüldüğünde, bu evliliklerde ailelerin müdahalesinin daha fazla olduğu ve ataerkil aile yapısının daha güçlü olduğu düşünülebilir (Şekil 2.8). Öte yandan, evlenme riski az olan kadınların, evliliğin her evresinde bu kararları eşleriyle birlikte almalarının düzeyi ilk gruba oranla daha yüksektir. Evliliğin başlangıcında eşlerin ortak karar almaları daha fazla olmakla birlikte, bu oran en büyük çocuk 6 yaşından büyük olduğunda biraz azalmaktadır (Şekil 2.9).

Geleneksel rollere uygun biçimde, evlenme riski açısından yukarıdaki işlerde görülen örüntü, tadilat ve tamirat açısından da geçerlidir. Ev içinde gerekli olan tadilat ve tamirat işleri büyük oranda kadınların eşleri tarafından yapılmakta, ikinci sırada ise ücretli destek ve aile bireylerinden yardım alınmaktadır (Tablo 2.10). Evlenme riskine ve evlilik evrelerine göre değerlendirildiğinde, *evlenme riski fazla* olan kadınların evliliklerinin başlangıcında, aileler ile daha çok birlikte yaşamaya bağlı olarak diğer aile üyelerinin katkısı farklılık yaratmaktadır. Öte yandan, evlenme riski az olan kadınlar açısından, tadilat ve tamirat eşten sonra ücretli çalışanlar tarafından yapılmaktadır (Ek Şekil 2.3 ve Ek Şekil 2.4).

Tablo 2.11 Evlenme riskine göre ev içinde ve dışında çocuklarla ilgili faaliyetleri öncelikli yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evlenme riskine göre ev içinde ve dışında çocuklarla ilgili faaliyetleri öncelikli yapan kişilerin yüzdesi, TNSA-2013

Çocuklarla ilgili faaliyetler	Evlenme riski		Sayı
	Fazla	Az	
Çocuklar ile ev içindeki faaliyetleri^a öncelikli yapan kişi			
Kadının kendisi	62,0	38,0	1.605
Eşi	73,0	27,0	342
Eşiyle beraber	46,7	53,3	937
Diğer aile bireyleri	84,9	15,1	448
Ücretli çalışan	*	*	5
Hiç kimse	56,9	43,1	3.287
Çocuklar ile ev dışındaki faaliyetleri^b öncelikli yapan kişi			
Kadının kendisi	64,4	35,6	2.137
Eşi	64,2	39,8	475
Eşiyle beraber	46,8	53,2	1.563
Diğer aile bireyleri	79,6	20,4	199
Ücretli çalışan	*	*	0
Hiç kimse	60,9	39,1	2.248
Toplam	58,9	41,1	6.629

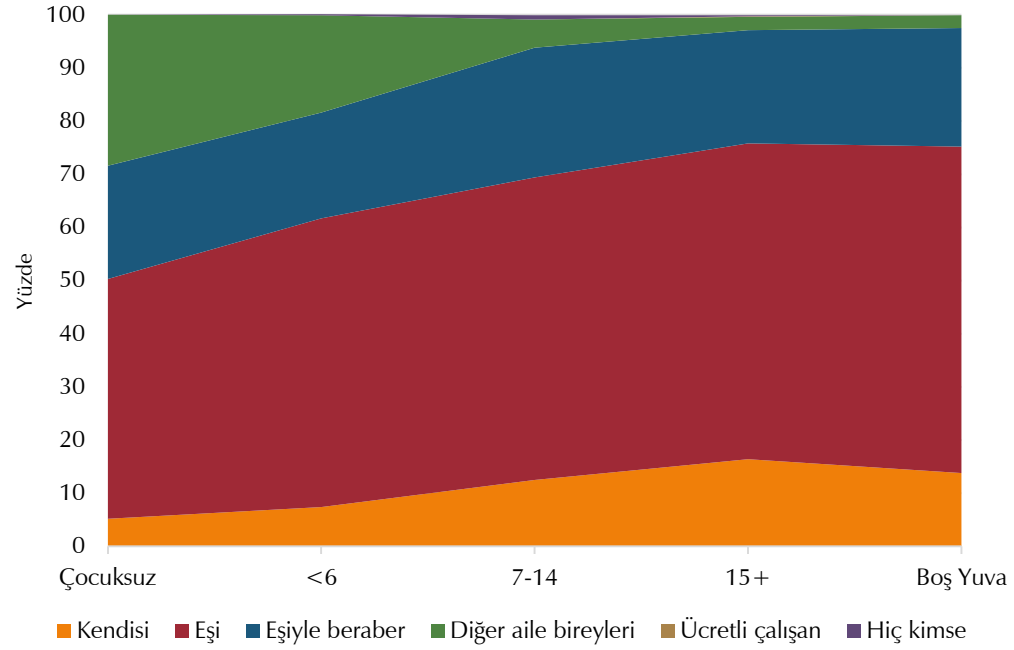
^a Oyun oynamak, kitap okumak, televizyon izlemek ve çocukların ev ödevlerine yardım etmek

^b Parka, sinemaya vb. yerlere gitmek

* Olay sayısı 25'ten az olan durumlarda yüzde verilmemiştir.

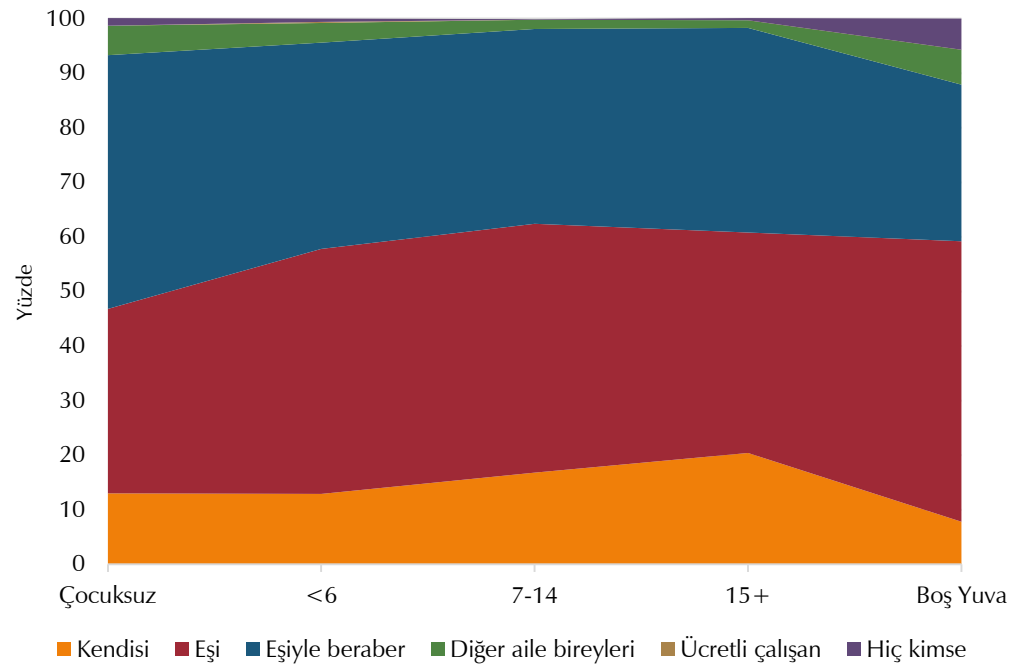
Şekil 2.8 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların ailelerinde aile bütçesinden öncelikli olarak sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre aile bütçesini öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

Şekil 2.9 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların ailelerinde aile bütçesinden öncelikli olarak sorumlu olan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre aile bütçesini öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

Ev içi iş bölümünde çocuklar ile ev içinde ya da ev dışında zaman geçirilmesi de yer almaktadır. İlk kadın grubu, çocukların ödevlerine yardım etme, televizyon izleme ve oyun oynama gibi faaliyetler açısından karşılaştırıldığında, bu faaliyetleri öncelikli olarak kadınların yaptığı durumlarda, *evlenme riski fazla* olan kadınların diğer gruptaki kadınlara oranla, çocuklarla daha çok zaman geçirdiği görülmektedir. Ev içinde çocuklarla zaman geçirilmesine ilişkin faaliyetler bazen aile üyeleri tarafından yapılmayan faaliyetlerdir. Eşin ilgilenmesi açısından da *evlenme riski fazla* olan kadınların eşleri yüzde 73 oranında bu faaliyetleri gerçekleştirmektedir. İki grup açısından farklılık, *evlenme riski az* olan gruptaki kadınların eş ile beraber çocuklarıyla ilgilenmesinin daha fazla iken, *evlenme riski fazla* olan kadınlarda ise, ev işlerine benzer biçimde, geniş aile içinde yaşama ya da aile ilişkilerinin daha yoğun olmasının nedeniyle diğer aile üyelerinin çocuklarla ilgilenmesidir (Tablo 2.11). Sadece çocukların yaşlarını dikkate alan üç evlilik evresine göre bakıldığında, hiç kimse kategorisi dışarıda bırakıldığında, iki grup arasındaki farklılık eş ile birlikte çocuklar ile ilgilenilmesidir. *Evlenme riski az* olan gruptaki kadınlar, diğer gruba oranla çocuklarıyla oynama, televizyon izleme ve ödevlerine yardım etmeyi birlikte yapmaktadırlar. Bu sonuç, *evlenme riski az* olan gruptaki çiftlerin çocuklarıyla daha fazla paylaşım içinde olduklarını ve çocuklara yaklaşımlarının diğer gruptan farklı olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Ek Şekil 2.5 ve Ek Şekil 2.6).

Çocuklar ile parka ya da sinemaya gitmek gibi ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak kadınların gerçekleştirmesi, *evlenme riski fazla* olan kadınlarda daha yüksek olmakla birlikte, diğer faaliyetlere oranla daha çok eş ile paylaşılmaktadır. Evlenme riski ve çocukların yaşlarına göre bakıldığında ise en çarpıcı nokta, *evlenme riski az* olan kadın grubundaki çiftler açısından çocuk ile ev dışında zaman geçirmenin ortak bir faaliyet olmasıdır. Bu gruptaki kadınlar için çocuklarla zaman geçirme öncelikli olarak çiftlerin birlikte yaptıkları bir faaliyettir. *Evlenme riski fazla* olan kadın grubu açısından ise, diğer faaliyetlerden farklı olarak en çok eş ile birlikte yapılan faaliyet çocuklar ile sinemaya ya da parka gitmektir. Bu durum, bir yandan çocuklar ile ev dışında zaman geçirme konusunda eşlerin katkısının daha çok olduğunu gösteren olumlu bir durum olarak algılanabilirken, bir yandan da erkeklerin çocuk bakımı ile ilgili sorumluluklarının daha çok dış mekanlarda yapılan faaliyetler ile sınırlı olabildiğine de işaret etmesi açısından önemlidir (Ek Şekil 2.7 ve Ek Şekil 2.8).

Şiddete yönelik tutumlar

Türkiye genelinde kadınların haklarının bilincinde olmaları ve şiddete ilişkin farkındalıklarının artmasına bağlı olarak, şiddetin belirli durumlarda doğru bulan kadınların oranı yüzde 15'tir. En az bir gerekçeyi doğru bulan kadınların büyük bölümünü (yüzde 81), *evlenme riski fazla* olan kadınlar oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddet konusunda kadınların görüşlerinin çalışmamızdaki kadınlar açısından belirgin bir düzeyde farklılaşması, evliliğin kuruluşunda olduğu gibi *evlenme riski fazla* olan kadınların daha geleneksel bir ilişki içinde olduklarını düşündürmektedir (Tablo 2.12).

Tablo 2.12 Evlenme riskine göre kadınların şiddete ilişkin tutumları

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların evlenme riskine göre şiddete ilişkin tutumlarının yüzdesi, TNSA-2013

	Evlenme riski		Sayı
	Fazla	Az	
Şiddete ilişkin tutumlar			
Hiçbirini doğru bulmama	54,7	45,3	5.414
En az bir gerekçeyi doğru bulma	81,3	18,7	1.160

Evlilik riski ve evlilik evreleri açısından da, şiddet için en az bir gerekçeyi doğru bulma önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, kadınların yaşının artması ve evlilik sürelerinin uzamasıyla da ilişkilidir. *Evlenme riski fazla* olan kadınlar arasında şiddeti en az bir gerekçe ile doğru bulanların oranı çocuksuz kadınlar için yüzde 72 iken, çocukları evden ayrılmış olan kadınlar için yüzde 93'e ulaşmaktadır. Bu sonuç, bir yandan gerçek kuşaklar olmasa da, kuşaklar arasındaki farka da işaret etmektedir. Öte yandan, *evlenme riski az* olan kadınlar açısından daha farklı bir durum göze çarpmaktadır; şiddet için en az bir gerekçeyi onayladığını belirten çocuksuz kadınlar için yüzde 28 olan bu oran, çocukların yaşlarının arttığı evlilik evrelerinde giderek azalmakta ve çocukların evden ayrıldığı evrede ise yüzde 7'ye kadar düşmektedir.

Şiddete yönelik olarak kadınların tutumlarını ortaya koyan bu sonuçlar, evlilikleri daha çok geleneksel kalıplara uygun olarak kurulan, kamusal alana katılımları daha sınırlı olan ve ev içi iş bölümünde de daha çok geleneksel rolleri benimseyen kadınların, şiddete ilişkin tutumlarının da daha geleneksel olduğunu göstermektedir (Ek Tablo 2.3). Sonuçlar ayrıca evlilikle ilgili geleneksel değerlerin, genç kadınlara oranla daha ileri yaşlardaki kadınlar tarafından daha çok benimsendiğini de göstermektedir. Öte yandan *evlenme riski az* olan kadın grubunda ileri yaşlarla birlikte şiddete tutum konusunda gelenekselliğin azalması *evlenme riski az* olan kadın grubunun diğer gruba kıyasla farklı değer yargılarına sahip olduğunu gösteren önemli bir bulgudur.

2.4. Sonuç ve Tartışma

Türkiye'nin demografik yapısı evlilikler açısından incelendiğinde, demografik dönüşümün son aşamasının yaşanmaya başladığı 1980'li yıllardan itibaren, ülke genelinde ilk evlenme yaşı artmakta, doğurganlık ertelenmekte, evlenme oranları dalgalanmakla birlikte azalmakta ve boşanma oranları artmaktadır. Ancak, ülkenin heterojen demografik yapısına paralel olarak evlilik konusunda yaşanan değişimler, sosyal ve ekonomik gelişmeler ile toplumsal cinsiyet eşitliğinden aynı ölçüde yararlanamayan kadın grupları açısından farklı düzeylerdeki. Bu nedenle, bu çalışmada, evlenme riski farklı olan kadınların evliliklerinin kuruluşundaki özelliklerine, evlenmiş kadınların kamusal alana katılımlarına, özel alanda çocuklarla ilgili zaman geçirmeyi de dahil edecek biçimde ev içi iş bölümüne ve şiddete ilişkin tutum farklılıklarına odaklanılmıştır.

Demografik dönüşüm sonucunda evlilik yapısında gözlenen değişimlerin temel aktörleri olan kadınlar, bu çalışmada, daha fazla evlenme riski oluşturan faktörler göz önünde bulundurularak

iki gruba ayrılıp incelenmiştir. *Evlenme riski fazla ve evlenme riski az olan kadınlar* olarak adlandırılan bu kadın gruplarının, evliliklerinin kuruluşuna ilişkin özelliklerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kamusal ve özel alandaki konumları ile şiddete ilişkin tutumları da karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar, TNSA-2013 araştırma verisinin elverdiği ölçüde, 15-49 yaş grubundaki kadınlar arasında evlilikle ilgili özellikleri daha detaylı inceleme olanağı sunan, ilk evliliği devam eden kadınlara ilişkin özellikleri yansıtmaktadır. Araştırma örnekleminin kapsamı ve bu yaş grubundaki evli kadınların büyük oranda ilk evliliklerinin devam ettiği düşünülürse, çalışma sonuçları evlenmiş kadınların evliliğine ilişkin genellenebilir düzeyde bilgi sunmaktadır. Evli kadınların kamusal alana katılımlarının ve özel alanda ev içi iş bölümündeki sorumluluklarını, evliliğin çeşitli evrelerine göre farklılaşacağından hareketle analizler, evlilik evreleri dikkate alınarak yapılmıştır. Kadınların farklı yaş gruplarında olan çocuklarıyla birlikte yaşamaları veya çocuksuz olmalarına göre oluşturulan bu evreler, *çocuksuz kadınlar, en büyük çocuğu 6 yaşında veya daha küçük olan kadınlar, en büyük çocuğu 7-14 yaşları arasında olan kadınlar, en büyük çocuğu 15 yaşında veya daha büyük olan kadınlar* ve *çocukları evden ayrılmış olan kadınlar* biçiminde beş gruba ayrılmıştır.

Sonuçlar, kadınların evlenme risklerini etkileyen faktörler arasında eğitim düzeyi ve çalışma yaşamına katılım gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından en temel iki göstergenin oldukça belirleyici olduğunu göstermiştir. Türkiye’de, moderleşme sürecinin de en temel hedefleri arasında yer alan kadınların eğitim ve çalışma yaşamına katılım düzeyleri, ülke genelinde halen istenen düzeye ulaşamamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da, Türkiye, dünya genelinde son sıralardadır. Kadınların eğitim, çalışma ve siyasal yaşama katılımları ile sağlık göstergelerini temel alarak oluşturulan toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinde Türkiye’nin 142 ülke arasında 125. sırada olması bunun en somut göstergesidir (World Economic Forum, 2015). Kadınlar ve erkekler arasındaki eğitim farkı, ilköğretim düzeyi dışında her kademede görülmektedir. İlköğretim düzeyinde okullaşma oranı kadınlar ve erkekler için yüzde 98 civarındadır. Öte yandan, okuryazar olmayan erkek nüfus yüzde 2 iken, kadın nüfus yüzde 9’dur. Yüksekokul veya fakülte mezunu olanlar açısından da devam eden bu eşitsizlik, erkekler için yüzde 15, kadınlar için yüzde 11’dir. İşgücüne katılım oranı kadınlar için ancak yüzde 31 düzeyindedir (TÜİK, 2015). Kadın milletvekili oranı ise son dönemlerin en yüksek düzeyine ulaşmış olmakla birlikte, 2015 yılında ancak yüzde 18’e ulaşabilmiştir (TBMM, 2015).

Kadınların evlenme risklerini artıran faktörler arasında yerleşim yeri de yer almaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinin kültürel olarak farklılaşmasının dışında, bölgeler arasındaki farklılıklar da kadınların evlenme riskini etkilemektedir. Batı bölgesine oranla Orta Anadolu bölgesinde ve kentsel alanlara oranla kırsal alanlarda evlenme riski daha fazladır. Bu durum kadınların yetiştikleri ortamdaki aile yapısının, evliliği daha fazla teşvik eden kırsal alan olması ile bazı bölgelerin ataerkil değer yargıları açısından daha baskın olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Evliliğin kuruluşu başta olmak üzere, evlilik hayatında da ailelerin bir yandan desteğinin, bir yandan da müdahalesinin fazla olduğu Türkiye toplumunda, evlilik sadece çiftlerin karar verdiği ve romantik aşka dayalı bir birliktelik değildir. Evliliklerde halen ailelerin evlilik kararında etkili olması, bazı ailelerin ekonomik koşullarının iyi olmaması durumunda, özellikle kız çocuklarını daha

erken yaşlarda evliliğe yönlendirmelerine ya da evlendirmelerine neden olabilmektedir. Çalışma kapsamında, kadınların evlilikleri öncesinde ailelerinin ekonomik koşullarına ilişkin bilgi olmadığından, kadınların kardeş sayılarının fazla olması evliliği etkileyen faktörlerden biri olarak kullanılmıştır. Sonuçlar, kardeş sayısı üç veya daha fazla olan kadınların evlenme riskinin daha fazla olduğunu göstermiştir. Ülke genelindeki kadınların evlenme riskleri belirtilen faktörlere göre değişmekte, Türkiye toplumunda kadınlar için olmazsa olmaz evlilik, farklı şekillerde kurulmakta ve evlilik içindeki ilişkiler de buna bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Evlenme riski fazla olan kadınlar, bir başka ifadeyle içinde buldukları koşulların özellikleri nedeniyle evliliğe daha fazla yönelen ya da yönlendirilen kadınlar, *evlenme riski az olan* kadın grubuna oranla, geleneksel değerlerin daha belirleyici olduğu evliliklere adım atmaktadırlar. Türkiye genelinde, evlilik kararının aileler tarafından verilmesi, evliliklerin sadece dini nikah ile gerçekleşmesi ve akrabalar ile yapılan evliliklerin azalması söz konusu iken, *evlenme riski fazla olan* kadınların, evliliklerinin kuruluşu aşamasındaki geleneksel özellikleri daha fazla benimseyen ya da kabul etmek durumunda kalan bir grup olduğu görülmektedir. Bu gruptaki kadınların evliliklerinde, eşler arasındaki eğitim farkı erkeklerin lehine açılmakta, aile içindeki kararlarda etkin olmayı etkileyen yaş farkı açısından da kadınların eşlerinden daha genç olduğu görülmektedir. Öte yandan, *evlenme riski az olan* kadınların evliliklerinin kuruluşundaki özellikler, kadınların evlilik kararından başlayarak, geleneksel uygulamaların daha az olduğu, yaş ve eğitim farkı açısından da daha fazla söz sahibi olabilecekleri evlilikler gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Yirminci yüzyılın ortalarında, Amerikalı sosyolog Parsons endüstrileşmiş toplum yapısına en uygun aile yapısının çekirdek aile olduğunu, geniş aile bağlarından ayrıştırılmış olan bu aile yapısının toplumsal açıdan işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Parsons, aile içindeki iş bölümü konusunda, erkeğin “evin geçimini sağlaması”, kadının ise “ev işleri, çocukların bakımı ve güvenliği ile duygusal destek sağlaması” sorumluluklarını üstlenmesinin aileler ve toplum için en işlevsel model olduğunu savunmuştur (Parsons, 1961). Becker ise, evlilik teorisini ekonomik olarak modellediği çalışmasında, kadınların ve erkeklerin evlenmek ve bekar kalmak arasındaki seçimlerinde gelir, sosyal sermaye ve ücretlerdeki farklılaşmayı dikkate aldıklarını ve rasyonel bir seçim yaptıklarını belirtirken, erkeklerin işgücü piyasasında daha çok gelir elde etmesinin, kadınların ise ev içi sorumluluklarını üstlenmesini rasyonel olduğunu belirtmiştir (Becker, 1981). Kadınların ve erkeklerin kendilerine eş ararlarken bir evlilik piyasası olduğuna değinen Becker, bu piyasa içinde amacın karı maksimum hale getirmek olduğunu savunmaktadır. Evliliğin kadınlar ve erkekler için aynı biçimde yaşandığı varsayımına dayanan bu yaklaşımlar, yirminci yüzyılda sosyologlar tarafından eleştirilmişlerdir. Bu eleştirilerin başında, ailenin kadınları baskı altına alan bir kurum olduğu (Hartman, 1981; Folbre, 1994) ve erkekler ile kadınlar açısından ailenin farklı algılandığı ve deneyimlendiği (Bernard, 1972) gelmektedir.

Demografi alanındaki çalışmalara toplumsal cinsiyet boyutunun daha çok dahil edilmesi, ikinci demografik dönüşümün aktörleri olan kadınların eğitimlerinin ve çalışma yaşamına katılımlarının artması gibi somut açıdan kamusal alanda daha çok yer almalarının yanı sıra düşünsel değişimin (*ideational change*) yaşanması ile ilgilidir. Bireyselleşme, kendini gerçekleştirme ve

insan hakları konularındaki gelişmeler, kadınların toplumsal rollerinin değişmesine ve buna bağlı olarak demografik çalışmalarda, önceleri kadının statüsü daha sonra ise toplumsal cinsiyet kavramlarının daha fazla dahil edilmesine neden olmuştur (Mason, 1994; Presser, 2001). Watkins'in, demografiyi, kadınlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, toplumsal cinsiyet konusunu göz ardı ettiği görüşüyle eleştirdiği 1990'lı yıllardan sonra geçen 20 yıl içinde kadınlara ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine bu alanda daha çok yer verilmeye başlanmıştır (Watkins, 1993). Demografik dönüşümün sonrası olarak tanımlanan, Avrupa ülkelerinin birçoğunda toplam doğurganlığın yenilenme düzeyinin altına düşmesi ve kadınların toplum içindeki rollerinin artması, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin demografide de vazgeçilmez konulardan biri olmasına neden olmuştur. Demografik dönüşümün sonrasındaki aşamada olan ülkelerde doğurganlığın azalmasının nedenleri arasında, kamusal alanda sağlanan kadın erkek eşitliğinin, özel alanda aynı düzeyde sağlanmaması gündeme getirilmiştir (McDonald, 2000).

Bizim çalışmamız, erkekler ile karşılaştırma imkanına sahip olmamasına rağmen, kadınlar arasındaki farklılıkları dikkate alarak, özel alandaki iş bölümünde, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin halen Türkiye toplumu içinde geçerli olduğunu göstermektedir. Çalışma sonuçlarının gösterdiği en önemli bulgulardan biri, *evlenme riski fazla olan* kadınların evliliklerinin kuruluşunda geleneksel değerlerin daha fazla ön plana çıkarmasına paralel şekilde, kamusal ve özel alana katılım ve geleneksel cinsiyet rollerinin kabullenmesi konularında da geleneksel rollere daha uygun özellikler taşımalarıdır. *Evlenme riski fazla olan* kadınların eğitim düzeyleri ve çalışma yaşamına katılımları daha düşüktür ve bu kadınların ev içi iş bölümündeki rolleri ile şiddete ilişkin tutumları geleneksel kalıplara daha yakındır. Ev ile ilgili işlerde, ev işlerini genellikle kadınlar, ev dışındaki işleri, tadilat/tamirat işlerini ve aile bütçesi/para hesabı yapılmasını ise genellikle erkekler üstlenmektedir. Geleneksel roller her iki grup için de baskın olmakla birlikte, *evlenme riski az olan* kadınlar, eğitim düzeylerinin ve çalışma yaşamına katılımlarının daha fazla olmasıyla da ilişkili olarak, ev içindeki iş bölümü açısından görece daha eşitlikçi bir ilişki biçiminin var olabildiği, daha avantajlı bir konumdadır.

İki kadın grubu açısından en önemli farklılaşma, geleneksel kabullerin dışına çıkan ev içi iş bölümlerine ilişkindir. Kadınların kamusal alana katılımlarının artmasıyla birlikte, erkeklerin yaptıkları işlerin kadınlar tarafından üstlenilmesi daha kolay kabullenilirken, toplum içinde kadın işi olarak kabul edilen işlerin erkekler tarafından yapılması daha zor değişmekte ve daha zor kabullenilmektedir. *Evlenme riski az olan* kadın grubunda, geleneksel olarak kadın işi olarak tanımlanan ev işlerinin “eş ile birlikte” yapılması daha fazladır. Bu sonuç, ülke genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olumlu bir adım ve geleneksel rollerin değişmesi açısından önemli bir değişim olarak değerlendirilmeye açıktır. Ancak, ev içindeki işlerin eşler arasındaki paylaşımının daha çok evliliğin ilk yıllarındaki genç kadınlar arasında yaşanması, daha ileri yaş grubundaki kadınlar için azalması özel alandaki iş bölümünün eşitlikçi olabilmesi için daha fazla çaba harcanması gerektiğine işaret etmektedir. *Evlenme riski az olan* kadınların yer aldığı grupta, çiftlerin çocuklara yönelik bakış açıları, çocuklar ile birlikte yürütülen faaliyetlerin ortak faaliyet olarak algılandığını da göstermektedir. Bu gruptaki kadınların şiddete yönelik tutumları da dikkate alındığında, bu gruptaki kadınların Avrupa ülkelerinde yaşanan düşünsel değişime daha yakın

oldukları düşünülebilir. Aile içi iş bölümü açısından daha eşitlikçi olmalarına yönelik ipuçları barındıran bu grup açısından bile sonuçlar, özellikle ev işlerinin paylaşımını da getirecek düzeyde bir düşünsel değişim için daha fazla zamana ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, aile ilişkileri açısından geleneksel değer yargılarına daha yakın olan *evlenme riski fazla* olan kadın grubunda, bazı ev işlerinin ve aile bütçesinin/para hesabının yapılması gibi işlerde diğer aile bireylerinin de etkin olmaları, aile içinde alınacak kararlara eşlerin ailelerinin müdahalesinin daha fazla olduğunu düşündürmektedir. Kadınların yaşadıkları aile ortamının bakış açısını yansıtan ve özellikle aile içinde kadınları baskı altına alan durumlardan biri olan fiziksel şiddete ilişkin tutumları da, iki kadın grubunun farklılaştığı noktalar arasındadır. Bu sonuçlar, *evlenme riski fazla* olan kadınların hayatlarının daha fazla geleneksel kalıplara ve rollere uygun yaşandığını göstermektedir.

Kuzey Amerika ve Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde, evin geçimini erkeğin sağladığı, ataerkil normların baskın olduğu aile modelinin özellikle ikinci demografik dönüşüm sürecinde değişmesi ve bu değişimde kadınların eğitim ve çalışma yaşamına katılımlarının önemli bir temel oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye ise bu alanda önemli eksikleri olan, 2000’li yıllarda toplam doğurganlık hızının yenilenme düzeyi civarında olduğu bir ülke olarak, aile yapısındaki değişimler, ikinci demografik dönüşüm süreci ve sonrasında yaşanan süreç açısından değerlendirildiğinde, Avrupa ülkelerinin yaşadığına benzer değişimlerin yaşanacağına dair ipuçları vermemektedir. Türkiye’nin şu an içinde bulunduğu demografik dönüşüm süreci evlilikler açısından, azalan evlenme oranları ile artan boşanma oranları konusundaki değişim noktasındadır. Özellikle, ikinci demografik dönüşüm sürecinde Avrupa’nın yaşadığı dönüşümlere eşlik eden, evlilik dışı birlikte yaşama ve çocuk sahibi olma ile bu durumun evliliğe bir alternatif olarak görülmesi, gönüllü olarak çocuk sahibi olmanın reddedilmesi (van de Kaa, 1987; Lesthaeghe, 2010; Lesthaeghe ve Surkyn, 1988) gibi görüşlerin kabul görmesi kültürel farklılıklar nedeniyle Türkiye’ye oldukça uzaktır. Türkiye, birinci demografik dönüşüm sürecinin son aşamasındaki bir ülke olarak, aile yapısındaki en önemli değişimin dalgalanan evlenme oranları, artan boşanma oranları, yenilenme düzeyi civarında doğurganlık hızı ve çeşitlenen aile yapıları açısından ikinci demografik dönüşümü yaşamış ülkelerle benzer süreçlerden geçiyor gibi görünse de, ikinci demografik dönüşümde baskın olan değerlerin kabullenilmesi açısından çok farklı bir konumdadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye, demografik dönüşümünü tamamlamış ülkelerin geçirdiği aile dönüşümünü geçirmemiş, sadece evlenme oranlarının azalması ve boşanma oranlarının arttığı, doğurganlığın da yenilenme düzeyinin altına düşmediği bir ülkedir.

Benzer biçimde, son dönemde, demografik dönüşümü tamamlamış ülkelerde, kadınların iş yaşamına katılım oranlarının artmasıyla birlikte iş ve aile yaşamı arasındaki dengenin sağlanması konusunda, aile yaşamıyla ilgili devlet desteğine bağlı olarak artan doğurganlık konusundaki tartışmalar da, kadınların iş yaşamına katılım düzeylerinin oldukça düşük olduğu Türkiye için çok geçerli görünmemektedir. Özellikle ikinci demografik dönüşüm süreci sonrasında, doğurganlık düzeyini yenilenme düzeyi civarında koruyabilen ülkelerde yaşanan süreci “toplumsal cinsiyet

devrimi⁹”nin ikinci aşaması olarak, erkeklerin özel alana -ev içi iş bölümüne- katkılarının artması biçiminde tanımlayan ülkeler ile karşılaştırıldığında (Goldscheder vd, 2015), Türkiye henüz “toplumsal cinsiyet devriminin” ilk aşamasını tamamlayamamış bir ülke konumundadır. Demografik dönüşüm sonrası süreci yaşayan ülkeler açısından bile, evlilik kurumunun itibarının azalmadığını savunan çalışmaların (Esping-Andersen vd, 2015) varlığı düşünüldüğünde, Türkiye’de ailenin itibarının azaldığı ya da evlilik kurumunun eski yerini koruyamadığı biçimindeki kaygıların çok yerinde olmadığını söylemek mümkündür. Bugün itibarıyla, ülkede yürütülen nüfus ve aile politikaları dikkate alındığında, ailenin itibarının sarsılmasından ve yaşanan değişimi aile ve toplum için tehdit olarak gören bir yaklaşımdan (Kalkınma Bakanlığı, 2013), Türkiye somut göstergeler açısından uzaktır. Bu çalışmanın sonuçları, kısa vadede aileyle ilgili önemli bir değişim ve kaygı yaşanmayacağına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu çalışmada ele almaya çalıştığımız, evliliği farklı yaşayan kadın gruplarından *evlenme riski az* olan kadınlar, demografik dönüşüm sürecini yaşayan ülkelere benzer deneyimler yaşamaya daha yakın bir kadın grubu olarak düşünölmeye en yakın grup gibi durmaktadır. Ancak, bunun daha net söylenebilmesi için, aile değerleri ve tutumlara ilişkin daha fazla bilgiyi içeren sadece kadınlar ile sınırlı olmayan, erkeklerin bilgisini de içeren panel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışma, farklı kadın grupları açısından farklılaşan, kamusal ve özel yaşam pratiklerinin kadınların hayatında önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, kamusal alanda dahi kadın erkek eşitliğinin sağlanamadığı, başka bir ifadeyle “toplumsal cinsiyet devriminin” birinci aşamasının tamamlanmadığı bir ülke için *evlenme riski az* olan kadınların bile eşleriyle eşit paylaşımlarının fazla olması bu grubu izlemeye değer kılmaktadır. Öte yandan, hiç evlenmemiş kadınların da dahil olduğu farklı gruplamalar yolu ile ikinci dönüşümün aktif aktörleri olabilecek kadın grupları oluşturularak, ikinci demografik dönüşümün taşıyıcıları olan farklı özelliklere sahip gruplar olup olmadığının araştırılması yeni bir çalışma alanı olarak karşımızda durmaktadır.

⁹ Goldscheider ve arkadaşlarının tanımladığı toplumsal cinsiyet devriminin ilk aşaması, kadınların eğitim ve istihdam düzeylerinin artmasıdır. Buna bağlı olarak kadınların aile içindeki yükümlükleri de artmış, bu durum kadınlar ve aileler açısından doğurganlığın azalması başta olmak üzere aile içi ilişkilerde sorunlara neden olmuştur. Demografik dönüşüm sürecini yaşayan ülkelerde yaşanan bu durum, toplumsal cinsiyet devriminin ikinci aşamasında, devlet politikalarının da desteğiyle birlikte erkeklerin özel alandaki iş bölümüne daha fazla katkıda bulunmaları yoluyla daha eşitlikçi ilişkiler kurulmasına karşılık gelmektedir. Bu durum, ailelerin daha güçlü olacağı biçiminde yorumlanmaktadır (Goldscheider vd. 2015).

2.5. Kaynaklar

Allison, P. D. (1984). *Event history analysis: Regression for longitudinal event data* (No. 46). Beverly Hills, CA: Sage.

Allison, P. D. (1995) *Survival analysis using the SAS system: A practical guide*. Cary, NC: SAS Institute.

Becker, G. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Behar, C. (1995). The Fertility Transition in Turkey: Reforms, Policies, and Family Structure In C. M. Obermeyer (Ed). *Family, Gender, and Population in the Middle East* (pp.36-56). Cairo: The American University in Cairo Press.

Bernard, J. (1972). *The Future of Marriage*. New York: Bantam Books.

Blacker, C. P. (1947). Stages in Population Growth, *The Eugenics Review*, 39(3): 88-101.

Blossfeld, H. P., ve Rohwer, G. (2002). *Techniques of Event History Modeling: New Approaches to Causal Analysis*. 2nd edition. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Blossfeld, H. P., Golsch, K., ve Rohwer, G. (2007). *Techniques of event history modeling using Stata. New approaches to causal analysis*. Mahwah (NJ): Erlbaum.

Cherlin, A.J. (2012). Goode's World Revolution and Family Patterns: A Reconsideration at Fifty Years, *Population and Development Review*, 38(4): 577-607.

Civelek, Y. ve Koç, İ. (2007). Türkiye'de İmam Nikahı. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi*. 5: 213-221.

Eryurt, M. A. (2010). Internal Migration and Fertility in Turkey: An Event History Analysis, Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Esping-Andersen, G., ve Billari, F. C. (2015). Re-theorizing Family Demographics, *Population and Development Review*, 41(1): 1-31.

Folbre, N. (1994). Who Pays for the Kids? Gender and the Structures of Constraint. London: Routledge, 335 pp.

Goldscheider, F., Bernhardt, E., ve Lappegård, T. (2015). The Gender Revolution: A Framework For Understanding Changing Family And Demographic Behavior, *Population and Development Review*, 41(2): 207-239.

Hancıoğlu, A. ve Ergöçmen, B. (1992). Türkiye’de Evliliklerin Bazı Özellikleri ve Bu Özelliklerin Erken Yaş Ölümleri ile İlişkisi, *Nüfusbilim Dergisi*, 14: 3-25.

Hartman, H. (1981). The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. Sargent, L. (ed). Women and Revolution: The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. A Debate on Class and Patriarchy, London: Pluto Press.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2014). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018*, Ankara.

Kavadarlı, S. (1982). 1978 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında Evlilik ve Doğurganlık, *Nüfusbilim Dergisi*, 2(3): 31-46.

Koç, İ. ve Koç, D. (1998). Türkiye’de Evliliğe Karar Verme Süreci ve Bu Sürece Etkide Bulunan Faktörler, *Nüfusbilim Dergisi*, 20: 43-56.

Koç, İ. (2014). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler. İstanbul: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). Türkiye’nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne Çocuk Sağlığı ve Beş yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Ankara: HÜNEE.

Koç, İ. ve Eryurt MA. (2013). Türkiye’de Akraba Evlilikleri ile Bebek Ölümleri Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi. TÜBİTAK 1001 Projesi. Proje No: 111K335.

Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition, *Population and Development Review*, 36(2): 211-251.

Lesthaeghe, R. ve Surkyn, J. (1988). Cultural Dynamics and Economic Theories of Fertility Change, *Population and Development Review*, 14(1): 1-45.

Lesthaeghe, R. ve Surkyn, J. (2008). When History Moves On: The Foundations And Diffusion of a Second Demographic Transition. Thornton, A., Jayakody, R. ve Axinn, W. (ed). International Family Change: Ideational Perspectives: 81-118.

Mason, K.O. (1994). Conceptualizing and Measuring Women’s Status. Program on Population East-West Center.

- McDonald, P. (2000). Gender Equity in Theories of Fertility Transition, *Population and Development Review*, 26(3): 427-439.
- Notestein, F. W. (1953). Economic Problems of Population Change, Proceedings of the Eight International Conference of Agricultural Economists: 13-31. New York.
- Özcebe, H. ve Biçer, K.B. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler, *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 48(2): 86-93.
- Parsons, T. (1961). Theories of Society: Foundations of Modern Sociological Theory, Free Press, New York.
- Presser, H. (2001). Comment: A Gender Perspective for Understanding Low Fertility in Post-Transitional Societies, *Population and Development Review*, 27: 177-183.
- Rexroat, C., ve Shehan, C. (1987). The Family Life Cycle and Spouses' Time in Housework, *Journal of Marriage and the Family*, 49(4): 737-750.
- Steele, F. (2005). Event History Analysis, ESRC National Centre for Research Methods, NCRM/004, NCRM Methods Review Papers, <http://eprints.ncrm.ac.uk/88/1/MethodsReviewPaperNCRM-004.pdf>
- TBMM, (2015). Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim
- Tezcan, S. ve Coşkun, Y. (2002). Türkiye’de Doğurgan Çağdaki Kadınların Evlenme ile ilgili Bazı Özellikleri- 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Sonuçları, *Nüfusbilim Dergisi*, 24: 3-22.
- Tezcan, S. ve Coşkun, Y. (2004). Türkiye’de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşının Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri, *Nüfusbilim Dergisi*, 26: 15-34.
- Thompson, W. (1929). Population, *American Journal of Sociology*, 34(6): 959-975.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (1995). Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografik Yapısı ve Gelişimi. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015). İstatistiklerle Kadın 2014. Ankara.
- Ünalın, T. (1994). İdeal Evlenme ve Doğum Yaşları, *Nüfusbilim Dergisi*, 16: 65-73.
- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's Second Demographic Transition, *Population Bulletin*, 42(1): 1-59.

Watkins, S.C. (1993). If All We Knew About Women Was What We Read in Demography, What Would We Know, *Demography*, 30(4): 551-577.

World Economic Forum. 2015. *The Global Gender Gap Report 2014*:

http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf

Yamaguchi, K. (1991). *Event History Analysis*. New Burry Park, CA: Sage.

Yavuz, S. (2012). A comparative analysis of adolescent fertility in Morocco, Egypt and Turkey, *Journal of Geographic Sciences*, 10(2): 111-127.

Yavuz, S. (2015). *Türkiye’de Evlilik Tercihleri*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Araştırma ve Politika Serisi 20.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012a). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 15(2):129-161.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Eryurt, MA. ve Koç, İ. (2012b). Kadınların Evlilik Döngüsü: Evliliğin Sonlanması ve Yeniden Evlenme, *Kadın/Woman*, 13(1): 63-96.

2.6. Ek Tablo ve Şekiller

Ek Tablo 2.1 Toplam doğurganlık hızı
Evlenme riskine göre ilk evliliği halen devam eden kadınlar için araştırma tarihinden önceki üç yıl için yaşa özel ve toplam doğurganlık hızları, Türkiye 2013

Yaş grubu	Evlenme riski fazla	Evlenme riski az	Toplam
15-19	155	103	140
20-24	241	161	203
25-29	167	151	160
30-34	117	107	112
35-39	46	33	41
40-44	11	4	8
45-49	6	0	4
Toplam doğurganlık hızı (15-49)	3.71	2.80	3.34

Not: Yaşa özel doğurganlık hızları, 1000 kadın başına ifade edilmektedir. Hızlar araştırmadan önceki 1-36 ay için hesaplanmıştır. Toplam doğurganlık hızı kadın başına ifade edilmiştir.

Ek Tablo 2.2 Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre kadınların eğitim düzeyleri

Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre ilk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların eğitim düzeylerinin yüzdesi, TNSA-2013

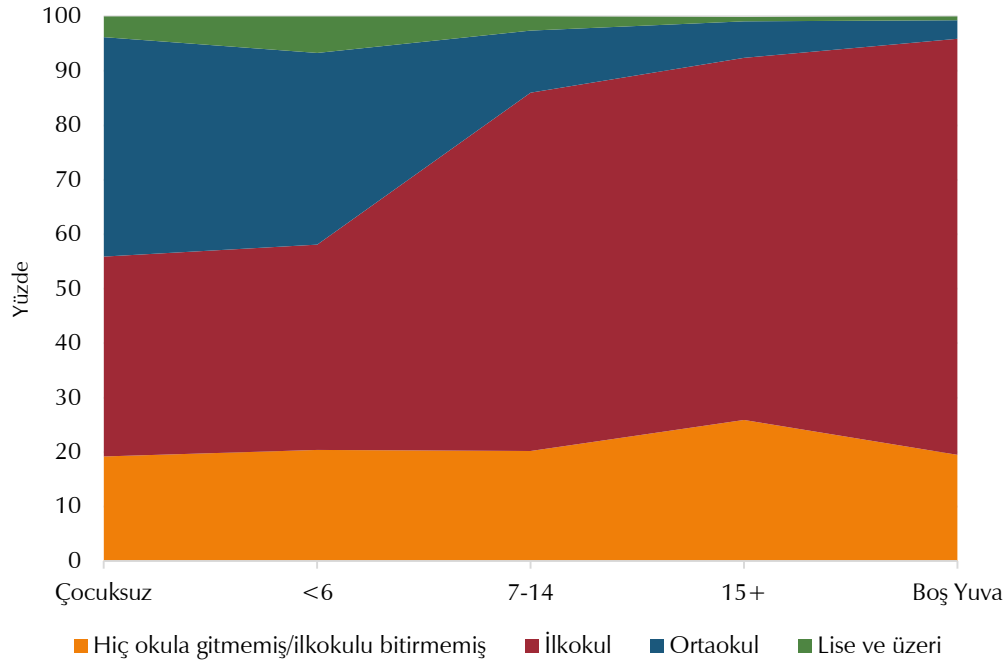
Evlilik evreleri	Çocuksuz			En büyük çocuğu 6 yaşında veya daha küçük			En büyük çocuğu 7-14 yaşında			En büyük çocuğu 15 yaşında veya daha büyük			Çocuklar evden ayrılmış			Türkiye geneli
	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	
Eğitim																
Hiç okula gitmemiş/ilkokulu bitirmemiş	19,2	1,9	8,8	20,4	4,6	12,3	20,2	5,3	14,3	25,9	8,1	20,5	19,5	3,1	13,8	15,5
İlkokul	36,7	10,3	20,7	37,7	10,4	23,7	65,8	24,8	49,7	66,5	42,7	59,3	76,4	46,8	66,0	58,2
Ortaokul	40,3	10,1	22,1	35,2	13,2	23,9	11,4	11,1	11,3	6,7	9,6	7,6	3,4	12,1	6,5	14,5
Lise ve üzeri	3,8	77,7	48,4	6,7	71,7	40,2	2,6	58,8	24,7	0,8	39,5	12,6	0,7	37,9	13,7	11,8
Türkiye geneli	9,6			25,3			26,9			36,1			2,1			

Ek Tablo 2.3 Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre kadınların şiddete ilişkin tutumları

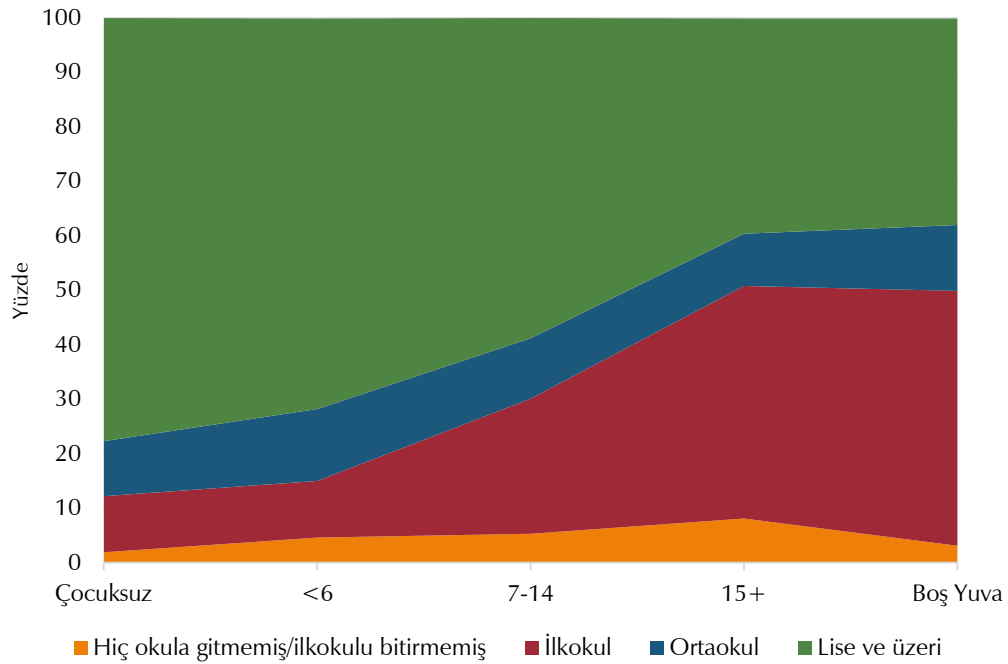
Evlenme riski ve evlilik evrelerine göre ilk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki kadınların şiddete ilişkin tutumlarının yüzdesi, TNSA-2013

Evlilik evreleri	Çocuksuz			En büyük çocuğu 6 yaşında veya daha küçük			En büyük çocuğu 7-14 yaşında			En büyük çocuğu 15 yaşında veya daha büyük			Çocuklar evden ayrılmış			Türkiye geneli
	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	Fazla	Az	TR	
Şiddete ilişkin tutumlar*																
Hiçbirini doğru bulmama	83,7	95,9	91,1	80,3	93,6	87,1	82,3	94,3	87,0	75,8	89,9	80,1	79,4	97,0	85,7	84,9
En az bir gerekçeyi doğru bulma	16,3	4,1	8,9	19,7	6,4	12,9	17,7	5,7	13,0	24,2	10,1	19,9	20,6	3,0	14,3	15,1

Ek Şekil 2.1 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların eğitim düzeyi
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre eğitim düzeyi, Türkiye 2013

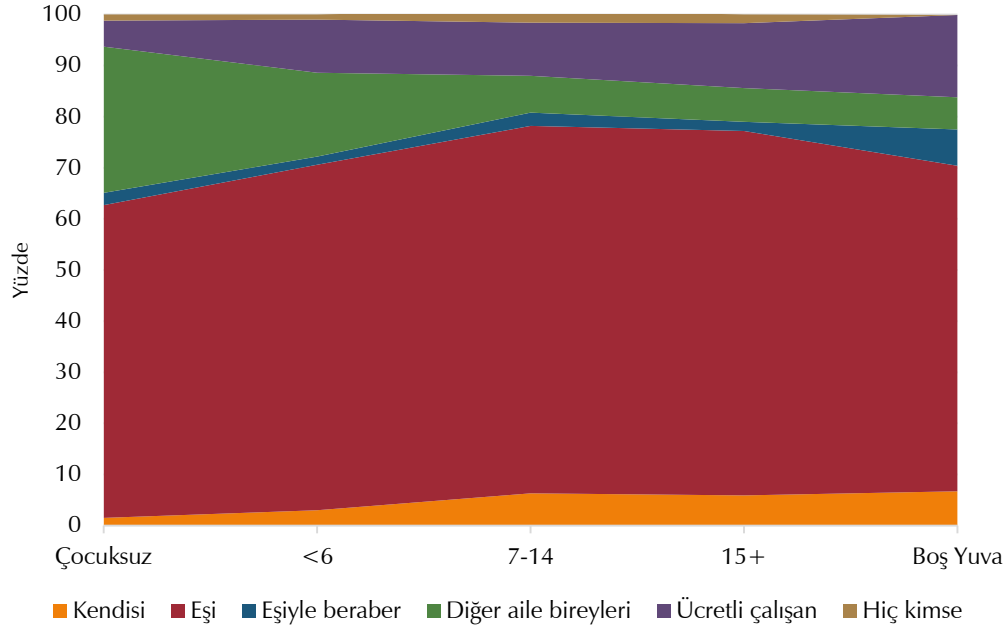

Ek Şekil 2.2 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların eğitim düzeyi
İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre eğitim düzeyi, Türkiye 2013

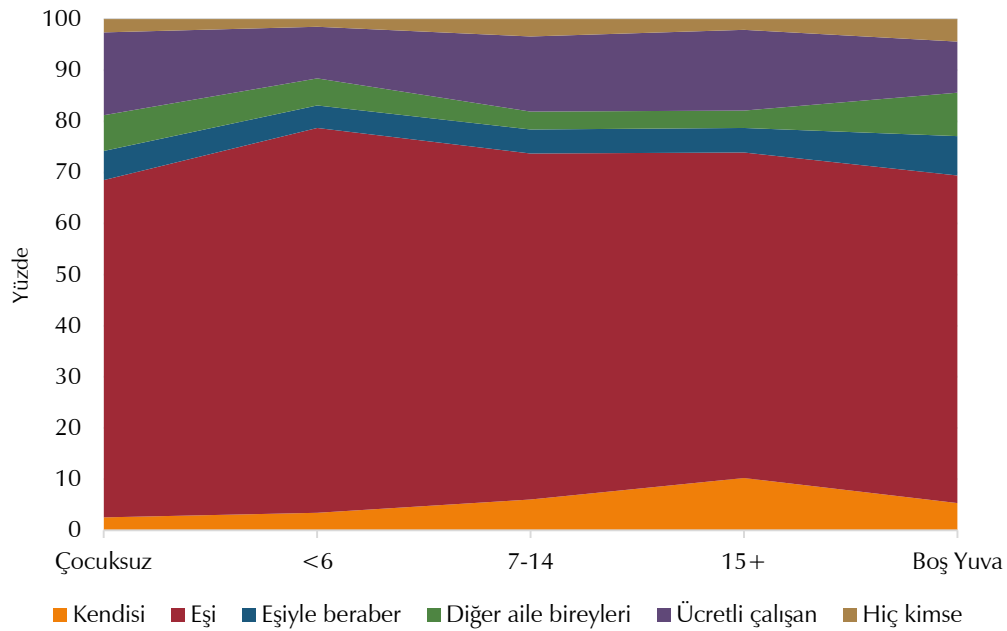
Ek Şekil 2.3 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların hanelerinin tamirat işlerini öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre tamirat/tadilat işlerini öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

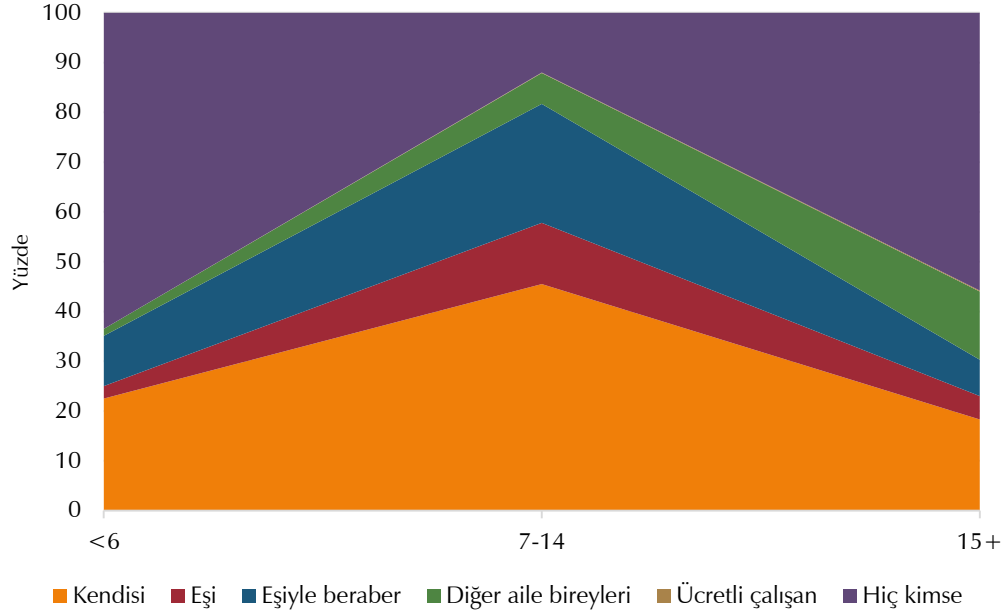
Ek Şekil 2.4 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların hanelerinin tamirat işlerini öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre tamirat/tadilat işlerini öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

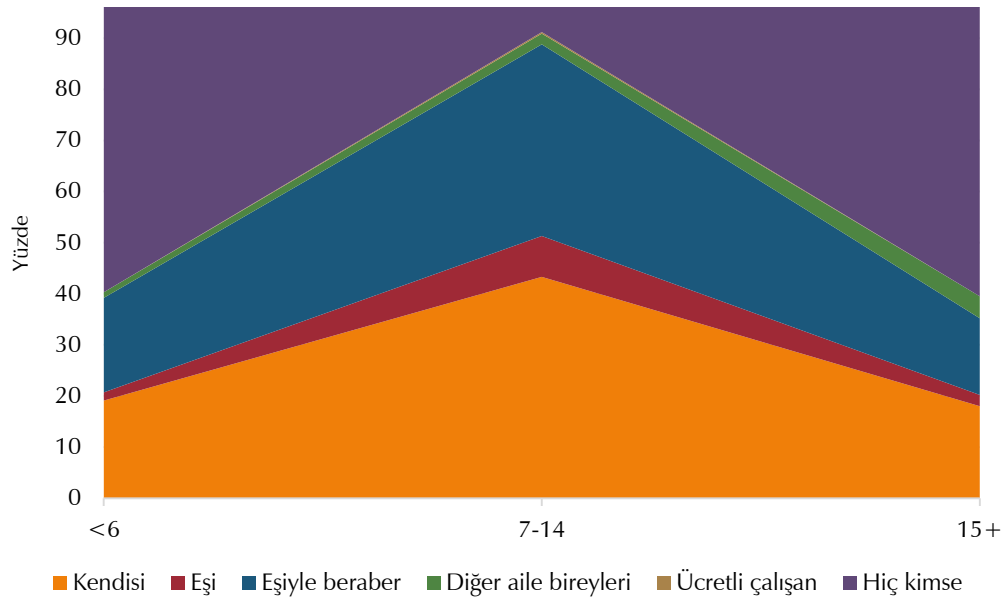
Ek Şekil 2.5 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çocuklarıyla ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre çocuklar ile ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

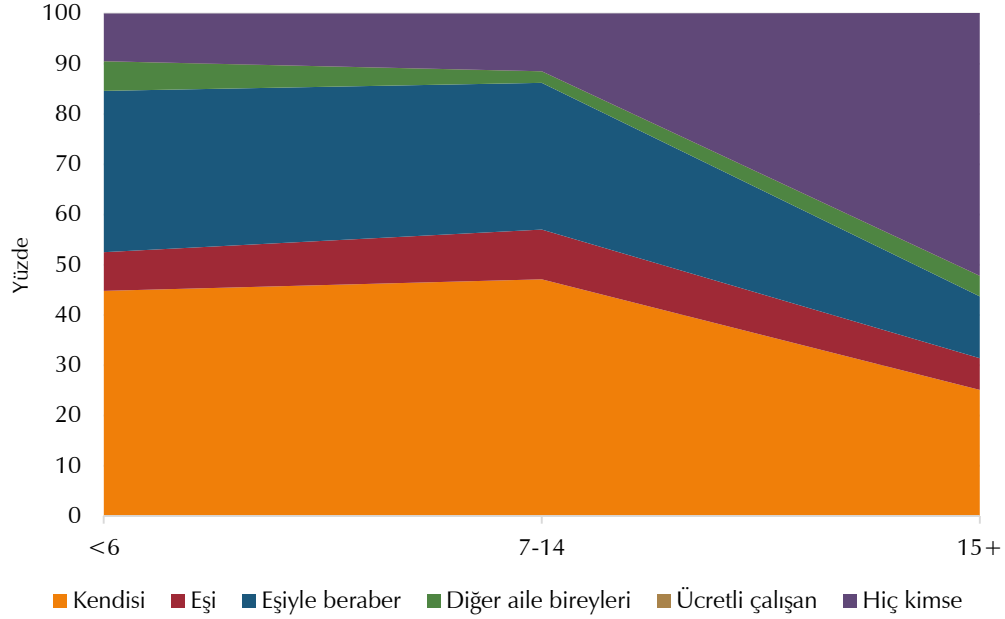
Ek Şekil 2.6 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çocuklarıyla ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre çocuklar ile ev içindeki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

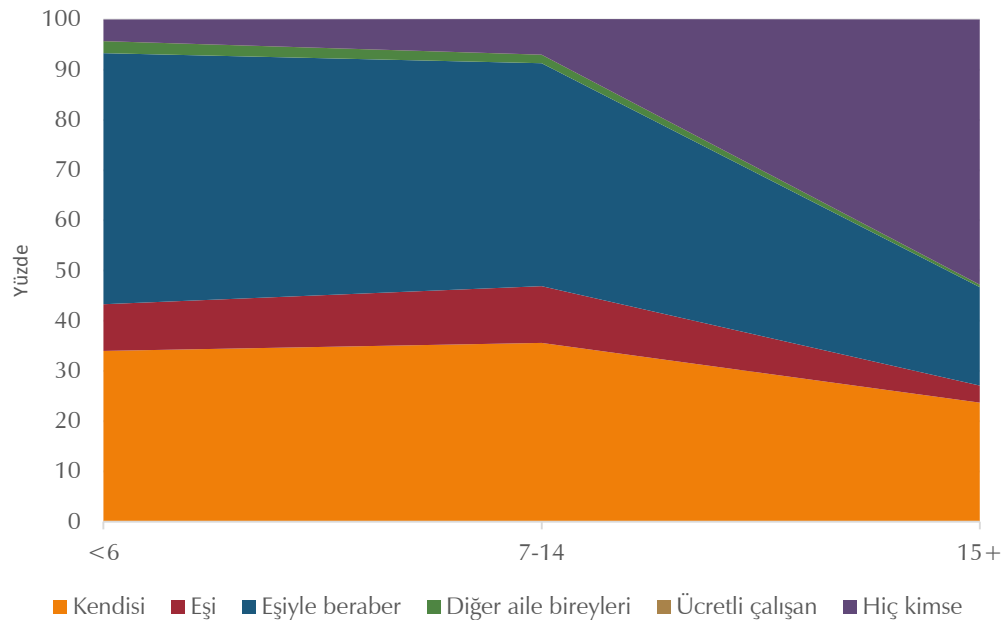
Ek Şekil 2.7 Evlilik evrelerine göre evlenme riski fazla olan kadınların çocuklarıyla ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski fazla olan kadınların evlilik evrelerine göre çocuklar ile ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

Ek Şekil 2.8 Evlilik evrelerine göre evlenme riski az olan kadınların çocuklarıyla ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi

İlk evliliği devam eden 15-49 yaş grubundaki evlenme riski az olan kadınların evlilik evrelerine göre çocuklar ile ev dışındaki faaliyetleri öncelikli olarak yapan kişi, Türkiye 2013

TÜRKİYE’DE KADINLARIN İÇ GÖÇ ÖRÜNTÜSÜ VE İÇ GÖÇ NEDENLERİ

3

Mehmet Ali Eryurt¹, Ayşe Abbasoğlu-Özgören², Zehra Yayla² ve Melek Özgür Duman³

Özet

Türkiye’de kadınlar demografik bileşenlerden biri olan iç göçün önemli aktörleri olmalarına rağmen 1990’lı yıllara kadar Türkiye’de kadın göçü üzerine çok çalışma gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de kadın göçünü ülke genelinde temsil gücü olan 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verisi kullanarak betimsel ve çok değişkenli analiz yöntemleriyle incelemektir. Çalışmanın detaylı amaçları Türkiye’de kadınların iç göç seviyesini farklı göç tanımlarına göre incelemek, kadınların göç akımlarını (kırdan kente, kentten kente, kentten kıra, kırdan kıra) incelemek, sübjektif (beyana dayalı) kadın göçü nedenlerini incelemek ve kadın göçünün nedenlerini çok değişkenli analiz yöntemleri ile göç sırasını da gözetererek analiz etmektir. Çalışmanın çok değişkenli analizlerinde olay tarihçesi analiz yöntemlerinden parçalı sabit orantılı risk regresyon modeli kullanılmıştır. Betimsel analiz sonuçlarına göre 12 yaşından itibaren en az bir göçü olan kadınların oranı yüzde 50’dir. Son beş yılda (2009-2013) göç etmiş kadınların oranı yüzde 16’dır. Türkiye’de 12 yaşından itibaren en az bir göçü olan kadınların ortalama göç sayısı 1,56’dır. Göç akımlarına bakıldığında 1970’lerden bu yana kentten kente göç oranının hızla artarak tüm göçler içinde yüzde 69 oranına çıktığı görülmektedir. Kadınların 12 yaşından itibaren bütün göçlerinin nedenlerine bakıldığında, kadınlara göre göçün en önemli nedeninin yüzde 36’lık bir oranla evlilik olduğu görülmektedir. Ancak zaman içinde evliliğe bağlı göçlerin oranı azalırken kişisel nedenlere bağlı göçlerin oranının arttığı görülmüştür. 2009-2013 döneminde evliliğe bağlı göçlerin oranı yüzde 27’ye düşerken kişisel nedenlere bağlı göçlerin oranı yüzde 34 düzeyine çıkmıştır. Göç nedenleri göç sırasına göre de değişiklik göstermektedir. Birinci göçün en önemli nedeni evlilik iken (yüzde 50) ikinci göçün en önemli nedeni kişisel nedenlerdir (yüzde 38). Son olarak çok değişkenli analizler göstermektedir ki birinci göç ile ikinci göçün belirleyeni farklıdır. İlk göç modeliyle kıyaslandığında ikinci göçte Güney bölgesinin çekici bir faktör olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanında ikinci göçte kentin çekiciliği ve kıran iticiliği faktörleri göçü etkileyen bir faktör olarak görülmemektedir. İlk göçte eğitimsiz kadının göç riski fazla iken ikinci göçte eğitilmiş kadının göç riski daha fazladır. İlk göçte eğitimsizliğin göç riskini artırması göçün kişisel nedenler dışında gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. İkinci göçte ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Summary: Pattern and Reasons of Internal Migration of Women in Turkey

Although women in Turkey are important actors of internal migration as one of the demographic components, few studies on women’s migration in Turkey was published before 1990s. The main aim

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

² Ar. Gör., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

³ Uzman, Kalkınma Bakanlığı

of this study is to analyze migration of women in Turkey using 2013 Turkey Demographic and Health Survey, which has representativeness at national level, employing descriptive and multivariate methods. Detailed aims of the study are to analyze level of women's migration in Turkey based on different migration definitions, to analyze migration flows of women (rural-urban, urban-urban, urban-rural, rural-rural), to analyze subjective (self-reported) reasons of female migration and to analyze reasons of migration of women using multivariate analysis methods taking order of migration into consideration. Piecewise constant proportional hazard regression model, which is a method of event history analysis, is used in multivariate analyses of the study. According to the descriptive results, proportion of women who had at least one migration since the age of 12 is 50 percent. For the last five years (2009-2013) proportion of migrant women is 16 percent. Among women who had at least one migration since the age of 12, the mean number of migrations is 1.56. When we look at migration flows, share of urban to urban migration has been increasing since 1970s and has reached the level of 69 percent among all migrations in Turkey. The most important reason of migration appears to be marriage with a share of 36 percent when we pool all migrations of women since the age of 12. However in time, share of marriage-related migrations declined and share of migrations related to personal reasons increased. By the period of 2009-2013, share of migrations due to marriage has declined to 27 percent and due to personal reasons has increased to 34 percent. Reasons of migration differ by order of migration as well. Most important reason of first migration is marriage (50 percent) and of second migration personal reasons (38 percent). Finally, multivariate analyses reveal that determinants of first and second migrations differ. When compared to the first migration, region of South appears to be a pull factor for second migration. Additionally urban as a pull factor and rural as a push factor do not appear to be a significant factors affecting second migration. Risk of first migration is relatively high for uneducated women, whereas risk of second migration is relatively high for educated women. Low education increasing the risk of migration for the first migratory move indicates that migration occurs due to reasons other than personal ones. Such a situation does not exist for the second migratory move.

3.1. Giriş

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadının toplumdaki yerinde ve aldığı rollerde önemli değişimler yaşanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren ivme kazanan iç göç olgusu temel olarak erkek nüfus yoğunluklu olarak başlamış olsa da zamanla kadınlar da bu sürece dâhil olmuşlar ve Türkiye'nin sosyal çehresinin ve nüfus yapısının değişiminin önemli bir aktörü haline gelmişlerdir. Dünyada ve Türkiye'de akademisyenler ve politika yapımcılar daha çok uluslararası göç ile ilgilenseler de iç göç olgusu sosyal ve ekonomik hayat üzerinde en az uluslararası göç kadar etkili olmuştur. Birleşmiş Milletler verilerine göre 2009 yılında dünyada 763 milyon insan doğduğundan farklı bir ilde veya bölgede yaşamaktadır (UN-DESA, 2013).

Türkiye'de yoğun iç göç olgusu 1950'li yıllarda başlamıştır (Tezcan ve Eryurt, 2010). Gelişmekte olan ülkeler ile benzer bir şekilde, Türkiye'de de hızlı bir şehirleşme ve kırsal nüfusta azalma yaşanmıştır. 1950 yılında Türkiye'deki il sayısı 63, kentlerdeki yaşayan nüfus yüzde 18,1 iken

2000’li yıllarla birlikte kent sayısı 81’e ulaşmış, nüfusun üçte ikisi kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2014 doğum yeri istatistiklerine göre nüfusun yüzde 31,3’ü doğduğundan farklı bir ilde yaşamaktadır (TÜİK, 2015a). İl içi göç ve göç ettikten sonra tekrar doğduğu ile dönenler ihmal edildiğinde dahi günümüz Türkiye’sinde her üç kişiden biri göçmen durumundadır. 2005 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye Göç ve Yerinden Edilmiş Nüfus Araştırması’na göre erkeklerin yüzde 46’sı, kadınların ise yüzde 52’si göç etmiştir (HÜNEE, 2006). Benzer şekilde, TÜİK’in yıllık olarak yayınladığı ADNKS göç istatistiklerine göre son bir yılda, 2013-2014 döneminde, 2.254.607 kişi yaşadığı ili değiştirerek göç etmiştir ve göçmenlerin yarısından fazlası (yüzde 51) kadındır (TÜİK, 2015b). Buna rağmen genel olarak gelişmekte olan ülkelerde kadın göçü, özelde de Türkiye’de kadın göçü 1990’lı yıllara kadar pek ilgiye mazhar olamamıştır, bu durum esasen veri eksikliği ve kadın göçünün dinamiklerinin erkek göçünden farklı olabilmesinden kaynaklanmaktadır (İlkaracan ve İlkaracan, 1998). Oysa, kadınların toplumdaki görünürlüğünün, konumunun değişimi ile göç hareketlerinde giderek daha çok yer almaya başlamalarının yanı sıra göçe ilişkin kadınlardan toplanan bilginin daha güvenilir olması nedeniyle kadın göçü çalışmalarının artması önem arz etmektedir (Özbay ve Yücel, 2001).

Hem mekansal hem de toplumsal bir değişim içeren göç süreci, göçe katılan bireylerin her biri için farklı sonuçlara neden olmaktadır. Süreci yaşayan insanların sosyo-ekonomik sınıfları, etnik ve dini kimlikleri, kültürel özellikleri kadar cinsiyetleri de, sürecin doğasını ve kişilerin göç sürecinden nasıl etkileneceklerini belirleyen olgulardır. Mevcut çalışmalar göç nedenleri, göç sürecine katılım, bu süreç esnasındaki yaşam deneyimleri ve göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar olduğuna işaret etmektedir (Bilsborrow, 1992; Kofman, 1999; İlkaracan ve İlkaracan, 1998). Bu farklılıkların temelinde kadın-erkek arasındaki aile içi işbölümü ve buna paralel olarak ataerkil değerler tarafından tanımlanan toplumsal kadın-erkek rolleri yatmaktadır. Kadınların göçe ilişkin deneyimleri genellikle, bir eş, anne ya da evlenmek üzere olan genç kız olarak aile içindeki, evlilik sürecindeki konumlarıyla yakından ilişkilidir. Gerek ayrıldıkları, gerekse göçle geldikleri yeni mekânla olan ilişkileri de bu temelde belirlenmektedir.

Türkiye’deki iç göç literatüründe, kadınların göçe ilişkin deneyimleri kırdan kente göç kapsamında aile, işgücü ve sağlık ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır (İlkaracan & İlkaracan, 1998). Literatürde, bireylerin göç etmesinde, göç edilen yerin itici faktörlerinin ve göç edilmek istenilen yerin çekici faktörlerinin etkili olduğu ortaya konmuştur. Bu faktörlerin etkisi ile bireylerin göç etme olasılıkları veya gönüllülükleri tespit edilmektedir. İç göçte göçün yönünün, az gelişmiş bölgedeki kırsaldan veya kentten, gelişmiş bölgedeki kente doğru olması beklenmektedir. Türkiye’de kırdan kente göçün itici faktörleri arasında; kırsaldaki doğal kaynakların azalması, geçim için olanakların sınırlı kalması, tarımdaki teknolojik gelişme ile iş imkânlarının azalması ile terör ve doğal afetlerden kaynaklı yaşam zorlukları sıralanmaktadır (Hemmasi & Prorok, 2002). Kentin kıra göre çekici

faktörlerinin başında daha iyi ekonomik imkânlar yer almaktadır. Bu imkânlar daha iyi getiri sağlayan iş ve sağlık, eğitim hizmetlerine erişim ile açıklanabilir.

Kadın göçünün giderek yaygınlaşmasına ve erkeklerden farklı dinamiklere sahip olmasına rağmen Türkiye’de bu konuda çok az çalışmaya rastlanmaktadır. Tahire Erman’ın (1997), kırdan kente göç eden kadınların aile içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve güç ilişkilerinin nasıl farklılaştığına ilişkin Ankara’da etnografik katılımcı gözlem yöntemi ile yürüttüğü çalışma; Pınar ve İpek İlkaracan’ın (1998) 1997’de Doğu-Güneydoğu Anadolu ve İstanbul’un Ümraniye ilçesinde 15-64 yaş arasındaki kadınlarla yüz yüze görüşerek gerçekleştirdikleri ve Batı-Doğu bölgeleri ayırımında kadın göçünün nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin, zorunlu göç olgusunu da vurgu yaparak betimsel düzeyde önemli sonuçlar ortaya koyan çalışmaları Ferhunde Özbay ve Banu Yücel’in (2001), 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verisini kullanarak, 15-49 yaş arasındaki kadınların demografik özelliklerine, göç türü ve nedenlerine ilişkin betimsel düzeyde oldukça kapsamlı olan çalışmaları Türkiye’de kadın göçü konusunda en bilinen çalışmalardır. İlkaracan ve İlkaracan (1998) ve Özbay ve Yücel (2001)’in çalışmalarında kadın göçünün nedenleri incelenirken kadınlara özgü bir göç nedeni olan “bağlantılı göç” olgusuna vurgu yapılmaktadır. Literatürde, göç nedenleri genel olarak itici-çekici faktörler çerçevesinde ele alınırken, bireyleri yaşadıkları yerleşim yerini terk etmeye zorlayan olumsuz etkenler itici faktörler olarak, bireyleri belli bir yerleşim yerinde yaşamaya teşvik eden sosyal, ekonomik, çevresel vb. olumlu etkenler de çekici faktörler olarak değerlendirilmektedir. Kadın göçünün bağlantılı olması durumunda itici ve çekici faktörler kadının kendisinden ziyade bağlantılı olarak göç ettiği eşi veya ailesi için söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle Özbay ve Yücel (2001) kadın göçünün nedenlerini üç kategoride incelemişlerdir: evlenme nedeni ile yapılan göç, kişisel nedenlerle yapılan göç (eğitim, iş arama, tayin, geri dönüş) ve ailevi nedenlerle yapılan göç (kocanın ya da babanın iş araması, tayini). Bu sınıflandırmada, ailevi nedenlerle yapılan göç, bağlantılı göçü ifade etmektedir.

Kadın göçüne ilişkin mevcut çalışmalar bu alandaki çalışmaların kapısını açarak, konuya ilgiyi arttırarak oldukça önemli bir katkı yapmışlardır. Ancak kadınların göç deneyimlerinin zaman içerisinde ve alt-nüfus grupları temelinde nasıl farklılaştığına, kadınların göç nedenlerine ilişkin betimsel analizlerin ötesine geçen, çok-değişkenli analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma böylesi bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. 2008 ve 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları’nda önceki araştırmalardan farklı olarak ilk kez göç tarihçesi modülü yer almıştır. Bu modül ile birlikte, 15-49 yaşları arasındaki kadınların 12 yaşından itibaren gerçekleştirdikleri bütün göçlerin tarihlerine ve nedenlerine ilişkin bilgi toplanmıştır. Bu araştırmalarda göç tarihçesinin yanısıra evlilik, doğum ve çalışma tarihçesi modüllerinin de olması zaman boyutunda bütün bu olayların arasındaki nedensellik ilişkilerinin analiz edilmesini olanaklı kılmaktadır. 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın temel veri kaynağını oluşturduğu bu çalışmanın birbiri ile ilişki dört temel amacı bulunmaktadır:

- (1) Türkiye’de kadınların iç göç seviyesinin farklı göç tanımlarına göre (hayat boyu göç, çocukluğun geçtiği yere göre göç, bir önceki yerleşim yerine göre göç, son beş yılda en az bir kez göç) incelemek,
- (2) Türkiye’de kadın göçünü, göç akımlarının (kırdan kente, kentten kente, kentten kıra, kırdan kıra) zaman içerisindeki değişimi temelinde incelemek,
- (3) Türkiye’de kadın göçünün subjektif (beyana dayalı) nedenlerinin zaman içerisinde ve alt nüfus grupları temelinde nasıl farklılaştığını incelemek,
- (4) Türkiye’de kadın göçünün nedenlerini çok değişkenli analiz yöntemleri ile göç sırasını da gözleterek analiz etmek.

Bu çalışma ile birlikte Türkiye’de kadın göçü, ülke genelinde temsil gücü olan bir örneklem araştırmasının verisi kullanılarak ilk defa çok değişkenli analiz yöntemleri ile incelenmektedir. TNSA-2008 ve TNSA-2013’te evlilik, doğum ve çalışma tarihçelerine ek olarak göç tarihçesi verisinin de bulunması sağkalım analizi (survival) yönteminin kullanılmasını mümkün kılmakta, böylece göçün gerçekleşmesinin ve zamanlamasının belirleyicileri analiz edilebilmektedir. Çalışmayı Türkiye’nin yanısıra uluslararası literatür açısından da özgün kılan bir diğer özellik, ilk göçün ve ikinci göçün belirleyicilerinin ayrı ayrı analiz edilmesi ve kadın göçünün nedenlerinin göç sırasına bağlı olarak nasıl değiştiğinin ortaya konulmasıdır.

3.2. Veri Kaynağı ve Yöntem

Veri Kaynağı

Bu çalışmada veri kaynağı olarak TNSA-2013 kullanılmıştır. TNSA-2013 Türkiye’de 1968 yılından bu yana beş yıllık aralıklarla düzenli olarak yürütülen ulusal nüfus ve sağlık araştırmalarının onuncusudur. TNSA-2013, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Kalkınma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu ile işbirliği içinde yürütülmüştür. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı kapsamında 36 aylık bir proje olarak finanse edilmiştir. TNSA-2013, tüm bütçesi devlet tarafından karşılanmış ikinci nüfus ve sağlık araştırmasıdır.

TNSA-2013’ün örneklem tasarımı ve büyüklüğü, Türkiye geneli, kentsel ve kırsal alanlar ve beş demografik bölge (Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu) ile araştırma kapsamında yer alan bazı konulardaki analizlerin Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyumu çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucunda, 2002 yılının ikinci yarısı içinde benimsenen 12 coğrafi bölge (NUTS 1) için de analiz yapmaya imkan vermektedir.

TNSA-2013’ün örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından oluşturulan 2012 Adrese

Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) örneklem tasarımında nüfus büyüklükleri ve örnekleme çerçevesi oluşturmada kullanılmıştır. Örneklem tasarımında, nüfusu 10.000 ve üzerinde olan yerleşim yerleri “kent”, nüfusu 10.000’in altında olan yerleşim birimleri ise “kır” olarak tanımlanmıştır. TNSA-2013 kapsamında toplam seçilen hanehalkı sayısı 14.490’dır. Seçilen hanelerde genellikle yaşayan ve/veya görüşme tarihinden bir gece önce bu hanelerde kalmış olan 15-49 yaşlarında tüm kadınlar araştırma kapsamında Kadın SoruKağıdı görüşmesi için uygun olarak kabul edilmişlerdir.

TNSA 2013’te iki soruKağıdı kullanılmıştır: Hanehalkı SoruKağıdı ve 15-49 yaş grubundaki kadınlar için Kadın SoruKağıdı. Hanehalkı SoruKağıdının ilk bölümünde, hanehalkı listesine yazılan hanehalkı üyesi veya ziyaretçi olarak hanehalkı listesine yazılmış olan her kişi için yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum ve hanehalkı reisine yakınlık derecesi gibi temel bilgiler toplanmıştır. Hanehalkı soruKağıdının son bölümünde ise hanehalkının yaşadığı konuta ve sahip olunan dayanıklı tüketim mallarına ilişkin sorular yer almıştır. 15-49 yaş arası Kadın SoruKağıdı şu konularda bilgi toplamak üzere tasarlanmıştır: temel özellikler, göç tarihçesi, evlilik tarihçesi ve evliliğe ilişkin bilgiler, gebelik, doğum tarihçesi ve doğurganlık özellikleri, üremeye yardımcı yöntemler, gebeliği önleyici yöntem bilgisi ve kullanımı, doğum öncesi ve sonrası bakım, beş yaş altı çocukların emzirilme, beslenme ve aşılama durumları, kadının çalışma tarihçesi ve statüsü, koca ile ilgili temel bilgiler ve kadınlar ve beş yaşın altındaki çocukların antropometrik ölçümleri.

TNSA-2013’te hanehalkı görüşmesi tamamlanan 11.794 hanehalkında, 15-49 yaşlarında 9.746 kadın ile kadın soruKağıdı doldurulmuştur. Bu çalışmada iç göç çalışıldığı için yurtdışına veya yurtdışından göç deneyimi olmuş kadınlar analiz dışında bırakılmıştır⁴. Çalışmanın çok değişkenli analizlerini teşkil eden olay tarihçesi analizleri ilk göçe geçiş ve ilk göçten ikinci göçe geçiş için gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerin ilki olan ilk göçe geçişte, görüşme yapılan ve dış göçü olmayan tüm kadınlar kullanılmıştır. Bu kadınların ağırlıksız gözlem sayısı 9.541’dir. Çok değişkenli analizlerin ikincisi olan birinci göçten ikinci göçe geçişte ise en az bir kez yurtiçinde göç etmiş kadınlar kullanılmıştır. Bu kadınların ağırlıksız gözlem sayısı ise 4.836’dır.

TNSA-2013 Tarihçe Modülleri Veri Kalitesi

Olay tarihçesi analizinde kullanılan en önemli bilgi tarih bilgileridir. Olay tarihçesi analizlerinde geriye dönük bilgi kullanıldığı için veri kalitesi irdelenmesi gereken önemli bir olgudur. Göç tarihçesi modülünden gelen tarih bilgilerinde göç sayısı arttıkça ay bilgisinin cevapsız bırakıldığı gözlenmiştir (Tablo 3.1). Yıl bilgisi mevcut olmayan gözlem sayısı oldukça azdır. Bu gözlemlerden bazılarında göç nedenleri sorusuna verilen yanıtı bakılarak yıl bilgisi atanabilmiştir (birinci göç için beş gözlem). Hiçbir şekilde tarih bilgisi atanamayan gözlemler ise çok değişkenli analizlerde ve dönem kriteri kullanılan betimsel analizlerde dışarıda bırakılmıştır. Ay bilgisi

⁴ Yapılan analizlerde iç göç ve dış göç deneyimi yaşayan kadınların profillerinin birbirlerinden oldukça farklı olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu iki göç olayını aynı çalışmada analiz etmek mümkün görünmemektedir.

atanarak analizlerde kullanılabilir gözlemlere 1'den 12'ye kadar herhangi bir ay rastlantısal olarak atanmıştır.

Tablo 3.1 Göç tarihçesi modülü tarih bilgisi

Farklı sıradaki göçlerin ay ve yıl bilgileri ve atanma durumları ağırlıklı yüzdeleri ve ağırlıksız sayıları, TNSA 2013

	Birinci göç		İkinci göç		Üçüncü göç		Dördüncü göç		Beşinci göç		Altıncı göç	
	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
Ay ve yıl bilgisi mevcut	94,4	4.543	93,2	1.638	92,7	636	91,7	257	88,2	113	(94,4)	48
Sadece ay atanmış	5,3	278	6,7	129	7,3	46	8,3	21	11,8	9	(5,6)	2
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,0	5	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,2	10	0,1	3	..	..	..	..	..	..	..	..
Toplam	100,0	4.836	100,0	1.770	100,0	682	100,0	278	100,0	122	100,0	50

Not: Ağırlıksız gözlem sayısı 50'den az olan yüzdeler parantez içinde gösterilmiştir. Yedinci ve üzeri göçlerin sayısı 25'ten az olduğu için yüzdeler gösterilmemiştir.

Olay tarihçesi analizlerinde zaman içinde değişen değişkenler oluşturulurken diğer tarihçe modülleri de kullanılmıştır. Bunlar evlilik ve çalışma tarihçeleridir. Bu değişkenlerde ay ve yıl bilgisine yapılan atamalar Tablo 3.2, Tablo 3.3 ve Tablo 3.4'te gösterilmektedir.

Tablo 3.2 Evlilik tarihçesi modülü tarih bilgisi

Farklı sıradaki evliliklerin başlangıç ve bitiş ay ve yıl bilgileri ve atanma durumları ağırlıklı yüzdeleri ve ağırlıksız sayıları, TNSA-2013

	Birinci evlilik başlangıç		İkinci evlilik başlangıç		Birinci evlilik bitiş	
	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
Ay ve yıl bilgisi mevcut	97,3	6.801	96,1	195	85,7	473
Sadece ay atanmış	2,4	216	3,9	13	11,0	62
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,2	23	..	..	3,3	19
Toplam	100,0	7.040	100,0	208	100,0	554

Not: Üçüncü evlilik başlangıç ve ikinci ve üçüncü evlilik bitiş tarihleri için gözlem sayıları 25'ten az olduğu için tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3.3 Çalışma tarihçesi modülü işe giriş tarih bilgisi

Farklı sıradaki işlerin başlangıç ay ve yıl bilgileri ve atanma durumları ağırlıklı yüzdeleri ve ağırlıksız sayıları, TNSA-2013

	Birinci işe başlama		İkinci işe başlama		Üçüncü işe başlama		Dördüncü işe başlama		Beşinci işe başlama	
	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
Ay ve yıl bilgisi mevcut	88,6	4.425	90,3	1.349	93,8	509	94,8	185	96,0	73
Sadece ay atanmış	11,2	591	9,5	148	6,2	40	5,2	11	4,0	4
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,2	19	0,2	6	..	..	..	..	..	..
Toplam	100,0	5.035	100,0	1.503	100,0	549	100,0	196	100,0	77

Not: Altıncı işe başlama tarihi için gözlem sayısı 25'ten az olduğu için tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3.4 Çalışma tarihçesi modülü işten çıkış tarih bilgisi

Farklı sıradaki işlerin bitiş ay ve yıl bilgileri ve atanma durumları ağırlıklı yüzdeleri ve ağırlıksız sayıları, TNSA-2013

	Birinci işten çıkış		İkinci işten çıkış		Üçüncü işten çıkış		Dördüncü işten çıkış		Beşinci işten çıkış	
	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
Ay ve yıl bilgisi mevcut	88,7	2.713	89,9	815	92,8	290	94,8	102	(91,2)	29
Sadece ay atanmış	11,0	358	9,9	103	7,2	25	5,2	7	(7,5)	2
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,1	3	..	..	..	..	..	..	..	..
Ay ve yıl bilgisi mevcut değil	0,2	11	0,1	3	..	..	..	..	(1,3)	1
Toplam	100,0	3.085	100,0	921	100,0	315	100,0	109	100,0	32

Not: Ağırlıksız gözlem sayısı 50'den az olan yüzdeler parantez içinde gösterilmiştir. Altıncı işten çıkış tarihi için gözlem sayısı 25'ten az olduğu için tabloda gösterilmemiştir.

İstatistiksel Yöntem

Olay tarihçesi modelleri, olayların gerçekleşmesini ve zamanlamasını analiz etmek için kullanılan istatistiksel yöntemler olarak tanımlanabilir (Allison, 1995; Eryurt, 2010). Olay tarihçesi analizinde “olay”, zamanda konumlandırılabilen niteliksel bir değişikliği ifade etmekte ve ayrık bir durumdan başka bir duruma geçiş anlamına gelmektedir. Ayrık bir durumdan başka bir duruma geçişi içeren bütün süreçler olay tarihçesi analizi ile çalışılabilir. Doğum, ölüm, göç, evlilik ve boşanma gibi demografik olaylar olay tarihçesi analizi ile analiz edilebilir.

Olaylar, zaman içindeki değişiklikler olarak tanımlandığı için olayları ve nedenlerini çalışmanın en iyi yolu olay tarihçesi verisi toplamaktır. En basit haliyle olay tarihçesi, bireyler veya topluluklar örnekleminin başına olayların ne zaman geldiğinin boylamsal kayıdır. Örneğin; bir araştırma cevaplayıcılara varsa evliliklerinin tarihlerini sorabilir. Amaç aynı zamanda olayların nedenlerini analiz etmek olduğu için olay tarihçesi verisi aynı zamanda açıklayıcı değişkenler

hakkında da veri içermelidir. Bu değişkenlerin bazıları zaman içinde sabit (anadil gibi), bazıları ise zaman içinde değişiyor olabilir (çocuk sayısı gibi) (Allison, 1984).

Olay tarihçesi modelleri, hayat tablosu analizi ve regresyon analizinin temelinde yatan fikirleri birleştirirler. Bu modeller olayların hem sıklıklarını (quantum) hem de zamanlamasını (tempo) göz önüne alırlar.

Risk modelleri

Risk modelleri, bağımlı değişken olan risk hızının olayın başlangıcından beri geçen zamana (t) ve bir grup bağımsız değişkene bağlı olduğunu varsaymaktadır. Risk hızı ($h(t)$) aşağıdaki gibi tahmin edilebilir:

$$h(t|x_j) = h_0(t) \exp(x_j\beta_x)$$

Burada $h_0(t)$ temel (*baseline*) risk fonksiyonu, x_j analizde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin vektörü ve β_x buna karşılık gelen ve değişkenlerin etkisini gösteren regresyon parametrelerinin vektörüdür. β en büyük olabilirlik yöntemleriyle tahmin edilmektedir.

Regresyon katsayıları β 'nin üstel fonksiyonu ($\exp(\beta)$) görel risk veya risk oranı olarak yorumlanabilir. Parametrelerin yorumlanmasını bir örnekle açıklamak için 0 veya 1 olarak kodlanan tek bir x eşdeğişkeninin olduğunu varsayalım.

$$h(t|x = 0) = h_0(t)$$

$$h(t|x = 1) = h_0(t) \exp(\beta)$$

O halde t 'de $\exp(\beta)$, $x=1$ için olan riskin $x=0$ için olan riske oranıdır. $\exp(\beta)$, görel risk veya risk oranı olarak adlandırılır. $\beta=0$ veya $\exp(\beta) = 1$ ise x 'in riske etkisi yoktur. β pozitif veya $\exp(\beta) > 1$ ise $x=1$ grubunun $x=0$ grubuna göre daha fazla riski veya daha kısa olay süresi vardır. β negatif veya $\exp(\beta) < 1$ ise $x=0$ grubunda risk daha yüksektir. Sürekli bir x değişkeni için ise, x 'teki her 1 birim değişiklik sonucunda risk, $\exp(\beta)$ kadar değişir.

$\beta=0$ sıfır hipotezini $\hat{\beta}/SE(\hat{\beta})$ 'ya dayanan yaklaşık t-testiyle veya olabilirlik oranı testi ile test edebiliriz. $\exp(\beta)$ görel risklerinin güven aralıkları, β için güven aralıklarının alt ve üst sınırlarının üstel fonksiyonuyla hesaplanır (Steele, 2005).

Parçalı sabit orantılı risk regresyon modelleri (piecewise constant proportional hazard regression models)

Olay tarihçesi modelleri temel riskin grafikteki şekliyle ilgili varsayımlarına göre farklılaşırlar. Sabit temel yoğunluğu varsayan olay tarihçesi modelleri üstel modeller olarak da

adlandırılmaktadır. Bunun nedeni üstel modelin sağkalım fonksiyonunun e 'nin kuvveti olarak alınan risk hızı olmasıdır. Parçalı sabit temel yoğunluk varsayımına sahip olay tarihçesi modellerine parçalı sabit modeller veya parçalı üstel modeller de denmektedir. Bu çalışmada parçalı sabit orantılı risk regresyon modelleri kullanılmaktadır (Allison, 1984; Yamaguchi, 1991; Blossfeld ve Rohwer, 2002).

Parçalı üstel model, yaşı veya süreyi zaman içinde değişen bir eş değişken olarak kontrol eden üstel bir model olarak görülebilir. Temel risk (temel zaman faktörü) parçalı sabit fonksiyon olarak modellenir. Başka bir deyişle, temel zaman faktörü birçok segmente bölünmüştür.

$$h_0(t) = \begin{cases} h_1, & t \in (0, \tau_1] \\ h_2, & t \in (\tau_1, \tau_2] \\ \vdots \\ h_j, & t \in (\tau_{j-1}, \tau_j] \end{cases}$$

Risk hızlarının her bir segment (dönem) içinde sabit olduğu ancak segmentler arasında değişebildiği varsayılır. Bu modeller çok esnek ve tüm süreç tipleri için kullanılabilir. Özellikle çalışılan sosyal sürecin zamana bağımlılığının formu net olmadığına parçalı sabit fonksiyon modelini kullanmak faydalıdır (Blossfeld vd., 2007).

Olay tarihçesi analizlerinde Stata 13.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Karmaşık örneklem tasarımı göz önüne alınarak TNSA-2013'ün ağırlıklı, tabakalı örneklem tasarımı dikkate alınarak standart hatalar hesaplanmıştır. Olay tarihçesi analizi iki olay için gerçekleştirilmiştir: ilk göçe geçiş ve ilk göçten ikinci göçe geçiş. Bu iki modelde kullanılan açıklayıcı değişkenler aynı olmasına rağmen bağımlı değişkenler farklılık göstermektedir. İlk modelde göç etmiş ve etmemiş tüm kadınlar risk grubunu oluştururken, ikinci modelde en az bir kere göç etmiş kadınlar risk grubunu oluşturmaktadır.

Değişkenlerin Oluşturulması

Olay tarihçesinde kullanılan bağımlı değişken

İlk göçe geçiş analizinde kullanılan modelde bağımlı değişken ilk göçe geçiştir. İkinci göçe geçiş analizinde kullanılan modelde ise bağımlı değişken ilk göçten ikinci göçe geçiştir. Birinci göç modelinde gözlem sürecinin başlangıcı kadının 12 yaşında olduğu tarih, ikinci göç modelinde ise gözlem sürecinin başlangıcı ilk göçün gerçekleştiği tarihtir. Analizde kullanılan süre değişkeni, ilgili göçün (ilk göç veya ikinci göç) gerçekleşmesi durumunda göçün gerçekleştiği tarihten görüşme tarihine kadar geçen süre olarak (ay cinsinden), göçün görüşme tarihine kadar gerçekleşmemesi durumunda yani sağdan sansürlü gözlemler için ise görüşme tarihine kadar geçen süre alınarak oluşturulmuştur.

Olay tarihçesinde kullanılan bağımsız değişkenler/eş değişkenler

İlk göç ve ikinci göç modellerinde analizler her bir model için süre değişkeni dahil altı zaman içinde değişen (süre, dönem, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum ve çocuk sayısı) ve altı zaman içinde sabit açıklayıcı değişken (gidilen yerleşim yeri, kaynak yerleşim yeri, gidilen bölge, kaynak bölge, anne-babanın eğitim düzeyi ve anadil) içermektedir. Bu değişkenlerin nasıl oluşturulduğu aşağıda açıklanmaktadır:

Süre: İlk göçe geçiş analizinde temel risk 12 yaşından itibaren geçen süre başka bir deyişle yaştr. Süre değişkeni ay cinsinden ölçülmektedir ve segmentlerin bölünme noktaları 72, 156, 216 ve 276. aylar, başka bir deyişle 18, 25, 30 ve 35. yaşlardır. İkinci göçe geçiş analizinde ise süre değişkeni ilk göçten itibaren geçen süredir. Süre değişkeni yine ay cinsinden ölçülmektedir ve segmentlerin bölünme noktaları 60, 120, 180 ve 240. aylar, başka bir deyişle ilk göçten itibaren geçen yıl sayısı olarak 0-4, 5-9, 10-14, 15-19 ve 20 veya daha üzeri yıldır.

Dönem: Dönem değişkeni göç politikaları, işsizlik oranı, kırsal kalkınma gibi yapısal faktörleri kontrol etmek için kullanılmıştır. Kısmen de olsa bu yapısal makro faktörleri kontrol etmek amacıyla dönem etkisiz (*dummy*) değişkenleri zaman içinde değişecek şekilde modele eklenmiştir. Referans kategori günümüze en yakın dönemdir.

Gidilen yerleşim yeri: Bu değişken cevaplayıcının en az altı ay kaldığı, *de jure* yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. Yerleşim yeri değişkeni kent ve kır olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Kadının göç sonrası vardığı yer, il veya ilçe merkezi ise kent olarak, bucak veya köy ise köy olarak tanımlanmıştır. Göç etmeyenler için bu değişken birinci göç modeli için kadının halen genellikle yaşadığı yer, ikinci göç modeli için kadının ilk göçü sonrası vardığı yer, başka bir deyişle ilk göç sonrası yaşadığı yerdir.

Kaynak yerleşim yeri: Cevaplayıcının en az altı ay kaldığı, *de jure* yerleşim yeri olarak tanımlanan kaynak yerleşim yeri değişkeni kent ve kır olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Kadının göç öncesi yaşadığı yer, il veya ilçe merkezi ise kent olarak, bucak veya köy ise köy olarak tanımlanmıştır.

Gidilen bölge: Cevaplayıcının en az altı ay kaldığı *de jure* bölgeyi ifade eden kadının göç sonrası vardığı bölge değişkeni daha önceki Türkiye'deki demografik araştırmalarda da kullanılan ve "Bati", "Güney", "Orta", "Kuzey" ve "Doğu" bölgelerinden oluşan beş bölge değişkenidir. Göç etmeyenler için bu değişken birinci göç modeli için kadının genellikle yaşadığı bölge, ikinci göç modeli için ise kadının ilk göçü sonrası vardığı bölge, başka bir deyişle ilk göç sonrası yaşadığı bölgedir.

Kaynak bölge: Cevaplayıcının en az altı ay kaldığı *de jure* bölgeyi ifade eden kaynak bölge değişkeni yine "Bati", "Güney", "Orta", "Kuzey" ve "Doğu" bölgeleri olmak üzere beş kategoriden oluşmaktadır. Kaynak bölge, kadının göç öncesi yaşadığı bölge olarak tanımlanmıştır.

Eğitim düzeyi: Eğitim düzeyi zaman içinde değişen bir eş değişkendir. Kadının eğitime altı yaşında başladığı ve kesintisiz olarak devam ettiği varsayımıyla üretilmiştir. Bu değişkenin kategorileri kadının eğitimi halen devam ediyorsa “eğitimde” olarak, eğitimi tamamlanmışsa tamamlanmış en yüksek eğitim düzeyi olarak tanımlanmıştır. Bu değişken şu kategorilerden oluşmaktadır: “eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş”, “ilkokul”, “ortaokul”, “lise veya üzeri” ve “eğitimde”.

Anne-babanın eğitim düzeyi: Anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri kullanılarak kompozit bir eğitim değişkeni oluşturulmuştur. Zaman içinde sabit olan bu değişkenin kategorileri şunlardır: “anne-baba eğitimsiz”, “anne eğitilmiş, baba eğitimsiz”, “anne eğitimsiz, baba eğitilmiş” ve “anne-baba eğitilmiş”. Bu kategorilerde eğitilmiş, en az ilkokul mezunu olunması anlamına gelmektedir.

Anadil: Anadil değişkenlerinin oluşturulmasında kadının beyanı esas alınmıştır. “Türkçe” ve “Kürtçe” dışındaki anadil gruplarındaki gözlem sayıları düşük olduğu için bu anadil grupları “Diğer” kategorisi altından toplanmıştır. Bu değişken zaman içinde sabit bir değişkendir.

Çalışma durumu: Bu değişken zaman içinde değişen bir eş değişkendir ve çalışma tarihçesi bilgileri kullanılarak oluşturulmuştur. Kadının çalıştığı ve çalışmadığı segmentler bölünerek iki kategori oluşturulmuştur: “çalışıyor” ve “çalışmıyor”.

Medeni durum: Zaman içinde değişen bir başka açıklayıcı değişken de medeni durum değişkenidir ve evlilik tarihçesi bilgileri kullanılarak oluşturulmuştur. Evlilik tarihçesi bilgilerine göre segmentler bölünerek üç kategori oluşturulmuştur: “hiç evlenmemiş”, “evli” ve “boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor”.

Çocuk sayısı: Doğum tarihçesi verileri kullanılarak oluşturulan bu değişken de zaman içinde değişen bir açıklayıcı değişkendir. Çocuk sayısı arttıkça göç etme risklerinin nasıl değiştiğini göstermesi açısından bu değişkenin kategorileri “0”, “1”, “2”, “3”, “4 ve üzeri” olarak oluşturulmuştur.

Yukarıda belirtilen olay tarihçesi analizlerinde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin her birisi için tanımlanan referans kategorileri Tablo 3.5’te verilmektedir.

Tablo 3.5 Olay tarihçesi analizinde kullanılan değişkenler	
Olay tarihçesi analizlerinde kullanılan açıklayıcı değişkenler ve referans kategorileri, TNSA-2013	
Değişken	Referans Kategorisi
Süre/yaş	5-9 yıl / 18-24 yaş
Dönem	2005-2013
Gidilen yerleşim yeri	Kent
Kaynak yerleşim yeri	Kent
Gidilen bölge	Batı
Kaynak bölge	Batı
Eğitim düzeyi	Lise veya üzeri
Anne-babanın eğitim düzeyi	Anne-baba eğitilmiş (en az ilköğretim mezunu)
Anadil	Türkçe
Çalışma durumu	Çalışıyor
Medeni durum	Evli
Çocuk sayısı	1

Betimsel analizler için göç değişkenlerinin oluşturulması

Bu çalışmada betimsel analizlerde dört göç tanımı kullanılmıştır. Bunlar hayat boyu göç, çocuklukta yaşanan yere göre göç, 12 yaşından itibaren göç ve son beş yılda göçtür. Tablo 3.6’da 1993-2013 arası dönemde gerçekleştirilen beş Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nda göç ile ilgili soruların kapsamı sunulmaktadır. Hayat boyu göç tanımında göçmen, aradaki göçleri gözetmeksizin doğduğu yerleşim yeri ve şu anda yaşanan yerleşim yeri (de jure yerleşim yeri) birbirinden farklı olan kişidir. Çocuklukta yaşanan yere göre göç tanımına göre göçmen, şu anda yaşadığı yerleşim yeri 12 yaşına kadar en uzun süreyle yaşadığı yerleşim yerinden farklı olan kişidir. 12 yaşından itibaren göç tanımında, 12 yaşından araştırma tarihine kadar en az bir kez yaşadığı yerleşim yerini altı ay veya daha uzun bir süre için değiştirmiş kişiler göçmen olarak değerlendirilmişlerdir. 12 yaşından itibaren en az bir göçü olan kadınlar için kadın soru kağıdının göç tarihçesi modülü doldurulmuştur. Son iki Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın (TNSA-2008 ve TNSA-2013) kadın soru kağıtlarında göç tarihçesi modülü yer almaktadır. Son beş yılda gerçekleşen göç tanımında ise kişinin son beş yıl içerisinde yaşadığı yerleşim yerini en az bir kez değiştirip değiştirmediğine göre kişinin göçmenlik statüsüne karar verilmektedir. Bu çalışmada 12 yaşından itibaren göç eden kadınların göç tarihçesindeki bilgilerine bakılarak son beş yıl içerisinde göç edip etmedikleri tespit edilmiştir. Tüm bu tanımlarda yerleşim yeri değişikliğinin göç olarak tanımlanması için kadının o yerde en az 6 ay süreyle yaşaması gereklidir. Kadının görüşme tarihinde yaşadığı yer “genellikle yaşadığı yer” olarak alınmıştır. Göç tanımlarında yerleşim yeri kategorilerinden yurtdışı kategorisi dışarıda bırakılmıştır. Betimsel analizlerin çoğunda 12 yaşından itibaren göç tanımı kullanılmıştır.

Tablo 3.6 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nda göç soruları: 1993-2013
Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nda sorulmuş göç soruları: 1993-2013

	TNSA-1993	TNSA-1998	TNSA-2003	TNSA-2008	TNSA-2013
HANEHALKI SORUKAĞIDI					
Doğum yeri					
İl	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
Yerleşim yeri tipi (il merkezi/ilçe merkezi/köy veya bucak/yurt dışı)	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet
5 yıl önceki yerleşim yeri					
İl	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
Yerleşim yeri tipi	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
Aynı ev	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
Genellikle yaşadığı yer					
İl	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Yerleşim yeri tipi	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
KADIN SORUKAĞIDI					
Çocukluğun geçtiği yer					
İl	Evet	Evet ^a	Evet	Evet ^b	Evet ^b
Yerleşim yeri tipi	Evet	Evet ^a	Evet	Evet ^b	Evet ^b
Ne kadar zamandır genellikle yaşadığı yerde yaşıyor?	Hayır	Evet ^a	Evet	Evet ^c	Hayır
Önceki yerleşim yeri					
İl	Hayır	Evet ^a	Evet	Evet ^c	Hayır
Yerleşim yeri tipi	Hayır	Evet ^a	Evet	Evet ^c	Hayır
Göç nedeni	Hayır	Evet ^a	Evet	Evet ^d	Evet
Son beş yıldaki göçün takvime kaydı	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Genellikle yaşadığı yer					
İl	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Yerleşim yeri tipi	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Göç tarihçesi (12 yaşından itibaren)	Hayır	Hayır	Hayır	Evet ^d	Evet

^a Bu bilgi erkekten de alınıyor, ^b Kadın evliyse eş için de bu bilgi alınıyor, ^c Sadece hiç evlenmemiş kadın için alınıyor, ^d Sadece evlenmiş kadın için alınıyor.

3.3. Bulgular

Bu bölümde çalışmanın bulguları, betimsel analiz bulguları ve çok değişkenli analiz bulguları olarak iki başlıkta sunulmaktadır. Betimsel analizler, göç seviyeleri (göçmen yüzdeleri), göç sayıları, göç hızları, göç örüntüleri (göç yönü) ve cevaplayıcıların beyanlarına göre göç nedenlerinden oluşmaktadır. Çok değişkenli analizler ise olay tarihçesi modelinin uygulandığı birinci ve ikinci göçe geçişin belirleyenlerinin incelendiği analizlerden oluşmaktadır.

Göç Seviyeleri

Farklı tanımlara göre göç seviyelerine bakıldığında (Tablo 3.7) Türkiye’de kadınların yarısının doğdukları yerden farklı bir yerde yaşadıkları görülmektedir. Hayat boyu göçmen olarak tanımlanan bu kadınlar arasında evlenmiş kadınlarda göçmen oranı (yüzde 58) hiç evlenmemiş kadınlardakinin (yüzde 31) neredeyse iki katıdır. On iki yaşına kadar genellikle yaşanılan yer ve halen yaşanılan yer karşılaştırılarak hesaplanan çocuklukta yaşanılan yere göre göçmen oranına baktığımızda kadınların yüzde 44’ünün göçmen olduğu görülmektedir. Evlenmiş kadınlar arasında yüzde 52 olan bu oran hiç evlenmemiş kadınlar arasında yüzde 23’e düşmektedir. Türkiye’de her iki kadından birisi 12 yaşından itibaren en az bir kez göç etmiştir (TNSA-2013’te göç tarihçesi modülü doldurulmuş kadınlar). On iki yaşından itibaren en az bir göçü olan evlenmiş kadın oranı yüzde 60’a çıkarken, hiç evlenmemiş kadınlarda ise bu oran yüzde 24’e düşmektedir. Son olarak, diğer göstergelere göre daha güncel bir gösterge olan son beş yılda (2009-2013) göç etmiş kadınların oranı yüzde 16’dır. Son beş yılda göç oranları medeni duruma göre çok değişkenlik göstermemektedir. Evlenmiş kadınlar arasında bu oran yüzde 15 iken hiç evlenmemiş kadınlar arasında yüzde 17’dir. Sonuçlar, evliliğin hayat boyu göç, çocuklukta yaşanılan yere göre göç, 12 yaşından itibaren göç gibi göçün birikimli etkisini yansıtan göstergelerde bir artışa yol açtığını, göçün periyodik göstergelerinde ise evliliğin etkili bir unsur olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.7 Farklı tanımlara göre göç seviyeleri

Farklı tanımlara göre göç edenlerin ağırlıklı yüzdesi ve toplam ağırlıksız sayılar, TNSA-2013

	Tüm kadınlar		Evlenmiş kadınlar		Hiç evlenmemiş kadınlar	
	Yüzde	Toplam ağırlıksız sayı	Yüzde	Toplam ağırlıksız sayı	Yüzde	Toplam ağırlıksız sayı
Hayat boyu göç	50,2	9.554	57,6	7.055	31,2	2.499
Çocuklukta yaşanılan yere göre göç	43,7	9.571	51,9	7.069	22,6	2.502
12 yaşından itibaren göç	50,0	9.541	60,0	7.040	24,3	2.501
Son beş yılda göç	15,8	9.530	15,3	7.031	16,8	2.499

TNSA-2013 sorukağınının göç tarihçesi modülündeki tarih sonuçları kullanılarak yapılan analizlere göre kadınların yüzde 16’sı son beş yıl içinde göç etmiştir (Tablo 3.8). 2004-2008 yıllarında göç eden kadın oranı yüzde 11’e düşerken, 1999-2003 döneminde bu oran yüzde 8’e, 1994-1998 döneminde yüzde 7’ye, daha uzun bir dönem olan 1976-1993 yıllarında ise yüzde 9’a gerilemektedir. Son beş yıl dışındaki dönemlerde evlenmiş kadınlar arasındaki göçmen oranı hiç

evlenmemiş kadınlar arasındaki göçmen oranından yüksektir. Bu oranlar değerlendirilirken hiç evlenmemiş kadınların genç yaş örüntüsü de dikkate alınmalıdır.

Tablo 3.8 12 yaşından itibaren göç tanımına göre dönemlere göre göç seviyeleri
12 yaşından itibaren göç tanımına göre dönemlere göre göç edenlerin ağırlıklı yüzdeleri, TNSA-2013

	Dönem	Tüm kadınlar	Evlenmiş kadınlar	Hiç evlenmemiş kadınlar
Son 5 yıl	2009-2013	15,8	15,4	16,9
6-10 yıl önce	2004-2008	10,8	13,3	4,4
11-15 yıl önce	1999-2003	7,7	10,1	1,5
16-20 yıl önce	1994-1998	6,8	9,0	0,9
20+ yıl önce	1976-1993	9,0	12,2	0,6
Toplam ağırlıksız sayı		9.547	7.044	2.503

Göç Sayıları

Tablo 3.9’da 12 yaşından itibaren en az bir göçü olan kadınların göç sayılarının dağılımı cevaplayıcıların temel özelliklerine göre verilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye’de her iki kadından birisi göçmendir. Göçmen kadınların çoğunluğu (yüzde 66) sadece bir kez göç etmişken, yüzde 21’i iki kez, yüzde 8’i üç kez ve yüzde 5’i dört veya daha fazla kez göç etmiştir. Göçmen kadınların oranı beklendiği gibi yaş ilerledikçe artmaktadır. Yerleşim yerine göre bakıldığında, kentte yaşamakta olan kadınlar arasında göçmen oranı (yüzde 51) kırdaki yaşamakta olan kadınlara (yüzde 45) göre daha fazladır. Kuzey (yüzde 60) ve Batı (yüzde 54) bölgelerinde yaşayan kadınlar arasındaki göçmen oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. Göçmenliğin eğitim düzeyiyle ilişkisine bakıldığında düşük eğitilmiş kadınlar arasında göçmenliğin Türkiye ortalamasına göre daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Refah düzeyine göre göçmen oranları incelendiğinde, belirgin bir örüntü göze çarpmamaktadır ancak en yüksek refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınlar arasında 2 veya daha çok kez göç eden kadın oranının diğer refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınlar arasındaki oranlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Halen evli kadınlar (yüzde 60) ve eşi ölmüş/boşanmış/eşinden ayrı yaşayan kadınlar (yüzde 59) arasında göçmen oranı hiç evlenmemiş kadınlara (yüzde 24) göre daha yüksektir. Sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınlar arasında göçmen oranının (yüzde 57), sigortasız çalışan (yüzde 52) veya çalışmayan (yüzde 48) kadınlara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Sigortalı çalışan kadınlar arasında 2 veya üzeri sayıdaki göç oranları da sigortasız çalışan veya çalışmayan kadınlara göre daha yüksektir. Çalışma durumuna sektör temelinde bakıldığında, göçmen oranlarının büyükten küçüğe sırasıyla hizmet (yüzde 58), sanayi (yüzde 54), tarımda (yüzde 49) çalışan kadınlar ve hiç çalışmayan kadınlar (yüzde 48) şeklinde olduğu görülmektedir. Göçmen kadınlar arasında 2 veya daha üzeri sayıda göçü olanların oranı hizmet sektöründe çalışan kadınlar arasında diğer sektörlerdeki kadınlara göre daha fazladır. Çocuk sayısı arttıkça göçmen oranı da artmaktadır. Anadili Kürtçe olan kadınlar arasında göçmen oranları anadili Türkçe olan kadınlara göre daha fazladır. Ancak göç sayısına bakıldığında göç sayısı bir olan kadın göçmenlerin oranı anadili Kürtçe olan grupta anadili Türkçe olan gruba göre daha fazladır. Bu da göçmen oranının anadili Kürtçe olan kadınlar arasında daha yüksek olsa da hareketliliğin veya birden fazla göçü olan

kadın oranının anadili Türkçe olan kadınlar arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Anne-babanın eğitimine bakıldığında anne-babanın ikisinin de eğitilmiş olduğu kadınlar arasında göçmen oranı (yüzde 43) diğer gruplara göre daha düşüktür ve Türkiye ortalamasının altındadır.

Göç sayılarına ilişkin bir diğer gösterge ortalama göç sayısıdır. Tablo 3.10'da ortalama göç sayıları tüm kadınlar ve 12 yaşından itibaren en az bir göçü olan göçmen kadınlar için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Türkiye'de kadınların ortalama göç sayısı 0,78 iken en az bir göçü olan kadınlar arasında bu sayı 1,56'ya çıkmaktadır. Beklendiği gibi yaş arttıkça ortalama göç sayıları da artmaktadır. Kentte yaşayan kadınlar arasında ortalama göç sayıları Türkiye ortalamalarının üstündedir. Tüm kadınlar arasında Kuzey (1,11) ve Batı (0,82) bölgelerinde yaşayan kadınlar arasında ortalama göç sayısı diğer bölgelerde yaşayan kadınlar arasındaki ortalamadan ve Türkiye ortalamasından (0,78) daha yüksektir. Göçmen kadınlar arasında göç sayısı ortalaması en yüksek bölge olarak Kuzey (1,85) bölgesi ön plana çıkmaktadır. Kadının eğitim düzeyi ve hanehalkı refah seviyesi arttıkça ortalama göç sayısı artmaktadır. Evlenmiş kadınların, özellikle eşinden boşanmış/ayrı yaşayan veya eşi ölmüş kadınların ortalama göç sayıları hiç evlenmemiş kadınlara göre daha yüksektir. Sigortalı çalışan ve/veya hizmet sektöründe çalışan kadınların ortalama göç sayıları diğer kadınlara göre daha yüksektir. Çocuk sayısı arttıkça tüm kadınlar için ortalama göç sayısı genellikle artmaktadır ancak göçmen kadınlar için böyle doğrudan bir ilişki bahsedilememektedir. Göçmen kadınlar arasında çocuksuz olan (1,59) veya 2 çocuğu olan kadınların (1,64) ortalama göç sayıları Türkiye ortalamasının (1,56) üstündedir. Anadili Türkçe olan kadınların ortalama göç sayıları hem tüm kadınlar hem göçmen kadınlar arasında Türkiye ortalamasının üstündedir. Anne veya babadan birinin veya her ikisinin eğitimsiz olduğu durumda tüm kadınlar için ortalama göç sayısı Türkiye ortalamasının üstündedir. Göçmen kadınlar arasında ise annesi eğitilmiş babası eğitimsiz kadınlar (1,62) ve anne-babası eğitilmiş kadınlar için ortalama göç sayısı (1,70) Türkiye ortalamasının (1,56) üstündedir.

Tablo 3.9 Temel özelliklere göre göç seviyesi ve göç sayıları

Kadınların temel özelliklerine göre 12 yaşından itibaren göç tanımına göre göç seviyesi ve göç sayılarının yüzde dağılımı, TNSA-2013

	12 yaşından itibaren en az bir göçü var (yüzde)	Ağırlıksız sayı	Göç sayısı				Ağırlıksız göçmen sayısı
			1	2	3	4 +	
Yaş							
15-19	16,7	1.522	78,7	18,3	2,6	0,5	266
20-24	45,3	1.340	69,8	22,5	7,0	0,7	619
25-29	51,4	1.431	65,6	23,1	7,2	4,1	751
30-34	60,1	1.520	64,1	20,3	9,3	6,3	928
35-39	61,8	1.436	64,9	19,0	9,0	7,1	886
40-44	60,2	1.244	65,5	21,6	8,4	4,5	759
45-49	61,4	1.048	61,6	21,0	9,9	7,6	627
Yerleşim yeri							
Kent	51,3	6.996	65,7	20,9	8,3	5,1	3.713
Kır	44,6	2.545	66,9	21,3	7,7	4,1	1.123
Bölge							
Batı	53,9	2.355	67,6	19,9	8,6	3,9	1.308
Güney	47,4	1.285	66,8	21,6	5,0	6,6	603
Orta	45,9	1.837	68,5	20,2	6,6	4,7	858
Kuzey	59,7	1.410	50,4	26,4	15,7	7,5	859
Doğu	43,6	2.654	65,1	21,4	7,6	6,0	1.208
Eğitim düzeyi							
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	60,2	1.457	75,0	17,1	6,0	1,9	828
İlkokul	58,4	3.397	73,1	17,3	6,1	3,5	1.942
Ortaokul	31,4	2.083	75,8	16,3	4,8	3,1	667
Lise veya üzeri	50,0	2.604	47,3	29,8	13,5	9,4	1.399
Hanehalkı refah düzeyi							
En düşük	43,9	2.045	73,8	19,0	5,0	2,2	896
Düşük	51,3	2.154	71,1	20,0	5,9	2,9	1.085
Orta	53,6	1.936	72,3	17,9	7,9	1,9	1.021
Yüksek	51,7	1.779	64,8	21,3	8,1	5,9	957
En yüksek	47,9	1.627	50,3	25,9	12,8	11,0	877
Medeni durum							
Hiç evlenmemiş	24,3	2.501	56,4	33,4	7,5	2,7	614
Halen evli	60,0	6.677	68,4	18,4	8,0	5,2	4.015
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	58,5	363	48,9	29,8	13,1	8,3	207
Kadının çalışma durumu, güvence							
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	47,9	6.630	69,9	19,0	7,0	4,1	3.220
Sigortalı çalışıyor	57,2	1.221	47,4	28,9	14,7	9,0	749
Sigortasız çalışıyor	52,4	1.688	69,4	20,3	6,0	4,3	866
Kadının çalışma durumu, sektör							
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	47,9	6.630	69,9	19,0	7,0	4,1	3.220
Tarım	49,2	1.054	71,5	20,1	5,1	3,4	526
Sanayi	53,5	316	70,4	16,0	9,9	3,7	177
Hizmet	57,5	1.541	50,2	28,5	12,7	8,6	913
Çocuk sayısı							
0	31,7	3.117	59,3	28,3	8,7	3,8	996
1	56,7	1.311	66,6	18,9	10,2	4,2	784
2	58,3	2.338	65,0	19,6	8,7	6,7	1.386
3	63,1	1.400	70,2	18,6	5,7	5,4	868
4+	62,7	1.375	71,9	17,5	7,1	3,6	802
Anadil							
Anadili Türkçe	49,3	7.375	63,5	22,2	8,8	5,6	3.736
Anadili Kürtçe, Türkçe	53,9	1.708	74,1	17,3	5,7	2,9	880
Anadili Kürtçe, Türkçe	55,8	176	90,1	5,3	4,1	,6	98
Diğer	44,6	280	78,9	13,3	5,8	2,0	121
Anne-babanın eğitimi							
Anne-baba eğitimsiz	57,9	2.289	72,3	18,6	5,3	3,8	1.280
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	52,0	171	66,0	15,7	12,6	5,8	89
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	53,8	2.950	69,3	18,6	7,5	4,6	1.537
Anne-baba eğitilmiş	42,8	3.676	58,4	25,0	10,4	6,2	1.672
Toplam	50,0	9.541	65,9	20,9	8,2	5,0	4.836

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

Tablo 3.10 Temel özelliklere göre ortalama göç sayıları

Kadınların temel özelliklerine göre tüm kadınlar için ve 12 yaşından itibaren göç tanımına göre göçmen kadınlar için ortalama göç sayıları, TNSA-2013

	Tüm kadınlar	12 yaşından itibaren en az bir göçü olan kadınlar
Yaş		
15-19	0,21	1,25
20-24	0,63	1,39
25-29	0,78	1,52
30-34	0,97	1,62
35-39	1,01	1,64
40-44	0,95	1,57
45-49	1,05	1,71
Yerleşim yeri		
Kent	0,81	1,57
Kır	0,67	1,51
Bölge		
Batı	0,82	1,52
Güney	0,75	1,58
Orta	0,69	1,51
Kuzey	1,11	1,85
Doğu	0,69	1,58
Eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	0,82	1,36
İlkokul	0,83	1,42
Ortaokul	0,43	1,38
Lise veya üzeri	0,97	1,93
Hanehalkı refah düzeyi		
En düşük	0,60	1,36
Düşük	0,73	1,42
Orta	0,75	1,41
Yüksek	0,83	1,60
En yüksek	0,93	1,94
Medeni durum		
Hiç evlenmemiş	0,38	1,59
Halen evli	0,92	1,54
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	1,11	1,89
Kadının çalışma durumu, güvence		
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	0,71	1,48
Sigortalı çalışıyor	1,10	1,92
Sigortasız çalışıyor	0,78	1,49
Kadının çalışma durumu, sektör		
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	0,71	1,48
Tarım	0,69	1,41
Sanayi	0,82	1,53
Hizmet	1,07	1,87
Çocuk sayısı		
0	0,51	1,59
1	0,87	1,54
2	0,96	1,64
3	0,95	1,50
4+	0,91	1,45
Anadil		
Anadili Türkçe	0,79	1,61
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	0,75	1,40
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	0,65	1,16
Diğer	0,58	1,31
Anne-babanın eğitimi		
Anne-baba eğitimsiz	0,83	1,43
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	0,84	1,62
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	0,81	1,51
Anne-baba eğitilmiş	0,73	1,70
Toplam	0,78	1,56

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

Göç Hızları

Tablo 3.11’de yerleşim yeri ve medeni duruma göre günümüzdeki göç hızları verilmektedir. Türkiye için toplam göç hızı tüm kadınlar için 1,27, evlenmiş kadınlar için 1,46, hiç evlenmemiş kadınlar için ise 1,24’tür. Göç seviyesi kentsel alanlarda kırsal alanlardakine göre daha yüksektir. Kentsel alanlardaki toplam göç hızı (1,32) kırsal alanlardaki göç hızının (1,06) 1,25 katıdır. Evlenmiş kadınlar arasında toplam göç hızındaki kent-kır farkı hiç evlenmemiş kadınlar arasındaki toplam göç hızındaki farktan daha azdır.

Yaşa özel göç hızlarına bakıldığında (Tablo 3.11) Türkiye’de göçlerin yüzde 57’sinin 25 yaşından önce, yüzde 73’ünün ise 30 yaşından önce gerçekleştiği görülmektedir. En yüksek göç hızı 20-24 yaş grubunda gözlenmiştir. Her yaş grubunda kentsel alanlardaki kadınlar kırsal alanlardaki kadınlara göre daha çok göç etmektedir. Hem kentsel hem de kırsal alanlarda göçün tepe noktasına ulaştığı yaş grubu 20-24’tür.

Tablo 3.11 Yaşa özel göç hızları ve toplam göç hızı			
Kırsal/kentsel yerleşim yerlerine ve medeni duruma göre araştırma tarihinden önceki son beş yıl için yaşa özel göç hızları ve toplam göç hızı, TNSA-2013			
TÜM KADINLAR			
Yaş grubu	Yerleşim yeri		Toplam
	Kent	Kır	
15-19	62	63	62
20-24	83	73	81
25-29	43	30	41
30-34	28	24	27
35-39	17	9	15
40-44	17	10	15
45-49	15	3	12
TGH (15-49)	1,32	1,06	1,27
EVLENMİŞ KADINLAR			
Yaş grubu	Yerleşim yeri		Toplam
	Kent	Kır	
15-19	98	111	101
20-24	79	80	80
25-29	44	31	42
30-34	28	25	28
35-39	16	9	15
40-44	17	10	15
45-49	15	3	12
TGH (15-49)	1,49	1,34	1,46
HIÇ EVLENMEMİŞ KADINLAR			
Yaş grubu	Yerleşim yeri		Toplam
	Kent	Kır	
15-19	51	40	49
20-24	89	56	84
25-29	29	23	28
30-34	20	19	19
35-39	36	0	30
40-44	19	0	14
45-49	25	0	22
TGH (15-49)	1,34	0,69	1,24

Not: Yaşa özel göç hızları 1000 kadın başına ifade edilmektedir. Hızlar araştırmadan önceki 1-60 ay için hesaplanmıştır.

Evlenmiş kadınlarda göç hızının yaş örüntüsü değişiklik göstermektedir. Yaş arttıkça göç hızı genellikle azalmaktadır. Göç hızının tepe noktasına ulaştığı yaş grubu tüm kadınlardan farklı olarak 15-19'dur. Hiç evlenmemiş kadınlar arasında ise göç hızının en üst seviyeye ulaştığı yaş grubu 20-24'tür. 15-19 ve 20-24 yaş grubundaki evlenmiş kadınlar hariç her yaş grubundaki kadın için kentteki göç hızı seviyesi kırdakinden fazladır.

Göç Örüntüleri

Bu bölümde göç örüntülerinin önemli bir boyutu olan göçün yönüne, göç akımlarına dair bulgular sunulmaktadır. Tablo 3.12'de medeni duruma göre 12 yaşından itibaren son göç için göç örüntüleri verilmiştir. Bu tabloda, 12 yaşından itibaren hiç göçü olmayan kadınlar da kent ve kır yerlisi olarak yer almaktadır. TNSA-2013 sonuçlarına göre her iki medeni grupta da nüfusun kentlerde yoğunlaşması nedeni ile kent yerlisi oranı en yüksektir. Kadınların yüzde 39'u, evlenmiş kadınların yüzde 31'i ve hiç evlenmemiş kadınların yüzde 61'i kent yerlisidir. Bu grubu kentten kente göç etmiş kadınlar izlemektedir. Göçmen kategorileri arasında 12 yaşından itibaren son göç için en yaygın örüntü kentten kente göçtür. Kentten kente göçü tüm kadınlar ve evlenmiş kadınlar arasında kırdan kente göç takip etmektedir. Hiç evlenmemiş kadınlar arasında ise kentten kente göçten sonra en yaygın olan göç örüntüsü kır yerlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentten ve kırdan kıra göç oranları diğer göç örüntülerine göre daha az karşımıza çıkan bir olgudur. Göç Sayıları bölümündeki sonuçlara paralel olarak hiç evlenmemiş kadınlar arasındaki göç eden kadın oranları (kente ve kıra göç) diğer gruptaki kadınlara göre daha düşüktür.

	Tüm kadınlar	Evlenmiş kadınlar	Hiç evlenmemiş kadınlar
Kentten kente	25,7	28,9	17,7
Kentten kıra	3,7	4,3	2,3
Kırdan kente	16,0	20,7	3,6
Kırdan kıra	4,5	6,0	0,6
Kent yerlisi	39,4	31,1	60,9
Kır yerlisi	10,6	8,9	14,9
Ağırlıksız sayı	9.502	7.014	2.488

Tablo 3.13'te 12 yaşından bu yana en az bir göçü olan göçmen kadınlar için 12 yaşından itibaren son göç örüntüsü ile 12 yaşından bu yana hiç göçü olmayan kadınlar için temel özelliklere göre sunulmaktadır. Kuzey bölgesinde yaşayan, eşinden boşanmış/ayrı yaşayan/eşi ölmüş olan, sigortalı çalışan, tarım sektöründe çalışan, anadili Kürtçe olan ve Türkçe konuşamayan veya anadili Türkçe veya Kürtçe dışında bir dil olan kadınlar dışında diğer bütün temel özelliklere sahip kadınlar arasında en yaygın göç örüntüsü kent yerlisi olmak, başka bir deyişle 12 yaşından itibaren göç etmemek ve kentte yaşamaktır. Yaşla birlikte kırdan kıra göç artmakta kent yerlisi olma durumu

oranı azalmaktadır. Bölgelere göre bakıldığında, Kuzey ve Doğu bölgelerinde yaşayan kadınlar arasında kırdan kıra göç diğer bölgelerde yaşayan kadınlara göre daha yaygındır. Bu bölgelerde diğer bölgelere göre kır yerlisi oranı da daha fazladır. Lise ve üzeri eğitime sahip kadınlar arasında kentten kente göç, diğer eğitim gruplarındaki kadınlara göre daha yaygındır. Ortaokul mezunu kadınlar arasında kent yerlisi oranının yüksekliği (yüzde 54) diğer kadınlarla karşılaştırıldığında dikkat çekicidir. Eğitim düzeyi arttıkça kırdan kıra göç ve kır yerlisi olma durumu yaygınlığı azalmaktadır. Hanehalkı refah düzeyi arttıkça kentten kente göç oranı artarken, kentten kıra ve kırdan kıra göç oranı azalmakta; kır yerlisi olma oranı azalırken kent yerlisi olma oranı artmaktadır. Hiç evlenmemiş kadınlar arasında kent yerlisi (yüzde 61) veya kır yerlisi (yüzde 15) olma durumu daha yaygındır.

Çalışma durumu açısından bakıldığında, hizmet sektöründe çalışan ve sigortalı bir işte çalışan kadınlar arasında kentten kente göç oranının kent yerlisi oranına yaklaştığı veya bu oranı geçtiği görülmektedir. Tarım sektöründe çalışan kadınlar arasında kırdan kıra göç oranı (yüzde 22) ve kır yerlisi (yüzde 43) oranı diğer sektörlerde çalışan kadınlara veya çalışmayan kadınlara göre yüksektir. Çocuk sayısı arttıkça kırdan kente veya kırdan kıra göç artmaktadır. Kırdan kente göçün artışının çocukların eğitim ihtiyaçları nedeniyle olabileceği düşünülebilir. Anadili Kürtçe olup Türkçe konuşamayan kadınlar arasında kırdan kıra göç (yüzde 35) ve kır yerlisi (yüzde 34) olma durumu daha yaygındır. Anne-babanın eğitim durumuna göre bakıldığında anne-babası eğitilmiş olan kadınlar arasında kentten kente göç (yüzde 29) ve kent yerlisi oranı (yüzde 50) diğer gruptaki kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 3.13 Temel özelliklere göre göç örüntüsü
12 yaşından itibaren son göç örüntüsünün temel özelliklere göre yüzde dağılımı, TNSA-2013

	Kentten kente	Kentten kıra	Kırdan kente	Kırdan kıra	Kent yerlisi	Kır yerlisi	Ağırlıksız sayı
Yaş							
15-19	9,0	1,5	5,0	1,1	66,0	17,4	1.521
20-24	27,2	4,3	10,4	3,3	42,6	12,2	1.326
25-29	30,1	3,4	13,4	4,4	40,6	8,1	1.418
30-34	32,9	4,3	18,3	4,5	32,9	7,0	1.514
35-39	29,7	4,0	23,4	4,8	30,3	7,9	1.435
40-44	26,7	4,1	22,9	6,5	30,0	9,7	1.242
45-49	25,8	5,3	21,4	8,9	26,5	12,1	1.046
Yerleşim yeri							
Kent	31,7	0,0	19,4	0,1	48,6	0,2	6.970
Kır	0,4	19,4	1,2	23,4	0,5	55,0	2.532
Bölge							
Batı	30,0	2,2	19,0	2,8	41,2	4,9	2.352
Güney	25,9	4,4	13,4	3,6	40,9	11,8	1.282
Orta	25,5	2,7	14,0	3,7	43,1	11,1	1.831
Kuzey	22,2	11,6	14,3	11,5	21,8	18,6	1.400
Doğu	17,2	5,3	13,5	7,6	36,5	19,9	2.637
Eğitim düzeyi							
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	18,5	4,5	26,4	10,7	21,9	18,0	1.448
İlkokul	20,1	4,1	26,9	7,3	29,9	11,7	3.394
Ortaokul	17,0	2,8	9,1	2,3	54,4	14,4	2.075
Lise veya üzeri	41,6	3,7	4,3	0,5	46,3	3,7	2.585
Hanehalkı refah düzeyi							
En düşük	7,4	10,3	11,0	15,0	16,0	40,3	2.036
Düşük	18,0	4,6	21,5	7,1	34,6	14,2	2.142
Orta	25,7	2,8	22,3	2,8	41,5	4,9	1.927
Yüksek	32,8	1,4	16,6	0,8	46,5	1,9	1.774
En yüksek	38,3	1,7	7,8	0,2	50,8	1,3	1.623
Medeni durum							
Hiç evlenmemiş	17,7	2,3	3,6	0,6	60,9	14,9	2.488
Halen evli	28,4	4,3	21,1	6,2	30,9	9,1	6.651
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	36,9	4,2	15,5	1,9	35,0	6,5	363
Kadının çalışma durumu, güvence							
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	24,7	3,2	16,4	3,6	42,9	9,3	6.603
Sigortalı çalışıyor	40,9	3,5	11,6	1,1	40,2	2,6	1.216
Sigortasız çalışıyor	15,7	6,2	18,4	12,0	23,8	23,9	1.681
Kadının çalışma durumu, sektör							
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	24,7	3,2	16,4	3,6	42,9	9,3	6.603
Tarım	5,3	9,7	12,4	21,8	8,1	42,7	1.050
Sanayi	26,0	2,2	22,6	2,8	42,3	4,2	314
Hizmet	38,8	3,5	14,4	0,8	39,9	2,7	1.535
Çocuk sayısı							
0	22,0	2,7	5,7	1,3	55,3	13,1	3.100
1	33,2	4,8	15,1	3,5	37,8	5,6	1.302
2	30,0	3,6	19,5	5,2	33,6	8,1	2.332
3	25,0	4,5	26,8	6,9	27,5	9,4	1.397
4+	19,3	5,1	27,1	11,2	20,9	16,4	1.371
Anadil							
Anadili Türkçe	27,0	3,6	14,7	4,0	41,6	9,1	7.345
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	22,1	3,9	21,9	5,9	32,8	13,4	1.703
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	2,4	3,6	34,5	15,6	9,8	34,1	174
Diğer	19,5	6,6	9,8	8,4	23,0	32,7	278
Anne-babanın eğitimi							
Anne-baba eğitimsiz	20,2	4,4	24,9	8,3	27,7	14,4	2.283
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	26,2	3,8	15,6	5,9	42,2	6,2	169
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	25,1	4,1	19,7	4,7	33,5	12,8	2.940
Anne-baba eğitilmiş	29,1	3,2	8,3	2,2	49,7	7,5	3.658
Toplam	25,7	3,7	16,0	4,5	39,4	10,6	9.502

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

TNSA-2013'te kadınların 12 yaşından itibaren bütün göç tarihine bakıldığında 1976'dan bu yana kentten kente göç oranının arttığı görülmektedir (Tablo 3.14). Öyle ki bütün göçler içinde kentten kente göçün oranı yüzde 69'a çıkmıştır. Kentten kıra göç oranının çok değişmediği bu dönemde kırdan kente ve kırdan kıra göçlerin oranı azalmıştır. Dönem içinde artan kentleşme, bu değişime paralel olarak gelişmiştir. 2009-2013 döneminde gerçekleşen bütün göçlerin yüzde 69'u kentten kente, yüzde 19'u kırdan kente, yüzde 8'i kentten kıra ve yüzde 5'i kırdan kıra olarak gerçekleşmiştir. Dönem içinde kırdan kaynaklanan göçlerde düşüş, kentten kente göçte ise artış gerçekleşmiştir. Göç örüntüsü göç sırasına göre de değişiklik göstermektedir. Her göç sırasında, kentten kente göç baskın olan göç örüntüsüdür. Ancak birinci göçte kırdan kente (yüzde 36) ve kırdan kıra (yüzde 11) göç örüntüsünün oranı diğer göç sırasındaki oranlara göre daha yüksektir. Göç sırası arttıkça kentten kente göçün oranı daha da artmaktadır. Beş ve üzeri göçler için bu oran yüzde 86'ya çıkmaktadır.

Tablo 3.14 Dönem ve göç sırasına göre göç örüntüleri					
Dönem ve göç sırasına göre 12 yaşından itibaren tüm göçler için örüntülerin yüzde dağılımı, TNSA-2013					
	Kentten kente	Kentten kıra	Kırdan kente	Kırdan kıra	Ağırlıksız sayı
Göç Tarihi Dönemi					
1976-1983	37,1	10,1	27,5	25,3	198
1984-1988	42,0	6,1	33,4	18,5	541
1989-1993	43,9	6,0	38,2	11,9	876
1994-1998	48,8	7,9	34,2	9,2	1.213
1999-2003	57,7	8,2	26,6	7,6	1.326
2004-2008	63,8	6,2	24,7	5,3	1.736
2009-2013	68,6	7,8	18,9	4,8	1.866
Göç sırası					
1	47,5	5,5	36,2	10,9	4.832
2	71,5	12,1	12,7	3,8	1.762
3	75,3	8,4	11,6	4,7	680
4	79,0	10,1	7,2	3,8	277
5+	85,7	3,9	8,3	2,1	218
Toplam	57,0	7,3	27,3	8,4	7.769

Göç Nedenleri

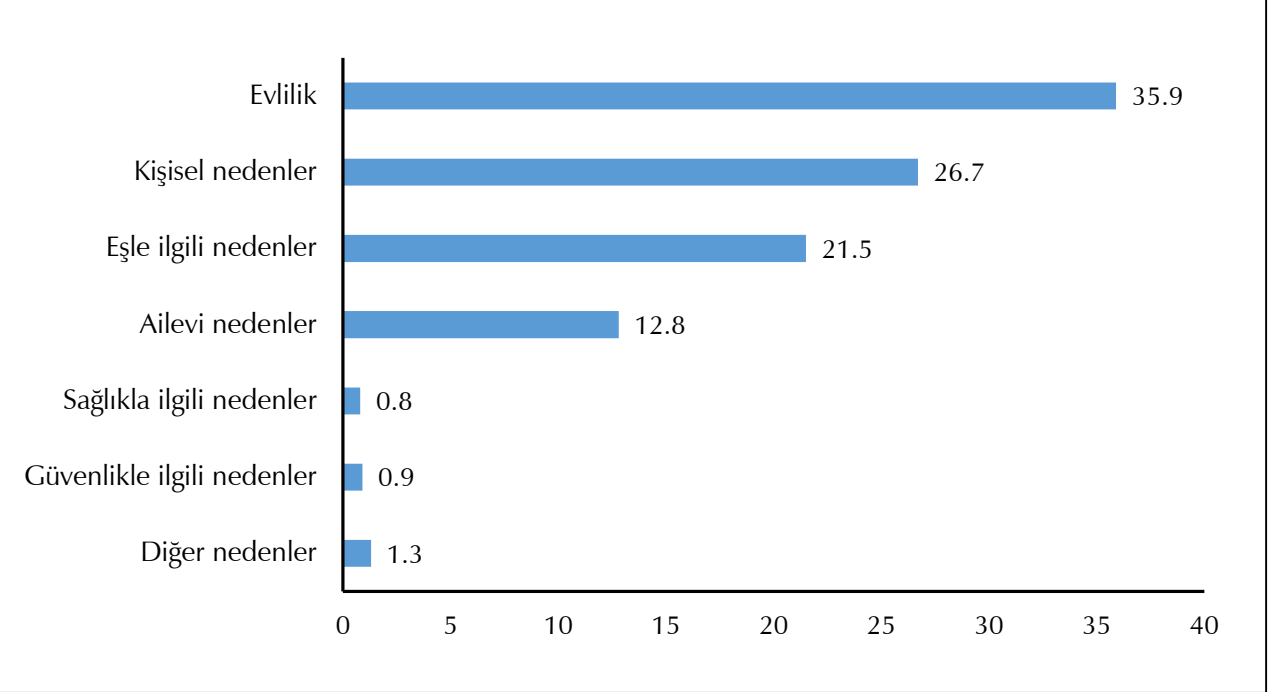
Tablo 3.15 ve Şekil 3.1'de 12 yaşından itibaren en az bir kez göç etmiş kadınların beyan ettikleri göç nedenleri sunulmaktadır. TNSA-2013'te görüşülen tüm kadınların 12 yaşından itibaren gerçekleşen tüm göçleri için beyan edilen göç nedenlerine bakıldığında evliliğin en önemli neden olduğu görülmektedir. 7.749 göçün yüzde 36'sı evlilik nedeniyle gerçekleşmiştir. Evliliği eğitim (yüzde 11), eşin iş değişikliği (yüzde 8) ve eşin tayini (yüzde 7) izlemektedir. Göç nedenleri ayrıca evlilik, kişisel nedenler, eşle ilgili nedenler, ailevi nedenler, sağlıkla ilgili nedenler, güvenlikle ilgili nedenler ve diğer nedenler olarak gruplandırılmıştır (Şekil 3.1). Bu gruplardan kişisel nedenler eğitim, iş aramak, iş değişikliği, tayin, memlekete geri dönüş, ev sahibi olmak ve diğer kişisel

nedenleri içermektedir ve yüzde 27'lik bir paya sahiptir. Eşle ilgili nedenler eşin yanına gitmek, eşin iş değişikliği, eşin tayini, eşin iş araması, eşin ölmesi/boşanma ve diğer eşle ilgili nedenleri içermektedir ve yüzde 22 ile kişisel nedenleri takip etmektedir. Ailevi nedenler ebeveynin yanına gitmek, ebeveynin iş değişikliği, ebeveynin tayini, ebeveynin iş araması, çocukların yanına gitmek, ebeveynin ölmesi/boşanması, kardeşleriyle birlikte yaşamak, çocukların eğitimi ve diğer ailevi nedenleri içermektedir ve tüm göç nedenleri içinde yüzde 13'lük bir paya sahiptir. Bu nedenleri daha düşük oranlarla sağlıkla ilgili nedenler (yüzde 1), güvenlikle ilgili nedenler (yüzde 1) ve diğer nedenler (yüzde 1) izlemektedir.

Tablo 3.15 Göç nedenleri	
12 yaşından bu yana tüm göçler için subjektif (beyana dayalı) göç nedenleri, TNSA-2013 (yüzde)	
Evlilik	35,9
Eğitim	10,7
Eşin iş değişikliği	7,6
Eşin tayini	6,5
Memlekete geri dönüş	5,6
Eşin iş araması	3,9
İş aramak	3,6
Tayin	3,4
Ebeveynin yanına gitmek	3,4
Ebeveynin iş değişikliği	2,6
İş değişikliği	2,2
Eşin yanına gitmek	2,1
Kardeşleriyle birlikte yaşamak	1,7
Diğer	1,3
Ebeveynin tayini	1,3
Diğer ailevi nedenler	1,2
Güvenlik nedenleri	0,9
Ebeveynin iş araması	0,9
Çocukların eğitimi	0,9
Sağlık nedenleri	0,8
Eşin ölmesi/boşanma	0,8
Diğer kişisel nedenler	0,6
Ev sahibi olmak	0,6
Diğer eşle ilgili nedenler	0,6
Ebeveynin ölmesi/boşanması	0,4
Çocukların yanına gitmek	0,4
Ağırlıksız sayı	7.749

Şekil 3.1 Gruplanmış göç nedenleri

12 yaşından bu yana tüm göçler için gruplanmış subjektif (beyana dayalı) göç nedenleri, TNSA 2013

Göç etmiş kadınlar tarafından beyan edilen göç nedenleri döneme, göç yönüne ve göç sırasına göre farklılık göstermektedir (Tablo 3.16). 1976 yılından bu yana geçen sürede evlilik nedeniyle gerçekleştiği belirtilen göçlerin oranı azalmıştır. 1976-1983 döneminde evlilik nedeniyle gerçekleşen göçlerin oranı yüzde 51 iken, 2009-2013 döneminde yüzde 27'ye gerilemiştir. Son beş yılda gerçekleşen göçler içinde en yüksek paya sahip olan göç nedenleri, kişisel nedenlerdir. Geçmişten günümüze göç nedenleri arasında kişisel nedenlerin oranı artmıştır. Eşle ilgili nedenler ile gerçekleşen göçlerin oranı 2003 yılından bu yana azalma eğilimine girmiştir. Ancak halen son beş yılda gerçekleşen göçlerin yüzde 22'si eşle ilgili nedenlerden kaynaklanan göçlerdir. Ailevi nedenlerle göç, zaman içinde azalma eğiliminde olmasına rağmen son beş yılda artarak yüzde 15 oranına ulaşmıştır. Güvenlikle ilgili nedenlerin oranı 1993 yılından bu yana azalma eğiliminde iken, sağlıkla ilgili nedenler yüzde 1 civarında sabit kalmıştır.

Göçün yönüne göre göç nedenlerine bakıldığında kentten kente göç hariç diğer göç örüntülerinde evlilik en önde gelen göç nedenidir. Kentten kente gerçekleşen göçlerde ise en başta gelen nedenler kişisel nedenler olmuştur (yüzde 36). Kırdan gerçekleşen göçler arasında kişisel nedenlerin oranı, kentten gerçekleşen göçlere göre daha düşüktür. Ailevi nedenlerle gerçekleşen göç oranının en yüksek olduğu göç örüntüsü kırdan kente göçtür.

Göç nedenleri göç sırasına göre de önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kadınların birinci göçlerinin yarısı evlilik nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu oran daha sonraki göçlerde büyük azalma göstermektedir. Bu bulgu, kadınların göç olayları çalışılırken göç sırasının dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. İkinci ve sonraki göçlerde ise kişisel ve eşle ilgili nedenler ön plana

çıkılmaktadır. Üçüncü ve sonraki göçlerde en önde gelen göç nedeni eşle ilgili göçler olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.16 Döneme, göç yönüne ve göç sırasına göre göç nedenleri
Döneme, göç yönüne ve göç sırasına göre göç nedenlerinin yüzde dağılımı, TNSA-2013

	Evlilik	Kişisel nedenler	Eşle ilgili nedenler	Ailevi nedenler	Sağlıkla ilgili nedenler	Güvenlikle ilgili nedenler	Diğer nedenler	Ağırlıksız sayı
Dönem								
1976-1983	50,6	15,8	7,6	23,2	0,4	1,0	1,3	196
1984-1988	50,0	19,4	15,1	13,2	1,0	0,6	0,7	539
1989-1993	44,9	17,7	19,7	13,9	0,2	2,6	1,2	872
1994-1998	41,7	21,1	22,8	11,0	1,3	1,0	1,3	1.213
1999-2003	33,0	26,5	25,0	11,9	1,3	1,1	1,1	1.323
2004-2008	33,0	31,6	22,1	10,9	0,6	0,5	1,3	1.731
2009-2013	26,8	33,9	21,7	14,7	0,6	0,5	1,6	1.865
Göç yönü								
Kentten kente	24,5	35,8	23,7	13,3	0,8	0,7	1,2	4.173
Kentten kıra	38,4	26,4	19,7	10,9	2,0	1,6	1,0	665
Kırdan kente	46,6	14,2	20,4	14,9	0,8	1,5	1,6	2.085
Kırdan kıra	76,3	5,9	11,4	4,8	0,3	0,4	0,9	811
Göç sırası								
1	49,7	22,1	12,5	13,0	0,5	1,2	1,0	4.815
2	9,5	37,9	34,4	14,1	1,4	0,7	2,0	1.762
3	17,8	33,1	34,9	10,5	1,5	0,6	1,7	678
4	9,1	32,6	46,3	9,5	1,8	0,3	0,3	277
5+	6,2	20,0	61,4	9,4	1,4	0,0	1,6	217
Toplam	35,9	26,8	21,5	12,8	0,8	0,9	1,3	7.749

Tablo 3.17’de, kadınların birinci göçü için döneme ve göç yönüne göre göç nedenleri sunulmaktadır. Bu tabloya göre 1984-1988 döneminden sonra evlilik nedeniyle göçte azalma görülürken, kişisel nedenlere bağlı göçte artış gözlenmektedir. 1984-1988 döneminde evlilik nedeniyle göç yüzde 59 iken bu yüzde 2009-2013 döneminde yüzde 43’e düşmektedir. Kişisel nedenlerle göç 1984-1988 döneminde yüzde 14, 2009-2013 döneminde ise yüzde 30’dur. Eşle ilgili nedenlere bağlı göçte 1999-2003 dönemine kadar artış gözlenirken, son iki dönemde yüzde 12’ye düşmektedir.

Göç yönüne göre göç nedenlerine baktığımızda, tüm göç yönlerinde evliliğe bağlı göçlerin en fazla paya sahip olduğu görülmektedir. Kentten kente göçte evlilik nedeniyle göç yüzde 37 iken, bunu yüzde 34 ile kişisel nedenler takip etmektedir. Kentten kıra göçte yüzde 67 ile evlilik nedeniyle göç ilk sırada iken, bunu yüzde 13 ile kişisel ve yüzde 10 ile eşle ilgili nedenler takip etmektedir. Kırdan kente göçte kişisel nedenler, eşle ilgili nedenler ve ailevi nedenlere bağlı göçte farklılık görülmemekle beraber (sırasıyla yüzde 14, yüzde 15 ve yüzde 15), yarıdan fazlası (yüzde 52) evlilik nedeniyle göç etmiştir. Evlilik nedeniyle göç, kırdan kıra göçte en büyük belirleyen olmuştur (yüzde 88).

Tablo 3.17 Birinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenleri
12 yaşından itibaren birinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenlerinin yüzde dağılımı, TNSA-2013

	Evlilik	Kişisel nedenler	Eşle ilgili nedenler	Ailevi nedenler	Sağlıkla ilgili nedenler	Güvenlikle ilgili nedenler	Diğer nedenler	Ağırlıksız sayı
Dönem								
1976-1983	53,2	15,4	5,3	23,6	0,0	1,1	1,4	180
1984-1988	59,2	13,9	10,7	13,7	1,2	0,5	0,8	441
1989-1993	55,5	14,2	11,3	14,6	0,1	3,4	0,9	650
1994-1998	53,8	17,5	13,5	12,5	0,4	1,1	1,1	833
1999-2003	47,8	21,9	16,0	12,0	0,5	0,9	0,9	805
2004-2008	45,6	28,9	12,0	10,9	0,4	0,6	1,5	995
2009-2013	43,4	29,7	12,2	12,9	0,4	0,7	0,7	903
Göç yönü								
Kentten kente	37,1	33,5	12,8	14,3	0,4	0,9	0,9	2.078
Kentten kıra	67,2	12,7	9,8	7,5	0,5	1,7	0,7	315
Kırdan kente	52,2	14,3	14,9	14,9	0,6	1,6	1,5	1.739
Kırdan kıra	88,1	3,4	4,4	3,6	0,0	0,2	0,3	679
Toplam	49,7	22,1	12,5	13,0	0,5	1,2	1,0	4.815

İkinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenlerine baktığımızda (Tablo 3.18), bu göçü yüzde 38 ile kişisel nedenler ve yüzde 34 ile eşle ilgili nedenler oluşturmaktadır. Döneme göre göç nedenlerinde 1989-1993 döneminde eşle ilgili nedenler en fazla paya sahipken, bu dönemden itibaren eşle ilgili nedenler azalmaya ve kişisel nedenlerle göç artmaya başlamıştır. 2009-2013 döneminde ikinci göçün yaygın nedeni yüzde 45 ile kişisel nedenlerdir. Göç yönüne göre baktığımızda ise, kentten kente ve kentten kıra göçte kişisel nedenlerin daha belirleyici olduğu görülmekte (yüzde 43), bunu eşle ilgili nedenler takip etmektedir (sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 27). Kırdan kente göçte eşle ilgili nedenler yüzde 63 iken bunu yüzde 14 ile ailevi nedenler takip etmektedir. İkinci göçün kırdan kıra olmasında yüzde 46 ile eşle ilgili nedenler ve yüzde 19 ile kişisel nedenler belirleyici olmaktadır.

Tablo 3.18 İkinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenleri

12 yaşından itibaren ikinci göç için döneme ve göç yönüne göre göç nedenlerinin yüzde dağılımı, TNSA-2013

	Evlilik	Kişisel nedenler	Eşle ilgili nedenler	Ailevi nedenler	Sağlıkla ilgili nedenler	Güvenlikle ilgili nedenler	Diğer nedenler	Ağırlıksız sayı
Dönem								
1976-1983	18,9	22,6	34,4	18,3	5,9	0,0	0,0	15
1984-1988	8,8	40,9	35,2	14,0	0,3	0,9	0,0	80
1989-1993	11,2	25,2	47,7	13,1	0,2	0,0	2,7	163
1994-1998	14,0	25,9	46,6	7,8	3,4	0,5	1,8	249
1999-2003	6,7	39,6	35,0	14,0	1,5	1,8	1,4	315
2004-2008	12,7	40,2	32,2	11,8	1,4	0,3	1,4	419
2009-2013	6,0	44,5	25,7	19,1	1,0	0,5	3,2	519
Göç yönü								
Kentten kente	9,6	42,5	30,2	14,0	1,1	0,7	1,9	1.199
Kentten kıra	10,3	42,6	27,0	14,4	3,5	0,6	1,6	251
Kırdan kente	7,8	11,5	62,6	14,3	1,0	0,5	2,4	225
Kırdan kıra	11,4	19,4	46,2	15,0	2,6	1,5	3,9	79
Toplam	9,5	37,9	34,4	14,1	1,4	0,7	2,0	1.762

Tablo 3.19, temel özelliklere göre göç nedenlerini göstermektedir. Yaş gruplarına bakıldığında yaşın artmasıyla beraber evlilik nedeniyle göç de artmakta, kişisel nedenlere bağlı göç azalmaktadır. Eşle ilgili nedenlere bağlı göçün, 35-39 ve 40-44 yaş gruplarında evlilikle ilgili nedenlerden sonra belirleyici neden olduğu görülmektedir (sırasıyla yüzde 27 ve yüzde 29). Beş bölgenin tamamında evlilik en büyük göç nedeni olarak görülmektedir. Bu oran Doğu bölgesinde yüzde 41 iken Güney bölgesinde yüzde 33'tür. Evliliği sırasıyla kişisel nedenler, eşle ilgili nedenler ve ailevi nedenler takip etmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça evlilik ve eşe bağlı nedenlere bağlı göçlerde azalış, kişisel nedenlere bağlı göçlerde artış gözlenmektedir. Eğitimi olmayan/ ilkokulu bitirmemiş kadınlarda evliliğe bağlı göç yüzde 49 iken bu oran lise ve üzerinde eğitimi olanlarda yüzde 19'a düşmektedir. Kişisel nedenler ise eğitimi olmayan grupta yüzde 11'i oluştururken, lise ve üzeri eğitimi olan kadınlar arasında yüzde 51'e çıkmaktadır. Hane halkı refah düzeyine bakıldığında da eğitim durumuna benzer bir yapı görülmektedir. Refah seviyesi arttıkça kişisel nedenlere bağlı göç artmaktadır. Kadının çalışma durumu değerlendirildiğinde, sigortalı bir işte çalışan grup hariç diğer gruplarda göç nedenleri oranları hemen hemen aynıdır. Sigortalı işte çalışan kadınlarda yüzde 53 ile kişisel nedenler belirleyiciyken, hiç çalışmayan ve sigortasız çalışan kadınlarda sırasıyla yüzde 40 ve yüzde 42 ile evliliğe bağlı nedenler belirleyicidir. Çocuk sayısının artması, eşle ilgili nedenlere bağlı göçlerde artışa sebep olmaktadır. Bir çocuğu olan kadınlarda eşe bağlı nedenlerden oluşan göç yüzde 15 iken, bu oran dört ve üzeri çocuk sahibi olan kadınlarda yüzde 32'ye çıkmaktadır.

Tablo 3.19 Temel özelliklere göre göç nedenleri

Kadınların temel özelliklerine göre 12 yaşından itibaren tüm göç nedenlerinin yüzde dağılımı, TNSA-2013

	Evlilik	Kişisel nedenler	Eşle ilgili nedenler	Ailevi nedenler	Sağlıkla ilgili nedenler	Güvenlikle ilgili nedenler	Diğer nedenler	Ağırlıksız sayı
Yaş								
15-19	17,8	42,5	1,1	36,7	0,1	1,4	0,5	339
20-24	34,2	42,9	7,1	12,5	0,7	0,1	2,6	893
25-29	39,7	34,4	11,4	12,7	0,4	0,3	1,2	1.170
30-34	38,0	27,0	22,6	10,4	0,3	0,8	1,0	1.543
35-39	34,8	23,0	27,3	11,1	1,0	1,3	1,4	1.485
40-44	39,3	15,0	29,4	13,0	1,0	1,4	1,0	1.248
45-49	33,3	19,0	31,7	11,5	1,9	1,4	1,3	1.071
Yerleşim yeri								
Kent	32,9	28,3	22,5	13,2	0,8	1,0	1,3	6.078
Kır	50,7	19,3	16,3	10,8	1,0	0,8	1,1	1.671
Bölge								
Batı	35,0	24,5	23,3	14,3	0,8	0,6	1,4	2.012
Güney	32,9	29,0	24,0	11,8	0,5	1,0	0,8	946
Orta	36,7	28,9	21,7	10,6	0,8	0,5	0,9	1.338
Kuzey	33,4	32,6	17,5	13,8	1,3	0,7	0,8	1.602
Doğu	41,1	25,3	16,6	11,5	0,7	2,6	2,2	1.851
Eğitim düzeyi								
Eğitimi yok/ilkokulu	48,6	10,6	23,7	10,8	0,7	3,1	2,5	1.093
İlkokul	46,2	11,4	27,2	11,7	1,3	1,0	1,3	2.825
Ortaokul	41,7	15,4	19,4	20,9	0,4	0,8	1,5	995
Lise veya üzeri	19,4	51,3	15,8	12,0	0,5	0,2	0,8	2.836
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	55,0	15,2	14,2	10,9	1,0	1,7	2,0	1.204
Düşük	44,1	18,9	19,9	13,4	0,6	1,6	1,5	1.534
Orta	38,4	21,4	23,7	14,1	0,7	1,1	0,7	1.538
Yüksek	32,9	27,9	23,4	12,7	1,5	0,3	1,4	1.625
En yüksek	22,3	40,6	22,5	12,4	0,4	0,7	1,2	1.848
Medeni durum								
Hiç evlenmemiş	0,9	68,3	0,4	26,6	1,1	1,0	1,7	1.008
Halen evli	42,2	20,3	24,7	10,1	0,7	0,9	1,1	6.356
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı	30,1	18,7	27,4	18,3	2,1	0,9	2,5	385
Kadının çalışma durumu, güvence								
Hiç çalışmamış/halen	40,3	20,2	23,6	12,4	0,9	1,2	1,4	4.881
Sigortalı çalışıyor	18,7	53,2	14,0	12,3	0,5	0,3	0,9	1.554
Sigortasız çalışıyor	41,5	16,9	23,2	15,5	1,0	0,7	1,4	1.313
Kadının çalışma durumu, sektör								
Hiç çalışmamış/halen	40,3	20,2	23,6	12,4	0,9	1,2	1,4	4.881
Tarım	52,1	15,2	16,6	12,6	1,1	0,7	1,7	757
Sanayi	27,8	26,4	23,1	18,6	1,2	1,0	1,9	278
Hizmet	21,6	46,5	17,3	13,0	0,5	0,3	0,8	1.833
Çocuk sayısı								
0	16,1	55,9	4,4	20,6	0,7	0,7	1,6	1.619
1	41,5	27,3	15,1	13,4	0,7	0,8	1,2	1.244
2	41,2	19,9	27,2	9,6	0,8	0,4	0,8	2.364
3	42,3	13,0	31,3	10,4	1,2	0,9	1,0	1.374
4+	41,7	10,3	32,3	9,6	0,9	2,9	2,4	1.148
Anadil								
Anadili Türkçe	34,5	28,8	21,7	12,6	0,9	0,4	1,1	6.246
Anadili Kürtçe, Türkçe	40,3	16,5	21,7	14,9	0,6	3,6	2,3	1.213
Anadili Kürtçe, Türkçe	56,7	14,5	7,0	8,4	0,0	8,4	5,0	116
Diğer	47,8	26,5	18,1	7,2	0,2	0,0	0,2	173
Anne-babanın eğitimi								
Anne-baba eğitimsiz	44,4	14,7	24,9	11,8	0,7	2,1	1,4	1.861
Anne eğitilmiş, baba	39,3	14,9	28,5	10,8	3,3	0,0	3,2	148
Anne eğitimsiz, baba	39,6	21,3	24,2	12,1	0,9	0,8	1,2	2.374
Anne-baba eğitilmiş	27,1	39,1	17,7	13,8	0,8	0,2	1,3	2.967
Toplam	35,9	26,8	21,5	12,8	0,8	0,9	1,3	7.749

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

Birinci Göçe Geçişin Belirleyenleri

Bu bölümde ilk göçe geçişin belirleyenleri analiz edilmektedir. Tablo 3.20’de ilk göç riskine maruz kalma süresi (göç etmemiş olarak geçirilen kadın-aylar) ve olayların gerçekleşmesi (ilk göç olayı) olmak üzere birinci göç olayının açıklayıcı değişkenlerinin betimsel istatistikleri sunulmaktadır. Olay tarihçesi analizinde kullanılan örneklemin kompozisyonunu gösteren bu tabloya göre kadın-aylar kadınların birinci göç riskine maruz kaldığı ayların, başka bir deyişle hiç göç etmemiş olarak geçirdikleri ayların toplamıdır. Olaylar ise toplam ilk göç sayısıdır. Kırdaki kadınlar 485.973 ayı hiç göç etmemiş olarak geçirmişlerdir. Kırdaki kadınların bir kez göç etmiştir. Birinci göçe geçiş olay tarihçesi modelinde toplam 6 zaman içinde değişen (süre, dönem, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum ve çocuk sayısı) ve 6 zaman içinde sabit açıklayıcı değişken (gidilen yerleşim yeri, kaynak yerleşim yeri, gidilen bölge, kaynak bölge, anne-babanın eğitim düzeyi ve anadil) kullanılmıştır.

Bulgular (Tablo 3.21) birinci göçün 18-24 yaş aralığında yaygınlık olarak zirveye çıktığını göstermektedir. Diğer bütün yaş kategorilerinde birinci göç riski 18-24 yaşa göre daha düşüktür. Örneğin 25-29 yaş grubundaki kadınlar 18-24 yaş grubundaki kadınlara göre yüzde 23 daha az ilk göç riskine sahiptir. Geçmiş dönemlerde ilk göç riskinin 2005-2013 dönemine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Zaman içinde göç riski artmıştır. 1975-1984 döneminde kadınlar 2005-2013 dönemine göre yüzde 32 daha düşük ilk göç riskine sahiptir. Birinci göç riski itici-çekici faktörleri gösteren kaynak ve gidilen yerleşim yeri ve bölgeye göre farklılaşma göstermektedir. Gidilen yerleşim yerinin kır olması kente göre göç riskini yüzde 36 düşürmektedir. Kaynak yerleşim yeri kır olan kadınlar ise kaynak yerleşim yeri kent olan kadınlara göre yüzde 95 daha yüksek göç riskine sahiptir. Batı bölgesi dışındaki bölgelere göç etme riski Batı bölgesine göre daha düşüktür. Batı bölgesine göre Doğu bölgesine ilk göçün gerçekleşme riski yüzde 40 daha düşüktür. Bunun yanında Batı bölgesi dışındaki bölgelerden, özellikle Kuzey ve Doğu bölgelerinden göç etme riski Batı bölgesine göre daha yüksektir; Doğu ve Kuzey bölgesinden göç etme riski Batı bölgesindekinden sırasıyla 1,85 kat ve 2,15 kat daha yüksektir. Liseden az eğitimi olan kadınların ilk göç riskleri lise ve üzeri eğitime sahip kadınlardan daha yüksektir. Örneğin eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların göç riski lise ve üzeri eğitime sahip kadınlara göre yüzde 30 daha fazladır. Eğitimi devam eden kadınların göç riski, lise ve üzeri eğitime sahip kadınlara göre yüzde 22 daha fazladır. Bu da eğitimin başlı başına bir göç nedeni olduğunu göstermektedir. Çalışmayan kadınlar çalışan kadınlara göre yüzde 60 daha yüksek göç riskine sahiptir. Düşük eğitimi ve çalışmayan kadınların daha yüksek göç riskine sahip olması göçün kişisel nedenler dışında başka nedenlerden kaynaklandığını gösterir niteliktedir. Hiç evlenmemiş veya boşanmış/eşi ölmüş/eşinden ayrı yaşayan kadınlar, evli olan kadınlara göre daha yüksek ilk göç riskine sahiptir. Son olarak çocuk sayısı arttıkça göç riski düşmektedir. Hiç çocuğu olmayan kadınların bir çocuğu olan kadınlara göre ilk göç riski daha yüksektir. İki çocuğu olan kadınların ise bir çocuğu olan kadınlara göre ilk göç riski yüzde 35 daha düşüktür. Anne babanın eğitim düzeyi ilk göç riski açısından anlamlı bir farklılaşmaya yol açmamaktadır. Anadil değişkeni incelendiğinde ise anadili Türkçe olan kadınlar referans alındığında, anadili Kürtçe olan ve Türkçe konuşabilen kadınların ilk göç risklerinin aynı olduğu, ancak istatistiksel olarak anlamlı olmasa da anadili Kürtçe olan ve Türkçe konuşamayan

kadınların ilk göç risklerinin yüzde 12, anadili Türkçe ve Kürtçe dışındaki başka bir dil olan kadınların ilk risklerinin ise yüzde 15 daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3.20 Birinci göçe geçiş olay tarihçesi modeli açıklayıcı değişkenler				
Birinci göç olay tarihçesi analizinde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin betimsel istatistikleri, TNSA-2013				
	Kisi-av		Olavlar	
	Kadın-avlar	%	İlk göçler	%
Yaş				
12-17	621.311	43,4	1.592	33,7
18-24	409.903	28,6	2.410	51,0
25-29	169.379	11,8	420	8,9
30-34	112.957	7,9	183	3,9
35+	117.872	8,2	125	2,6
Dönem				
1975-1984	95.337	6,7	246	5,2
1985-1994	317.090	22,2	1.132	23,9
1995-2004	496.289	34,7	1.621	34,3
2005-2013	522.706	36,5	1.730	36,6
Gidilen yerleşim yeri				
Kent	1.144.947	80,0	3.963	83,8
Kır	284.308	19,9	764	16,2
Cevapsız	2.167	0,2	3	0,1
Kaynak yerleşim yeri				
Kent	936.796	65,4	2.517	53,2
Kır	485.973	34,0	2.213	46,8
Cevapsız	8.653	0,6	0	0,0
Gidilen bölge				
Batı	581.737	40,7	2.050	43,4
Güney	196.482	13,7	529	11,2
Orta	325.588	22,8	1.013	21,4
Kuzey	91.907	6,4	370	7,8
Doğu	233.995	16,4	765	16,2
Cevapsız	358	0,0	0	0,0
Kaynak bölge				
Batı	443.555	31,0	1.101	23,3
Güney	201.220	14,1	574	12,1
Orta	345.150	24,1	1.102	23,3
Kuzey	132.296	9,2	698	14,8
Doğu	301.934	21,1	1.254	26,5
Cevapsız	6.553	0,5	0	0,0
Eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	186.034	13,0	680	14,4
İlkokul	597.025	41,7	1.926	40,7
Ortaokul	144.986	10,1	554	11,7
Lise veya üzeri	225.527	15,8	783	16,6
Eğitimde	277.849	19,4	785	16,6
Anne-babanın eğitim düzeyi				
Anne-baba eğitimsiz	331.480	23,2	1.143	24,2
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	27.189	1,9	90	1,9
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	427.227	29,8	1.453	30,7
Anne-baba eğitilmiş	581.540	40,6	1.811	38,3
Cevapsız	63.985	4,5	232	4,9
Anadil				
Anadili Türkçe	1.195.593	83,5	3.789	80,1
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	178.153	12,4	787	16,6
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	21.696	1,5	63	1,3
Diğer	35.598	2,5	90	1,9
Cevapsız	381	0,0	1	0,0
Çalışma durumu				
Çalışmıyor	1.103.460	77,1	3.901	82,5
Çalışıyor	327.962	22,9	828	17,5
Medeni durum				
Hiç evlenmemiş	901.870	63,0	3.745	79,2
Evli	508.265	35,5	909	19,2
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	21.286	1,5	75	1,6
Çocuk sayısı				
0	984.111	68,8	4.082	86,3
1	146.485	10,2	276	5,8
2	163.390	11,4	176	3,7
3	74.142	5,2	105	2,2
4+	63.294	4,4	90	1,9
Toplam	1.431.422	100,0	4.729	100,0

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

Tablo 3.21 Birinci göçe geçiş olay tarihçesi analiz sonuçları, Türkiye 1975-2013
Birinci göçe geçiş olay tarihçesi risk oranları, TNSA-2013

	Risk oranı	P> t
Yas		
12-17	0,31	0,00
18-24	1,00	
25-29	0,77	0,00
30-34	0,64	0,00
35+	0,45	0,00
Dönem		
1975-1984	0,68	0,00
1985-1994	0,77	0,00
1995-2004	0,80	0,00
2005-2013	1,00	
Gidilen yerleşim yeri		
Kent	1,00	
Kır	0,64	0,00
Kaynak yerleşim yeri		
Kent	1,00	
Kır	1,95	0,00
Gidilen bölge		
Batı	1,00	
Güney	0,62	0,00
Orta	0,84	0,03
Kuzey	0,69	0,00
Doğu	0,60	0,00
Kaynak bölge		
Batı	1,00	
Güney	1,55	0,00
Orta	1,38	0,00
Kuzey	2,15	0,00
Doğu	1,85	0,00
Eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	1,30	0,00
İlkokul	1,14	0,04
Ortaokul	1,23	0,01
Lise veya üzeri	1,00	
Eğitimde	1,22	0,01
Anne-babanın eğitim düzeyi		
Anne-baba eğitimsiz	1,02	0,78
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	1,05	0,75
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	0,99	0,89
Anne-baba eğitilmiş	1,00	
Anadil		
Anadili Türkçe	1,00	
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	1,01	0,91
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	0,88	0,42
Diğer	0,85	0,28
Çalışma durumu		
Çalışmıyor	1,60	0,00
Çalışıyor	1,00	
Medeni durum		
Hiç evlenmemiş	1,53	0,00
Evli	1,00	
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	2,10	0,00
Çocuk sayısı		
0	2,16	0,00
1	1,00	
2	0,65	0,00
3	0,86	0,35
4+	0,93	0,60
Sabit	0,00	0,00
Strata sayısı	320	
PSU sayısı	638	
Dizayn serbestlik derecesi	318	
Gözlem sayısı	54.769	
Populasyon büyüklüğü	55.209,94	
F (40, 279)	93,11	
Prob>F	0,00	

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

İkinci Göçe Geçişin Belirleyenleri

Birinci göçten ikinci göçe geçiş modelinde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin betimsel istatistikleri Tablo 3.22’de sunulmaktadır. Bu modelde risk grubunu oluşturan kadınlar en az bir kez göç etmiş kadınlardır. Bu kadınlar toplam 559.268 ayı bir kez göç etmiş ancak ikinci göç gerçekleştirmemiş şekilde geçirmişlerdir. Toplam 1.600 ikinci göç gerçekleşmiştir.

İkinci göçün belirleyenleri için risk oranları Tablo 3.23’te gösterilmektedir. Bulgulara göre ilk göçün üzerinden zaman geçtikçe ikinci göç riski azalmaktadır. İlk göç üzerinden henüz 5 yıldan daha az bir süre geçmiş kadınlar arasında ikinci göç riski ilk göç üzerinden 5-9 yıl geçmiş kadınlara göre yüzde 52 daha fazladır. İkinci göç için gidilen bölgenin Güney olması, göç riskini arttırmaktadır. Ayrıca, kaynak bölgenin Kuzey veya Doğu olması da göç riskini arttıran faktörlerdendir. Liseden daha düşük eğitime sahip kadınlar ve halen eğitime devam eden kadınlar arasında ikinci göç riski lise ve üzeri eğitime sahip kadınlara göre daha düşüktür. Anadili Türkçe olan kadınlara göre anadili Kürtçe olan ancak Türkçe konuşamayan veya anadili Türkçe ve Kürtçe dışında bir dil olan kadınlar arasında ikinci göç riski daha düşüktür. Çalışmayan kadınların çalışan kadınlara göre ikinci göç etme riski yüzde 72 daha yüksektir. Evli olmayan kadınların ikinci göç riski evli olan kadınlara göre daha yüksektir. Dönem, gidilen ve kaynak yerleşim yeri, anne babanın eğitim düzeyi ve çocuk sayısı modelde anlamlı bulunmamıştır.

İlk göç modeliyle kıyaslandığında ikinci göçte Güney bölgesinin çekici bir faktör olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bunun yanında ikinci göçte kentin çekiciliği ve kırsal iticiliği faktörleri göçü etkileyen bir faktör olarak görülmemektedir. İlk göçte eğitimsiz kadının göç riski fazla iken, ikinci göçte eğitilmiş kadının göç riski daha fazladır. Her iki modelde de çalışan kadına göre çalışmayan kadının göç riski daha yüksektir. Yine her iki modelde de eşinden boşanmış/eşi ölmüş/ayrışayan veya hiç evlenmemiş kadınlar arasında göç riski evli kadınlara göre daha yüksektir. Son olarak çocuk sayısı ilk göçü olumsuz etkilerken, ikinci göçte anlamlı bir değişken olarak karşımıza çıkmamaktadır. İlk göçte eğitimsizliğin göç riskini arttırması göçün kişisel nedenler dışında gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. İkinci göçte ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Tablo 3.22 İkinci göçe geçiş olay tarihçesi modeli açıklayıcı değişkenler
İkinci göç olay tarihçesi analizinde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin betimsel istatistikleri, TNSA-2013

	Kişi-ay		Olaylar	
	Kadın-aylar	Yüzde	İkinci göçler	Yüzde
İlk göçten itibaren geçen yıl				
0-4	225.449	40,3	1.108	69,3
5-9	137.328	24,6	318	19,9
10-14	93.047	16,6	118	7,3
15-19	59.428	10,6	32	2,0
20+	44.016	7,9	24	1,5
Dönem				
1975-1984	6.067	1,1	22	1,4
1985-1994	72.475	13,0	260	16,2
1995-2004	197.727	35,4	537	33,6
2005-2013	282.999	50,6	781	48,8
Gidilen yerleşim yeri				
Kent	457.311	81,8	1.344	84,0
Kır	101.601	18,2	251	15,7
Cevapsız	356	0,1	5	0,3
Kaynak yerleşim yeri				
Kent	452.399	80,9	1.337	83,5
Kır	106.766	19,1	262	16,4
Cevapsız	104	0,0	2	0,1
Gidilen bölge				
Batı	266.477	47,6	630	39,4
Güney	64.540	11,5	208	13,0
Orta	105.866	18,9	307	19,2
Kuzey	38.361	6,9	176	11,0
Doğu	83.451	14,9	278	17,4
Cevapsız	573	0,1	1	0,0
Kaynak bölge				
Batı	262.815	47,0	581	36,3
Güney	61.100	10,9	158	9,9
Orta	111.637	20,0	382	23,9
Kuzey	37.491	6,7	181	11,3
Doğu	85.686	15,3	298	18,6
Cevapsız	539	0,1	0	0,0
Eğitim düzeyi				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	103.363	18,5	168	10,5
İlkokul	300.340	53,7	516	32,2
Ortaokul	49.638	8,9	144	9,0
Lise veya üzeri	85.274	15,2	615	38,4
Eğitimde	20.654	3,7	157	9,8
Anne-babanın eğitim düzeyi				
Anne-baba eğitimsiz	173.076	30,9	316	19,7
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	10.448	1,9	31	1,9
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	179.821	32,2	443	27,7
Anne-baba eğitilmiş	157.116	28,1	742	46,4
Cevapsız	38.808	6,9	68	4,2
Anadil				
Anadili Türkçe	447.524	80,0	1.373	85,8
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	88.642	15,8	203	12,7
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	12.174	2,2	6	0,4
Diğer	10.697	1,9	18	1,1
Cevapsız	232	0,0	0	0,0
Çalışma durumu				
Çalışmıyor	405.656	72,5	1.281	80,1
Çalışıyor	153.613	27,5	319	19,9
Medeni durum				
Hiç evlenmemiş	82.140	14,7	734	45,9
Evli	467.961	83,7	833	52,1
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	9.167	1,6	33	2,1
Çocuk sayısı				
0	147.381	26,4	925	57,8
1	119.226	21,3	278	17,4
2	150.548	26,9	242	15,1
3	78.281	14,0	87	5,4
4+	63.832	11,4	68	4,3
Toplam	559.268	100,0	1.600	100,0

Not: Anne-babanın eğitilmiş olması en az ilkokul mezunu olması anlamına gelmektedir.

Tablo 3.23 İkinci göçe geçiş olay tarihçesi analiz sonuçları, Türkiye 1976-2013
İkinci göçe geçiş olay tarihçesi risk oranları, TNSA-2013

	Risk oranı	P> t
Birinci göçten itibaren geçen yıl		
0-4	1,52	0,00
5-9	1,00	
10-14	0,66	0,00
15-19	0,30	0,00
20+	0,30	0,00
Dönem		
1976-1984	0,69	0,13
1985-1994	1,02	0,84
1995-2004	0,93	0,39
2005-2013	1,00	
Gidilen yerleşim yeri		
Kent		
Kır	0,97	0,85
Kaynak yerleşim yeri		
Kent	1,00	
Kır	1,43	0,07
Gidilen bölge		
Batı	1,00	
Güney	1,42	0,05
Orta	0,97	0,86
Kuzey	1,32	0,08
Doğu	1,24	0,24
Kaynak bölge		
Batı	1,00	
Güney	0,84	0,41
Orta	1,27	0,12
Kuzey	1,54	0,01
Doğu	1,52	0,02
Eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	0,38	0,00
İlkokul	0,40	0,00
Ortaokul	0,48	0,00
Lise veya üzeri	1,00	
Eğitimde	0,39	0,00
Anne-babanın eğitim düzeyi		
Anne-baba eğitimsiz	0,91	0,29
Anne eğitilmiş, baba eğitimsiz	1,13	0,61
Anne eğitimsiz, baba eğitilmiş	0,92	0,22
Anne-baba eğitilmiş	1,00	
Anadil		
Anadili Türkçe	1,00	
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşabiliyor	0,86	0,12
Anadili Kürtçe, Türkçe konuşamıyor	0,24	0,00
Diğer	0,61	0,01
Çalışma durumu		
Çalışmıyor	1,72	0,00
Çalışıyor	1,00	
Medeni durum		
Hiç evlenmemiş	2,93	0,00
Evli	1,00	
Boşanmış/eşi ölmüş/ayrı yaşıyor	3,11	0,00
Çocuk sayısı		
0	1,10	0,33
1	1,00	
2	1,12	0,27
3	1,00	0,98
4+	1,13	0,47
Sabit	0,00	0,00
Strata sayısı	319	
PSU sayısı	626	
Dizayn serbestlik derecesi	307	
Gözlem sayısı	25.230	
Popülasyon büyüklüğü	24.992.497	
F (40, 268)	85.36	
Prob>F	0.00	

3.4. Sonuç ve Tartışma

İç göç, Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren ivme kazanarak Türkiye’nin ekonomik, sosyal, demografik yapısını değiştiren çok önemli bir faktör olmasına ve kadınlar başlangıçta göç edenlerin düşük bir kısmını oluştursalar da, giderek önemli aktörleri durumuna gelmiş olmasına rağmen, literatürde kadın göçü çok az çalışılmıştır. Oysa, son göç istatistiklerine göre artık kadınlar da erkekler kadar, hatta onlardan daha fazla göç etmeye başlamışlardır (HÜNEE, 2006; TÜİK, 2015b). Literatürde göçün kadınlaşması (feminization of migration) olarak nitelendirilen bu olgudan ve göç nedenlerinin cinsiyete göre önemli farklılıklar sergilediğinden yola çıkan bu çalışmada Türkiye için ilk defa mikro veri kullanılarak kadın göçünün belirleyicileri, nedenleri ortaya konulmuştur.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları serisinin son ikisinde (TNSA-2008 ve TNSA-2013) 15-49 yaşlarındaki kadınların göç tarihçelerinin yanısıra evlilik, doğum ve çalışma tarihçelerinin toplanmış olması bu çalışma açısından TNSA verisini oldukça değerli hale getirmektedir. En güncel TNSA verisinin (TNSA-2013) kullanıldığı bu çalışmada analiz yöntemi olarak sağkalm (survival) veya olay tarihçesi (event-history) olarak bilinen analiz yöntemi kullanılmıştır.

Türkiye’de 15-49 yaşlarındaki, bir başka ifade ile üreme çağındaki kadın göçünün hem düzeyinin hem de nedenlerinin analiz edildiği bu çalışmada çalışmanın amaçları doğrultusunda (1) Türkiye’de farklı göç tanımlarına göre (hayat boyu göç, çocukluğun geçtiği yere göre göç, bir önceki yerleşim yerine göre göç, son beş yılda en az bir kez göç) kadınların iç göç seviyesi; (2) Türkiye’de kadın göçünün, göç akımlarının (kırdan kente, kentten kente, kentten kıra, kırdan kıra) zaman içerisindeki değişimi; (3) Türkiye’de kadın göçünün subjektif (beyana dayalı) göç nedenlerinin zaman içerisinde ve alt nüfus grupları temelinde nasıl farklılaştığı incelenmiş ve (4) Türkiye’de kadın göçünün nedenleri çok değişkenli analiz yöntemleri ile göç sırasını da gözetererek analiz edilmiştir.

Betimsel analiz sonuçları Türkiye’de üreme çağındaki her iki kadından birisinin 12 yaşından sonra en az bir kez göç ettiğini, bu oranın evlenmiş kadınlar arasında yüzde 60’a çıktığını, hiç evlenmemiş kadınlar arasında ise yüzde 24’e indiğini göstermiştir. Sonuçlara göre göçmen kadınların çoğunluğu sadece bir kez göç etmiştir (yüzde 66), yüzde 21’i iki kez göç ederken, yüzde 13’ü üç veya daha fazla kez göç etmiştir.

Kadınların göç örüntüleri incelendiğinde, yüzde 39’unun kent yerlisi, yüzde 11’inin kır yerlisi olduğu, bir başka ifade ile 12 yaşında iken yaşadığı kenti veya kırsal yerleşim yerini hiç değiştirmedeği, yüzde 26’sının yaşadığı kentten başka bir kente göç ettiği, yüzde 16’sının kırdan kente göç ettiği, yüzde 5’inin kırdan kıra göç ettiği, yüzde 4’ünün de kırdan kente göç ettiği görülmüştür. Türkiye’de göçün yönü zaman içerisinde belirgin bir şekilde değişmiştir. Göç örüntüleri dönemlere göre incelendiğinde 1970’li yıllardan bu yana kentten kente göç oranı bariz şekilde artarken, kırdan kente göç azalarak da olsa etkisini sürdürmeye devam etmiş, kırdan kıra ve kentten kıra göç oranları ise önemli ölçüde azalmıştır. Son beş yıllık dönemde (2009-2013) kentten kente göçün, bütün göçler içerisindeki payı yüzde 69’a çıkarken, kırdan kente göçün payı yüzde

19'a, kentten kıra göçün payı yüzde 8'e, kırdan kıra göçün payı, yüzde 5'e düşmüştür. Göçün yönü, göç sırasına göre de belirgin farklılıklar göstermektedir. Göç sırası arttıkça, kentten kente göçün payı da artmaktadır. Örneğin ilk göçte kentten kente göçün payı yüzde 48 iken, ikinci göçte bu oran yüzde 72'ye, beş ve daha sonraki göçlerde yüzde 86'ya yükselmektedir. İlk göçte kırdan kente göçün payı kayda değer düzeyde iken (yüzde 36), ikinci göçte bu oran yüzde 13'e düşmektedir.

Kadınların beyan ettikleri subjektif göç nedenlerine göre tüm göçler arasında evlilik en yaygın göç nedenidir (yüzde 36). On iki yaşından itibaren tüm göçlerin yüzde 21'inin eşle ilgili nedenler, yüzde 13'ünün ise ailevi nedenlerle gerçekleştiğinin beyan edilmesi, kadın göçünün yüzde 34'ünün bağlantılı göç olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Göçlerin yüzde 27'si ise kişisel nedenlerle gerçekleşmiştir. Göç etmiş kadınlar tarafından beyan edilen göç nedenleri, döneme, göç yönüne ve göç sırasına göre önemli farklılıklar göstermektedir. 70'li yıllardan günümüze kadar göç nedenleri arasında evliliğin payı azalırken kişisel nedenlerin payı artmıştır. Bağlantılı göç nedenleri arasında yer alan ailevi nedenlerin payı azalırken, eşle ilgili nedenlerin payı artmıştır. Beyan edilen göç nedenleri göçün yönüne göre değerlendirildiğinde, kişisel nedenler kentten kente gerçekleşen göçlerde en önemli göç nedeni olarak ön plana çıkarken, diğer göçlerde evlilik en önemli göç nedeni durumundadır; kırdan kıra göç eden her dört kadından üçü evlilik nedeniyle göç ettiğini beyan etmiştir. Subjektif göç nedenleri, göç sırasına göre de önemli farklılaşmalar göstermiştir. İlk göçte her iki kadından birisi evlilik nedeni ile göç ettiğini belirtmişken, ikinci göçte bu oran yüzde 10'a düşmekte; birinci göçte kişisel nedenler yüzde 22 civarında iken ikinci göçte yüzde 38'e yükselmektedir.

Göç nedenlerinin göç sırasına göre önemli farklılaşmalar göstermesi nedeniyle, çok değişkenli analiz modellerini kurarken de göç sırası göz önünde tutulmuş, birinci ve ikinci göç için ayrı analizler yapılmıştır. Analizlerde toplam altı zaman içinde değişen (süre, dönem, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum ve çocuk sayısı) ve altı zaman içinde sabit açıklayıcı değişken (gidilen yerleşim yeri, kaynak yerleşim yeri, gidilen bölge, kaynak bölge, anne-babanın eğitim düzeyi ve anadil) kullanılmıştır.

Çok değişkenli analiz sonuçlarına göre, birinci göçte geçiş riski genç yaşlarda, özellikle 18-24 yaşında daha yüksektir. Zaman içerisinde göç riski artmıştır, yakın dönemlerde göç riski geçmiş dönemlere nazaran daha yüksektir. İtici ve çekici faktörlerin etkisini de sonuçlardan görmek mümkündür. Kaynak yerleşim yerinin kır olmasının birinci göç riskini yaklaşık iki kat artırdığı, gidilen yerleşim yerinin kır olmasının ise birinci göç riskini yaklaşık üçte bir oranında azalttığı görülmüştür. Benzer şekilde, kaynak bölgenin Kuzey ve Doğu olması durumunda birinci göç riski Batı bölgesine göre yaklaşık iki kat artarken, gidilen bölgenin Doğu, Güney veya Kuzey olması durumunda Batı bölgesine göre göç olasılığı yaklaşık yüzde 40 azalmaktadır. Bu sonuçlar, kırdan, Doğu ve Kuzey bölgelerinde itici faktörlerin, kentte ve Batı bölgesinde çekici faktörlerin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Eğitimi olmayan ve eğitim düzeyi düşük olan kadınların göç riski daha yüksektir. Eğitimin kendisinin önemli bir göç nedeni olması dolayısıyla eğitimi devam eden kadınların göç riski de lise ve üzeri eğitimi olan kadınlardan fazladır. Çalışmayan kadınların göç

riski, çalışan kadınlardan daha fazladır. Eğitimsiz ve çalışmayan kadınların göç riskinin daha yüksek oluşu, betimsel analiz sonuçlarının da işaret ettiği gibi evlilik, bağlantılı göç gibi kişisel olmayan nedenlerin birinci göçte daha etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Hiç evlenmemiş veya boşanmış/eşi ölmüş/eşinden ayrı yaşayan kadınların ilk göç riski daha yüksektir. Çocuk sayısı arttıkça, göç riski düşmektedir. Evli olma ve çocuk sayısının artması göç riskini azaltan faktörler durumundadır. Birinci göçte geçişte anne-babanın eğitim düzeyi ve kadının anadili istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar yaratmamıştır.

İkinci göçte geçiş analizi sonuçlarına göre, ilk göçün üzerinden zaman geçtikçe göç riski azalmaktadır. Kaynak yerleşim yerinin kır olması veya gidilen yerleşim yerinin kent olması göç riskini etkilememektedir. Bu durum ikinci göçte çekici veya itici faktörlerin etkili olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Birinci göç açısından gidilen bölge Batı bölgesi olduğunda göç riski daha yüksekken, ikinci göçte Güney bölgesinde göç riski daha yüksektir. Birinci göçte eğitim düzeyi düşük kadınların ve eğitime devam eden kadınların göç riski lise ve üzeri eğitimi olan kadınlara göre daha yüksek iken ikinci göç riski eğitimsiz ve eğitimi devam eden kadınlarda lise ve üzeri eğitimi kadınlara göre daha düşük bulunmuştur. Bu durum birinci göçte evlilik ve bağlantılı göç (eş ve aile ile ilgili nedenler) nedenlerinin daha belirleyici olması, ikinci göçte ise kişisel nedenlerin belirleyiciliğinin artması ile ilgili olabilir. Birinci göçte olduğu gibi ikinci göçte de çalışmayan kadınların ve halen evli olmayan kadınların (hiç evlenmemiş kadınlar ve boşanmış/eşi ölmüş/eşinden ayrı yaşayan kadınlar) göç riskinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadının çocuğunun olup olmaması ve çocuk sayısı birinci göç riskini azaltırken, ikinci göç açısından bariz bir fark yaratmadığı hatta istatistiksel olarak anlamlı olmasa da göç riskini bir miktar artırdığı bulunmuştur. Anne-babanın eğitim düzeyi birinci göçte olduğu gibi ikinci göçte de istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmazken; anadili Kürtçe olan kadınların, özellikle de anadili Kürtçe olan ve Türkçe konuşamayan kadınların ikinci göç riskinin anadili Türkçe olan kadınlara göre belirgin şekilde daha düşük göç riskine sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de kadın göçünün belirleyicilerinin, göç tarihçesi verisi kullanılarak ve çok değişkenli analiz yöntemleri ile ilk defa incelendiği bu çalışma, göç literatüründe sıklıkla altı çizilen itici-çekici faktörlerin, evlilik, kişisel nedenler, bağlantılı göç nedenleri (eş ve aile ile ilgili nedenler) gibi faktörlerin etkisinin göç sırasına göre farklılaştığını, birinci ve ikinci göçte farklı etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Kadın göçünün nedenlerinin ortaya konulduğu bu çalışmanın niteliksel araştırmalarla da desteklenmesi, bundan sonraki çalışmalarda göçün farklı sosyal (eğitim, çalışma, sağlık vb.) ve demografik (doğurganlık, yaş yapısı, ölümlülük vb.) olgular üzerindeki etkilerinin ve sonuçlarının araştırılması, göç konusundaki bilgi alanının genişletilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.5. Kaynaklar

Allison, P. D. (1984). *Event history analysis: Regression for longitudinal event data* (No. 46). Beverly Hills, CA: Sage.

Allison, P. D. (1995) *Survival analysis using the SAS system: A practical guide*. Cary, NC: SAS Institute.

Bilsborrow , R.E. (1992). Preliminary Report of the United Nations Expert Group Meeting on the Feminization of Internal Migration, *International Migration Review*, 26(1), 138-161.

Blossfeld, H. P., ve Rohwer, G. (2002). *Techniques of Event History Modeling: New Approached to Causal Analysis*. 2nd edition. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Blossfeld, H. P., Golsch, K., ve Rohwer, G. (2007). *Techniques of event history modeling using Stata. New approaches to causal analysis*. Mahwah (NJ): Erlbaum.

Erman, T. (1997). The Meaning of City Living for Rural Migrant Women and Their Role in Migration: The Case of Turkey, *Women's Studies International Forum*, 20 (2), 263-273.

Eryurt, M. A. (2010). *Internal Migration and Fertility in Turkey: An Event History Analysis*, Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2006). Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması. Ankara: HÜNEE.

Hemmasi, M., ve Prorok, C. (2002). Women's migration and quality of life in Turkey. *Geoforum*, 33, 399-411.

İlkaracan, P., ve İlkaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç, *75 yılda Köylerden Şehirlere*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kofman, E. (1999). Female 'Birds of Passage' a Decade Later: Gender and Immigration in the European Union, *International Migration Review*, 33(2), 269-299.

Özbay, F., ve Yücel, B. (2001). *Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Steele, F. (2005). Event History Analysis, ESRC National Centre for Research Methods, NCRM/004, NCRM Methods Review Papers, <http://eprints.ncrm.ac.uk/88/1/MethodsReviewPaperNCRM-004.pdf>

Tezcan, S., Eryurt, M.A. (2010) Türkiye’de İç Göç ve Çocuk Sağlığı, *Nüfusbilim Dergisi-The Turkish Journal of Population Studies*, Vol. 28-29, 15-28.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2015a). Doğum Yeri İstatistikleri Haber Bülteni, İndirilme tarihi: 04.08.2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21505>.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2015b). İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı, İndirilme tarihi: 04.08.2015, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067.

United Nations Department of Economic and Social Affairs, (2013). Cross-National Comparisons of Internal Migration: an Update on Global Patterns and Trends, Population Division Technical Paper 2013(1). New York: UN.

Yamaguchi, K. (1991). *Event History Analysis*. New Burry Park, CA: Sage.

İSTEYEREK VE KENDİLİĞİNDEN DÜŞÜKLERİN YAYGINLIĞI VE DÜŞÜKLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4

Tuğba Adalı¹, Alanur Çavlin² ve Ezgi Berktaş³

Özet

Doğumla sonuçlanmayan gebelikler, sadece sebebiyet verebileceği sağlık riskleri açısından sağlık çalışanlarının değil, aynı zamanda sosyal adaletsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların temel insan hakları açısından da önemli veriler sunabileceğinden sosyal bilimler alanındaki araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın sonuçları, isteyerek ve kendiliğinden düşüklerin düzeyinde bir önceki araştırma sonuçlarına göre önemli bir farklılığa işaret etmektedir. Araştırmaya göre son beş yıllık dönemde, kendiliğinden düşükler yüzde 11'den 14'e yükselmiş, isteyerek düşükler ise yüzde 10'dan 5'e düşmüştür. Bu çalışma, doğumla sonuçlanmayan gebeliklerden kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin yaygınlığındaki bu değişimi anlamak amacıyla, düşük düzeylerindeki değişimi ve düşük risklerini etkileyen faktörleri incelemiştir. Düşük düzeyine yönelik analizlerde, öncelikle son 25 yıl için kendiliğinden ve isteyerek düşüğün yaygınlığındaki değişimin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı, buna ek olarak yine bu dönemdeki düşüklerin zamanlaması incelenmiştir. Düşük düzeyine yönelik analizlerde ayrıca, kadınların son beş araştırma için doğum kuşaklarına göre ortalama kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları hesaplanarak, bildirim eksikliği olup olmadığı kontrol edilmiştir. Düşükleri etkileyen risk faktörlerini araştırmak için öncelikle son 25 yıl için 100 gebelikte kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları kadınların sosyal ve demografik özelliklerine göre incelenmiş, ardından son beş yıl içerisinde gerçekleşen kendiliğinden ve isteyerek düşükleri etkileyen faktörler, lojistik regresyon analizi ile modellenmiştir. Kendiliğinden düşük için oluşturulan modellerde riski etkileyen faktörler, biyo-demografik ve sosyal-çevresel belirleyiciler olarak iki grupta ele alınırken, isteyerek düşükler için faktörler demografik, sosyal ve doğurganlık tercihinine ilişkin belirleyiciler başlığıyla üç grupta incelenmektedir. Çalışma 1993-2008 yılları arasında kendiliğinden düşüklerin anlamlı olarak değişmediğini ancak son iki araştırma arasındaki değişimin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulguları, iki dönem arasındaki bu yükselişin, kendiliğinden düşüklerin önceki araştırma dönemine göre artmış olmasından çok, gebelik ve doğuma ilişkin sağlık hizmetlerinin iyileşmesinin gebeliğin daha erken dönemlerde tespitine olanak sağlamasıyla, kadınların kendi gebeliklerini daha bilinçli takip edebilmesiyle, eksik bildirimlerin giderilmesiyle ilişkili olduğuna işaret etmektedir. İsteyerek düşükler ise dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de azalan bir eğilim gösterirken, değişim sadece son 5 yıl için değil 2003-2008 dışındaki tüm dönemler için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu bulgu son yıllardaki siyasi söylemin

¹ Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

³ Proje Asistanı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

etkisiyle kamu hastanelerindeki isteyerek düşük uygulamalarının değişimi düşünöldüğünde beklenen bir bulgudur. Çalışmadaki lojistik regresyon analizlerine göre, önceden kendiliğinden düşük yapmış olmak ve yaşam boyu bir kez üremeye yardımcı teknik kullanmış olmak gebeliğın kendiliğinden düşükle sonlanma riskini arttırmakta, daha önce isteyerek düşük yapmış olmak ise azaltmaktadır. Ayrıca kendiliğinden düşük yapma riski 40 yaş ve üzeri kadınlar için ve beş veya üzeri canlı doğum yapmış kadınlar için yüksek, en yüksek refah düzeyinde ise diğerlerine göre daha düşüktür. Bunların yanında, yaşamı boyunca modern yöntem kullanmış kadınlara ait olayların ve yöntem başarısızlığıyla oluşan gebeliklerin isteyerek düşükle sonlanma riski daha yüksektir. Benzer şekilde kadının yaşı ve canlı doğum sayısı arttıkça isteyerek düşük riski de artmaktadır. En yüksek refah düzeyinde ve çalışmayan kadınlar arasında isteyerek düşük riski daha düşükken, dini pratikleri uygulayan kadınların isteyerek düşük eğilimlerinin en düşük olduğu görölmüştür.

Summary: The Prevalence of Spontaneous and Induced Abortions and the Factors Affecting Them

Pregnancy outcomes other than live births have not only attracted the attention of health workers due to the health risks they may carry, but also researchers in social sciences since they can provide important clues on social injustice, gender inequality and the fundamental human rights of women. Compared to previous surveys, the results of the Turkey Demographic and Health Survey 2013 point out a difference in the levels of spontaneous and induced abortions. According to the survey, the level of spontaneous abortions rose from 11 percent to 14 percent and the level of induced abortions dropped from 10 percent to 5 percent in the last five years. In order to understand the these changes in the prevalence of spontaneous and induced abortions, this study examines the factors behind them as well as the factors affecting the risk of abortion. In order to analyze abortion levels, firstly, the changes in the prevalences in the last 25 years were checked for statistical significance. Furthermore, the timing of abortions during the same period were investigated. Additionally, mean number of abortions by birth cohort were calculated for the last five surveys to check for potential under-reporting. In order to investigate the risk factors affecting abortions, firstly, spontaneous and induced abortions per 100 pregnancies were examined by social and demographic characteristics of women, and then the factors affecting spontaneous and induced abortions within the last five years were modelled by logistic regression analyses. While factors affecting the risk of abortion are addressed in two groups, namely demographic and social-environmental determinants in models for spontaneous abortion; they are addressed in three groups, namely demographic, social, and fertility preferences related determinants in the models for induced abortion. The study exhibits that the levels of spontaneous abortions did not change significantly between the years 1993 and 2008, however, the change between the last two surveys are statistically significant. Findings from this study point out that the increase in spontaneous abortions between the two periods is not an actual increase, but is rather associated with the elimination of under-reporting due to the improvements in health services related to pregnancies and births, allowing pregnancies to be being detected at earlier stages and consequently making women more aware of their pregnancies. Like throughout the world, induced abortions have been on a declining trend in Turkey, and the change in the levels of induced abortions is not only statistically significant for last 5 years, but also for all periods except

for the 2003-2008 period. This finding is an expected one, considering the changes in the provision of induced abortions services in public hospitals, with the impact of recent political discourse. According to the logistic regression analysis in this study, having a previous spontaneous abortion, using assisted reproduction techniques at least once during the lifetime increase the risk of spontaneous abortion while having had a previous induced abortion decreases this risk. In addition, the risk of spontaneous abortion is highest for women aged 40 and over, yet for women in the highest wealth level it is lower compared to others. Furthermore, pregnancies of women who have used a modern contraceptive method and pregnancies resulting from method failure have a higher risk of ending up with an induced abortion. Also, as age and parity increases, risk of spontaneous abortion rises. Among women in the highest wealth category and who are not currently working, the risk of spontaneous abortion is low, whereas the risk is even lower for women follow religious practices.

4.1. Giriş

Doğumla sonuçlanmayan gebelikler demografik çalışmalar içerisinde kadın sağlığı, üreme hakları ve doğurganlık ile ilişkili olarak ele alınan önemli konulardan biridir. Türkiye’de sağlık çalışanları ve politika yapıcılar ile akademisyenler ve üreme sağlığı alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına mensup uzmanlar arasında kendiliğinden ve isteyerek düşüklere (kürtaj) ilişkin bir ilgi görülmektedir. İsteyerek ve kendiliğinden düşüklere ilişkin ülke çapında ve bölgeler düzeyinde güvenilir bilgi, yaklaşık yarım yüzyıldır hanehalkı tabanlı nüfus ve sağlık araştırmalarından sağlanmaktadır. Nüfus ve sağlık araştırmalarının 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması ile DHS-Demographic and Health Survey- programına dahil olması, düşüklere hakkında standart soru modülleri sayesinde 20 yılı kapsayan beş araştırma ile yıllar içerisinde dünya ülkeleri ile karşılaştırılabilir veri üretilmesini sağlamıştır.

2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın (TNSA-2013) betimsel sonuçları, doğumla sonuçlanmayan gebelikler arasında isteyerek yapılan düşüklere ve kendiliğinden düşüklere düzeyinde TNSA-2008 sonuçlarına göre bir farklılığa işaret etmektedir. Betimsel analizler araştırmalardan önceki beş yıllık dönem için, isteyerek düşüğün 100 gebelikte 10’dan 5’e düştüğünü, kendiliğinden düşüğün ise 100 gebelikte 11’den 14’e yükselmiş olduğunu göstermektedir. Türkiye’de kendiliğinden düşüklere 1983 araştırmasına göre 100 gebelikte 8 düzeyindedir. Bu oran yıllar içerisinde dalgalanarak artmıştır. İsteyerek düşükle sonuçlanan gebeliklerin oranı ise azalmış, 1988 araştırmasına göre 100 gebelikte 24 olan bu oran 100’de 5’e kadar düşmüştür. İsteyerek düşükte azalma eğilimi değişmese de, son araştırma bulguları önceki yıllara göre daha belirgin bir azalmaya dikkat çekmektedir. Türkiye’de ekonomik ve sosyal nedenlerle isteyerek düşük yapmak 1983 yılında kabul edilen 2827 No’lu Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile gebeliğin 10. haftasına kadar yasal hale gelmiştir. Söz konusu kanun halen geçerli olmakla birlikte TNSA-2013 ve TNSA-2008 arasındaki dönem, başta dönemin başbakanı olmak üzere, bazı hükümet yetkililerinin kamuya açık konuşmalar ile kürtaja karşı olduklarını ilan ettikleri ve bu yönde caydırıcı uygulamaları başlatmak istediklerini ifade ettikleri dönem olması açısından diğer dönemlerden politik açıdan farklıdır. Bu süreçte, sivil toplum örgütleri tarafından yapılan çalışmalar kamu hastanelerinde ve özel hastanelerde fiilen kürtaj yapılmayarak yasal değişiklik olmaksızın konuya yönelik bir politika değişikliğinin başladığını

göstermektedir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın İstanbul'da 37 kamu hastanesine, Kadın Dayanışma Vakfı'nın ise Ankara'da 30 kamu hastanesine telefonla isteyerek düşük hizmeti talebi ile başvurduğu çalışmada her iki ilde de yalnızca 3 hastane talebe olumlu yanıt vermiştir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015; Bianet, 2015). Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki artış ile kürtaj yüzdelerinde yıllar içerisinde devam etmekte olan azalma ve sağlık kuruluşlarında bu hizmetin sağlanması konusundaki fiili engeller bir arada değerlendirildiğinde, TNSA-2013 sonuçları ile karşımıza çıkan isteyerek düşük hızı ve oranları, azalma yönündeki beklentilerle uyumludur. Ancak eş zamanlı olarak kendiliğinden düşüğe gözlemlenen artış, kendiliğinden ve isteyerek düşükleri bir arada farklı boyutları ile değerlendirme ihtiyacı doğurmuştur. Düşük düzeyi kadar önemli bir diğer konu da, kendiliğinden ve isteyerek düşüğün belirleyicileridir. Hizmet sunumu, istenmeyen gebeliklerin azaltılması ve istenilen gebeliklerde kendiliğinden düşüklerin önüne geçilmesi gibi açılardan kendiliğinden ve isteyerek düşük risklerini artıran faktörleri belirlemek önemlidir.

Bu çalışmada kendiliğinden ve isteyerek düşükler iki temel başlık altında incelenmektedir. İlk başlık her iki düşük düzeyindeki değişim, ikinci başlık ise düşüklerin riskini etkileyen faktörlerdir. Düşük düzeyine yönelik analizlerde öncelikle kendiliğinden ve isteyerek düşüğün TNSA-1993'ün işaret ettiği 1988-1993 döneminden başlayarak yaygınlığında istatistiksel olarak anlamlı bir değişimin gözlenip gözlenmediği incelenmiştir. Ayrıca aynı dönem içerisinde gebeliği önleyici yöntem kullanımı, toplam doğurganlık düzeyi ve toplam düşük hızlarındaki değişim sunulmuştur. Ardından değişimin belirgin olduğu 2008 ve 2013 araştırma dönemleri için düşüklerin zamanlaması incelenmiştir. Son olarak kadınların doğum kuşaklarına göre ortalama kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları farklı araştırma yılları için hesaplanarak bildirim eksikliği olup olmadığı tartışılmıştır.

Düşükleri etkileyen risk faktörlerini ortaya koymak için yapılan betimsel analizlerde öncelikle son beş araştırma dönemi için (1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013) 100 gebelikte kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları kadınların sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmiştir. Ardından TNSA-2013 öncesindeki beş yıl içerisinde gerçekleşen kendiliğinden ve isteyerek düşükleri etkileyen faktörler, lojistik regresyon analizi ile modellenmiştir. Bu modellerde bağımlı değişken son beş yıl içerisinde sonuçlanan gebeliğin isteyerek ya da kendiliğinden düşükle sonuçlanma durumudur. Literatüre ve çalışmanın kavramsal çerçevesine uyumlu olarak kendiliğinden düşük için oluşturulan modellerde riski etkileyen faktörler, biyo-demografik ve sosyal-çevresel belirleyiciler olarak iki grupta ele alınmıştır. İsteyerek düşük için oluşturulan modellerde ise demografik, sosyal ve doğurganlık tercihine ilişkin belirleyiciler başlıklı üç grup değişken yer almaktadır.

4.2. Kavramsal Çerçeve

Demografi literatüründe kendiliğinden ve isteyerek düşükler, yaygınlık (genellikle düşük hızları ve 100 gebelikte gerçekleşen düşükler) ile düşük riskinin belirleyicileri başlıkları altında çalışılan güncel akademik konular arasındadır. Konuya ilişkin literatürde yer alan temel ve güncel çalışmalara değinmeden önce belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu raporu hazırlamak için gözden geçirilen kaynaklardaki çalışmalarda kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin ayrı ayrı ele alınmış olmasıdır. Bu tercih, kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin belirleyicilerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada ise her iki düşük türünün doğurganlığın genel düzeyine olan ortak etkisinden ve her iki düşüğün yaygınlığında da son beş yıl içerisinde gözlemlenen değişimden yola çıkılarak konu birlikte ele alınmıştır. Bu alanda yapılmış çalışmaların bulguları sırasıyla kendiliğinden düşükler ve isteyerek düşükler için yaygınlık, veri kalitesine ilişkin bulgular ve düşük riskinin belirleyicilerini ortaya çıkarmaya yönelik bulgular olarak sunulmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de kendiliğinden düşükler

Doğumla sonuçlanmayan gebeliklerin sayısının ve yaygınlığının belirlenmesinde, bu gebeliklerin sayısının gerçekte yaşandığından eksik tespit edilmesinin bir sorun olduğu bilinmektedir. Düşüklerin yaygınlığının tespit edilmesi için sağlık kuruluşlarının kayıtları ve araştırma verilerinden yararlanılmaktadır. Sağlık kuruluşlarındaki kayıtlar tespit edilen gebeliklerin sonuçlarına ilişkin bilgiye dayanmaktadır. Kendiliğinden düşüklerin her zaman sağlık kuruluşunda gerçekleşmemesi ve düşüğün gebeliğin sağlık kuruluşu tarafından tespit edilmesinden önce gerçekleşebilecek olması, kendiliğinden düşüklerin sağlık kuruluşlarının kayıtlarına dayalı olarak belirlenmesinde karşılaşılan eksik tespit ve bildirim sorununun temel nedenleridir. Araştırmalar arasında, doğum tarihçesi ve gebelik tarihçesi modüllerine yer veren doğurganlık odaklı araştırmalar çoğunluktadır. Ayrıca, klinik araştırmalar ile gebelik öncesinde ve gebelik sırasında yapılan izlemler değerlendirilerek, hem düşük hızları hem de özellikle düşüğe ilişkin medikal riskler araştırılmaktadır. Güncel çalışmalar tıbbi olarak tespit edilmiş gebeliklerde kendiliğinden düşük oranının 100 gebelikte 10-20 arasında seyrettiğini göstermektedir (Adeniran vd., 2015; Cai ve Feng, 2005; Jones ve Kost, 2007; Norsker vd., 2012). Ancak düşük riski, özellikle gebeliğin ilk haftalarında daha fazladır. Gebeliğin tespit edilmesi geciktiğinden, dolaylı olarak düşükler de tespit edilememektedir. Gebelik öncesi ve sırasındaki izlemlere dayalı çalışmalar, gebeliğin erken haftalarında düşüklerin fark edilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmalara dayalı bulgularda düşük oranı yükselmekte ve 100 gebelikte 30 civarında seyretmektedir (Cai ve Feng, 2005). Çalışmalar, düşüğün tespitinin zor olduğunu, veri kaynağına göre düşük yaygınlığının farklı düzeylerde tespit edilebildiğini ve eksik tespit daha çok gebeliğin ilk dönemlerinde (ilk 3 aylık dönem) gerçekleşen düşükler için geçerli olduğunu ortaya koymaktadır (Jones ve Kost, 2007; Cai ve Feng, 2005). Özellikle beyana dayalı araştırma bulgularının güvenilirliği için, gebeliğin ve düşüğün tespitinde kadının kişisel farkındalığı ve sosyal kültürel ortamın önemi de çalışmalarda vurgulanmaktadır. Daha yüksek sosyal ve ekonomik gruplarda yer alan kadınların gebeliğin ilk dönemindeki düşükleri eksik bildirmesi daha az beklenen bir durumdur (Cai ve Feng, 2005; Casterline, 1989). Araştırma bulguları açısından bir kaygı, zaman faktörü nedeni ile geçmiş tarihlerde yaşanan olayların beyanındaki eksikliğe ilişkindir. Ancak çalışmalar zaman faktörünün düşüğün eksik

beyanı ile ilişkili olduğuna dair bir sonuç ortaya koymamıştır (Jones ve Kost, 2007). Bildirim konusundaki bir başka bulgu da, düşüklerin genelinde eksik beyan sorununun, cevaplayıcının kendi işaretlediği soru kağıtlarında yüzyüze görüşmelere göre daha az olduğudur (Jones ve Kost, 2007).

Kendiliğinden düşüğün en önemli risk faktörleri biyolojik faktörlerdir. Bu faktörlerin büyük kısmı ise net olarak belirlenememektedir (Garcia-Enguidanos vd. 2002; Wapner ve Lewis 2002). Biyolojik faktörlerin belirlenmesinde klinik çalışmalar belirgin bir avantaja sahiptir. Bu çalışmalarda gebelik öncesinde ve gebelik sırasında alınan detaylı medikal tarihçe, muayeneler ve testler risk faktörlerini tespit etmekte kullanılmaktadır. Özellikle ilk üç aylık dönemde gerçekleşen düşüklerde biyolojik faktörlere daha fazla dikkat çekilmiştir (Parazzini vd., 1997). Biyolojik faktörler arasında kromozom anomalisi, kadının anatomik durumu ve medikal hikayesi (önceki hastalıkları gibi), ilk adet yaşı⁴, gebelik sırasında geçirilen hastalıklar ve kazalar, gebelik sırasındaki müdahaleler (amniyosentez gibi) ile boy ve kilo⁵ yer almaktadır (Parazzini vd., 1997; Garcia-Enguidanos vd. 2002; Wapner ve Lewis 2002; Ökten vd., 2012; Adeniran vd., 2015; Risch vd., 1988).

Demografi literatüründe kendiliğinden düşüğü belirleyen biyolojik faktörlerin yanı sıra demografik, sosyal ve çevresel faktörleri de öne çıkaracak çalışmalar yer almaktadır. İsteyerek düşükle karşılaştırıldığında, sosyal ve çevresel faktörlerin öneminin daha az olması beklense de yapılan çalışmalar biyolojik faktörler dışındaki faktörlerin de göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir (Cai ve Feng, 2005; Norsker vd., 2012; Ökten vd., 2012). Düşük riskini arttıran demografik faktörler arasında kadının yaşı, gebe kalma gücüğü (ya da gebeliğe yardımcı tekniklerin kullanılması), daha önce kendiliğinden düşük yapmış olmak, daha önce isteyerek düşük yapmış olmak, canlı doğum sayısı (gebelik sırası da kullanılmaktadır), son doğumdan sonra geçen süre, kadının doğum sırasındaki eşinin yaşı, gebeliği önleyici hap kullanımı, rahim içi araç kullanımı ve gebeliğin istenme durumu öncelikli faktörler olarak sayılabilir. Düşüğü etkileyen sosyal ve çevresel faktörlerin başında ise kadının eğitimi, yerleşim yeri, etnisite, refah düzeyi, çalışma durumu, sigara kullanımı ve alkol kullanımı gelmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalarda kadının gebelik sırasındaki yaşı, canlı doğum sayısı ve daha önce kendiliğinde düşük yapmış olması düşük riskini belirleyenler arasında öncelikli faktörlerdendir (Cai ve Feng, 2005). Ancak kadının, yaş, gebelik sırası ve gebelik sonucunun yüksek düzeyde ilişkili (highly correlated) olmasının düşükler için adı geçen bağımsız değişkenlerin etkisi konusunda sıkıntı yaratabileceği de tartışılmaktadır (Cai ve Feng, 2005; Yaşar, 2006). Düşük riskinin ileri yaşlarda arttığı, özellikle kadının 35 ve üzeri yaşta olmasının düşük riskini arttırdığı farklı çalışmaların bulguları arasındadır (Yaşar, 2006; de la Rochebrochard ve Thonneau, 2002). Araştırmalar genellikle kadının

⁴ İlk adetin erken yaşta olması rahmin yeterli gelişim göstermeden gebelik oluşması riskine neden olmaktadır (Parazzini vd., 1997).

⁵ Literatürde annenin belirli bir uzunluktan daha kısa olmasını (DHS araştırmaları 145 cm olarak kabul etmektedir) kendiliğinden düşük, ölü doğum, sezaryen ve düşük doğum ağırlığı açısından bir risk faktörü olarak kabul eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar arasından Risch, Weiss, Clarke ve Miller'ın (1988) çalışmasında boy bir potansiyel risk faktörü olarak kontrol edilmiş, anlamlı bulunmamıştır. Obezitenin de (beden kitle endeksinin 30'un üzerinde olması) kendiliğinden düşük için risk oluşturduğu düşünülmektedir. Boots ve Stephenson (2011) konuya ilişkin çalışmalarını derledikleri makalelerinde obez kadınların diğer kadınlara göre daha fazla kendiliğinden düşük riskine sahip olduğunu göstermiştir.

gebelik sırasındaki yaşına odaklanmış olsa da farklı Avrupa ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada erkeğin 40 yaş üzerinde olmasının düşük riskini arttırdığı ortaya konulmuştur (de la Rochebrochard ve Thonneau, 2002).

Bazı çalışmalarda daha önce isteyerek düşük ve ölü doğum yapmış olmak kendiliğinden düşüğü arttıran faktörler olarak ele alınmıştır ancak sonuçlar bir nedensellikten çok, ilişki üzerinde durmaktadır (Cai ve Feng, 2005; Lim ve Singh, 2014). Birden fazla ardışık kendiliğinden düşük yapmış olmak ise literatürde detaylı olarak incelenen bir konudur. Genellikle iki ve üzeri ya da üç ve üzeri düşük, ardışık düşük olarak anılmaktadır (Field ve Murphy, 2015; Lo vd., 2012).

Konuya ilişkin sınırlı araştırma bulgusu olmakla beraber, gebeliğin istenme durumunun kendiliğinden düşük olasılığını etkileyebileceği, istenmeyen bir gebelikte düşüğe neden olabilecek riskli davranışların daha fazla olabileceği tartışılmakta olup, 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan bir araştırmanın sonuçlarının bu yaklaşımı desteklediği görülmektedir (Sedgh vd., 2014).

Yöntem kullanımı ve kendiliğinden düşük ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar özellikle rahim içi araç ve hap yönteminin etkisini araştırmaktadır. Bazı çalışma sonuçları, rahim içi araç kullanımının takip eden gebeliklerde düşük riskini artırdığını göstermektedir (Yaşar, 2006).

Gebeliğe yardımcı tekniklerin kullanımının artması ile birlikte bu yöntemlerin gebelik sonuçları üzerindeki etkisi de daha fazla ilgi çekmeye başlamıştır. Wang'in (2004) çalışmasında gebe kalma güçlüğü çeken kadınların çok detaylı olarak takip edildiği ve bu durumun erken düşüklere de dahil olmak üzere pek çok üreme faaliyetini izlenebilir kıldığı belirtilmiştir. Bu çalışmanın bulgularından bir diğeri ise, modelde kadının yaşının kontrol edildiği durumda da, kendiliğinden düşüklere, yardımcı teknikle oluşan gebeliklerde kısmen daha fazla rastlanmasıdır. Ancak bu tür gebeliklerdeki takip yanlılığının etkisi göz ardı edilmemelidir. Ayrıca gebeliğe yardımcı teknik kullanımı, tekrar eden düşüğe ilişkin risk faktörleri arasında sıralanmaktadır (Field ve Murphy, 2015).

Dünyada ve Türkiye'de isteyerek düşüklere

Kendiliğinden düşüklere olduğu gibi isteyerek düşüklere de sayının ve yaygınlığın belirlenmesinde çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. İsteyerek düşüklere öncesinde gebelik tespit edildiğinden, gebeliğin ve düşüğün fark edilmemiş olması gibi bir sorun yoktur. Ancak sağlık kuruluşlarının kayıtlarına dayalı olarak yapılan tahminlerinde, isteyerek düşüklere Türkiye gibi yaygın olarak özel doktor muayenehanesinde yapıldığı ülkelerde kayıt altına alınmaması yaygınlığı, büyük bir bildirim eksikliğine yol açmaktadır (HÜNEE, 2014). Özellikle düşüğün yasal olmadığı koşullarda yaygınlığını tahmin etmek güçleşmektedir. İsteyerek düşüğün yasal olması bu hizmete güvenli koşullarda erişim için zaruridir ancak yasal çerçeveye tek başına yeterli değildir. Fiili duruma ilişkin koşullar ve toplumsal baskılar, güvenli ve zamanında erişime engel teşkil edebilmekte (Agrawal, 2008; Fetters ve Samandari, 2015; Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015 ve Bianet, 2015)

ve bu durum hem isteyerek düşüklerin yaygınlığının azalmasına, hem de bildirim eksikliğine neden olmaktadır.

Bu nedenlerle, isteyerek düşüğe ilişkin göstergeler daha çok hanehalkı temelli örneklem araştırmalarından hesaplanmaktadır. Ancak araştırmalarda kadınların beyanlarında da farklı nedenlere dayalı bildirim eksikliği sorunu olabileceği bilinmektedir. Eksik beyanın nedenleri arasında zaman faktörü, doğumla sonuçlanmayan gebeliklerin gebelik olarak sayılmayarak beyan edilmemesi, olumsuz duygular uyandırdığından hatırlanmak istenmemesi, isteyerek düşüklere yönelik sosyal baskıdan çekinilmesi, evli olmayan kadınların doğurganlık konusunda genel olarak beyanda bulunmak istememesi literatürde öncelikli olarak belirtilen nedenlerdir (Wilcox ve Horney, 1984; Jones ve Kost, 2007).

İsteyerek düşük kayıtlarının ve araştırmaların olmadığı koşullarda istatistik üretmek, kayıt ve bildirim eksikliklerini düzeltmek amacı ile dolaylı tahminler yapılmaktadır. Bu tahminlerde gebeliği önleyici yöntem kullanım hızları ve toplam doğurganlık hızlarından yararlanılmaktadır (Jones ve Kost, 2007; Westoff, 2008). İsteyerek düşüğün yasal olmadığı koşullarda bildirim esnasındaki kaygıyı önlemek için kullanılan bir başka yöntem ise cevaplayıcılara belirli bir zaman dilimi içerisinde isteyerek düşük yapan birini bilip bilmediklerinin sorulmasıdır⁶. İran'da bu yöntemle yapılan analizlerde, toplam doğurganlık hızı ve yöntem kullanım düzeyi ile yapılan dolaylı tahminlerden daha yüksek hız ve oranlar bulunmuştur (Rastegari vd., 2014) Bazı çalışmalarda ise kayıt ve araştırma verileri bir arada değerlendirilerek tahminler üretilmektedir (Fetters ve Samandari, 2015).

Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Programı'nda yer alan diğer ülkelere ait veri setlerinde olduğu gibi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları'nda da beyana ilişkin hataların en aza indirilmesi için doğumlar ve doğumla sonuçlanmayan gebelikler için ayrı ayrı sorular sorulmaktadır. Ayrıca araştırma tarihinden önceki son beş yılda gerçekleşen doğumlar, doğumla sonuçlanmayan gebelikler ve gebeliği önleyici yöntem kullanımının her ay için kaydedildiği takvim modülü kullanılmaktadır (Bradleyvd, 2011; HÜNEE, 2014). Sorular anlaşılır ve sade şekilde ifade edilmekte, kullanılan kavramların anlaşılabilirliği test edilmekte ve suçlayıcı ya da sorgulayıcı ifadeler kullanılmamaktadır. Özellikle takvim modülü içerisinde gebelik ve yöntem kullanım sürelerinin tutarlılığı ay düzeyinde kontrol edilmektedir.

Dünya genelinde gebeliği önleyici yöntem kullanımının artması ile istenmeyen gebeliklerin payının azalması, isteyerek düşük hızının da azalmasına neden olmaktadır (Norman, 2012; Bongaarts ve Westoff, 2000). Güncel çalışmalar dünya genelinde yılda 80 milyon civarında istenmeyen gebelik yaşandığını, bu gebeliklerin yaklaşık 42 milyonunun isteyerek düşük ile sonuçlandığını ortaya koymaktadır (Bradley, Croft ve Rutstein, 2011; Sedgh, Singh ve Hussain, 2014). 2000'li yıllarda küresel tahminlerin ortalamaları, düşük hızında değişimin 1990'lı yıllardaki kadar hızlı olmadığını; toplam düşük hızının 1000 kadın için 28-29 düzeyinde, 100 gebelikte isteyerek düşük sayısının ise 20-21 civarında durağanlaştığını göstermektedir (Sedgh vd., 2012). Bu küresel durağanlaşmaya rağmen

⁶ Network scale-up yöntemi

ülkeler tek tek incelendiğinde farklılıklar görülmektedir. Türkiye gibi isteyerek düşük sayısında önceki yıllardaki değişime oranla çok hızlı azalma yaşanan başka ülkeler de bulunmaktadır. Gebeliği önleyici yöntem kullanımında önemli bir artış olmadığı ve toplam doğurganlık düzeyinin azalmaya devam ettiği ülkelerde isteyerek düşüğün beyanına yönelik bir sorun olup olmadığı araştırılmış ve eksik bildirim neden olabilecek iki nokta üzerinde durulmuştur (Westoff, 2005). Bu çalışmalarda vurgulanan ilk neden, erken haftalarda düşük başlatan ilaçlar ile son bulan gebeliklerde kadınların kendilerinin isteyerek düşük yapmış olarak görmemeleri ve ifade etmemeleridir. İkinci neden ise isteyerek düşüğe karşı siyasi söylemin yarattığı kaygının kadının isteyerek düşüğünü beyan etmemesine sebep olmasıdır.

İsteyerek düşüklerin risk faktörleri

İsteyerek düşük riski, istenmeyen gebelikler, gebeliklere ara veya son verilmesi isteği, düşük doğurganlık, cinsiyet tercihi, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve yöntem hataları (yöntem kullanımı sırasında gebe kalınması) konuları ile birlikte incelenmektedir. Gebeliğin ilk 10-12 haftasında⁷ isteyerek düşük, üreme haklarının bir parçası olarak kabul edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 1995). Ancak istenmeyen gebeliklerin azaltılması yoluyla isteyerek düşüklerin önüne geçilmesi, kadın sağlığı açısından önemli bir kazanım olarak görülmektedir. İstenmeyen gebeliklerin ve güvenli olmayan düşüklerin engellenmesi anne ölümlerine ilişkin Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılması için de gereklidir (Sedgh vd., 2014). İsteyerek düşüğün temel nedenleri gebeliğin istenmemesi ya da daha sonraki bir zamanda istenmesidir. Ancak istenmeyen gebeliklerin tamamı düşükle sonuçlanmamakta, dünya genelinde istenmeyen gebeliklerin yarısına yakını doğumla sonuçlanmaktadır (Bradley vd., 2011). Türkiye'de de doğumların yaklaşık dörtte biri istenmeyen ya da daha sonra istenen gebeliklerdir (HÜNEE, 2014). Bu durum, isteyerek düşüklerin gerçekleşmesinde gebeliğin istenme durumu dışındaki faktörlerin de önemine işaret etmektedir.

Dünya genelindeki çalışmalar, isteyerek düşüklerin evli olmayan ve genç yaştaki (20'li yaşların başındaki) çocuksuz kadınlar arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir (Henshaw ve Kost, 2008; Jones vd., 2010). Evlenmiş kadınlar arasında ise kadının yaşı ve çocuk sayısı isteyerek düşükler üzerinde etkili öne çıkan faktörler arasındadır. Genç ve ideal çocuk sayısına ulaşmamış kadınların istenmeyen gebelikleri doğumla sonuçlandırması daha olası iken, daha ileri yaşlarda ve ideal çocuk sayısına ulaşmış kadınların gebelikleri isteyerek düşükle sonlandırılmaları daha muhtemeldir (Akın ve Bertan, 1996, Akın ve Enünlü, 2002; Henshaw ve Kost, 2008; Elul, 2011; Wang, 2014). Çocuk sayısının yanı sıra önceki çocuğun cinsiyeti de isteyerek düşük kararında etkili olmaktadır. Farklı ülkelerde yapılan araştırmaların bulguları erkek çocuğu olan kadınlar arasında istenmeyen gebeliklerin düşükle sonlandırılmasının daha yaygın olduğunu göstermektedir (Agrawal, 2008; Bose ve Trent 2006; Wang, 2014).

⁷ İsteyerek düşüğün yasal olduğu süre genellikle 12 haftadır. Türkiye'de yasal süre 10 haftadır. Bu sürenin kadın sağlığını tehlikeye atmayacak kadar kısa, gebelik ürününün tamamen temizlenebilmesini sağlayacak kadar uzun (8. hafta öncesi yeterince güvenli değildir), fetusun cinsiyetinin tespit edilmesi mümkün olmayacak kadar kısa olması gerekmektedir (Lim ve Singh, 2014).

Yöntem kullanım hatalarının ve kısa dönemli, az etkili yöntemlerin istenmeyen gebelikler ve isteyerek düşüklerle ilişkisini inceleyen çalışmalar, kısa dönemli ve geleneksel yöntemlerden uzun dönemli ve modern yöntemlere geçişin düşük hızlarındaki beklenen etkisini modellemektedir (Bradley vd., 2011; Bongaarts ve Westoff, 2000). Türkiye için yapılmış çalışmalarda karşılanmamış gebeliği önleyici yöntem ihtiyacı ve ihtiyaca uygun olmayan yöntem seçiminin istenmeyen gebeliklerle ilgisi incelenmiştir. Bu çalışmalarda özellikle yaygın olarak kullanılan ve yöntem başarısızlığı yüksek olan geri çekme yönteminden uzun dönem etkili modern yöntemlere (RİA gibi) geçilmesine yönelik öneriler ön plana çıkarılmıştır (Akın ve Bertan, 1996; Senlet vd., 2001a; Senlet 2001b). Yapılan çalışmalar modern yöntem kullanımının istenmeyen gebelikleri azalttığını göstermektedir. Ancak istenmeyen gebelik yaşanması durumunda daha önce modern yöntem kullanan kadınlar daha yaygın olarak isteyerek düşüğe başvurmaktadır (Agadjanian, 2002; Çavlin ve Ergöçmen, 2013).

Doğumda cinsiyet oranının kadınların aleyhinde bozulmuş olduğu ülkelerde, isteyerek düşük kararı ile cinsiyet tercihi arasında önemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde fetusun cinsiyeti çok erken dönemde tespit edilmekte ve cinsiyete göre gebelik devam ettirilmekte ya da sonlandırılmaktadır (Dyson, 2012; Guilmoto, 2012; Yüksel-Kaptanoğlu vd., 2014).

İsteyerek düşük kararını etkileyen faktörleri inceleyen tüm çalışmalar kadının sosyal ve ekonomik koşullarının ve otonomisinin önemine değinmektedir. İsteyerek düşüklerin eğitimli, kentsel alanlarda yaşayan ve çalışan kadınlar arasında daha yaygın olduğu görülmektedir. Ailenin ekonomik koşullarının bir başka çocuğa bakmak için yeterli olmaması yine sıkça dile getirilen nedenler arasındadır (Agrawal, 2008; Jones vd., 2010; Çavlin vd., 2014). Ayrıca etnik ve kültürel faktörler de istenmeyen bir gebeliğin düşükle sonlandırılıp sonlandırılmamasında etkilidir (Agadjanian ve Zhenchao, 1997; Çavlin ve Ergöçmen, 2013). Kültürel faktörler arasından din de literatürde isteyerek düşükle ilintilendirilmektedir. Bazı çalışmalar doğrudan kadınların mensup oldukları dini analizlerine dahil ederken, diğerleri ise kadınların dinseliliklerine odaklanmaktadır. Örneğin Jones vd. (2010), ABD’de yaptıkları çalışmada herhangi bir dine mensup olmadığını beyan eden kadınların daha fazla isteyerek düşük deneyimlediğini belirtmiştir. Fehring ve Ohlendorf (2007) ise yine ABD’de gerçekleştirdikleri çalışmada, hayatında dinin önemli olduğunu belirten, düzenli olarak kiliseye giden ve din hakkında geleneksel tutumları olan kadınların daha az isteyerek düşük yapma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, literatürde dine yönelik tutumlarla isteyerek düşüğün eksik beyanı arasında bir ilişki olduğu, daha dinsel kadınların daha çok saklama eğiliminde olduğu ifade edilmektedir (Jones ve Kost, 2007). Türkiye’de kadınların yaşadıkları toplumda ve yakın çevrelerinde isteyerek düşüğe yönelik algı, dini inançlarına göre düşüğün ne şekilde değerlendirildiği, arkadaş ve akraba çevresinde isteyerek düşük yapan başka kadın olup olmaması da düşük kararında etkili olabilmektedir (Çavlin vd., 2014).

4.3. Yöntem

Bu bölümde TNSA-2013 verilerinin yanı sıra, TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008 araştırmalarının verilerinden de yararlanılmıştır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Türkiye geneli, kır ve kent, 5 bölge ve 12 NUTS 1 bölge ayrımında analize izin veren hanehalkı araştırmalardır ve örneklem tasarımları çok aşamalı, ağırlıklı, tabakalı ve kümelidir. Hanehalklarında yaşayanlara ilişkin veriler toplandıktan sonra hanedeki evlenmiş veya tüm 15-49 yaş aralığındaki kadınlarla görüşülmekte ve bu kadınlara ilişkin temel demografik özellikler, evlilik, doğurganlık, doğumla sonlanmayan gebelikler, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, anne-çocuk sağlığı, kadının statüsü gibi konularda bilgiler toplanmaktadır.

Araştırmaların kadın soru kağıdında ayrıca son 5 yıldaki gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve gebeliklere ilişkin detaylı veri içeren bir takvim bölümü bulunmaktadır. Bu dönem içinde gerçekleşen her gebeliğin kaç ay sürdüğü, ne zaman ve hangi şekilde sonuçlandığı (doğum, kendiliğinden düşük, isteyerek düşük, ölü doğum), kullanılan gebeliği önleyici yöntemlerin türü, kullanma süresi ve bırakma nedeni ay cinsinden takvim modülünde kaydedilmiştir. Takvim modülündeki her sonuçlanan gebelik, bu çalışmada bir “olay” olarak tanımlanmıştır. Yararlanılan analiz birimlerinden birisi takvim dönemindeki olaylar, bir diğeri de bu olayların öznesi olan, son beş yılda sonuçlanmış gebeliği olan kadınlardır.

Kendiliğinden düşük ve isteyerek düşüğün incelenmesi için yaygın kullanılan göstergelerden biri 100 gebeliğe düşen kendiliğinden/isteyerek düşük sayısıdır. Bu gösterge hesaplanırken takvim dönemine kaydedilmiş, son 5 yıl içinde sonuçlanmış tüm gebelikler payda, olay ise (kendiliğinden ya da isteyerek düşük) pay olarak tanımlanmaktadır. Kadınlarının tümü evlilik durumuna bakılmaksızın hesaplamalara dahil edilmiştir. Kendiliğinden ve isteyerek düşüğün zaman içindeki değişimini görmek için bu göstergeler tüm TNSA’ların takvim verilerinden hesaplanmıştır. Hesaplamalar yapılırken örneklem tasarımı dikkate alınmış, kullanılan SPSS 23.0 ve Stata 12 programlarına ağırlık, tabaka ve küme değişkenleri tanımlanmış, güven aralıkları bu şekilde hesaplanmıştır. İki farklı nokta tahmininin güven aralıklarının çakışmaması bu iki tahminin birbirinden istatistiksel olarak farklı olduğuna ilişkin bir ipucu verse de, yıllar arası karşılaştırmalarda aynı zamanda bağımsız örneklem için t-testi uygulanmıştır.

Düşüklerin belirleyicilerine ilişkin analiz için örneklem tasarımı da dikkate alınarak çok değişkenli lojistik regresyon kullanılmıştır. Lojistik regresyon, bağımlı değişkenin iki kategorili olduğu durumlarda kullanılabilir. Hem kendiliğinden düşükle sonuçlanan/diğer ayrımında, hem de isteyerek düşükle sonuçlanan/diğer ayrımında iki farklı model oluşturulmuştur. Her iki modelde de bağımlı değişkenin referans kategorisi *diğer* durumlardır.

Lojistik regresyonun lineer regresyondan temel farkı modellenenin, bağımlı değişkenin kendisi yerine bağımlı değişkenin *logit* dönüşümü olmasıdır. Bir olasılığın, o olasılığın tümleyicisine bölümüyle hesaplanan *odds oranının* (göreceli olasılıklar oranı) doğal logaritmaya alınmasını ifade

eden logit dönüşümü sonucunda, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında lineer bir ilişki olduğu varsayılır (Heeringa vd., 2010). Lojistik regresyonun denklemi aşağıdaki gibidir:

$$\text{logit}(\pi) = \ln \left[\frac{\pi(x)}{1 - \pi(x)} \right] = B_0 + B_1x_1 + \dots + B_px_p$$

Modelin sonucunda bağımsız değişkenler için hesaplanan katsayıların (\hat{B}) yorumlanması üstel fonksiyonuna alınarak ($e^{\hat{B}}$) yapılmaktadır. Üstel fonksiyona alınmış değerler odds oranlarını göstermektedir. Buna göre x_j bağımsız değişkenindeki bir birim artışın, bağımsız değişkenin gerçekleşme oddsunu $e^{\hat{B}}$ kadar arttırmaktadır.

Lojistik regresyon modellerinde kullanılan değişkenler Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de sunulmaktadır. Kendiliğinden düşük için kurulan regresyon modelinde kullanılan bağımsız değişkenler literatür taramasına uygun olarak seçilmiş, iki ana başlıkta incelenmiştir. Sosyal ve çevresel değişkenler arasında yerleşim yeri, bölge, hanehalkı refah düzeyi, eğitim durumu, çalışma durumu, anadil ve sigara kullanımı; biyo-demografik belirleyiciler arasında ise kadının olay sırasındaki yaşı, akraba evliliği, ilk adet yaşı, önceden isteyerek düşük, kendiliğinden düşük veya ölü doğum deneyimlemiş olması, eşin yaşı, canlı doğum sayısı, üremeye yardımcı teknik kullanımı ve gebeliğin yöntem başarısızlığı sonucunda oluşma durumu bulunmaktadır. Kendiliğinden düşük kadının tercihine bağlı bir gebelik sonucu olmadığı için, temel belirleyicilerinin biyo-demografik değişkenler olduğu düşünülmekte, bu nedenle ilk lojistik regresyon sadece bu değişkenleri içermektedir. Sosyal ve çevresel belirleyiciler ise bu değişkenler kontrol edilerek modele ikinci aşamada eklenmiştir.

İsteyerek düşüğün belirleyicileri ise üç ana başlıkta incelenmiştir: doğurganlık tercihine ilişkin belirleyiciler, demografik belirleyiciler ve sosyal belirleyiciler. İlk grup bağımsız değişkenler kadının araştırma tarihindeki doğurganlık tercihi, ideal çocuk sayısına verdiği yanıtı göre idealde istediği erkek çocuk sayısının kız çocuk sayısından fazla olup olmaması, yaşam boyu gebeliği önleyici modern yöntem kullanmış olma durumu ve sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığı sonucu oluşup oluşmamasıdır. Demografik belirleyiciler arasında kadının olay sırasındaki yaşı, olay sırasındaki canlı doğum sayısı, olay öncesinde canlı erkek çocuk doğurmuş olması ve daha önce isteyerek düşüğü olup olmaması bulunmaktadır. Son grupta kendiliğinden düşüğe benzer şekilde yerleşim yeri, bölge, hanehalkı refah düzeyi, eğitim durumu, çalışma durumu ve anadilin yanı sıra, dindarlığı dolaylı olarak temsil etmek üzere bir dini pratikler değişkeni kullanılmıştır. İsteyerek düşük büyük ölçüde bir karar verme mekanizması sonucu ortaya çıktığı için model ilk olarak doğurganlık tercihine yönelik değişkenlerle kurulmuş; artan yaş ve çocuk sayısı ile artması beklendiğinden daha sonra demografik belirleyiciler eklenmiş; en son da tüm bu değişkenlerin kontrol edildiği durumda sosyal belirleyiciler eklenmiştir.

Tablo 4.1 Kendiliğinden düşüğün analizinde yararlanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve oluşturulan son modele giren olayların yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Yüzde
Gebelik sonucunun kendiliğinden düşük olup olmaması (bağımlı değişken)	<i>Kendiliğinden düşük</i> ^r Canlı doğum, isteyerek düşük, ölüdoğum	14,0 86,0
Sosyal ve çevresel belirleyiciler		
Yerleşim yeri	Kent <i>Kir</i> ^r	79,5 20,5
Bölge	Batı Güney Orta Kuzey <i>Doğu</i> ^r	37,9 13,5 17,7 6,1 24,8
Hanehalkı refah düzeyi	En düşük Düşük Orta Yüksek <i>En yüksek</i> ^r	20,7 22,5 20,9 17,8 18,0
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş İlkokul mezunu Ortaokul mezunu <i>Lise ve üzeri</i> ^r	18,5 35,2 17,9 28,4
Kadının çalışma durumu	Halen çalışmıyor Halen sosyal güvencesiz çalışıyor <i>Halen sosyal güvenceli çalışıyor</i> ^r	78,6 11,1 10,3
Kadının anadili	Türkçe Kürtçe <i>Diğer</i> ^r	70,8 24,8 4,3
Kadının sigara kullanımı	Hiç veya düzensiz <i>Düzenli</i> ^r	83,9 16,1
Biyo-demografik belirleyiciler		
Kadın ve eşinin akrabalık durumu	Akrabalık yok Birinci derece kuzen <i>Diğer akraba</i> ^r	73,9 13,2 12,9
İlk adet yaşı	<12 12-13 >14 ^r	7,7 54,5 37,8
Kadının olay sırasındaki yaşı	<20 20-24 25-29 30-34 35-39 >40 ^r	6,6 25,8 31,0 23,3 10,6 2,7
Daha önce kendiliğinden düşüğü olup olmaması	Yok <i>Var</i> ^r	78,1 21,9
Daha önce ölü doğumu olup olmaması	Yok <i>Var</i> ^r	97,7 2,3
Daha önce isteyerek düşüğü olup olmaması	Yok <i>Var</i> ^r	93,9 6,1
Eşin olay sırasındaki yaşı	<40 <i>40 ve üzeri</i> ^r	89,6 10,4
Kadının olay sırasındaki canlı doğum sayısı	Canlı doğumu yok 1 canlı doğum 2 canlı doğum 3 canlı doğum 4 canlı doğum <i>5 ve üzeri canlı doğum</i> ^r	33,8 33,2 17,6 7,2 3,3 4,8
Üremeye yardımcı teknik kullanmış olma durumu	Kullanmamış <i>Kullanmış</i> ^r	95,8 4,2
Sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığıyla oluşma durumu	Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmamış <i>Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmuş</i> ^r	79,4 20,6

Regresyon analizine giren toplam ağırlıklı olay sayısı 4028'dir. Bu sayının araştırma tarihinden önceki son 5 yılda gerçekleşen olay sayısı olan 4080'den az olmasının nedeni, bağımsız değişkenlerin bazılarında eksik veriler olmasıdır. Analize evlilik durumuna bakılmaksızın, son 5 yılda sonlanmış gebeliği olan tüm kadınlar dahil edilmiştir.

^rReferans kategori

Tablo 4.2 İsteyerek düşüğün analizinde yararlanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve oluşturulan son modele giren modele giren olayların yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Yüzde
Gebelik sonucunun isteyerek düşük olup olmaması (bağımlı değişken)	<i>İsteyerek düşük</i> ^r Canlı doğum, istemsiz düşük, ölüdoğum	95,3 4,7
Sosyal belirleyiciler		
Yerleşim yeri	Kent <i>Kir</i> ^r	79,3 20,7
Bölge	Batı Güney Orta Kuzey <i>Doğu</i> ^r	37,6 13,4 17,6 6,1 25,3
Hanehalkı refah düzeyi	En düşük Düşük Orta Yüksek <i>En yüksek</i> ^r	21,0 22,6 20,8 17,7 18,0
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş İlkokul mezunu Ortaokul mezunu <i>Lise ve üzeri</i> ^r	18,9 35,0 17,8 28,2
Kadının çalışma durumu	Çalışmıyor Sosyal güvencesiz çalışıyor <i>Sosyal güvenceli çalışıyor</i> ^r	78,6 11,2 10,2
Kadının anadili	Türkçe Kürtçe <i>Diğer</i> ^r	70,5 25,2 4,3
Dini pratikler	Namaz kılmayan ve başörtü kullanmayan Namaz kılan veya başörtü kullanan <i>Hem namaz kılan hem de başörtü kullanan</i> ^r	23,5 32,0 44,5
Demografik belirleyiciler		
Kadının olay sırasındaki yaşı	<20 20-24 25-29 30-34 35-39 <i>>40</i> ^r	6,6 25,9 31,0 23,3 10,5 2,7
Kadının olay sırasındaki canlı doğum sayısı	Canlı doğumu yok 1 canlı doğum 2 canlı doğum 3 canlı doğum 4 canlı doğum <i>5 ve üzeri canlı doğum</i> ^r	33,8 33,1 17,6 7,3 3,3 4,9
Olay öncesinde canlı erkek çocuk doğurmuş olma durumu	Düşükten önce erkek çocuk doğurmamış <i>Düşükten önce erkek çocuk doğurmuş</i> ^r	55,5 44,5
Olay öncesinde isteyerek düşüğü olma durumu	Yok <i>Var</i> ^r	94,0 6,0
Doğurganlık tercihinin ilişkin belirleyiciler		
Doğurganlık tercihi	2 yıl içinde istiyor veya kararsız Daha sonra istiyor <i>Daha fazla istemiyor veya çocuk sahibi olması imkansız</i> ^r	19,8 30,4 49,8
Erkek çocuk tercihi	<i>İstenen erkek çocuk sayısı kız çocuk sayısından fazla</i> ^r Tüm diğer durumlar	10,5 89,5
Modern yöntem kullanımı	Modern yöntem kullanmamış <i>Modern yöntem kullanmış</i> ^r	25,3 74,7
Sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığıyla oluşma durumu	Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmamış <i>Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmuş</i> ^r	79,4 20,6

Regresyon analizine giren toplam ağırlıklı olay sayısı 4076'dır. Bu sayının araştırma tarihinden önceki son 5 yılda gerçekleşen olay sayısı olan 4080'den az olmasının nedeni, bağımsız değişkenlerin bazılarında eksik veriler olmasıdır. Analize evlilik durumuna bakılmaksızın, son 5 yılda sonlanmış gebeliği olan tüm kadınlar dahil edilmiştir.

^rReferans kategori

4.4. Bulgular

Yöntem kullanımı, toplam doğurganlık hızı ve toplam düşük hızı karşılaştırmaları, 1983-2013

Bu bölümde yapılan analizler Türkiye’de kendiliğinden ve isteyerek düşük düzeylerinin yıllar içerisindeki değişimini ve düşük risklerini belirleyen faktörleri ortaya koymaya yöneliktir⁸. Tablo 4.3’te 1983-2013 dönemi içerisinde toplam doğurganlık hızı ve gebeliği önleyici yöntem kullanım düzeyleri sunulmuştur. Söz konusu dönem içerisinde kadın başına düşen ortalama canlı doğum sayısının 4’ten 2’ye düştüğü, modern yöntem kullanan kadınlarının yüzde 27’den yüzde 47’ye yükselerek yaklaşık iki katına çıktığı görülmektedir. Modern yöntem kullanımının arttığı ilk dönemde geleneksel yöntem kullanımı bir nebze azalmış, 20 yıllık dönem içerisinde de yüzde 26-28 civarında neredeyse sabit hale gelmiştir. Aynı dönemde toplam isteyerek düşük hızında önemli bir değişim görülmektedir. 1988 yılında kadın başına 0,82 olan toplam isteyerek düşük hızı, 2013 yılında 0,14’tür. Son iki araştırma dönemine yoğunlaşıldığında, yöntem kullanım oranının sabit kaldığı, toplam doğurganlık hızı ve toplam düşük hızlarında ters yönlü kısmi bir değişim olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3 Gebeliği önleyici yöntem kullanımı, toplam doğurganlık hızı ve isteyerek düşüklerdeki değişimler, Türkiye 1983-2013

Türkiye’de son 35 yılda gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen gebeliği önleyici yöntem kullanımı, doğurganlık ve isteyerek düşüklere ilişkin bazı göstergeler

Araştırma tarihi	Dönem ¹	Toplam doğurganlık hızı	Modern yöntem kullanımı	Geleneksel yöntem kullanımı	Toplam isteyerek düşük hızı
1983	1978-1983	4,17	27,2	34,2	0,76 ⁴
1988	1987-1988	3,02	31,0 ²	32,3 ²	0,82 ⁴
1993	1992-1993	2,65	34,5	28,1	0,77 ⁵
1998	1995-1998	2,61	37,7	26,1 ³	0,64 ⁶
2003	2000-2003	2,23	42,5	28,5	0,38 ⁷
2008	2005-2008	2,16	46,0	27,0	0,29 ⁷
2013	2010-2013	2,26	47,4	26,0	0,14 ⁷

¹ Toplam doğurganlık hızı için kullanılan zaman aralıklarını göstermektedir.

² TNSA-2003 raporundan alınmıştır. 1988 araştırması raporunda modern yöntem kullanımı 38, geleneksel yöntem kullanımı 39 olarak sunulmuştur.

³ TNSA-2003 raporundan alınmıştır. 1998 araştırması raporunda geleneksel yöntem kullanımı 25,5 olarak sunulmuştur.

⁴ Koç ve diğerleri, 2010, araştırma tarihinden önceki son 1 yıllık dönem için hesaplanmıştır.

⁵ Hancıoğlu, 1997, araştırma tarihinden önceki son 1 yıllık dönem için hesaplanmıştır.

⁶ Eryurt, 2008, araştırma tarihinden önceki son 1 yıllık dönem için hesaplanmıştır.

⁷ Araştırma tarihinden önceki son 5 yıllık dönem için hesaplanmıştır.

⁸ Bu bölümde yer alan Tablo 4.3, Şekil 4.3, Şekil 4.4, Tablo 4.5, Tablo 4.6, Tablo 4.8, Tablo 4.9, Şekil 4.5 ve Şekil 4.5’te analiz birimi kadın; Tablo 4.4, Şekil 4.1, Şekil 4.2, Tablo 4.7, Tablo 4.10 ve Tablo 4.11’de analiz birimi olaydır.

Zaman içerisindeki değişim, 1983-2013

Tablo 4.4'te 100 gebelikte kendiliğinden ve isteyerek düşük düzeylerindeki değişimi gösteren analiz sonuçları sunulmaktadır. İsteğe bağlı düşükler 1983 yılında kabul edilen kanun ile yasal hale geldiğinden uzun zaman dilimi için yapılmak istenen karşılaştırmalar 1983 Araştırması sonuçlarından başlanılarak analiz edilmiştir.

Tablo 4.4 Kendiliğinden ve isteyerek düşükler, Türkiye 1983-2013

Her 100 gebeliğin gerçekleşen kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin sayısı

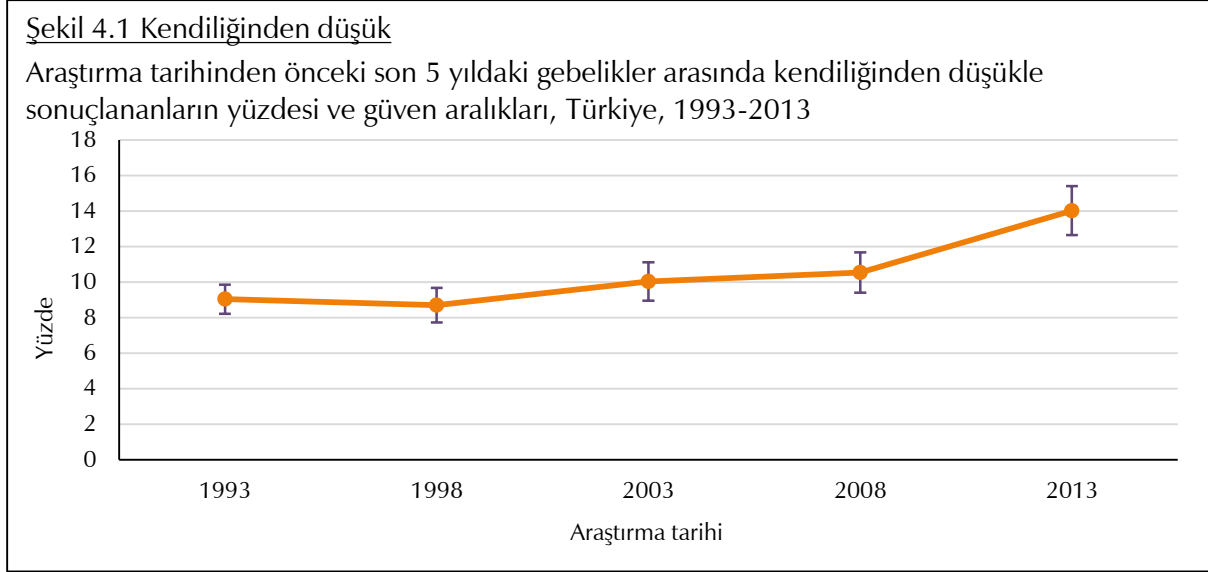
Araştırma tarihi	Dönem	Her 100 gebelikte	
		İsteyerek düşükler	Kendiliğinden düşükler
1983	1982-1983	12,1	8,0
1988	1987	23,6	8,2
1993	1992-1993	17,9	11,5
1998	1993-1998	14,5	8,7
2003	1998-2004	11,3	10,0
2008	2003-2008	10,0	10,5
2013	2008-2013	4,7	14,0

Kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin 100 gebelikteki payı son 30 yıllık dönem içerisinde incelendiğinde kendiliğinden düşüklerin hem artan hem de azalan yönlerde değiştiği, isteyerek düşüklerin ise 1983-1988 döneminde arttığı ve bu tarihten sonra devamlı olarak düştüğü; görülmektedir. İsteyerek düşüklerde artış gördüğümüz tek istisna 1983 Nüfus Kanunu ile isteğe bağlı düşüğün yasal hale gelmesini izleyen dönem içerisindedir. Bu durum, gerçek sayının artması dışında kişilerin kendilerini daha rahat ifade etmelerinin bildirimini arttırmış olabileceği de düşünülerek değerlendirilmelidir.

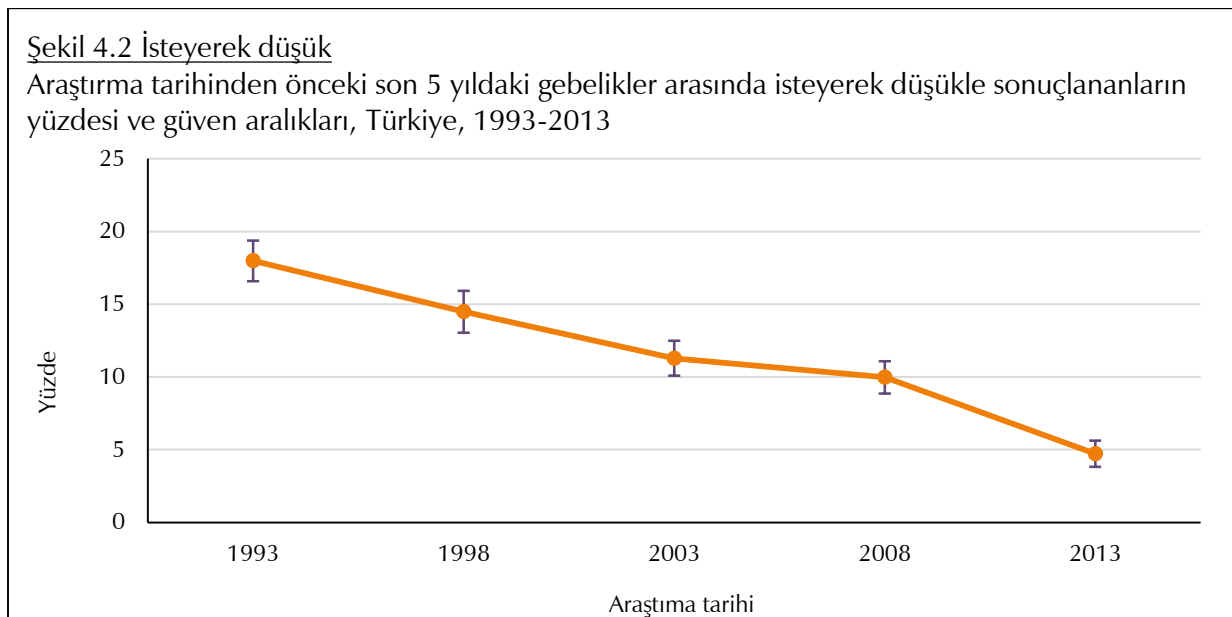
Saha araştırmalarında daha eski tarihlerde yaşanan olayların hatırlanmaması, hatırlanmak istememesi veya bastırılması nedenleri ile daha yakın tarihlerde yaşanan olaylara göre eksik bildirilme sorunu ile karşılaşılabilir. Düşüklerle ilgili veri kalitesine yönelik Amerika Birleşik Devletleri için yapılmış analizler, düşüğün eksik beyanı ile zaman faktörü arasında bir ilişki göstermemiştir (Jones ve Kost, 2007). Benzer bir amaçla TNSA-2013 takvim verisinden 5 yıllık ve 3 yıllık olarak 100 gebelikteki düşük ve kürtaj sayıları hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda tahminlerin güven aralıkları çakıştığından zamana ilişkin bir veri kalitesi sorunu olmadığı tespit edilmiş ve bu bölümde TNSA-2013 Ana Raporu ile de uyumlu olarak beş yıllık dönem için yapılmış hesaplamalara yer verilmiştir.

Düşüklerde 1993-2013 döneminde gözlemlenen değişim %95 güven aralıkları ile değerlendirilmiş, kendiliğinden düşüklerin nokta tahminlerinde gözlemlenen artış ve isteyerek düşüklerin nokta tahminlerinde gözlemlenen azalmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı

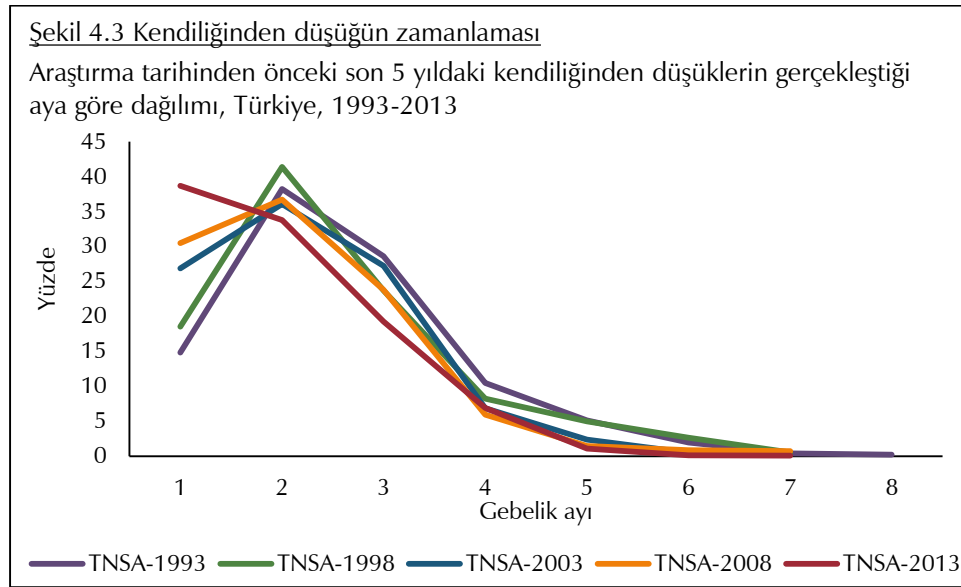
incelenmiştir (Şekil 4.1). Bu değerlendirmeye göre, kendiliğinden düşüklerin düzeyinde 1993'ten 1998'e, 1998'den 2003'e ve 2003'den 2008'e olan değişim istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p < 0.05$). TNSA-2008 ve TNSA-2013 araştırmaları arasında gözlemlenen değişim ise istatistiksel olarak anlamlıdır. Bununla birlikte, TNSA-2013 öncesinde de bir yükseliş eğiliminden bahsetmek mümkündür; 1993 ve 2008 değerlerinin t-testi ile karşılaştırılması, bu iki kendiliğinden düşük oranının anlamlı bir şekilde farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı dönem içinde isteyerek düşükler birbirini takip eden araştırmalar arasında karşılaştırıldığında ise, 2003-2008 arası dışında tüm dönemler için iki araştırma sonuçları arasında anlamlı değişimler olduğu gözlenmektedir ($p < 0.05$) (Şekil 4.2). Bu anlamda TNSA-2008 ve TNSA-2013 tahminleri arasındaki farklılık, uzun süredir gözlenen düşüş eğilimiyle uyumlu görünmektedir.

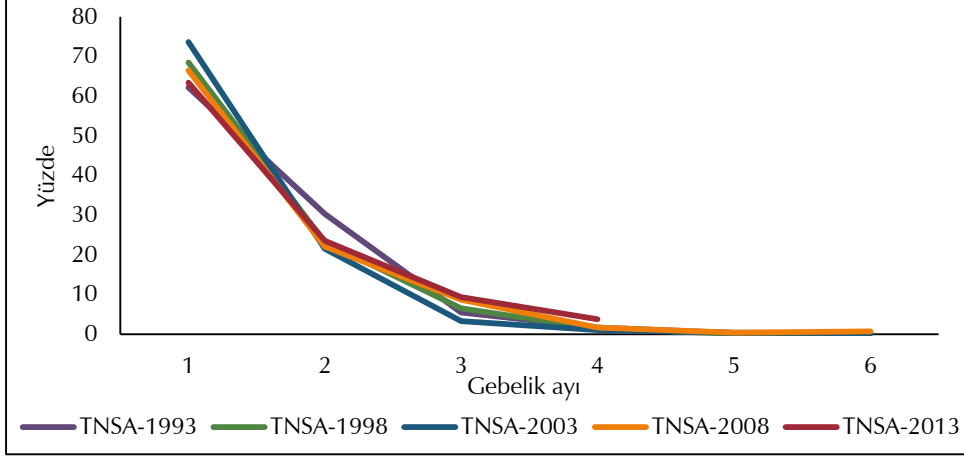
Düşüklerin zamanlaması sağlık sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu zamanlama ayrıca kendiliğinden düşükler için gebeliğin tespit zamanının, isteyerek düşükler için ise düşüğün yasal süre içerisinde gerçekleşme durumunun bir göstergesidir. Şekil 4.3'te 1993-2013 arasındaki beş araştırma için kendiliğinden düşüklerin zamanlaması düşüğün yaşandığı aya göre görülmektedir. TNSA-2013 öncesindeki dört araştırmanın sonuçları düşüklerin en fazla gebeliğin ikinci ayında (yüzde 37 ile 41 arasında) gerçekleştiğini göstermektedir. İkinci aydan dördüncü aya kadar geçen süre içerisindeki düşüklerin payları ise azalmaktadır. TNSA-2013 bulguları ise düşüklerin önemli bir çoğunluğunun, yaklaşık yüzde 40'ının gebeliğin ilk ayında gerçekleştiğini göstermektedir. Gebeliğin erken tespit edilmesi, gebelik takiplerinin artması ve daha erken dönemde başlaması, kadınların gebelik konusunda daha bilinçli olması gibi etkenler ilk aylardaki düşüklerin eski yıllara göre daha fazla fark edilmesini sağlamaktadır. İlk ay düşüklerinde gözlemlediğimiz bu artış, kendiliğinden düşüğün genel düzeyinde 2008-2013 arasında gördüğümüz artışı açıklayabilecek bir bulgudur.

İsteyerek düşüklerin zamanlaması incelendiğinde tüm araştırma dönemleri için en yaygın düşük zamanının ilk ay olduğu, gebeliklerin önemli kısmının üçüncü ayda sonlandırıldığı görülmektedir. Bu durum isteyerek düşüklere ilişkin yasal süre ile de uyumlu bir bulgudur. Ancak TNSA-2013 sonuçları, gebeliğin üçüncü ayı ve sonrasında gerçekleşen isteyerek düşüklere nispeten bir artış olduğunu göstermektedir. İsteyerek düşüklerin yüzde 13'ü, üçüncü ay ve sonrasında gerçekleştirilmiştir. Gebeliğin giderek medikalleşmesi, özellikle gebelik sırasındaki tetkiklerin artması sağlık kaygısı ile son verilen gebeliklerin sayısını arttırabilir. Bu tür isteyerek düşükler, tetkiklere bağlı olarak yapılmayan düşüklere göre daha geç dönemlere rastlamaktadır.

Şekil 4.4 İsteyerek düşüğün zamanlaması

Araştırma tarihinden önceki son 5 yıldaki isteyerek düşüklerin gerçekleştiği aya göre dağılımı, Türkiye, 1993-2013

Kendiliğinden ve isteyerek düşük bildirimlerinin veri kalitesini kontrol etmek amacı ile her iki düşük biçimi için de kadın başına düşen ortalama toplam düşük sayısı doğum kuşaklarına göre incelenmiştir (Tablo 4.5 ve Tablo 4.6). Bu incelemede 1944-48'den başlayan doğum kuşaklarına ait ortalama kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları beş araştırma dönemi boyunca takip edilmiştir. Doğum kuşakları bazında ortalama düşük sayısı değerinin, birikimli bir değer olduğundan aynı doğum kuşağı için birbirini takip eden araştırmalarda aynı kalması veya artması beklenir. Kadınların tümü için ortalama düşük sayısı incelendiğinde (Tablo 4.5), bu değer yıllar içerisinde neredeyse hiç değişmediği, 0,28-0,33 aralığında seyrettiği görülmektedir. Doğum kuşakları 2008-2013 yılları için incelendiğinde, aynı doğum kuşağı için beş yıl içerisinde beklenen nisbi artışlar da izlenebilmektedir. 1954-58 doğum kuşağı için gözlemlenen 1998-2003 dönemindeki dalgalanma dışında tüm doğum kuşaklarının değerleri yıllar içinde aynı kalmış veya artmıştır. Bu sonuçlar yorumlanırken verinin kesitsel araştırmalardan elde edildiği ve panel araştırmalardaki keskinlikle karşılaştırılamayacağı da göz önünde tutulmalıdır.

Tablo 4.5 Ortalama kendiliğinden düşük sayısı

Doğum kuşaklarına göre ortalama kendiliğinden düşük sayısı, 1993-2013

Doğum kuşağı	1993	1998	2003	2008	2013
1944-48	0,55				
1949-53	0,48	0,55			
1954-58	0,36	0,50	0,46		
1959-63	0,29	0,36	0,39	0,40	
1964-68	0,22	0,27	0,36	0,38	0,38
1969-73	0,15	0,20	0,28	0,28	0,42
1974-78	0,11	0,16	0,23	0,28	0,41
1979-83		0,08	0,16	0,20	0,31
1984-88			0,10	0,17	0,24
1989-93				0,09	0,19
1994-98					0,09
Tüm kuşaklar	0,31	0,31	0,30	0,28	0,33

Doğum kuşaklarına göre ortalama isteyerek düşük sayısındaki değişim, kendiliğinden düşüklere kıyasla daha düzensizdir (Tablo 4.6). Özellikle 2008-2013 döneminde aynı doğum kuşağında yer alan kadınların yaşları ilerledikçe beyan ettikleri toplam isteyerek düşük sayılarının azaldığı görülmektedir. Örneğin 1969-73 doğum kuşağının ortalama isteyerek düşük sayısı 2008 yılı itibarıyla 0,38 iken, 2013 yılında 0,31'e düştüğü görülmektedir. Bu gibi durumların 2008'den 2013'e geçişte daha sık görülmesi, yakın dönemde kadınların isteyerek düşükleri daha az beyan ettiklerine dair bir ipucu olarak görülebilir.

Tablo 4.6 Ortalama isteyerek düşük sayısı					
Doğum kuşaklarına göre ortalama isteyerek düşük sayısı, 1993-2013					
Doğum kuşağı	1993	1998	2003	2008	2013
1944-48	0,88				
1949-53	0,89	0,94			
1954-58	0,76	0,81	0,82		
1959-63	0,56	0,70	0,72	0,66	
1964-68	0,28	0,41	0,53	0,56	0,48
1969-73	0,10	0,27	0,32	0,38	0,31
1974-78	0,03	0,10	0,16	0,26	0,19
1979-83		0,06	0,06	0,14	0,13
1984-88			0,04	0,04	0,06
1989-93				0,03	0,03
1994-98					0,01
Tüm kuşaklar	0,52	0,49	0,41	0,34	0,20

Düşükleri etkileyen faktörler

Düşük yapmış kadınların sosyodemografik özellikleri, 1993-2013

Düşükleri etkileyen faktörleri incelemek amacı ile kadınların farklı sosyal ve demografik özelliklerine göre araştırmalardan önceki beş yıllık dönemlerde 100 gebelikte kendiliğinden ve isteyerek düşük sayıları hesaplanmıştır (Tablo 4.7). Bu hesaplamalar ayrıca kendiliğinden ve isteyerek düşük oranlarında yıllar içerisinde gözlemlenen değişimlerin farklı sosyal ve ekonomik gruplardaki kadınlar için de geçerli olup olmadığını göstermektedir.

Kendiliğinden düşüklere incelendiğinde erken ve geç yaşlardaki gebeliklerde oranların daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Tüm araştırma sonuçları 35 yaş ve üzerindeki kadınlar arasında düşüklerin daha yaygın olduğunu, 40 yaş ve üzerinde ise en yüksek orana ulaştığını göstermektedir. Yalnızca TNSA-2013 sonuçlarına göre 20 yaş altındaki gebeliklerde düşük oranı diğer tüm yaşların gerisinde kalmıştır.

Tablo 4.7 Temel özelliklere göre 100 gebelikte isteyerek düşükler, Türkiye 1993-2013

TNSA-1998, TNSA-2003, TNSA-2008 ve TNSA-2013'e göre araştırma tarihinden önceki son 5 yıldaki her 100 gebelikte isteyerek düşüklerin oranları

Temel özellikler	Kendiliğinden düşük					İsteyerek düşük					Gebelik sayısı				
	1993	1998	2003	2008	2013	1993	1998	2003	2008	2013	1993	1998	2003	2008	2013
Kadının olay sırasındaki yaşı															
<20	12,4	10,7	10,0	12,7	10,6	4,0	5,7	3,1	3,4	1,2	705	605	688	407	271
20-24	7,6	8,3	9,4	9,2	13,8	8,5	5,8	5,6	4,2	2,5	1.624	1.512	1.860	1.325	1.054
25-29	8,2	6,7	9,5	10,5	12,9	20,4	7,7	9,3	9,6	3,9	1.412	1.147	1.648	1.268	1.266
30-34	8,7	8,8	7,8	9,0	13,3	28,3	12,6	18,7	12,8	4,9	822	772	948	825	948
35-39	10,5	11,0	14,3	13,0	17,4	37,3	23,3	25,8	25,5	10,4	451	362	541	399	432
40<	14,1	14,1	14,8	20,4	30,2	47,4	44,5	32,6	28,1	20,5	155	137	159	128	110
Yerleşim yeri															
Kent	9,0	9,0	10,2	11,2	14,4	21,3	16,1	13,2	10,8	5,1	3.239	2.909	3.584	3.169	3.237
Kır	9,1	8,1	9,6	8,8	12,6	12,4	11,6	7,2	7,8	3,4	1.929	1.625	1.706	1.183	843
Bölge															
Batı	8,9	10,3	10,0	10,8	14,8	24,9	18,0	14,7	14,1	6,5	1.522	1.439	1.794	1.570	1.535
Güney	9,1	8,5	9,9	10,0	12,4	16,3	13,7	10,2	9,9	3,5	803	632	698	547	548
Orta	9,4	7,3	9,6	11,4	14,4	19,8	16,6	14,9	8,8	4,2	1.182	1.055	1.085	920	718
Kuzey	9,2	9,1	8,7	9,5	17,1	17,0	15,6	8,8	11,5	5,0	491	360	310	248	251
Doğu	8,7	7,9	10,7	10,0	12,7	8,7	7,6	5,2	4,6	3,0	1.171	1.047	1.403	1.067	1.030
Eğitim															
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	8,2	7,8	9,6	8,4	12,6	13,9	11,8	8,3	5,5	3,4	1.774	1.182	1.366	907	772
İlkokul	9,6	9,0	10,2	10,1	13,4	19,8	15,0	11,5	11,1	5,7	2.899	2.807	2.714	2.144	1.431
Ortaokul	8,7	9,0	9,1	12,5	13,7	21,8	17,3	12,8	7,1	3,2	495	546	392	406	727
Lise ve üzeri ¹	-	-	10,4	12,9	16,0	-	-	14,8	13,1	5,3	-	-	817	896	1.150
Hanehalkı refah düzeyi²															
En düşük	-	-	8,2	7,5	11,9	-	-	5,8	5,2	2,7	-	-	1.230	976	855
Düşük	-	-	11,0	9,6	15,3	-	-	8,9	8,5	3,5	-	-	1.099	999	921
Orta	-	-	10,7	12,1	14,3	-	-	12,9	10,9	5,4	-	-	1.029	924	846
Yüksek	-	-	10,4	11,4	16,3	-	-	12,2	8,8	4,1	-	-	1.065	721	723
En yüksek	-	-	10,3	12,9	12,3	-	-	19,0	18,4	8,5	-	-	868	732	734
Canlı doğum															
0	12,3	11,5	8,9	12,0	16,2	2,5	2,7	1,4	2,9	1,7	1.463	1.412	2.277	2.819	1.378
1	7,1	7,1	9,3	10,2	12,9	9,6	9,8	8,4	7,3	2,9	1.150	1.169	1.520	2.348	1.349
2	7,5	6,4	8,3	10,7	12,1	31,3	24,9	19,2	20,1	11,0	913	769	1.016	1.413	720
3	8,5	8,1	9,0	8,1	12,6	32,3	27,5	22,7	19,9	9,8	544	433	562	743	298
4	7,4	7,6	10,1	7,7	19,6	35,6	34,5	24,0	16,1	7,6	344	254	321	361	136
5+	8,8	9,1	10,2	9,3	11,7	26,3	21,2	14,3	10,1	5,4	754	497	620	546	199
Toplam	9,0	8,7	10,0	10,5	14,0	18,0	14,5	11,3	10,0	4,7	5.169	4.625	5.290	4.352	4.080

¹ TNSA-1998 için eğitim düzeyinin en yüksek kategorisi ortaokul ve üzeri olarak verilmiştir.

² Refah düzeyi değişkeni 2003 ve sonrası için tanımlıdır.

Kendiliğinden düşükler yerleşim yerine ve bölgelere göre önemli bir farklılık sergilememektedir. Ancak, son iki araştırma döneminde düşük oranları kentte nispeten daha yüksektir. TNSA-2013 sonuçlarına göre Kuzey bölgesinde 100 gebelikte 17 gibi yüksek bir düzeyle karşılaşılmıştır. Düşük yaygınlığı eğitimle bir miktar artmaktadır. Bu artış, son araştırma döneminde lise ve üzeri eğitim almış kadınlar arasında daha belirgin olup 100 gebelikte 16 düzeyindedir. Refah

seviyesine göre farklılık yüksek değildir ve gruplar arasında belirgin bir örüntü görülmemektedir. TNSA-2003 dışındaki tüm araştırma sonuçları canlı doğum yapmamış kadınlar arasında düşük oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu oran canlı doğum sayısının artması ile azalmaktadır. TNSA-2013 bu örüntünün yanında yüksek paritede de düşük oranında bir artış olduğunu göstermiş, 4 canlı doğumu olan kadınlar arasında 100 gebelikte düşük sayısı 20 bulunmuştur.

İsteyerek düşüklük kadının yaşına göre incelendiğinde 100 gebelikte düşük sayısının yaşla birlikte belirgin şekilde arttığı görülmektedir. TNSA-1993'te bu artış 25 yaş üzerinde gözlemlenirken, 1998 sonrasında özellikle 35 yaş ve üzerinde yüksek düşük oranlarına ulaşılmaktadır. İsteyerek düşüklük her zaman kentsel yerleşim yerlerinde ve Batı bölgesinde daha yaygındır. Düşük oranlarında azalma her iki yerleşim yeri biçimini ve tüm bölgeleri aynı şekilde etkilemiştir. Farklı eğitim düzeyindeki kadınların isteyerek düşük oranları incelendiğinde son araştırma dönemine kadar belirgin bir şekilde eğitimi daha yüksek kadınlar arasında düşük oranlarının da daha yüksek olduğu görülmektedir. TNSA-2013 sonuçları ise isteyerek düşük oranlarının eğitimi farklı kadınlar arasında daha yakın değerlerde seyrettiğini, ancak ilköğretim mezunu ve lise ve üzeri eğitilmiş kadınlar arasında kısmen daha fazla olduğunu göstermiştir. Refah düzeyi daha yüksek kadınlar arasında isteyerek düşük oranları da daha yüksektir. Ancak son beş yıl içerisinde gözlemlenen azalış tüm refah gruplarını etkilemiştir. Tüm araştırma sonuçları isteyerek düşük oranının en az olduğu grubun çocuksuz kadınlar olduğunu göstermektedir. Düşük oranının canlı doğum sayısı ile artış örüntüsü yıllar içerisinde değişmiştir. 1993, 1998 ve 2003 araştırma dönemlerinde düşük oranı dördüncü canlı doğuma kadar artarken, 2008 ve 2013 araştırma dönemlerinde en yüksek düşük oranına iki canlı doğum yapmış kadınlar arasında ulaşılmıştır. Bu durum, doğurganlığın iki çocuk civarında durağanlaşması ve gebeliği önleyici yöntem kullanımının artışı sonucunda ideal çocuk sayısı ile canlı doğum sayısı arasındaki makasın daralması ile açıklanabilir.

Tablo 4.8 Düşük yapan kadınların daha önceki düşük deneyimlerine göre dağılımı, Türkiye 2003-2013
TNSA-2003, TNSA-2008 ve TNSA-2013'e göre araştırma tarihinden önceki son 5 yılda düşüğü olan kadınların yaşamları boyunca daha önce kendiliğinden veya isteyerek düşük yapma durumlarına göre dağılımı

	2003	2008	2013
SON 5 YILDA KENDİLİĞİNDEN DÜŞÜĞÜ OLAN KADINLAR			
Daha önceki kendiliğinden düşük durumu			
Yok	65,9	71,5	68,7
Var	34,1	28,5	31,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Kadın sayısı	466	466	505
SON 5 YILDA İSTEYEREK DÜŞÜĞÜ OLAN KADINLAR			
Daha önceki isteyerek düşük durumu			
Yok	56,4	69,9	72,1
Var	43,6	30,1	27,9
Toplam	100,0	100,0	100,0
Kadın sayısı	552	359	183

Kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin tekrar etmesi, bir başka deyişle düşükle sonuçlanan bir gebeliğin öncesinde bir başka düşük olması, düşük riskini arttıran nedenleri anlamak açısından önemli bir inceleme konusudur. Tablo 4.8’de 2003, 2008 ve 2013 araştırma dönemleri için kendiliğinden ve isteyerek düşük öncesinde benzer şekilde sonuçlanan bir gebeliği olan kadınların payı ayrı ayrı sunulmuştur. Araştırma tarihlerinden önceki beş yıl içerisinde kendiliğinden düşük yapan kadınların üçte birine yakınının daha önce kendiliğinden düşükle sonuçlanan bir gebeliği olduğu görülmektedir. Tekrar eden kendiliğinden düşüklerin oranında yıllar içerisinde önemli bir değişim tespit edilmemiştir. İsteyerek düşüklerde ise 10 yıllık zaman diliminde düşüğün tekrarlanma düzeyinin değiştiği, TNSA-2003 sonuçlarına göre daha önce isteyerek düşükle sonuçlanan gebeliği olan kadınların oranı yüzde 44 iken bu oranın 2008 yılında yüzde 30’a, 2013 yılında ise yüzde 28’e düştüğü görülmektedir.

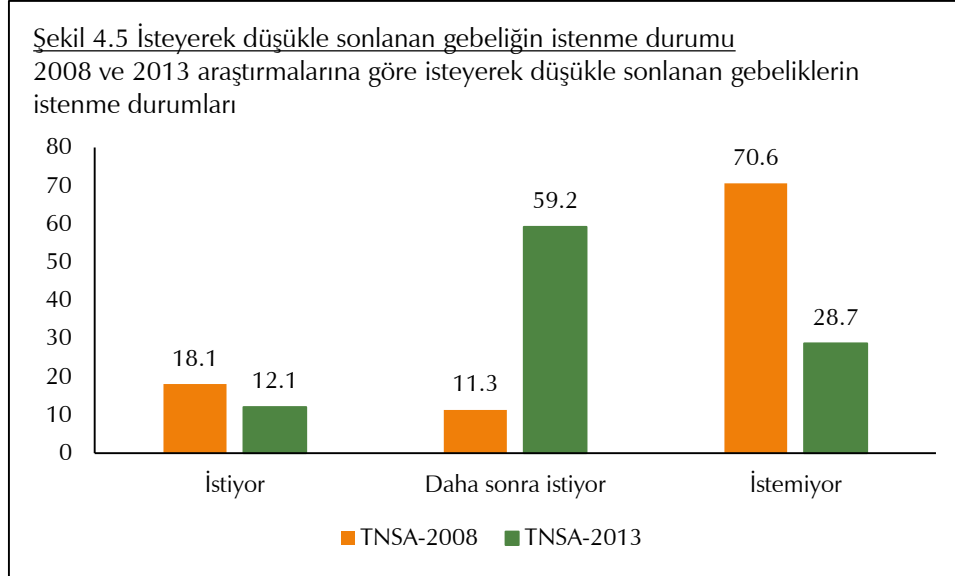
Üremeye yardımcı tekniklerin kullanılmasındaki artışın kendiliğinden düşük oranını arttırabileceği tartışılmaktadır (Wang, 2004). Türkiye’de üremeye yardımcı tekniklerin kullanımı artmakta olup, doğurganlık çağındaki kadınların yüzde 4’ü bu tekniklerden yararlandığını ifade etmektedir (Tablo 4.9). Ancak üremeye yardımcı teknikleri kullanan kadınlar arasında bu teknikler ile gebe kalan kadınların oranında bir azalma gözlenmiştir. TNSA-2008 sonuçlarına göre bu teknikleri kullanmış kadınların yüzde 77’si gebe kalmışken bu oran TNSA-2013’e göre yüzde 66’dır. Üremeye yardımcı teknikleri kullanmış kadınlar arasında kendiliğinden düşüğü olanların oranı belirgin olarak fazladır (yüzde 35).

Tablo 4.9 Üremeye yardımcı teknik kullanımı ve kendiliğinden düşükler, Türkiye 2008-2013

TNSA-2008 ve TNSA-2013’e göre son 5 yılda gebeliği olmuş olan kadınlar arasından herhangi bir dönemde üremeye yardımcı tekniklerden yararlananların oranı, bu yöntemlerle gebe kalma oranı, bu yöntemlerle gebe kalanların son 5 yıl içinde kendiliğinden düşük yapma durumu

	TNSA-2008	TNSA-2013
Üremeye yardımcı teknik		
Yararlanmış	2,5	4,2
Yararlanmamış	97,5	95,8
Kadın sayısı	3.399	3.004
Üremeye yardımcı teknikle gebelik		
Gebe kalmış	76,9	66,1
Gebe kalmamış	23,1	33,9
Kadın sayısı	84	120
En az bir kez ÜYT ile gebe kalmış kadınların son 5 yılda kendiliğinden düşük durumu		
Düşüğü var	12,9	35,0
Düşüğü yok	87,1	65,0
Kadın sayısı	64	79

Şekil 4.5'te isteyerek düşük yapan kadınların doğurganlıklarını sonlandırma ve erteleme ihtiyaçlarındaki değişim sunulmaktadır. Son iki araştırma dönemi, ihtiyaç türüne göre incelendiğinde, son beş yıl içerisinde isteyerek düşüğü olan kadınlar arasında başka çocuk istemediği için (doğurganlığını sonlandırmak için) düşük yapanların payının azaldığı, daha sonra çocuk istediği için (doğurganlığına ara vermek için) düşük yapan kadınların payının ise arttığı görülmektedir.

Düşüklerin belirleyicileri: TNSA-2013 çoklu lojistik regresyon sonuçları

Son olarak kendiliğinden ve isteyerek düşük riskini etkileyen faktörleri ortaya koymak amacı ile lojistik regresyon analizleri yapılmıştır. Kendiliğinden ve isteyerek düşük için oluşturulan iki ayrı modelde bağımlı değişkenler, son beş yıl içerisinde kendiliğinden ve isteyerek düşükle sonuçlanan bir gebeliğin olmasıdır. Kendiliğinden düşük için bağımsız değişkenler kadının eğitimi, yerleşim yeri tipi, bölge, refah düzeyi, gebelik sırasındaki yaş, gebelik öncesindeki doğum sayısı, akraba evliliği, gebelik öncesi yöntem kullanımı, gebelik öncesinde düşük olup olmaması, gebelik öncesinde ölü doğumu olup olmaması ve bir önceki doğumla gebelik arasındaki süredir (üç yıldan az ve fazla olmak üzere). İsteyerek düşük için ise bağımsız değişkenler kadının eğitimi, yerleşim yeri tipi, bölge, refah düzeyi, gebelik sırasındaki yaş, gebelik öncesindeki doğum sayısı, gebelik öncesi yöntem kullanımı, gebelik öncesinde kürtaj olup olmamasıdır. Bu değişkenler seçilirken literatürde düşük riskini arttıran faktörlerle ilgili yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır (Norsker vd., 2012).

Türkiye’de kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin belirleyicilerini, olası etkilerin varlığını da göz önüne alarak incelemek amacıyla, çoklu lojistik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Daha önce belirtildiği gibi, modellere girecek bağımsız değişkenlerin seçimi literatür taramasına dayanılarak yapılmış; teorik olarak düşüklerle ilişkisi beklenen veya ampirik olarak ilişkisi gösterilmiş değişkenler seçilmiştir. Nüfus ve Sağlık Araştırmalarının kapsamına girmeyen kimi

değişkenler (örneğin kendiliğinden düşük için çeşitli hastalıkların geçmişi, isteyerek düşük için isteyerek düşüğe yönelik tutum gibi) ise modellerde kontrol edilememiştir.

Olay tarihçesinde son 5 yıldaki gebeliklerin kendiliğinden düşükle sonuçlanma durumu öncelikle biyo-demografik bağımsız değişkenlerle modellenmiştir (Tablo 4.10, Model 1). Model 1 düşük Nagelkerke R^2 değerine rağmen (0,060) anlamlıdır ($p<0,000$)⁹. Model 1'deki değişkenler arasında, önceden kendiliğinden düşük yapmış olma ve yaşam boyu bir kez üremeye yardımcı teknik kullanmış olma gebeliğin kendiliğinden düşükle sonlanma ihtimalini¹⁰ arttırmaktadır. Daha önce isteyerek düşük yapmış olmak ise bu ihtimali azaltmaktadır. Kendiliğinden düşük yapma ihtimali 40 yaş ve üzeri kadınlarda tüm diğer yaş gruplarından daha yüksektir. Beş veya üzeri canlı doğum yapan kadınlara göre daha az canlı doğumu olan kadınların kendiliğinden düşük yapma eğilimi de daha fazladır.

Temel belirleyiciler olduğu düşünülen biyo-demografik değişkenlerin kontrol edilerek sosyal ve çevresel değişkenlerin eklendiği Model 2 de istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,000$, Nagelkerke $R^2=0,073$). Yeni eklenen değişkenlerin hiçbiri modele anlamlı bir katkı sağlamamaktadır¹¹, bununla birlikte en yüksek refah düzeyinde diğerlerine göre daha az kendiliğinden düşük olabileceği görülmektedir. Sosyal ve çevresel faktörlerin eklenişinden biyo-demografik değişkenler arasında sadece canlı doğum sayısı etkilenmiştir. Sırasıyla öncesinde 1, 2 ve 3 canlı doğum gerçekleşmiş olayların 5 ve üzeri canlı doğum gerçekleşmiş olaylara kıyasla kendiliğinden düşüğe maruz kalma ihtimalleri istatistiksel olarak farklılıklarını kaybetmişlerdir.

İsteyerek düşüğe yönelik regresyon modelinde ise bağımsız değişkenler 3 grup belirleyiciye ayrılmıştır (Tablo 4.11). Doğurganlık tercihlerine yönelik ilk model 0,139'luk bir Nagelkerke R^2 değeriyle istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaşamı boyunca modern yöntem kullanmış kadınlara ait olayların isteyerek düşükle sonlanma ihtimali daha yüksektir. Sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığıyla oluştuğu durumlarda ise gebelikler daha büyük ölçüde isteyerek düşükle sonlanmaktadır. Kadınların araştırma tarihindeki doğurganlık tercihi ve idealde istediği kız-erkek çocuk sayılarının karşılaştırması isteyerek düşükler açısından anlamsız bulunmuştur.

Model 2'de doğurganlık tercihlerine demografik belirleyiciler eklenmiştir. Bu gruptaki değişkenlerle model açıklayıcılığı oldukça yükselmiştir (Nagelkerke $R^2=0,242$). Kadının olay sırasındaki yaşı arttıkça isteyerek düşük ihtimalinin de arttığı görülmektedir. Olay sırasındaki canlı

⁹Cai ve Feng (2005) kendiliğinden düşüklerin açıklanmasının oldukça zor olduğuna değinmiş ve kromozom anomalileri gibi biyolojik faktörlerin en temel belirleyiciler olduğunu; buna rağmen kendiliğinden düşüklerin sadece yüzde 25'inin nedeninin bilinebildiğini belirtmişlerdir. Kendiliğinden düşüklere ilişkin regresyon modellerinin düşük Nagelkerke R^2 değerleri olması bu nedenle beklenen bir durumdur.

¹⁰ Anlatım kolaylığı için kullanılan "ihtimal" terimi *odds oranına* işaret etmekte, teknik anlamda bir olasılığı ifade etmemektedir. Benzer bir kullanım daha önce Ergör ve Akın'ın (1996) çalışmasında görülmektedir.

¹¹ Burada gösterilmeyen model etkileri tablosunda değişkenin Wald F değeri 1.821, buna karşılık gelen α değeri ise 0.125'tir.

doğum sayısı bu modelde anlamlıdır¹², 5 ve üzeri canlı doğumun diğerlerinden anlamlı bir şekilde farklılaşmaması, farklılığın başka iki kategori arasında olduğunu göstermektedir¹³.

Demografik belirleyicilerin eklenmesi ile kadının araştırma tarihindeki doğurganlık tercihi istatistiksel olarak anlamlı hale gelmiştir. Buna göre isteyerek düşük yapma ihtimali doğurganlığını sonlandırmak isteyen (*limiter*) olarak adlandırılan daha fazla çocuk istemeyen kadınlarda hemen çocuk isteyen ve doğurganlığına ara vermek isteyen (*spacer*) olarak adlandırılan, daha sonra çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara göre daha yüksektir.

İsteyerek düşüklerin tüm olası belirleyicilerinin eklendiği son modelde (Model 3), sosyal değişkenlerin de anlamlı olduğu görülmüştür (Nagelkerke $R^2=0,313$). Doğurganlık tercihinin yönelik belirleyiciler ve demografik belirleyiciler arasında anlamlılığı değişen ya da bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin yönü değişen gözlemlenmezken; modele yeni giren değişkenler arasında hanehalkı refahı çalışma durumu ve dini pratikler anlamlı çıkmıştır. Model 3'e göre en yüksek refah düzeyinde ve çalışmayan kadınlar arasında isteyerek düşük ihtimalleri daha düşüktür¹⁴. Üç kategoride incelenen dini pratikler değişkeni, hem namaz kılan hem de başörtüsü kullanan kadınların isteyerek düşük eğilimlerinin en düşük olduğunu göstermektedir.

¹² Wald F=3.514, $\alpha=0.004$

¹³ Örneğin 1 ve 2 canlı doğum arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

¹⁴ Demografik belirleyicileri ve doğurganlık tercihinin yönelik belirleyicileri içermeyen, sadece sosyal belirleyicilerle kurulan modelde hanehalkı refahının isteyerek düşük ile ilişkisi aksi yönde ve anlamlıdır. Çalışma durumu ise anlamlı değildir.

Tablo 4.10 Kendiliğinden düşük için çoklu lojistik regresyon analizinin sonuçları

Araştırma tarihinden önceki son 5 yılda sonlanan gebeliklerin kendiliğinden düşükle sonlanmasını modelleyen çoklu lojistik regresyon analizine göre isteyerek düşüğün belirleyicileri, Türkiye 2013

Bağımsız değişken	Kategori	Model 1	Model 2
Sosyal ve çevresel belirleyiciler			
Yerleşim yeri	Kent	-	1,125
	<i>Kır^r</i>		<i>1,000</i>
Bölge	Batı		1,117
	Güney		0,926
	Orta	-	1,199
	Kuzey		1,286
	<i>Doğu^r</i>		<i>1,000</i>
Hanehalkı refah düzeyi	En düşük	-	1,407
	Düşük		1,689**
	Orta		1,522
	Yüksek		1,627**
	<i>En yüksek^r</i>		<i>1,000</i>
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	-	0,694
	İlkokul mezunu		0,710
	Ortaokul mezunu		0,897
	<i>Lise ve üzeri^r</i>		<i>1,000</i>
Kadının çalışma durumu	Halen çalışmıyor	-	1,139
	Halen sosyal güvencesiz çalışıyor		1,610
	<i>Halen sosyal güvenceli çalışıyor^r</i>		<i>1,000</i>
Kadının anadili	Türkçe	-	1,213
	Kürtçe		1,393
	<i>Diğer^r</i>		<i>1,000</i>
Kadının sigara kullanımı	Hiç veya düzensiz	-	0,902
	<i>Düzenli^r</i>		<i>1,000</i>
Biyodemografik belirleyiciler			
Kadın ve eşinin akrabalık durumu	Akrabalık yok	1,079	1,061
	Birinci derece kuzen	1,374	1,426
	<i>Diğer akraba^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
İlk adet kanaması yaşı	<12	0,830	0,825
	12-13	0,975	0,973
	<i>>14^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
	Kadının olay sırasındaki yaşı	<20	0,269*
20-24		0,354*	0,328*
25-29		0,352*	0,343*
30-34		0,358*	0,356*
35-39		0,513**	0,515**
<i>>40^r</i>		<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Daha önce kendiliğinden düşüğü olup olmaması	Yok	0,540*	0,561*
	<i>Var^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Daha önce ölü doğumu olup olmaması	Yok	0,843	0,842
	<i>Var^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Daha önce isteyerek düşüğü olup olmaması	Yok	1,686**	1,666**
	<i>Var^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Eşin olay sırasındaki yaşı	<40	0,832	0,806
	<i>40 ve üzeri^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının olay sırasındaki canlı doğum sayısı	Canlı doğumu yok	2,541*	2,372**
	1 canlı doğum	1,986*	1,873
	2 canlı doğum	1,667*	1,627
	3 canlı doğum	1,550*	1,573
	4 canlı doğum	2,712*	2,788*
	<i>5 ve üzeri canlı doğum^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yaşam boyu üremeye yardımcı teknik kullanmış olma durumu	Kullanmamış	0,341*	0,343*
	<i>Kullanmış^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığıyla oluşma durumu	Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmamış	1,028	1,050
	<i>Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmuş^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>

^rReferans Kategorisi

* İstatistiksel anlamlılık seviyesi p<0.01, ** istatistiksel anlamlılık seviyesi p<0.05

Tablo 4.11 İsteyerek düşük için çoklu lojistik regresyon analizinin sonuçları

Araştırma tarihinden önceki son 5 yılda sonlanan gebeliklerin kendiliğinden düşükle sonlanmasını modelleyen çoklu lojistik regresyon analizine göre isteyerek düşüğün belirleyicileri, TNSA-2013

Bağımsız değişken	Kategori	Model 1	Model 2	Model 3
Sosyal belirleyiciler				
Yerleşim yeri	Kent	-	-	0,917
	<i>Kır^r</i>			<i>1,000</i>
Bölge	Batı			0,982
	Güney			0,644
	Orta	-	-	0,970
	Kuzey			1,020
	<i>Doğu^r</i>			<i>1,000</i>
Hanehalkı refah düzeyi	En düşük			0,413
	Düşük			0,590
	Orta	-	-	0,963
	Yüksek			0,454**
Kadının eğitim durumu	<i>En yüksek^r</i>			<i>1,000</i>
	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş			0,946
	İlkokul mezunu	-	-	1,111
	Ortaokul mezunu			0,991
Kadının çalışma durumu	<i>Lise ve üzeri^r</i>			<i>1,000</i>
	Çalışmıyor			0,564**
	Sosyal güvencesiz çalışıyor	-	-	0,864
	<i>Sosyal güvenceli çalışıyor^r</i>			<i>1,000</i>
Kadının anadili	Türkçe			0,912
	Kürtçe	-	-	0,805
	<i>Diğer^r</i>			<i>1,000</i>
Dinî pratikler	Namaz kılmayan ve başörtü kullanmayan			6,492*
	Namaz kılan veya başörtü kullanan	-	-	1,977**
	<i>Hem namaz kılan hem de başörtü kullanan^r</i>			<i>1,000</i>
Demografik belirleyiciler				
Kadının olay sırasındaki yaşı	<20		0,125*	0,344
	20-24		0,186*	0,340**
	25-29		0,222*	0,289*
	30-34	-	0,236*	0,224*
	35-39		0,424**	0,386**
	<i>>40^r</i>		<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının olay sırasındaki canlı doğum sayısı	Canlı doğumu yok		0,927	0,142*
	1 canlı doğum		0,857	0,205**
	2 canlı doğum		2,359	1,089
	3 canlı doğum	-	1,604	1,075
	4 canlı doğum		1,137	1,108
	<i>5 ve üzeri canlı doğum^r</i>		<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Olay öncesinde canlı erkek çocuk doğurmuş olma durumu	Düşükten önce erkek çocuk doğurmamış		0,714	0,618
	<i>Düşükten önce erkek çocuk doğurmuş^r</i>	-	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Olay öncesinde isteyerek düşüğü olma durumu	Yok		0,244*	0,315*
	<i>Var^r</i>	-	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Doğurganlık tercihine ilişkin belirleyiciler				
Doğurganlık tercihi	2 yıl içinde istiyor veya kararsız	1,388	2,725*	3,137*
	Daha sonra istiyor	0,785	1,955**	2,326*
	<i>Daha fazla istemiyor veya çocuk sahibi olması imkansız^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Erkek çocuk tercihi	<i>İstenen erkek çocuk sayısı kız çocuk sayısından fazla^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
	Tüm diğer durumlar	1,407	1,391	1,335
	Modern yöntem kullanmamış	0,403*	0,422*	0,475**
Yaşam boyu modern yöntem kullanımı	<i>Kullanmış^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Sonlanan gebeliğin yöntem başarısızlığıyla oluşma durumu	Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmamış	0,153*	0,198*	0,253*
	<i>Yöntem başarısızlığı sonucu oluşmuş^r</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>

^rReferans Kategori

* İstatistiksel anlamlılık seviyesi p<0.01, ** istatistiksel anlamlılık seviyesi p<0.05

4.5. Sonuç ve Tartışma

Kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin yaygınlığındaki değişim, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın betimsel sonuçları arasında dikkat çeken bulgularındandır. Bu nedenle ileri analiz raporunun bir parçası olarak detaylı incelenmesi, yaygınlık ve risk faktörleri açısından değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Düşük hızlarının yaygınlığını değerlendirmek amacı ile, kendiliğinden düşük için 100 gebelikte kendiliğinden düşük sayısı, isteyerek düşük için ise doğurganlıkla ilgili karşılaştırmalarda toplam düşük hızı, diğer analizlerde ise 100 gebelikteki isteyerek düşük sayıları kullanılmıştır. Uzun dönemli bulgular için yüzde 95 güven aralığı içerisinde yapılan karşılaştırmalar kendiliğinden düşüklerin 1993-2008 arasında birbirinin takip eden araştırma bulgularına göre anlamlı olarak değişmediğini, ancak TNSA-2008 ve TNSA-2013 arasındaki değişimin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de isteyerek düşükler azalmaktadır. Türkiye'de 100 gebelikte isteyerek düşük oranındaki azalma, 2003-2008 dönemi dışında birbirini takip eden tüm araştırma dönemleri için istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermektedir. Son yıllarda siyasi söylemin etkisi ile özellikle kamu hastanelerinde izlenen uygulama değişimi dikkate alındığında 2008-2013 döneminde anlamlı bir değişimle karşılaşmış olmak şaşırtıcı değildir.

Gebeliğe ve doğuma ilişkin sağlık hizmetlerinin artması ile, gebelikler daha erken dönemde fark edilebilmekte ve gebeliğin ilk aylarında gerçekleşen kendiliğinden düşükler kadınlar tarafından daha bilinçli olarak izlenebilmektedir. TNSA-2013'e göre, kendiliğinden düşükler arasında gebeliğin ilk aylarında yaşanan düşüklerin payının belirgin şekilde artmış olması bu duruma paralel bir bulgudur. TNSA-2013 sonuçları ile ortaya çıkan 100 gebelikte 14 düzeyindeki kendiliğinden düşük oranının, kendiliğinden düşüklerin önceki araştırma dönemine göre artmış olmasından çok, gebeliğin ve düşüğün daha erken fark edilmesi sonucu eksik bildirimlerin giderilmesi ile ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır. Bu düzey diğer ampirik çalışmaların sonuçlarında ortaya çıkan düzeylerle uyumludur. Önümüzdeki yıllarda da erken aylardaki düşüklerin tespit ve bildirimlerinin artması beklenen bir durumdur. Kendiliğinden düşük düzeyini etkileyen bir başka güncel konu ise gebeliğe yardımcı tekniklerin kullanılmasının yaygınlaşmasıdır. Araştırma sonuçları bu teknikleri kullanmış kadınlar arasında son beş yıl içerisinde düşük yapanların oranının ortalamadan yüksek olduğunu göstermiştir. Tekniklerin kullanımının artması ileride yapılacak çalışmalarda göz önünde tutulmalı, kendiliğinden düşükle ilgili özel çalışmalarda ise mutlaka değerlendirilmelidir.

Doğum kuşaklarına göre ortalama isteyerek düşük sayısında, özellikle 2008-2013 dönemi, bir bildirim eksikliğinin varlığına işaret etmektedir. Ancak kendiliğinden düşük için bu tür bir bulguya rastlanmamıştır. Kendiliğinden düşüğün doğum kuşaklarına göre zaman içinde artışı oldukça düzenlidir ve 2013 yılı değerlerinde beklenmedik bir artış görülmektedir. Dolayısıyla isteyerek düşüklerin kendiliğinden düşük olarak beyan edilmiş olmasına dair bir bulgu söz konusu değildir, bazı isteyerek düşüklerin hiç beyan edilmemesi daha olası görünmektedir.

İsteyerek düşük için güvenli ve ulaşılabilir hizmet sunulmasının gerekliliğine, üreme haklarına ilişkin uluslararası dökümanlarda ve Bin Yıl Kalkınma Hedefleri arasındaki anne ölümlerinin azaltılması hedefi başta olmak üzere kadın sağlığına yönelik eylem planlarında yer verilmektedir. Türkiye’de isteyerek düşük hizmetine erişimin özellikle kamuya ait sağlık kurumlarında fiilen sınırlandırılmış olması, çoğunlukla sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı olan kadınlar arasında sağlık sorunlarına yol açabilecek, 1983 Nüfus Kanunu ile elde edilmiş ve yasal olarak geçerli olan üreme haklarına ilişkin bazı kazanımların ortadan kalkmasına neden olabilecektir. Konunun sağlık çalışanları ve sağlık alanında politika yapıcılar tarafından dikkatli olarak değerlendirilmesi gerekir. Konunun derinlemesine değerlendirilmesi için isteyerek düşük hizmeti alan ve bu hizmete ihtiyaç duyduğu halde hizmete erişemeyen kadınları hedef alan niteliksel araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kendiliğinden düşük ve isteyerek düşük oranlarındaki değişim, tüm sosyal ve ekonomik gruplardaki kadınları etkilemiş, Türkiye genelinde gözlemlenen artma ve azalma örüntüleri farklı alt gruplardaki kadınlarda da gözlemlenmiştir. Düşüklerdeki zaman içindeki değişimlerin yanı sıra belirleyicileri de incelenmiştir. Kendiliğinden düşük riskinin belirleyicileri arasında biyo-demografik değişkenler öne çıkmaktadır. Kadının daha önce kendiliğinden düşük yapmış olması, üremeye yardımcı teknik kullanmış olması, 40 yaş ve üzeri olması, beş veya daha fazla canlı doğum yapmış olması düşük yapma eğilimini arttırmaktadır. İsteyerek düşüklerde ise kadının yaşı, modern yöntem kullanma, kadının araştırma tarihindeki doğurganlık tercihi, hanehalkı refahı, çalışma durumu ve dini pratikler öne çıkan belirleyicilerdir.

Çalışmanın bir sınırlılığı, evlenmemiş kadınlara ait bilginin yeterli olmamasıdır. Dünya genelinde bekar kadınlar arasında evli kadınlara göre isteyerek düşük daha yaygındır (Henshaw ve Kost, 2008; Jones, Finer ve Singh, 2010). Başka bir deyişle, evlilik dışındaki istenmeyen gebeliklerin isteyerek düşükle sonuçlanması evlilik içerisindeki istenmeyen gebeliklerin bu şekilde sonlanmasına göre daha yaygındır. Ancak Türkiye gibi cinselliğin ve gebeliğin evlilik içerisinde yaşanmasının güçlü bir toplumsal norm olduğu ülkelerde bu tür bir ampirik bulgu yoktur. TNSA-2013 kapsamında gebeliğe ilişkin sorular hiç evlenmemiş kadınlara da sorulmuştur. Ancak yöntem kullanımında olduğu gibi gebelik ve isteyerek düşük konusunda da sayılar evlenmemiş kadınlar üzerinden analizler için yeterli değildir. Ayrıca, araştırma soru kağıdında gebelik tarihçesi olmadığından kadınların takvim dönemi dışındaki kürtajlarının tarihi bilinmemektedir. Bu nedenle evlilik öncesi ve sonrası dönem için ayrı düşük hızı ya da oranı hesaplamak mümkün değildir. Nitel bir araştırma yapılması halinde evlenmemiş kadınlara ayrıca odaklanmak gerekmektedir.

4.6. Kaynaklar

Adeniran, A., Fawole, A., Abdul, I., & Adesina, K. (2015). Spontaneous abortions (miscarriages): Analysis of cases at a tertiary center in North Central Nigeria. *Journal of Medicine in the Tropics*, 17(1): 22-26.

Agadjanian, V. ve Qian, Z. (1997). Ethno cultural identity and induced abortion in Kazakhstan, *Studies in Family Planning*, 28 (4): 317-329.

Agadjanian, V. (2002). Is 'abortion culture' fading in the former Soviet Union? Views about abortion and contraception in Kazakhstan. *Studies in Family Planning*, 33(3): 237-248.

Agrawal, S. (2008). Determinants of Induced Abortion and its Consequences on Women's Reproductive Health: Findings from India's National Family Health Surveys. DHS Working Papers No 53.

Akın, A. ve Enünlü, T. (2002). Türkiye'de isteyerek düşükler, A. Akın (ed), Türkiye'de Ana Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları, TAP Vakfı and UNFPA.

Bianet (2015). Ankara'daki 30Kamu Hastanesinden Sadece Üçü Kürtaj Yapıyor <http://www.bianet.org/bianet/kadin/164877-ankara-daki-30-kamu-hastanesinden-sadece-ucu-kurtaj-yapiyor> (erişim tarihi: 3 Temmuz 2015).

Birleşmiş Milletler (1995). Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansında Kabul Edilen Eylem Planı, Kahire, 5-13 Eylül 1994. Ankara: TİSAMAT.

Bongaarts, J. ve Westoff, C.F. (2000). The Potential Role of Contraception in Reducing Abortion. *Studies in Family Planning*, 31(3):193-202.

Boots C. ve Stephenson M.D. (2011). Does obesity increase the risk of miscarriage in spontaneous conception: a systematic review. *Seminars in Reproductive Medicine*, 29(6): 507-213.

Bose, S. Ve Trent, K. (2006). Socio-demographic determinants of abortion in India: a north-South comparison. *Journal of Biosocial Science*, 38(2): 261-82.

Bradley, S. E. K., Croft T. N., and Rutstein, S. O. (2011). The Impact of Contraceptive Failure on Unintended Births and Induced Abortions: Estimates and Strategies for Reduction. DHS Analytical Studies No. 22 ICF Macro Calverton, Maryland, USA.

Cai, Y.,& Feng, W. (2005). Famine, Social Disruption, and Involuntary Fetal Loss: Evidence From Chinese Survey Data. *Demography*, 301-322.

Casterline, J. (1989). Collecting data on pregnancy loss: A review of evidence from the World Fertility Survey, *Studies in Family Planning*, 20(2): 81-95.

Çavlin A., Tezcan, S. ve Ergöçmen B. A. (2014). Kadınların Bakış Açısından Kürtaj, *Nüfusbilim Dergisi*, 34: 53-69.

Çavlin, A.,ve Ergöçmen, B. A. (2013). Ethno-cultural Analysis of Abortion and Contraception: The Cases of Turkey and Selected Asian States, *Nüfusbilim Dergisi*, 32-33: 45-63.

de la Rochebrochard, E.,Thonneau P. (2002). Paternal age and maternal age are risk factors for miscarriage; results of a multicentre European study. *Human Reproduction*. 17 (6): 1649-1656.

Dyson, T. (2012). Causes and Consequences of Skewed Sex Ratios, *Annual Review of Sociology*, 38: 443-461.

Elul, B. (2010). Determinants Of Induced Abortion: An Analysis Of Individual, Household And Contextual Factors In Rajasthan, India. *J. Biosoc. Sci. Journal of Biosocial Science*, 43(1): 1-17.

Ergör, G. ve Akın, A. (1996). Türkiye’de İsteyerek Düşükler. Akın A. ve Bertan M. (ed), Türkiye’de Ana Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler: 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Sonuçları. Calverton, Maryland: Sağlık Bakanlığı and Macro International Inc.

Eryurt, M. (2008). Türkiye’de Doğurganlığı Belirleyen Ara Değişkenler: Yakın Döneme Bakarken. *Nüfusbilim Dergisi*. 27: 97-84.

Fehring, R. ve Ohlendorf, J. (2007). The Influence of Religiosity on Contraceptive Use and Abortion in the United States. *Life and Learning*. 17: 399-414.

Fetters, T. ve Samandari, G. (2015). Abortion incidence in Cambodia, 2005 and 2010. *Global Public Health*, 10(4):532-544.

Field, K ve Murphy, D.J. (2015). Perinatal outcomes in a subsequent pregnancy among women who have experienced recurrent miscarriage: a retrospective cohort study. *Human Reproduction*, 30 (5):1239-1245.

Garcia-Enguidanos, A., Calle, M., Valero, J. ve Domingues-Rojas, V. (2002). Risk Factors in Miscarriage: A review, *European Journal of Obstetrics and Gynecology and Reproductive Biology*, 102(2): 111-119.

Guilmoto, C. Z. (2012). Son Preference, Sex Selection, and Kinship in Vietnam, *Population and Development Review*, 38(1), 31-54.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (1979). Türkiye Doğurganlık Araştırması 1978, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (1984). Türkiye Doğurganlık ve Aile Sağlığı Araştırması 1983, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (1989). Türkiye Doğurganlık ve Sağlık Araştırması 1988, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) ve Macro International Inc. (1994). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993. Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), Sağlık Bakanlığı, UNFPA, ve Macro International Inc. (1999). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2004). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, HÜNEE, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2009). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008, HÜNEE, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2014). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013, HÜNEE, Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Hancıoğlu, A. (1997). Fertility Trends in Turkey: 1978-1993, in HUIPS and MI, Fertility Trends, Women's Status, and Reproductive Expectations in Turkey: Results of Further Analysis of the 1993 Turkish Demographic and Health Survey. Calverton, Maryland: HUIPS and MI.

Heeringa, S., West Bt., ve Berglund PA. (2010). Applied survey data analysis. Boca Raton: Taylor & Francis.

- Henshaw S. K. & Kost K. (2008). Trends in the Characteristics of Women Obtaining Abortions, 1974 to 2004, New York: Guttmacher Institute.
- Jones R. K, Finer L. B. and Singh S. (2010). Characteristics of U.S. Abortion Patients, 2008, New York: Guttmacher Institute.
- Jones, R., & Kost, K. (2007). Underreporting of Induced and Spontaneous Abortion in the United States: An Analysis of the 2002 National Survey of Family Growth. *Studies in Family Planning*, 38(3): 187-197.
- Lim, L., & Singh, K. (2014). Termination of pregnancy and unsafe abortion. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 28(6): 859-869.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (2015). Kürtaj yapıyor musunuz? Hayır yapmıyoruz. <https://www.morcati.org.tr/tr/ana-sayfa/290-kurtaj-yapiyor-musunuz-hayir-yapmiyoruz> (erişim tarihi: 3 Temmuz 2015).
- Norman, W. (2012). Induced abortion in Canada 1974–2005: Trends over the first generation with legal access. *Contraception*, 185-191.
- Norsker, F., Espenhain, L., Rogvi, S., Morgen, C., Andersen, P., ve Andersen, A. (2012). Socioeconomic position and the risk of spontaneous abortion: A study within the Danish National Birth Cohort. *BMJ Open*, (2): e001077.
- Ökten, G., Kara N., Tural, Ş., Güneş, S., Güven, D., Koçak, İ. ve Balcı, A. (2012). Cytogenetic analysis results of abortus materials (Düşük örneklerinde sitogenetik analiz sonuçları). *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, 29(2): 113-115.
- Parazzini, F., Chatenoud, L., Tozzi, L., Benzi, G., Pino, D., ve Fedele, L. (1997). Determinants of Risk of Spontaneous Abortions in the First Trimester of Pregnancy. *Epidemiology*, 8(6): 681-683.
- Rastegari, A., Baneshi, M., Maghsoudi, S., Nakhaee, N., Eslami, M., Afzali, H., ve Haghdoost, A. (2014). Estimating the Annual Incidence of Abortions in Iran Applying a Network Scale-up Approach. *Iranian Red Crescent Medical Journal Iran*. 16(10): e15765.
- Risch, H. A., Weiss, N. S., Clarke, E. A., & Miller, A. B. (1988). Risk factors for spontaneous abortion and its recurrence. *American Journal of Epidemiology*, 128(2): 420-430.
- Sedgh, G., Singh, S., & Hussain, R. (2014). Intended and Unintended Pregnancies Worldwide in 2012 and Recent Trends. *Studies in Family Planning*, (45)3: 301-314.

Sedgh, G., Singh, S., Shah, I. H., Åhman, Henshaw, S.K. ve Bankole A. (2012). Induced abortion: incidence and trends worldwide from 1995 to 2008, *The Lancet*, 379 (9876): 625–632.

Sedgh, G., Singh, S., Henshaw, S., and Bankole, A. (2014). Legal Abortion Worldwide in 2008: Levels and Recent Trends. *IPSRH International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 43(3): 301–314.

Senlet, P., Cagatay, L., Ergin, J. Ve Mathis, J. (2001a). Bridging the Gap: Integrating Family Planning With Abortion Services in Turkey, *International Family Planning Perspectives*, 27(2): 90-95.

Senlet, P., Curtis, S.L., Mathis, J. Ve Raggars, H. (2001b). The Role of Changes in Contraceptive Use in the Decline of Induced Abortion in Turkey, *Studies in Family Planning*, 32(1): 41-52.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015). Sağlık Mevzuatı, Kanunlar, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, 1983. Kanun No: 2827, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2827.pdf> (erişim tarihi: 14 Ağustos 2015).

Wang, J. (2004). Incidence of spontaneous abortion among pregnancies produced by assisted reproductive technology. *Human Reproduction*, 19(2): 272-277.

Wang, C. (2014). Induced abortion patterns and determinants among married women in China: 1979 to 2010. *Reproductive Health Matters*, 22(43): 159-168.

Wapner, R. J. ve Lewis, D. (2002). Genetics and metabolic causes of stillbirth. *Seminars in Perinatology*, 26(1), 70-74.

Westoff, C. F. (2005). Recent trends in abortion and contraception in 12 countries. DHS Analytical Studies No. 8. Macro International Inc. Calverton, Maryland, USA.

Wilcox, A. J., ve Horney, L. F. (1984). Accuracy of Spontaneous Abortion Recall. *American Journal of Epidemiology*, 120(5): 727-733.

Yaşar, B. (2006). Erken Gebelik Kayıplarında Histeroskopi Bulguları, T.C. Sağlık Bakanlığı Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Uzmanlık Tezi). Klinik Şefi: Doç. Dr. Özey Oral.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Eryurt, M. A., Koç, İ. ve Çavlin, A. (2014). Mechanism Behind the Skewed sex ration in Azerbaijan: Qualitative and Quantitative Analyses. Hacettepe University Institute of Population Studies, UNFPA Azerbaijan Country Office and Azerbaijan State Committee for Family, Women and Children's Affairs.

TÜRKİYE'DE DOĞURGANLIK TERCİHLERİ

Pelin Çağatay¹, Melike Saraç², İ. Emre İlyas³ ve A. Sinan Türkyılmaz⁴

Özet

Doğurganlık tercihleri, kadınların gelecekteki doğurganlık davranışına ve dolayısıyla da doğurganlık düzeyindeki olası değişimlere ilişkin ipuçları vermesi açısından oldukça önemlidir. TNSA-2013 bulguları arasında doğurganlık tercihleri göstergeleri içinde en göze çarpan bulgu 1993-2008 arasındaki dört araştırmada 2,5 çocuk düzeyinde ölçülen ideal çocuk sayısının bu araştırmada 2,8 çocuk olarak bulunmasıdır. Doğurganlığın durağanlaştığı bir dönemde böylesi bir değişimin gözlenmesi ve doğurganlık davranışını sonlandırmak isteyen kadınların oranının düşmesi, detaylı bir analizi gerekli kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, gelecekte başka çocuk istemeyen veya bu konuda kararsız olduğunu ifade eden kadınların, ilk kez TNSA-2013 kapsamında toplanmış olan veriyi analiz ederek, belirtilen durumlardaki olası değişimlerde kararlarında nasıl bir farklılık yaratacağını göstermektir. Betimsel sonuçlar, Türkiye’de araştırma tarihinde evli olan kadınların yüzde 33’ünün belirtilen durumların en az birinde yapılacak bir düzenleme ile doğurganlığa devam etmeme yolundaki tercihlerini değiştirebileceklerine işaret etmektedir. Bu durumlar arasında ekonomik koşulların iyileşmesi, çocuk yardımının artırılması, gıda ve malzeme yardımı, kreş desteği ve erken emeklilik hakkı ön plana çıkmıştır. Yaş grubuna ve çalışma durumuna göre farklı modellerin oluşturulduğu regresyon analizinde, çocuk isteyip istememe kararında bütün modeller için ortak olan en belirleyici faktörlerin ideal çocuk sayısı ile canlı doğum sayısı arasındaki fark ile yaşayan çocuğun cinsiyeti olduğu görülmektedir.

Summary: Fertility Preferences in Turkey

Fertility preferences are very important to reveal future trend in childbearing behaviour and probable changes in fertility level. The most striking findings of the TDHS-2013 is the ideal number of children, which is 2,8, whereas in the last four TDHS prior to this one the number was found to be around 2,5. Further analyses are highly required when regarding the stable fertility level observed during this period and the decreasing proportion of women willing to stop childbearing. Therefore, the aim of this study is to present how the probable changes in the mentioned conditions that were included for the first time within the scope of TDHS-2013 would affect the decision of the women who have stated that they do not want to have another child or are indecisive about it. The descriptive findings have pointed out that 33 percent of currently married women, who stated that they do not want anymore children, would alter their fertility preferences if there is a regulation laid down by

¹ Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

² Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

³ Planlama Uzmanı, Kalkınma Bakanlığı

⁴ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

the authorities about at least one of the mentioned conditions. Among these, the most outstanding conditions are better economic conditions, nutritional support, provision of kindergarden services and early retirement opportunity. Regarding the regression analysis conducted for different models by age groups and employment status, the most common determinants of the decision about women's willingness to childbearing are the gap between ideal and actual number of children and, the sex of living children in all models.

5.1. Giriş

Doğurganlık tercihleri, kadınların gelecekteki doğurganlık davranışına ve dolayısıyla doğurganlık düzeyindeki olası değişimlere ilişkin ipuçları vermesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanısıra, ideal çocuk sayısı, ideal aile büyüklüğü veya gelecekte başka çocuk isteyip istememe gibi göstergelerle de ifade edilen bu kavram, nüfus politikalarının ve aile planlaması programlarının oluşturulmasında da yol gösterici olmaktadır.

Türkiye'de nüfus ve sağlık araştırmaları ile toplanan bu bilgiler en güncel olarak 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2013) ile elde edilmiştir. Bu bilgiler arasında göze çarpan bir bulgu önceki son dört araştırmada (1993, 1998, 2003 ve 2008) yaklaşık 2,5 çocuk düzeyinde ölçülen ideal çocuk sayısının bu araştırmada 2,8 çocuk olarak bulunmasıdır. TNSA-2013'te toplam doğurganlık hızında son 50 yılda gözlemlenen düşme eğilimini destekler beklentilerin aksine doğurganlıkta bir durağanlaşmanın gözlenmesi (HÜNEE, 2014), TÜİK tarafından derlenen doğum istatistiklerinde son açıklanan toplam doğurganlık hızı ile (2,17 çocuk) 2014 rakamlarında gözlenen küçük artış (TÜİK, 2015), ilk olarak 2008'in Ekim ayında dile getirilen "en az üç çocuk" söylemi, doğurganlığı teşvik etme sinyalleri veren Onuncu Kalkınma Planı (Kalkınma Bakanlığı, 2013) ve araştırma verilerinin toplanmasından sonra yürürlüğe girse de belli miktarda teşviği içeren kanuni düzenlemeler (Resmi Gazete, Nisan 2015) Türkiye'de doğurganlık tercihlerinin daha ayrıntılı incelenmesini gerekli kılmıştır.

TNSA-2013 çalışmasının ana raporunda, nüfus ve sağlık araştırmalarının geleneksel hale gelen doğurganlık tercihleri bölümünde sorulan "başka çocuk isteyip istememe"; çocuk isteyenlere "ne kadar süre beklemek istedikleri", ayrıca hipotetik olarak geçmişe dönebilselerdi "hayatları boyunca toplam kaç çocuğa sahip olmak istedikleri" sorulmuş ve elde edilen betimleyici bulgular sunulmuştur (HÜNEE, 2014).

Bu sorularının yanı sıra daha önceki TNSA'lardan farklı olarak "başka çocuk istemediğini beyan eden" cevaplayıcılara, belli olası teşvikleri/düzenlemeleri içeren on iki durum sayılmış ve cevaplayıcılardan bu durumlar gerçekleşirse çocuk yapmayı düşünüp düşünmeyecekleri bilgisi alınmıştır.

Bu çalışmada öncelikle TNSA-2013 çalışmasında doğurganlık tercihleri başlığı altında sorulan soruların daha ayrıntılı incelenmesi planlanmıştır. Öncelikli olarak ideal çocuk sayısı ile

toplam canlı doğum sayısı, doğurganlığını hemen hemen tamamlamış olan 40-49 yaş grubu için karşılaştırılmıştır. Bunun sonrasında TNSA-2013 raporunda yer verilmeyen ve olası teşviklere yönelik tutumlar ayrıntılı olarak betimleyici tablolarla yorumlanmıştır.

Çalışmanın ileri analizlerinde ikili lojistik regresyon modelleri kullanılarak, öncelikle başka çocuk isteyen ve istemeyen kadınların gruplandırıldığı bağımlı bir değişkenle bu isteme/istememe durumunun belirleyicileri analiz edilmiştir. Bu analiz için halen evli kadınlar arasında yaş gruplarından doğrudan etkilenen bağımlı değişken, en doğurgan dört yaş grubu için ayrı ayrı modellenmiştir. İleri analizler ayrıca “başka çocuk istemediğini beyan edenler arasında” “en az bir teşvik durumunda” ve “çocuk yapma konusunda kararının değişebileceğini” ifade edenler için yapılmıştır. Bu analizlerde “çalışan ve çalışmayan” ve “yaş grupları” ayrımında dört farklı model için çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle ilgili literatür ve çalışmanın çerçevesinden bahsedilecek, veri kaynağı ile istatistiksel yöntemle ilgili bilgi verildikten sonra hem betimleyici analizlerin hem de ileri analizlerin bulguları paylaşılacaktır.

5.2. Literatür ve Kavramsal Çerçeve

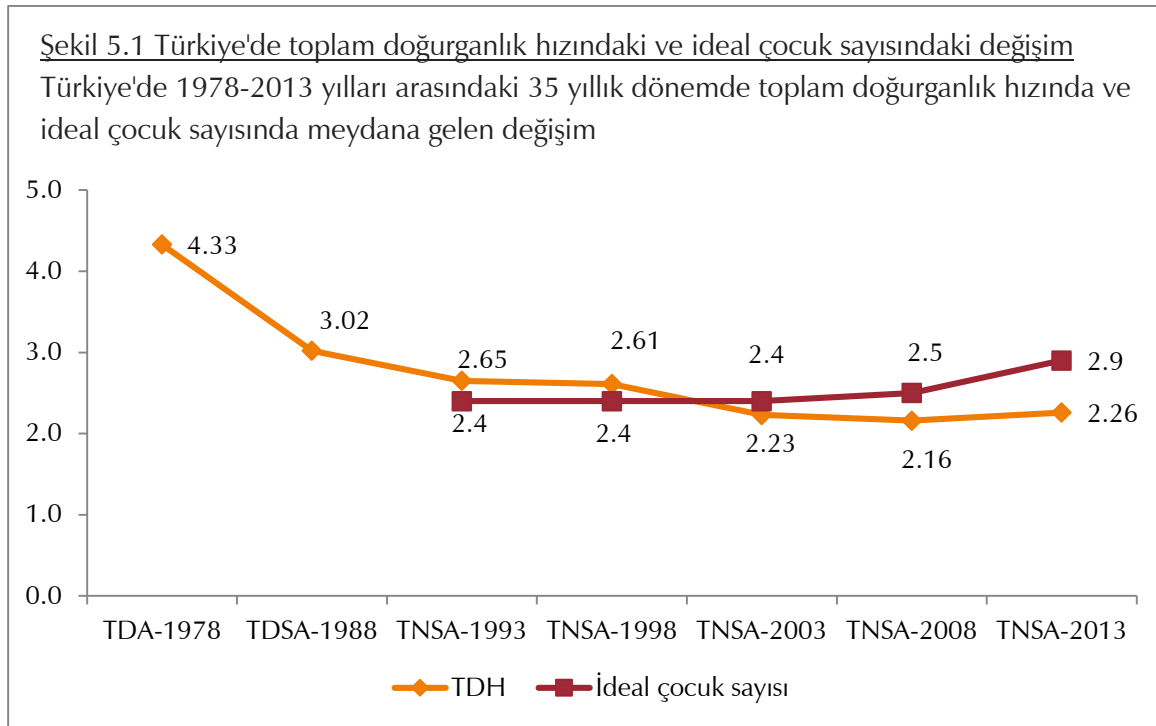
Doğurganlık tercihlerini “gelecekteki doğurganlık tercihleri” diye adlandırmak daha doğru bir tanımlama olabilir. Bu çalışmada analiz edilen bilgilerin çoğunluğu gerçekleşmemiş ve/veya hipotetik olarak geçmişe dönülebilse idealde ne istenildiğini sorgulayan bilgilerdir. Bunun yanı sıra, “ideal” kavramının standart bir ölçütünün olmaması, gelecekteki doğurganlık hedeflerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerle ilgili olarak değişkenlik gösterecek olmasından dolayı gelecekteki doğurganlık davranışlarına ilişkin araştırmalarda toplanan bilginin geçerliliğine ve karşılaştırılabilirliğine yönelik eleştiriler de söz konusu olmaktadır (Toulemon, 2001; Testa ve Grilli, 2006). Bu eleştirilerin temelinde doğurganlık seviyesindeki dalgalanmalara rağmen ideal çocuk sayısının zaman içerisinde değişim göstermemesi yatmaktadır (van de Kaa, 2001; Livi Bacci ve De Santis, 2001). Örneğin, son 30 yıldır Avrupa ülkelerindeki doğurganlık seviyesi yenilenme düzeyinin altında seyrederken, araştırmaların sonuçları ideal çocuk sayısının en az iki çocuk olduğuna işaret etmektedir (Testa ve Grilli, 2006).

Benzer bir durum Türkiye için de söz konusudur. Türkiye’deki nüfus ve sağlık araştırmalarının doğurganlık tahminlerine bakıldığında doğurganlığın azalan bir yapıda olduğu görülmektedir (Şekil 5.1). Buna karşın, son nüfus ve sağlık araştırması olan TNSA-2013’e kadar ideal çocuk sayısı 2,5 civarında seyretmiştir ve TNSA-2013’te 2,8 çocuk olarak hesaplanmıştır; 15-49 yaş tüm kadınlar dikkate alındığında ise bu gösterge ortalama olarak yaklaşık üç çocuk olarak hesaplanmıştır (2,9 çocuk). Bununla paralel olarak, doğurganlığını sonlandırmak isteyen kadınların oranı da önceki araştırmalara göre daha düşük çıkmıştır (yüzde 47). Türkiye’de uzun yıllar durağanlık gösteren doğurganlık tercihlerinin son yıllarda değişim göstermeye başladığı söylenebilir (Son üç TNSA verilerine bakıldığında “başka çocuk istemeyen kadınların oranı” sırasıyla yüzde 63,

58 ve 47 olmuştur). Buna karşın “iki yıl içinde başka çocuk istiyorum” diyen kadınların oranı ise sırasıyla yüzde 10, 12 ve 14 olmuştur (HÜNEE, 2004; HÜNEE, 2009 ve HÜNEE, 2014).

Her ne kadar doğurganlık tercihlerinin gerçek doğurganlık düzeyi üzerindeki yansımaları farklılık gösterse de, bu tercih gelecek yıllarda kadınların daha fazla çocuk yapma yönündeki niyetlerine işaret etmesi açısından oldukça önemlidir. Üstelik sosyo-ekonomik değişkenlerin kontrol edildiği durumlarda dahi, tercihlerin, gerçekleşen doğurganlığın anlamlı bir belirleyicisi olduğunu ve dolayısıyla tercihlerin sadece sosyo-ekonomik değişkenler aracılığıyla değil, doğrudan da gerçekleşen doğurganlığı etkilediğini ortaya koyan çalışmalar da vardır (Schoen vd., 1999).

Gerçekleşen doğurganlık davranışıyla doğurganlık tercihleri arasındaki farkın karmaşık bir etkileşim içinde olması nedeniyle bu farkın kaynağını açıklamaya çalışan pek çok çalışma yapılmıştır (Miller ve Pasta, 1995; Thomson, 1997; Liebroer, 1999; Chesnais, 2000; Symeonidou, 2000; Menniti, 2001; Van Peer, 2002; Voas, 2003; Smallwood ve Jefferies, 2003). Karşılıklı bir ilişki içerisinde tercihlerin ve tutumların sahip olunan çocuk sayısını etkilediği ve gerçekleşen doğurganlık düzeyinin de doğurganlık tercihlerini etkilediği gözlenmiştir (Van Peer, 2002).

Birçok çalışma, doğurganlık tercihlerinin durağan olduğu varsayımının aksine doğurganlık tercihlerinin zaman içerisinde değiştiğini ve doğurganlığın görece yüksek olduğu veya zaman içerisinde düzensiz olarak arttığı ülkelerde doğurganlık tercihlerinin durağan olmadığını göstermektedir (Bankole ve Singh, 1998; Gipson ve Hindin, 2007; Llyod ve Montgomery, 1996; Montgomery ve Cohen, 1998). Örneğin, Fas ve Gana için yapılan çalışmalar, analize dahil edilen kadınların yaklaşık olarak üçte ikisi için iki ya da üç yıl içerisinde doğurganlık tercihlerinin değiştiğini ortaya koymuştur (Bankole ve Westoff, 1998; Debpuur ve Bawah, 2002). Sennott ve Yetman (2012), Güney Malawi’de 15-49 yaşlar arasındaki kadınların bir sonraki doğumlarının gerçekleşmesini istedikleri süre ile bu tercihin zaman içerisindeki değişimini analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları, katılımcıların yüzde 80’inin 18 aylık periyotlar içerisinde doğurganlık zamanlaması tercihini en az bir kere değiştirdiğini ortaya koymuştur.

Doğurganlık tercihlerinde meydana gelen değişimler bireyin yaşam koşullarındaki değişikliklerden etkilenmekte, doğrudan veya dolaylı olarak yaş, eğitim, evlilik durumu ve kişinin sosyo-ekonomik durumu gibi birçok etken ile ilişkilendirilmektedir. Doğurganlık tercihlerini etkileyen değişkenler ile ilgili olarak; demografik dönüşüm teorisi, doğurganlık tercihlerinin daha çok eğitim ve sağlık alanlarındaki ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak değiştiğini savunmaktadır (Caldwell, 1976; Weinberger, 1987). Öte yandan, kadınların hayat biçimi ile gerçekleşen doğurganlıkları ve doğurganlık tercihleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, yaşam biçimi ile gerçekleşen doğurganlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğuna ancak sosyo-ekonomik faktörler kontrol edildiğinde bazı ülkelerde bu ilişkinin kaybolduğuna, yaşam biçimi ile doğurganlık tercihleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığına işaret edilmiştir (Vitali vd., 2009). Doğurganlık tercihlerinin belirlenmesinde eşlerin nasıl bir rol oynadığı da önemli olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Gana’da yapılan bir çalışma, kadının doğurganlık tercihi (yüksek veya düşük) ne olursa olsun, doğurganlık kararının erkek tarafından verildiğini ortaya koymaktadır (Derose vd., 2002). Özellikle, erkeğin doğurganlığın sonlandırılmasını istediği, kadının ise doğurganlığını sürdürmesini istediği durumlarda erkeğin tercihinin daha belirleyici olduğu bu çalışmada görülmüştür. Bu bulgular arasında kadının eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiş olduğu ve eğitim düzeyi yüksek olan kadınlar arasında bile erkeklerin kararının etkin bir rol oynadığı gözlenmiştir. Öte yandan erkeklerin doğurganlık tercihlerine ilişkin az sayıda veri olması bu konuda ne kadar belirleyici olduklarının ortaya konulmasına sınırlılık getirmektedir.

Araştırmaların sonuçları demografik eğilimlerle birlikte dikkate alınıp yorumlandığında, Türkiye’nin 2000’li yıllardan itibaren yeni bir demografik rejim içine girdiği söylenebilir. Türkiye için politika oluşturma ve uygulama süreci Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte başlamış ve bugüne kadar devam etmiş olup özellikle son yıllarda gerçekleşen anne ve çocuk sağlığındaki düzenlemeler ile birlikte beş yaş altı çocuk ölümlülüğü ve kadın başına düşen doğum sayısında belirgin bir azalma gözlenmiştir. Türkiye’nin geçmişten bugüne kadar gelen demografik dönüşümü bir bütün olarak değerlendirildiğinde, nüfus ve sağlık alanlarındaki politikaların belirleyicileri olan değişimlerden dönemselsel olarak oldukça etkilendiği görülmüştür.

Türkiye'nin demografik dönüşümü ve nüfus politikaları birlikte değerlendirildiğinde uygulanan politikalar genel anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminden 1955 yılına kadar pronatalist politikaların hakim olduğu bir dönem, 1955-1980 yılları arasında antinatalist politikalara geçiş dönemi ve 1980 yılı sonrasında ise antinatalist politikaların yerleşmiş olduğu dönemler olduğu söylenebilir. 2008'den bu yana söylene gelen, Onuncu Kalkınma Planında vurgulanan ve son dönem kanunlaşma imareleri veren yakın dönem politikalara da ileride değinilecektir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasından 1950'li yıllara kadar uygulanan nüfus politikaları nüfusu artırmayı amaç edinmiştir. Savaş sonrası birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de belirlenen politikalar doğurganlık hızlarının artırılması, sağlık hizmetlerinde gerçekleştirilen iyileştirmeler ve Türkiye'ye yurtdışından göçün özendirilmesi şeklinde üç başlıkta yoğunlaşmıştır. Bu politikalar bağlamında doğurganlık hızını artırmaya yönelik olarak yürürlüğe giren bir çok yasa vardır. Örneğin, çocuk sayısı beşten fazla olanlar yol vergisinden muaf tutulmuş, çocuk sayısı altı ve daha fazla olan kadınlara madalya verilmiştir (Güriz 1975; Erdal 2011).

Nüfusu artırmaya yönelik olarak yürürlüğe giren kanunlar bağlamında 1930 yılında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu yürürlüğe girmiştir. Politika belirlemeye yönelik olan bu yasa öncelikli olarak doğumların kolaylaştırılmasını ve çocuk ölümlerinin azalmasını amaç edinmiştir. Bu amaçtan hareket ile Kanun kapsamında gebeliğe engel veya çocuk düşürmeye yardımcı olan her türlü araç ve gereç ithali, dağıtımı ve satışı yasaklanmıştır. Uygulanan diğer politikalar arasında Türk Medeni Kanunu'nda yer alan erkek ve kadın için sırasıyla 18 ve 17 olan ilk evlilik yaşlarının 1938 yılında 17 ve 15 olarak yeniden düzenlenmesi vardır (Güriz 1975, Altıok 1978; Peker 1983).

Nüfusu artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen bir başka politika da yurt dışında yaşayan Türklerin Türkiye'ye göçünü teşvik eden yasaların çıkmasıdır. Bunların başında muhacir ve mültecilerin kolayca Türkiye'ye yerleşmelerini sağlayan yasalar gelmektedir. Bu yasayla birlikte başka bir teşvik yöntemi olarak Türkiye'ye göç edenlerin devlet tarafından kendilerine toprak dağıtılması da öngörülmüştür (TÜSİAD, 1999). 1930'lu yıllar tarıma dayalı bir ekonomisi olan Türkiye'de ikameci sanayileşme politikalarının oluşmaya başladığı dönemdir. 1950'li yıllarda kırsal alanlarda tarımın hızlı bir şekilde geliştiği dikkate alınırsa kırdan kente göçü gerektiren herhangi bir durum olmamış, aksine bu durum kentten kıra göç eden nüfusu artırmıştır (TÜİK, 1995).

Nüfusa yönelik politika değişimi 1960'larda başlamıştır. 1963-1967 dönemini kapsayan Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963) hızlı nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunlara yer verilmiştir. Bu planda yer alan nüfusun artmasıyla ilgili sorunların arasında kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın düşmesi, istihdam sorunlarının olması, iç göç yolu ile kentlerin kontrolsüz olarak büyümesi, işsizlik problemiyle karşı karşıya kalınması sayılabilir. Bu bağlamda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın o yıllara kadar uygulanan pronatalist nüfus politikalarını eleştiren bir yönü olduğu söylenebilmektedir.

Türkiye’de pronatalist politikaların yerini antinatalist politikalara bıraktığı ilk resmi belge niteliğindeki Kanun 10 Nisan 1965’te kabul edilen 557 Sayılı Nüfus Planlanması Hakkındaki Kanun olmuştur. Bu Kanun ile gebeliği önleyici yöntemlerin satışı, ithali ve kullanımını yasaklayan hükümlerle birlikte annenin hayatı tehlikesi olması veya çocuğun özürlü doğacağına bilindiği durumlarda isteyerek düşük (kürtaj) ile ilgili yasak kaldırılmıştır. Yasa ile birlikte kondom dışında kalan diğer gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımı yasal hale gelmiştir.

1955 ve 1985 yılları arasında nüfus ikiye katlanmıştır. Dönemin en belirgin özelliği, kentsel alanlarda yaşayan nüfus oranının oldukça artması olmuş, bu artışta bazı itici faktörlerden kaynaklanan iç göçün etkisinin yüzde 50’den fazla olduğu bilinmektedir (İçduygu, 1995). 1960’lı yılların sonundan itibaren itici olan bu faktörler artık yerini çekici faktörlere bırakmıştır (İçduygu, 1998). Ekonomik ve sosyal değişikliklerin sonucu olarak çocuğa olan talep azalmış, geleneksel ailenin yerini çekirdek aile almaya başlamıştır. Dağılmış aile tiplerine de yine aynı dönemde rastlanmaktadır. 1980’li yıllardaki politikalar Türkiye ekonomisini dünya pazar ekonomisine bağlamaya çalışan ekonomi ağırlıklı politikalarlardır.

Nüfus politikaları için önem teşkil eden aile planlaması kavramı, 1980 askeri darbesinden sonra kabul edilen Anayasa’da yer alan bir kavramdır. Anayasa kabulünün hemen ardından 1983 yılında birinci nüfus planlaması hakkındaki kanun yeniden düzenlenmiş ve daha kapsamlı olarak 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu yasayla birlikte 10 haftaya kadar gebeliklerin isteyerek düşük ile sonlandırılmasına ve kadınlar ve erkekler için sterilizasyona yasal olarak izin verilmiştir. Yasada yer alan başka bir ifade de sadece doktorların değil eğitimli hemşire ve ebelerin de rahim içi araç uygulaması yapabilmesi şeklindedir. 1983 Nüfus Yasasının geneli değerlendirildiğinde Türkiye’nin arz merkezli değil, talep merkezli aile planlaması programına geçtiği söylenebilir. Uygulanan politikaların bir sonucu olarak gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talep artmış, 1990’lı yıllarda yüzde 63-64 olan oran 2000’li yıllarda yüzde 71-73 seviyesine çıkmıştır.

1985-1990 dönemine gelindiğinde ise nüfus artış hızının yurt dışından gerçekleşen göçe rağmen düşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde kentten kente olan göçün payı iç göç akımları içerisinde fazladır. Ayrıca bu dönemde yurtdışına olan göçler daha çok Sovyetler Birliği ülkelerine ve Arap ülkelerine doğrudur (İçduygu ve Sirkeci, 1998). Türkiye’nin demografik dönüşümünü tamamlayabilmesi için doğurganlık hızının yenilenme düzeyinin altına inmesi ve nüfus artışının sona ermesi gerekmektedir. Genellikle insan nüfuslarında bu iki durum aynı anda gerçekleşmeyip, nüfus artışı azalarak da olsa devam etmektedir. Türkiye bu süreci yaşayan bir ülke durumundadır ve yapılan projeksiyonlar doğurganlık hızının yenilenme düzeyinde de olsa Türkiye nüfusunun bir süre daha artmaya devam edeceğini öngörmekte, 2050’li yıllarda ise 95 milyonlara ulaşım bu civarda sabitleneceğini söylemektedir (TÜİK, 2009).

Ülkemizde yaşanan bu demografik dönüşüm özellikle içinde bulunduğumuz on yıldan itibaren ekonomik ve sosyal politikaları da etkilemeye başlamıştır. En temel politika

dökümanlarından birisi olan Onuncu Kalkınma Planı'nda konu daha çok çalışma çağındaki nüfusun payının azalması ve yaşlı nüfusun payının artması çerçevesinde ele alınmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Plan kapsamında; doğurganlığın yükseltilmesi, demografik fırsat penceresinden azami ölçüde faydalanılması, üretken ve dinamik nüfus yapısının korunması temel amaç ve hedefler olarak tanımlanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için kadınların iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması amaçlanmış ve kadınların doğuma bağlı izin haklarının geliştirilmesi, kreş teşviği sağlanması ve esnek çalışma imkanları sağlanması temel politikalar olarak benimsenmiştir.

Onuncu Kalkınma Planı'nda, önceki planlardan farklı olarak yirmi beş öncelikli dönüşüm programı belirlenmiştir. Bu dönüşüm programları, temel yapısal sorunlara çözüm olabilecek, ekonomik ve toplumsal dönüşüme katkı sağlayacak, birden fazla bakanlığın sorumluluk alanına giren ve bu nedenle kurumlar arası etkin koordinasyon gerektiren kritik reform alanları arasından seçilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı, bahsedilen yirmi beş öncelikli dönüşüm programı içerisinde kendine yer bulmuştur. Söz konusu program aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi, aile refahının ve nesiller arası dayanışmanın artırılması ile dinamik nüfus yapısının korunması bileşenlerini içermektedir. Dinamik nüfus yapısının korunması bileşeni kapsamında Onuncu Kalkınma Planı ile uyumlu olarak doğurganlığın düşmesi ve ekonomik olarak aktif olmayan nüfusun payının artma riski üzerinde durulmuş ve kaliteli ve kolay erişilebilir kreş ve okul öncesi eğitim imkanlarının artırılması, üreme ile anne ve çocuk sağlığına ilişkin sağlık uygulamalarının geliştirilmesi ve yerel yönetimlerin çocuk dostu ortamları geliştirerek hizmete sunması gerektiği ifade edilmiştir.

Takip eden dönemde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı” hazırlanmış ve bu plan 16.02.2015 tarih ve 2015/3 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararıyla kabul edilmiştir. Söz konusu eylem planı, aile yapısının güçlendirilmesi ve doğurganlığın artırılmasına yönelik 38 eylem içermektedir. Eylem Planı kapsamında; aile ve iş hayatının uyumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik olarak doğuma bağlı izin ve hakların güçlendirilmesi, annelere “doğum hediyesi” verilmesi, babalık izinlerinin geliştirilmesi, doğum sonrası kısmi çalışmaya dair eylemler yer almıştır. Buna ilave olarak, kreş ve okul öncesi eğitim imkanlarının yaygınlaştırılması ile evliliklerin gecikmesinin önlenmesine yönelik olarak kamu kurumlarına ait kreşlerin etkin olarak kullanılması, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, özel sektörün kreş yatırımlarının desteklenmesi, oyun odalarının yaygınlaştırılması, ve gençler arasında evliliğin teşvik edilmesi amacıyla destek modelleri geliştirilmesine yönelik eylemlere yer verilmiştir.

Bu eylemlerin hayata geçirilmesine yönelik ilk somut adım 07.04.2015 tarih ve 29319 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 6637 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile atılmıştır. Kanun ile erken evliliklerin desteklenmesine yönelik olarak çeyiz katkısı ve doğurganlığın artırılmasına yönelik olarak da doğum yardımı verilmesi öngörülmektedir. Çeyiz katkısı, bankalarda çeyiz hesabı açtırıp, en az üç yıl sistemde kalan ve 27 yaşını doldurmadan evlenenlere 5.000 TL'yi geçmemek kaydıyla çeyiz

hesabındaki parasının yüzde 20'si kadar devlet katkısı verilmesini kapsamaktadır. Doğum yardımı ise, birinci doğum için 300 TL, ikinci doğum için 400 TL ve üçüncü ve sonraki doğumlar için 600 TL bir defaya mahsus devlet yardımı yapılmasını içermektedir.

Ayrıca, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” hazırlanmış ve bu tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilmiştir. Henüz kanunlaşmayan bu tasarı, doğurganlığı artırmaya yönelik önemli düzenlemeler içermektedir. Tasarı kapsamında; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın açılış izni ile faaliyet gösteren özel kreş ve bakımevlerinin, faaliyete girdiği vergilendirme döneminden itibaren beş vergi dönemi boyunca gelir vergisinden istisna tutulması, memurların doğum sonrası aylıksız izinde geçirdikleri sürenin kademe ve derece intikabında değerlendirilmesi, doğum yapan kadın memurlara, analık izni sonrasında birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay ve sonraki doğumlarda altı ay yarı zamanlı çalışma imkanı tanınması ve bu süre içerisinde mali ve sosyal haklarda bir kesinti yapılmaması, memur anne ve/veya babaya çocuk ilköğretime başlayana kadar normal çalışma süresinin yarısı kadar çalışma hakkı verilmesi ve bu süre zarfında fiili çalışmaya bağlı ödemeler haricindeki her bir ödeme unsurunun yarısı esas alınarak ödeme yapılması, kadın işçilere, doğum sonrası yarım çalışma ödeneği verilmesi, analık izni ve yarı zamanlı çalışma sonrasında çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelene değin ebeveynlere İş Kanununda düzenlenmiş olan kısmi süreli çalışma hakkının verilmesi ve bu durumun iş sözleşmesinin feshinde geçerli sebep oluşturulmaması hükme bağlanmaktadır.

5.3. Veri Kaynağı ve Yöntem

Veri Kaynağı

Bu çalışmada veri kaynağı olarak TNSA-2013 veri setleri kullanılmıştır. TNSA-2013, Türkiye'de 1968 yılından bu yana beş yıllık aralıklarla düzenli olarak yürütülen ulusal nüfus ve sağlık araştırmaları serisinin onuncusudur. TNSA-2013, bir TÜBİTAK projesi olarak Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Kalkınma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içinde yürütülmüştür.

TNSA-2013'ün örneklem tasarımı ve büyüklüğü, Türkiye geneli, kentsel ve kırsal alanlar, ve beş demografik bölge (Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu) ile araştırma kapsamında yer alan bazı değişkenlerini analizlerinin 12 NUTS 1 bölgesi için de analiz yapmaya imkan vermektedir. TNSA-2013'ün örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından oluşturulan 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ve Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) örneklem tasarımında nüfus büyüklükleri ve örnekleme çerçevesi oluşturmada kullanılmıştır. Örneklem tasarımında, nüfusu 10.000 ve üzerinde olan yerleşim birimleri “kent”, nüfusu 10.000'in altında olan yerleşim birimleri ise “kır” olarak tanımlanmıştır. TNSA-2013 kapsamında toplam olarak seçilen hanehalkı sayısı 14.512'dir. Seçilen hanelerde genellikle yaşayan ve/veya görüşme tarihinden bir gece önce bu

hanelerde kalmış olan 15-49 yaşlarında tüm kadınlar araştırma kapsamında Kadın Soru kağıdı görüşmesi için uygun olarak kabul edilmişlerdir. Bu çalışmada hanehalkı görüşmesi tamamlanan 11.794 hanehalkında, 15-49 yaşlarında 9.746 kadın ile kadın soru kağıdı doldurulmuştur.

Araştırmanın temel amaçları gereği kadınların doğurganlığı, çocuk ölümlülüğü, anne-çocuk sağlığı, üreme sağlığı ve aile planlaması ile ilgili nüfus ve sağlık alanında detaylı bilgiler toplamaktadır. Doğurganlık tercihleri bölümünde araştırmanın soru kağıdında cevaplayıcılara sorulan “başka çocuk isteyip istememe”; “çocuk isteyenlere ne kadar süre beklemek istedikleri”, ayrıca hipotetik olarak geçmişe dönebilselerdi “hayatları boyunca toplam kaç çocuğa sahip olmak isterdiniz” gibi sorular sorulmuştur.

Bu soruların yanı sıra, ilk kez bu araştırma kapsamında, bu bölümün de ana temasını oluşturan gebe kalması mümkün olan ancak gelecekte başka çocuk istemediğini veya başka çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen 15-49 yaşlarındaki tüm kadınlara, doğurganlık tercihlerini sosyo-ekonomik düzeylerinde/durumlarında çeşitli düzenlemeler/iyileşmeler olduğu takdirde değiştirip değiştirmeyecekleri de sorulmuştur. “Hangi durumda (başka) çocuk isteme konusundaki kararınızın değişebileceğini söyler misiniz?” sorusu aşağıdaki durumlar için sorulmuştur:

- Kreş desteği, ücretsiz kreş ya da bakıcı ücreti desteği verilirse,
- Aileden bakacak biri olursa,
- Çocuğa beslenme desteği ve çocuğun bakımı için yeterli malzeme verilirse,
- Ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili sorumluluklar eş ile paylaşılsa,
- Ailenin ekonomik koşulları şimdikinden daha iyi olursa,
- Çocuk yardımı verilirse/verilen yardım arttırılırsa,
- Küçük çocuğu olan kadınların günlük çalışma süresi kısaltılırsa,
- Emzirme izni uzatılırsa,
- Ücretli annelik izni uzatılırsa,
- Ücretli babalık izni verilirse,
- Doğum izninden sonra işe geri dönüş güvencesi verilirse,
- Erken emeklilik hakkı söz konusu olursa.

İstatistiksel Yöntem

Analizlerin ilk kısmı “40-49” yaş grubundaki kadınlar için hesaplanan “ideal çocuk sayısı” ve “canlı doğum sayısı” çapraz tablosunda sunulmaktadır (Tablo 5.1). Bu tabloda ayrıca 2 değişken arasındaki korelasyon da değerlendirilmiştir.

Çalışmada “Şimdi size bazı durumlar sayacağım. Hangi durumda (başka) çocuk isteme konusundaki kararınızın değişebileceğini söyler misiniz?” sorusunun cevapları ilk kez

değerlendirilmiş ve bu soruların en az bir tanesine evet diyenlerin oranları Tablo 5.2’de yer alan temel değişkenler bazında sunulmuştur.

Bu çalışmada halen evli kadınların daha başka çocuk isteyip istememelerinin ve daha başka çocuk istemeyenler arasında en az bir teşvik durumunda başka çocuk yapmayı düşünebileceklerini ifade edenlerin belirleyicilerini saptamak ve değerlendirmek için çok değişkenli analiz yöntemi olarak ikili lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır.

İkili lojistik model, bağımlı değişkenin kategorik olduğu durumda kullanılan olasılık modellerinden biridir⁵. Seçilecek olasılık modelinin bağımlı değişkeninin ideal olarak 0 ve 1 değerleri arasında değer alması ve açıklayıcı değişkenler (X) ile doğrusal olmayarak ilişkili olması gereklidir. Bu tanıma en çok uyan fonksiyon kümülatif dağılım fonksiyonudur (KDF). Bu fonksiyon, bağımlı değişkeni 0 ya da 1 değeri alan regresyonları modellemek için kullanılabilir. Ancak her KDF S şeklinde olmasına rağmen, her bir tesadüfi (random) değişken için tek bir KDF vardır. Hem kullanım kolaylığı hem de genel olarak literatürde kullanılagelmesi nedeniyle, 0-1 değeri alan bağımlı değişkenli modeller için (1) lojistik ve (2) normal KDF’ler kullanılmaktadır. Lojistik KDF kullanılarak modellenen regresyon “logit model” adını almaktadır⁶. İkili lojistik regresyon tahmin eşitliğinin S şeklindeki eğrisinin p olasılığı aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

$$p = \Pr(Y = 1) = \frac{\exp(\alpha + \sum_{t=1}^k \beta_t x_t)}{[1 + \exp(\alpha + \sum_{t=1}^k \beta_t x_t)]}$$

Yukarıdaki denklemin logaritmasını aldığımızda:

$$L_t = \ln\left(\frac{P_t}{1 - P_t}\right) = Z_t = \beta_1 + \beta_2 X_t$$

eşitliğini elde ederiz. Burada L , görel risklerin logaritmasıdır ve görüldüğü gibi parametrelerle lineer olarak ilişkilidir. L “logit” olarak adlandırılır ve bu modellere bu nedenle logit model denilir. Lojistik regresyondaki beta katsayıları, bağımlı değişkenin görel risklerinde, açıklayıcı değişkenin değerlerindeki birim değişikliğin neden olduğu değişimi ifade etmektedirler. Bu parametreler en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilemezken “en çok olabilirlik yöntemi” (maximum likelihood method) ile tahmin edilebilir (Gujarati, 2004). Bu nedenle lojistik regresyon modellerini yorumlarken alışıl gelmiş R^2 gibi modelin uyum iyiliğini tanımlayacak istatistikler kullanılamamakta, onun yerine yalancı- R^2 (pseudo R^2), Nagelkerke R^2 gibi modeldeki ilişki gücünü gösteren istatistikler kullanılmaktadır. Lojistik regresyon denkleminde P incelenen olayın gözlenme

⁵ Bu durumda kullanılan diğer olasılık modelleri lineer (doğrusal) olasılık modeli ve probit modelidir.

⁶ Normal KDF kullanılan olasılık modeli ise probit model olarak adlandırılır.

olasılığını göstermektedir. Lojistik regresyonda incelenen bir olayın olasılığının kendi dışında kalan diğer olayların olasılığına oranına Odds Değeri; incelenen iki farklı olayın Odds değerlerinin birbirine oranına ise Odds Oranı denir. Lojistik regresyon denkleminde Odds Oranı, $Exp(\beta)$ olarak ifade edilir.

Bu çalışmanın lojistik regresyon modelleri oluşturulmadan önce, öncelikle regresyona girecek değişkenlerde kayıp gözlem teşhisi ve bağımsız değişkenler arasında kolinearlik ilişkisine bakılmış ve kolinearlik gösteren bağımsız değişkenler modellerden çıkarılmıştır. Analizlerde SPSS 21.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Bu programın “karmaşık örneklem” modülü TNSA-2013’ün ağırlıklı, tabakalı küme örneklem tasarımı dikkate alarak regresyondaki standart hataları hesaplamaktadır.

Bu çalışmanın temel analiz birimi, araştırma tarihinde evli olan 15-49 yaş grubundaki kadınlardır. TNSA-2013 kapsamında seçilen hanelerde genellikle yaşayan ve/veya görüşme tarihinden bir gece önce bu hanelerde kalmış 15-49 yaş grubundaki tüm kadınlarla görüşülmüş olmakla birlikte bu çalışmadaki analiz biriminin daraltılmasının en temel sebebi, Türkiye’de evliliğin, kadınların gebelik riski altına girmelerindeki önemli etkisidir. Dolayısıyla, kadınların gelecekteki doğurganlık tercihlerine ilişkin bu bölümde yapılan analizlerde, araştırma tarihinde evli olan kadınların esas alınarak yapılmasının daha anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada öncelikli olarak gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk istemeyip istememe konusunda kararsız olan ancak belirtilen durumlar gerçekleştiği takdirde kararlarını değiştirebileceğini söyleyen evli kadınların yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, çocuk sayısı, yerleşim yeri, bölge, hanehalkı refah düzeyi, anadil, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, sahip oldukları çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark, sağlık güvencesi, yaşayan çocuğun cinsiyeti, göç etme durumları, eşlerin eğitim ve çalışma durumu gibi farklı pek çok sosyo-demografik özellikleri kullanılarak betimsel analizi yapılmıştır.

Bir sonraki aşamada ise bu değişkenler açıklayıcı değişkenler olarak esas alınarak lojistik regresyon tekniğiyle gelecekte çocuk isteyip istememe konusundaki faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlara ek olarak, lojistik regresyonda kullanılmak üzere oluşturulan evlilik biçiminin ve son eş ile akrabalık durumunun doğurganlık tercihi üzerinde etkili olup olmadığı da incelenmiştir.

Doğurganlık tercihlerinin belirleyenlerini tespit etmek için kullanılan lojistik regresyon aşamasında bağımlı değişkenler iki alt grupta oluşturulmuştur (Şekil 5.2). Regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin kategorileri, gözlem sayıları ve yüzdeleri Ek’te verilmektedir (Ek Tablo 5.1-5.2-5.3). Buna göre araştırma tarihinde evli olduğun söyleyen 15-49 yaş grubundaki 6.655 evli kadından yaklaşık olarak yüzde 16’sı tüplerinin bağlandığını veya gebe kalmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla birinci aşamadaki bağımlı değişken, bu kadınlar analiz dışında bırakıldığında, “gelecekte başka çocuk isteyen” ve “gelecekte başka çocuk istemeyen” kadınlar olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır.

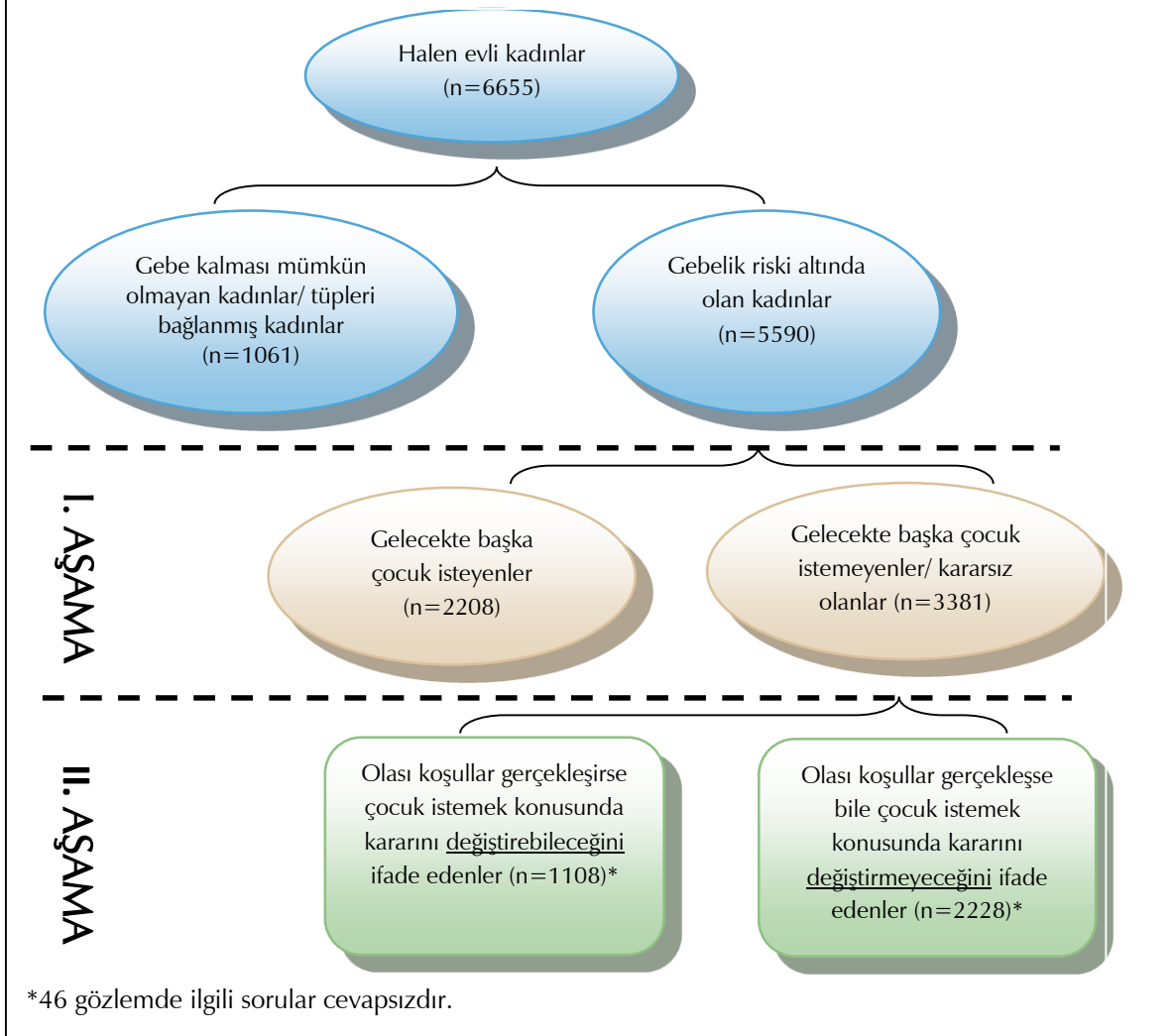
İkinci aşamadaki çok değişkenli analizde, gelecekte başka çocuk istemediğini veya çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen kadınlar arasında sosyo-ekonomik durumun daha iyi olacağı olası koşullar altında çocuk sahibi olma konusundaki fikrinin değişebileceğini ifade edenler ile hiçbir durumda bu fikrini değiştirmeyeceğini belirten kadınlar bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Lojistik regresyonda her iki aşamada da kullanılan bağımsız değişkenler betimleyici analizdeki ile benzerlik gösterse de betimleyici tablolarda yer alan, ancak yüksek derecede eş doğrusallık (multi-collinear) ilişkisi çıkan bazı değişkenler analiz aşamasında modellerin dışında bırakılmıştır. Çocuk sayısının, bağımsız değişken olarak ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki farktan oluşturulan değişken ile birlikte ele alındığında böyle bir ilişki tespit edilmiştir. Bu nedenle çocuk sayısı analiz dışında bırakılmış, gerçek ve ideal çocuk sayısı arasındaki fark analizlerde kullanılmıştır.

Yaş değişkeni ise analizlerde kontrol grubu olarak ele alınmış, en genç (15-19) ve en yaşlı (40-44, 45-49) gruplar regresyon analizinde dışarıda bırakılmıştır. Bir başka deyişle, “20-24”, “25-29”, “30-34” ve “35-39” yaş grupları regresyon analizinde modellerde yer almadan nüfusun bir alt grubu olarak ele alınmıştır ve her bir yaş grubu için diğer bağımsız değişkenlerin açıklayıcılığına bakılmıştır (Şekil 5.3). Yaşın tek başına bağımsız değişken olarak ele alınmamasının en temel sebebi, doğurganlık tercihi üzerinde çok baskın olması, dolayısı ile bu konudaki politikalara yön verebilecek diğer önemli bulguların arka planda kalmasıdır. Aynı zamanda, farklı yaş grupları için farklı politika ihtiyaçlarının olabileceği varsayımıyla hareket edilerek bu dört yaş grubunda yer alan kadınlar için açıklayıcı değişkenlerin nasıl farklılaştığını incelemek daha açıklayıcı bulunmuştur.

Şekil 5.2 Lojistik regresyon analizinin aşamaları

Lojistik regresyondaki temel analiz birimi ile analizde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler

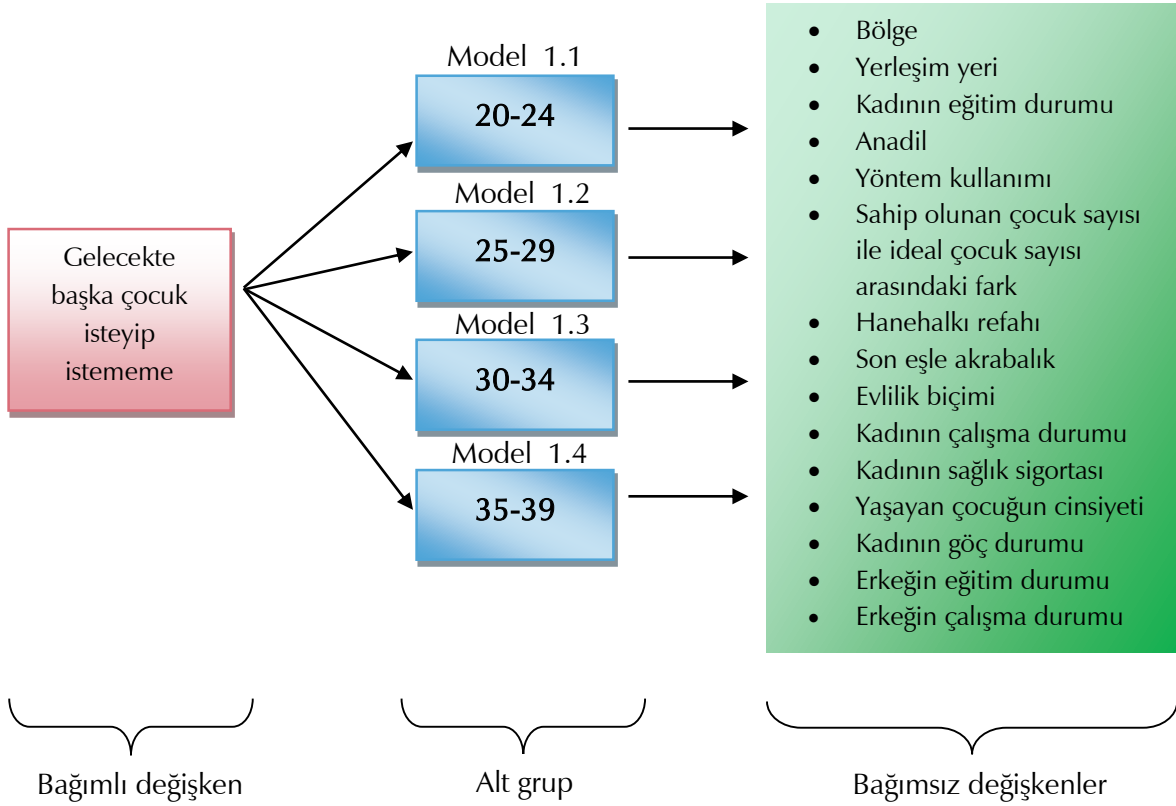
40-49 yaş grubundaki kadınların doğurganlıklarını tamamlamış veya tamamlamak üzere olmaları, 15-19 yaş grubundaki kadınların büyük çoğunluğunun henüz evlenmemiş olmaları nedeniyle gebelik riski altında olmamaları ve üreme çağının çok başında olmaları nedeniyle analize dahil edilmemiştir.

Lojistik regresyonun ikinci aşamasında ise izlenen yol biraz daha farklı olmuştur (Şekil 5.4). Soru kağıdında yer alan ön koşulların bir kısmı çalışan kadınlar için anlamlı olmakla birlikte veri toplama aşamasında kadınların çalışma durumuna göre bir ayırım yapılmaksızın gelecekte çocuk istemediğini veya bu konuda kararsız olduğunu belirten tüm kadınlara bu sorular sorulmuştur. Bu aşamadaki çok değişkenli analizde ise ilk olarak çalışan ve çalışmayan kadınlar alt nüfus grubu olarak ele alınmış ve bağımsız değişkenlerin etkisine bakılmıştır. Bu noktada yaş grubu da bağımsız değişken olarak kullanılmış ancak çalışan kadın sayısının yaş grubuna göre gözlem sayısını

arttırmak amacıyla yaş grupları “20-29” ve “30-39” olarak yeniden gruplanarak analize dahil edilmiştir. Sonrasında ise bu iki yaş grubu alt grup olarak ele alınarak diğer değişkenlerle birlikte kadının çalışma durumunun da etkisine bakılmıştır.

Şekil 5.3 Çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri

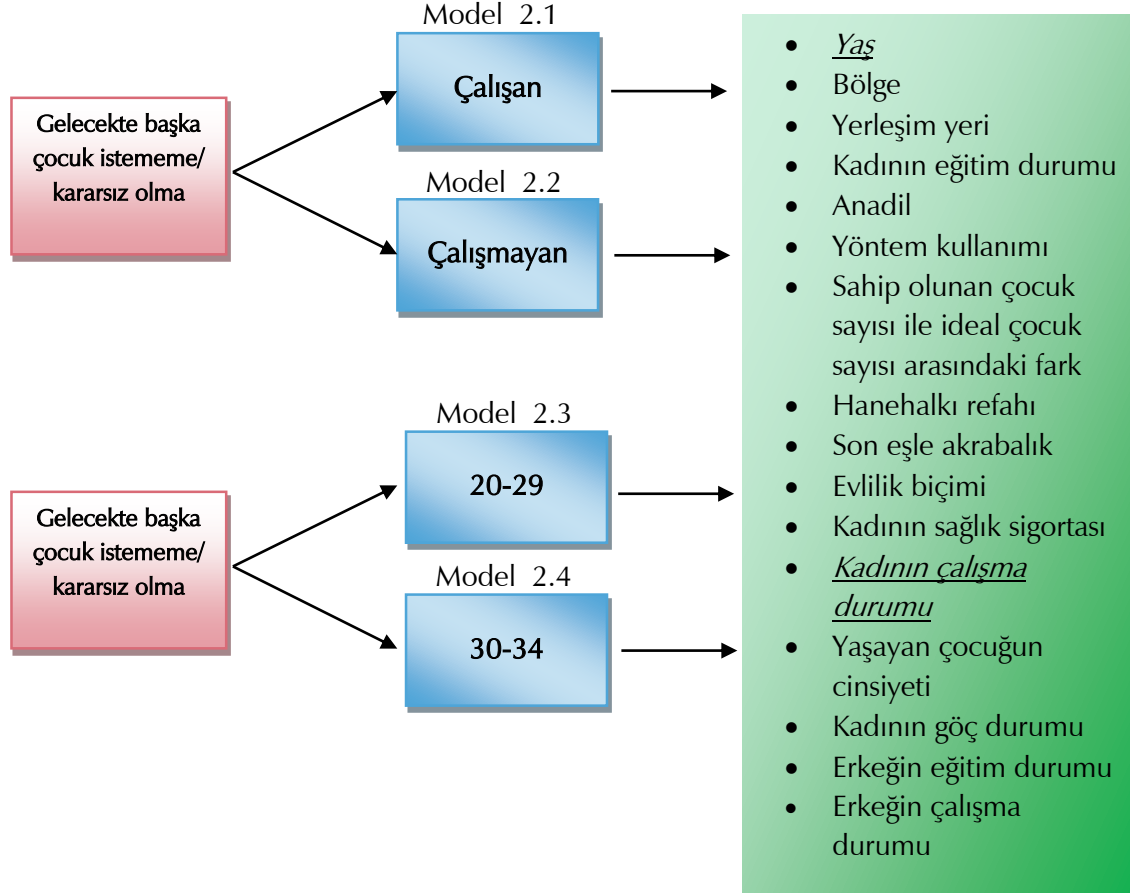
Farklı yaş grupları için çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri ve kullanılan bağımsız değişkenler

Not: Her bir yaş grubu için model ayrı ayrı çalıştırılmıştır.

Sekil 5.4 Belirtilen durumlarda doğurganlık tercihlerinin belirleyicileri

Doğurganlığını sonlandırmak istediğini veya bu konuda kararsız olduğunu söyleyen kadınların, belirtilen durumlar dikkate alındığında yaşa ve çalışma durumuna göre doğurganlık tercihlerinin belirleyicileri ve kullanılan bağımsız değişkenler, Türkiye 2013

Bağımlı değişken

Alt grup

Bağımsız değişkenler

Not: Yaş grubu ve çalışma durumu için modeller ayrı ayrı çalıştırılmıştır.

5.4. Bulgular

Bu bölümde çalışma kapsamındaki analizlerin bulguları paylaşılmaktadır. İlk bölümde “ideal çocuk sayısı” ile “canlı doğum sayısı” arasındaki ilişki incelenmektedir. İkinci bölüm başka çocuk düşünmediğini beyan eden kadınların düşüncelerini değiştirip değiştirmeyeceklerinin sorgulandığı on iki durum için betimleyici bulguların paylaşıldığı bölümdür. Son bölümde ise lojistik regresyon analiz sonuçları paylaşılmaktadır.

İdeal Çocuk Sayısı ve Canlı Doğum Sayısı Arasındaki İlişki

Çalışma kapsamında incelenen konulardan biri de 40-49 yaş grubundaki kadınların istenilen doğurganlıkları ile gerçekleşen doğurganlıkları arasındaki ilişkidir. Analizin 40-49 yaş grubu için yapılmasının nedeni, bu yaş grubundaki kadınların doğurganlıklarını büyük oranda tamamlanmış olmasıdır. TNSA 2013 verilerine göre kadınlar doğurganlıklarının yüzde 98’ini 40 yaşına kadar gerçekleştirmektedirler.

TNSA 2013’te ideal çocuk sayısı bilgisi, kadın soru kağıdında, en az bir yaşayan çocuğu olan ve hiç yaşayan çocuğu olmayan kadınlara ayrı birer soru sorarak alınmıştır. En az bir yaşayan çocuğu olan kadınlara; hiç çocukları olmadığı günlere dönebilselerdi ve istedikleri sayıda çocuğa sahip olabilmeleri mümkün olsaydı hayatları boyunca kaç çocuğa sahip olmak istedikleri sorulurken, yaşayan çocuğu olmayan kadınlara ise tam istedikleri sayıda çocuk sahibi olmaları mümkün olsaydı hayatları boyunca kaç çocuk sahip olmak istedikleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplardan derlenen verilere aşağıda yer verilmektedir.

Tablo 5.1 İdeal çocuk sayısı ve canlı doğum sayısı

Türkiye genelindeki 40-49 yaş grubundaki kadınların ideal ve canlı doğum sayıları

İdeal çocuk sayısı	Canlı Doğum Sayısı							Toplam
	0	1	2	3	4	5	6+	
0	0,5	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	1,5
1	1,0	1,6	1,2	1,3	0,3	0,1	0,1	5,6
2	2,6	4,7	17,0	6,4	3,1	1,8	1,7	37,2
3	1,0	1,8	9,4	10,4	1,7	1,5	2,1	27,9
4	0,6	1,1	5,2	5,8	4,1	1,2	2,7	20,8
5	0,1	0,1	0,4	0,8	0,3	0,7	0,8	3,3
6+	0,1	0,0	0,5	0,5	0,6	0,3	1,5	3,7
Toplam	6,1	9,6	34,0	25,3	10,2	5,8	9,0	100,0

Not: İdeal ve canlı doğum sayısı verilen cevaplar 0 ile 15 arasında değişmektedir. Bu tablonun satır ve sütunları yorumlama kolaylığı sağlaması amacıyla 6+’da kesilmiştir.

40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama ideal çocuk sayısı 2,93 iken sahip oldukları çocuk sayısı 2,91’dir. En sık ifade edilen ideal çocuk sayısı ikidir (yüzde 37). Bunu sırasıyla üç çocuk (yüzde 28) ve dört çocuk (yüzde 21) takip etmektedir. Sahip olunan çocuk sayısında ise en yüksek pay iki çocuğa (yüzde 34) aitken bunu üç çocuk (yüzde 25) ve dört çocuk (yüzde 10) takip

etmektedir. İdeal çocuk sayısı ve canlı doğum sayısı arasındaki korelasyon 0,353 olup istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,01). Bu veriler, 40-49 yaş grubundaki kadınların ideal çocuk sayılarını büyük oranda gerçekleştirdiklerine işaret etmekle birlikte bu görüş tam olarak doğru değildir. Daha detaylı bakıldığında, kadınların sadece yüzde 35'inin⁷ ideal çocuk sayısı ile gerçekleşen çocuk sayısının aynı olduğu görülmektedir. Kadınların yüzde 38'i ideal olarak ifade ettikleri çocuk sayısından daha az çocuğa sahipken, yüzde 27'si ideal çocuk sayısından fazla çocuğa sahiptir.

İdeal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısının aynı olduğu kadınların yüzde 78'i iki veya üç çocuğa sahiptir. İdeal ve gerçekleşen çocuk sayısının dört olduğu kadınlar da eklendiğinde bu düzey yüzde 90'a yükselmektedir. Bu dağılım sahip oldukları çocuk sayısını ideal olarak tanımlayan kadınlar ile ideal çocuk sayısını gerçekleştiren kadınlar açılarından bakıldığında da çok değişmemektedir. İki çocuğa sahip kadınların yüzde 50'si bu çocuk sayısını ideal olarak tanımlarken, üç çocuğa sahip olan kadınların yüzde 41'i ve 4 çocuğa sahip olan kadınların yüzde 40'ı bu düzeyi ideal olarak tanımlamışlardır. Bu pay bir çocuk (yüzde 16) haricindeki diğer tüm çocuk sayıları için yüzde 10'unun altındadır.

Hiç canlı doğumu olmayan kadınların yüzde 91'i ideal çocuk sayısını sıfırdan büyük olarak belirtmiştir. Benzer bir şekilde, bir çocuğa sahip olan kadınların yüzde 80'inin, iki çocuğa sahip olanların yüzde 46'sının, üç çocuğa sahip olanların yüzde 28'inin ve dört çocuğa sahip olanların yüzde 10'unun ideal çocuk sayısı sahip oldukları çocuk sayısının üzerindedir. Bu dağılım gerçekleştirilemeyen doğurganlıklar konusunda fikir vermektedir.

İdeal ve gerçekleşen çocuk sayısı arasındaki ilişki bazı temel değişkenlere göre değişebilmektedir (Tablo 5.2). Yerleşim yerine göre bakıldığında, kent ve kırdaki kadınların benzer düzeyde ideal çocuk sayıları ile gerçekleşen çocuk sayılarının aynı olduğu görülmektedir (sırasıyla yüzde 36 ve 33). Ancak bu durum, ideal ve canlı doğum sayısının farklı olduğu durumlar için geçerli değildir. Kentte, idealinden daha az sayıda çocuk sahibi olan kadınların payı oldukça yüksek (yüzde 40) ve idealinden daha fazla çocuk sahibi olan kadınların payı (yüzde 25) göreceli düşüken, kırdaki durum bunun tersidir. Kırdaki kadınların daha büyük bir kısmı ideal olarak belirttikleri sayıdan daha yüksek sayıda çocuğa sahiptir. Benzer bir farklılaşma bölge düzeyinde de kendini göstermektedir. Batı, Güney, Orta ve Kuzey bölgelerinde çocuk sayısı ideal çocuk sayısının altında olan kadınların payı, canlı doğum sayısı ideal çocuk sayısından yüksek olan kadınların payından daha yüksektir. Bu durum özellikle Batı ve Güney bölgelerinde daha belirgindir. Diğer bölgelerin tersine, Doğu'da kadınların neredeyse yarısında, canlı doğum sayısı ideal çocuk sayısından yüksektir.

Eğitim düzeyinde bakıldığında, ideal ve canlı doğum sayısı eşit kadınların payının ilkökul, ortaokul ve lise üstü düzeyde eğitim almışlar için benzer düzeyde olduğu görülmektedir. Eğitimsiz

⁷ Tablo 5.1'in köşegeninde yer alan değerlerin toplamı yüzde 36 etmektedir. Aradaki bu fark, metinde yer verilen yüzde 35 değerinin ideal ve canlı doğum sayısı için tüm değerleri içeren 15x15'lik matristen hesaplanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

kadınlar için bu pay oldukça düşüktür (yüzde 24). Öte yandan, her iki eğitimsiz kadından biri idealden yüksek sayıda çocuğa sahiptir. Bu pay eğitim seviyesi ile birlikte çok hızlı azalmakta ve lise ve üstü eğitilmiş kadınlar yüzde 8'e kadar düşmektedir. Beklenildiği üzere, ideal çocuk sayısının canlı doğum sayısından yüksek olduğu kadınların payı tamamen ters bir eğilim göstermekte ve eğitim seviyesiyle artmaktadır. Eğitimdekine benzer bir durum gelir seviyesi kırılımında da görülmektedir. İdeal ve canlı doğum sayısının eşit olduğu ve ideal çocuk sayısının canlı doğum sayısından fazla olan kadınların payı hane halkı geliriyle artarken, ideal çocuk sayısının canlı doğum sayısından az olan kadınların payı hane halkı geliriyle azalmaktadır.

Tablo 5.2 İdeal ve canlı doğum sayısı arasındaki ilişki				
Temel değişkenlere göre 40-49 yaşları arasındaki kadınların ideal ve canlı doğum sayılarının karşılaştırması, TNSA-2013				
	ideal=gerçek	ideal<gerçek	ideal>gerçek	Toplam
Yerleşim Yeri				
Kent	35,6	24,6	39,9	100,0
Kır	33,3	37,4	29,3	100,0
Bölge				
Batı	38,0	19,4	42,5	100,0
Güney	29,6	28,0	42,3	100,0
Orta	40,1	28,1	31,8	100,0
Kuzey	31,0	32,8	36,2	100,0
Doğu	25,1	48,5	26,4	100,0
Eğitim				
Eğitimsiz	24,2	51,7	24,0	100,0
İlkokul	37,1	27,7	35,2	100,0
Ortaokul	40,9	15,1	44,0	100,0
Lise ve üstü	37,3	7,7	55,0	100,0
Refah düzeyi				
En düşük	23,1	52,5	24,4	100,0
Düşük	34,6	34,8	30,6	100,0
Orta	35,7	26,9	37,4	100,0
Yüksek	37,1	19,5	43,4	100,0
En Yüksek	39,8	15,0	45,3	100,0
Çalışma durumu				
Sigortalı	34,7	11,1	54,2	100,0
Sigortasız	38,4	32,4	29,3	100,0
Çalışmıyor	33,9	29,2	36,9	100,0
Türkiye	35,0	27,4	37,6	100,0

Çalışma durumuna göre incelendiğinde, ideal ve canlı doğum sayısı eşit olan kadınların payının çalışan ve çalışmayan kadınlarda benzer düzeyde olduğu görülmektedir. Sigortasız çalışan kadınlarda ideal ve canlı doğum sayısının birbirinden farklı olduğu her iki durum benzer düzeyde bir paya sahipken, sigortalı çalışan kadınlarda idealin gerçekten yüksek olduğu durum düşük olduğu durumun neredeyse beş katıdır. Çalışmayan kadınlarda ise ideal çocuk sayısı canlı doğum sayısından fazla olan kadınların payı, idealin gerçekten az olduğu kadınların payından daha düşüktür.

Betimleyici analiz sonuçları

Veri ve yöntem bölümünde de ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi, TNSA-2013 kapsamında ilk kez, gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk isteyip istememek konusunda kararsız olan kadınlara belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirip değiştirmeyecekleri sorulmuştur. Verinin toplanma aşamasında evlilik durumundan bağımsız olarak tüm kadınlara sorulan bu soruların bu çalışmadaki analiz birimi araştırma tarihindeki 15-49 yaş grubundaki evli kadınlardır. Buna göre halen evli 6.655 kadın içerisinde 3.381'i gelecekte başka çocuk istemediğini veya bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 5.3a). Bu kadınlardan yüzde 33'ü belirtilen koşullardan en az birinin gerçekleşmesi halinde başka çocuk istememe konusundaki kararlarını değiştirebileceklerini ifade etmişlerdir. Çocuk isteme kararında ekonomik altyapının önemi düşünüldüğünde, analiz edilen koşullar içerisinde kadının veya ailenin ekonomik şartlarındaki iyileşmelerin doğurganlık tercihlerinde farklılaşmaya gidilmesinde daha sıklıkla ifade edildiği görülmektedir.

Kadınların yüzde 28'i ailenin ekonomik koşullarının çok daha iyi olması halinde çocuk isteyebileceklerini belirtmişlerdir (Tablo 5.3a). Bunu, çocuk yardımının verilmesi veya verilen yardımın artırılması takip etmektedir (yüzde 22). Özellikle çalışan kadınları ilgilendiren koşullardan erken emeklilik hakkının ve kreş desteğinin ön plana çıktığı görülmektedir (yüzde 17). Ayrıca, üreme çağındaki kadınların hem çocuk sahibi olup hem de işgücünde yer almaya devam etmelerine imkan sağlayan işe geri dönüş güvencesi ile ücretli annelik izninin uzatılması gibi değişikliklerin kararlarını etkileyebileceği sonucu önemli bulgular arasındadır. Öte yandan, çocuk bakımında aile desteğinin görece olarak daha geri planda kaldığı görülmektedir (yüzde 11). Ücretli babalık izni ve emzirme izninin uzatılması da nispeten az ifade edilen koşullar arasındadır (yüzde 13).

Yaş grupları açısından bakıldığında, doğurganlığın en yüksek olduğu 25-29 yaş grubundaki kadınların yüzde 50'sinde bahsedilen koşullardan en az birinin gerçekleşmesi, doğurganlık tercihlerinde değişikliğe neden olabileceğini göstermektedir. Ayrıca diğer yaş gruplarıyla kıyaslandığında, bu yaş grubunda bahsedilen koşulların gerçekleşmesi halinde kararını değiştirebileceğini söyleyen kadınların yüzdesi en yüksektir. Bunun tek istisnası emzirme izninin uzatılması olmuştur ve de 30-34 yaş grubundaki kadınlar arasında daha ön plana çıkmıştır. Öte yandan, doğurganlıklarını tamamlamış veya tamamlamak üzere olan kadınların büyük çoğunluğunun doğurganlık tercihlerinde değişikliğe gitmemeleri de beklenen bir durumdur.

Doğurganlığın yüksek olduğu kırsal alanlarda veya Doğu bölgesinde yaşayan, hanehalkı refah düzeyi yüksek olan kadınlar arasında doğurganlığı sonlandırma istediği daha az olduğu için sosyo-ekonomik koşullardaki değişiklikler kararlarını daha az etkilemektedir. Kentsel alanlarda yaşayan kadınların yüzde 35'i ve yüksek refah düzeyine sahip olan kadınların da yüzde 34'ü için bu koşulların en az birinin sağlanması çocuk isteme eğilimlerini değiştirebileceklerini ifade etmiştir. Ayrıca kreş desteği, emzirme izninin uzatılması, erken emeklilik, çalışma süresinin kısaltılması, çocuk yardımının artırılması gibi çalışma hayatına yönelik şartların bu gruptaki kadınlar için önem kazandığı görülmektedir.

Çocuk sayısına göre bakıldığında, bir veya iki çocuğu olan kadınların yüzde 40'ının varsayılan şartların en az birinin sağlanmasında halinde kararlarını değiştirebilecekleri görülmektedir (Tablo 5.3b). Bu, kadınlar için sosyo-ekonomik hayatta meydana gelecek olası değişimlerin oldukça önemli olabileceğini göstermektedir. Söz konusu şartlar altında başka çocuk isteyebileceğini söyleyen kadınların yüzdesi Türkiye genelinin de üstünde bulunmuştur. Bu yüzdelere çocuk sayısının artmasıyla birlikte azalma göstermiş, üç veya dört çocuğu olan kadınların dörtte biri, 5 ve üzeri çocuğu olan kadınların ise yüzde 11'i doğurganlıklarını devam ettirme eğiliminde olabileceklerini ifade etmiştir.

Henüz ideal çocuk sayısına ulaşamayan kadınlar için ekonomik şartların iyileşmesi, çocuk yardımı, çocuk bakımı için malzeme ve kreş desteği ön plana çıkmaktadır. Diğer tüm kategorilerde daha geri planda kalan çocuk bakımında aile desteği bu kadınlar için önem taşımaktadır (yüzde 19). Sahip olduğu çocuk sayısı ideal çocuk sayısından fazla olan kadınların bile yüzde 20'si için bu şartlardan en az birinin sağlanıyor olması fikir değişikliğine gidebileceklerini göstermektedir.

Belirtilen durumların etkileri, yaşayan çocukların cinsiyetine göre de farklılık göstermektedir. Bu koşullardan birinin sağlanması, hem kız hem erkek çocuk sahibi olan daha az sayıda kadının çocuk isteme kararını (yüzde 27) etkilerken sadece erkek veya kız çocuğu olan kadınlarda durum daha belirgindir (sırasıyla yüzde 43 ve yüzde 40).

Kadının çalışma durumuna göre bakıldığında sigortalı çalışan kadınlarda çalışma hayatına ilişkin şartların sigortasız çalışan kadınlara göre ön plana çıktığı görülmektedir (Tablo 5.3c). Bu kadınlar için ücretli annelik iznine, emzirme süresine, çalışma saatlerinin kısaltılmasına ve erken emeklilik hakkına ilişkin düzenlemeler en az ekonomik koşulların iyileştirilmesi kadar önem kazanmaktadır.

Tablo 5.3a Belli durumlardaki değişimin doğurganlık tercihleri üzerindeki etkisi

Gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen ancak belli durumlarda olası değişim halinde doğurganlık tercihlerini değiştirebileceğini belirten 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2013

Temel özellik	Durumlar													Ağır- lıksız Sayı
	Kreş desteği	Ailede bakan biri	Çocuk beslenme desteği	Ev işi/çocuk bakımı eşle paylaşımı	Daha iyi ekonomik koşul	Çocuk yardımı vermek/arttırmak	Kadının günlük çalışma saati kısalsa	Daha uzun emzirme izni	Ücretli annelik izni uzatılsa	Ücretli babalık izni	İşe geri dönüş güvencesi	Erken emeklilik hakkı	En az birine evet diyen kadınların yüzdesi	
Yaş														
15-19	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	11
20-24	21,0	17,8	28,5	17,7	38,7	30,0	12,9	10,5	11,0	13,0	11,9	20,9	45,7	150
25-29	29,2	15,1	29,2	24,5	44,0	35,5	21,6	17,7	21,6	20,0	20,0	27,0	49,4	465
30-34	27,8	18,0	29,7	20,7	40,1	33,8	21,4	19,9	20,8	17,7	19,6	25,1	47,6	775
35-39	16,4	9,9	18,6	14,7	28,7	22,1	14,4	14,4	14,5	13,6	14,8	17,2	33,8	872
40-44	7,9	5,5	9,5	6,7	15,0	11,2	6,8	7,6	8,6	7,4	8,9	10,3	18,6	751
45-49	4,0	3,6	3,2	4,4	6,7	5,3	4,6	4,3	4,2	3,7	3,8	4,8	9,9	496
Yerleşim yeri														
Kent	18,6	11,7	19,5	15,1	29,0	23,1	15,4	14,5	15,6	13,9	15,3	18,7	34,5	2.533
Kır	11,9	7,5	15,8	11,2	22,3	18,0	8,1	7,8	7,9	7,8	7,5	11,3	26,1	987
Bölge														
Batı	19,0	12,4	18,0	14,3	29,2	21,7	16,0	15,2	16,5	13,8	16,3	19,7	34,7	928
Güney	20,6	10,5	23,0	15,7	30,9	26,6	12,2	11,3	11,5	12,7	12,1	13,1	33,9	463
Orta	13,4	8,1	17,3	12,9	23,8	20,2	11,7	10,9	12,2	11,6	11,4	13,8	27,6	704
Kuzey	18,8	10,5	19,1	15,9	30,6	24,6	17,6	17,9	18,6	16,2	16,6	24,1	39,5	523
Doğu	14,3	10,6	19,2	14,4	24,4	21,0	10,3	9,2	9,4	9,0	9,2	14,3	30,3	902
Hanehalkı refahı														
En düşük	15,1	10,0	20,5	13,5	26,2	22,2	8,2	6,6	7,2	8,5	6,8	12,0	29,4	736
Düşük	15,1	8,5	19,2	13,4	27,6	22,9	9,8	8,8	9,8	11,0	9,7	14,2	31,4	798
Orta	16,8	12,1	19,7	15,5	29,8	22,0	11,4	11,5	11,7	11,8	11,9	15,4	33,7	712
Yüksek	18,6	10,5	18,6	13,2	28,3	22,4	17,4	16,0	17,4	14,4	17,0	20,5	34,1	638
En yüksek	19,6	12,6	16,4	15,6	26,1	21,2	19,8	19,5	20,9	15,7	19,9	21,4	34,1	636
Toplam	17,3	10,9	18,7	14,3	27,6	22,1	13,9	13,1	14,0	12,6	13,7	17,1	32,8	3.520

Kadınların göç etme durumuna göre bakıldığında ise göç eden ve etmeyen kadınların örüntüsünün birbirine çok benzer olduğu görülmektedir (Tablo 5.3c). Sağlık güvencesi açısından ise, sağlık sigortası kapsamında olan kadınlar için sosyo-ekonomik düzenlemelerin daha yoğun olarak farklılık yaratacağı söylenebilir. Bu kadınlar arasında da ekonomik koşullar, çocuk yardımı, erken emeklilik hakkı ve kreş desteği daha fazla öne çıkmaktadır. Sigortası olmayan kadınlar için de daha düşük yüzdelere benzer bir durum söz konusudur. Doğurganlık tercihleri ile sosyo-ekonomik koşullar arasındaki değişim anadile göre incelendiğinde, sağlık güvencesindeki yapı ile çok benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Erkeğin çalışma durumu konusunda ise kadının çalışma durumunda olduğu gibi erkeğin iş güvencesinin olduğu durumlarda kadınların yüzde 35'inin bahsedilen koşulların en az birinde yapılacak değişikliklerle çocuk isteme kararlarını etkileyebileceği görülmektedir. Bu oran, erkeğin

sigortasız olarak işgücünde yer aldığı veya hiç çalışmadığında ise yüzde 29 ve yüzde 22 düzeyindedir (Tablo 5.3d).

Tablo 5.3b Belli durumlardaki değişimin doğurganlık tercihleri üzerindeki etkisi

Gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen ancak belli durumlarda olası iyileşme halinde doğurganlık tercihlerini değiştirebileceğini belirten 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2013

Temel özellik	Durumlar												En az birine evet diyen kadınların yüzdesi	Ağırlıksız Sayı	
	Kreş desteği	Ailede biri	Çocuk beslenme desteği	Ev işi/çocuk bakımı eşle paylaşımı	Daha iyi ekonomik koşul	Çocuk yardımı vermek/arttırmak	Kadının günlük çalışma saati kısalsa	Daha uzun emzirme izni	Ücretli annelik izni	Ücretli babalık izni	İşe geri dönüş güvencesi	Erken emeklilik hakkı			
Çocuk sayısı															
0	(38,4)	(23,1)	(17,2)	(31,7)	(38,6)	(33,9)	(30,2)	(30,2)	(34,7)	(22,5)	(33,2)	(31,7)	(44,6)	27	
1-2	20,8	12,9	21,9	16,9	34,0	26,7	18,5	17,2	18,8	16,2	18,2	22,3	39,9	1.897	
3-4	13,0	8,5	15,9	11,7	20,5	16,7	7,9	7,8	7,8	8,4	7,6	10,1	24,9	1.211	
5+	6,2	4,1	7,3	4,4	8,9	8,5	2,3	2,1	1,9	2,6	2,2	5,9	10,8	385	
Yaşayan çocuğun cinsiyeti															
Hiç çocuğu yok	(38,4)	(23,1)	(17,2)	(31,7)	(38,6)	(33,9)	(30,2)	(30,2)	(34,7)	(22,5)	(33,2)	(31,7)	(44,6)	27	
Sadece erkek	21,9	15,9	25,5	18,5	34,1	28,6	18,9	18,0	19,0	17,1	19,0	23,1	42,6	741	
Sadece kız	22,4	12,6	21,8	19,2	35,2	27,0	20,7	19,9	20,6	18,2	20,0	22,9	39,9	558	
Her ikiside	13,7	8,2	15,3	11,0	22,8	18,0	9,7	9,0	9,9	9,1	9,5	12,9	26,7	2.194	
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark															
Gerçek = ideal	12,4	6,8	14,7	11,6	22,4	18,1	11,7	11,2	12,0	10,8	11,3	14,9	27,4	1.434	
Gerçek > ideal	10,9	6,9	11,7	8,3	15,5	12,3	5,6	4,7	5,4	5,4	5,4	8,7	19,8	970	
Gerçek < ideal	28,3	18,9	29,3	22,3	43,4	34,4	22,9	21,7	23,1	20,4	22,8	26,3	49,3	1.093	
Yöntem kullanımı															
Geleneksel yöntem	15,0	9,7	17,4	12,9	26,3	20,4	12,2	11,1	12,1	11,8	11,7	15,8	31,0	1.211	
Modern yöntem	19,5	11,6	19,6	15,6	29,1	23,7	15,9	14,9	16,1	13,7	15,6	19,3	35,0	1.706	
Yöntem kullanmıyor	14,6	11,0	18,9	13,0	25,6	20,1	10,7	11,2	11,1	10,7	11,5	12,7	29,0	603	
Toplam	17,3	10,9	18,7	14,3	27,6	22,1	13,9	13,1	14,0	12,6	13,7	17,1	32,8	3.520	

Tablo 5.3c Belli durumlardaki değişimin doğurganlık tercihleri üzerindeki etkisi

Gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen ancak belli durumlarda olası değişim halinde doğurganlık tercihlerini değiştirebileceğini belirten 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2013

Temel özellik	Durumlar												En az birine evet diyen kadınların yüzdesi	Ağırlıksız Sayı
	Kreş desteği	Ailede bakan biri	Çocuk beslenme desteği	Ev işi/çocuk bakımı eşle paylaşımı	Daha iyi ekonomik koşul	Çocuk yardımı vermek/arttırmak	Kadının günlük çalışma saati kısalsa	Daha uzun emzirme izni	Ücretli annelik izni	Ücretli babalık izni	İşe geri dönüş güvencesi	Erken emeklilik hakkı		
Kadının eğitim durumu														
Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	10,3	6,7	13,5	9,5	18,1	13,6	7,0	5,3	6,0	5,7	5,5	9,9	21,3	669
İlkokul	13,0	8,9	16,3	11,9	25,3	19,4	9,9	9,4	10,0	10,3	9,9	13,7	29,0	1.733
Ortaokul	24,6	12,1	25,8	18,4	33,3	28,6	15,7	15,2	15,6	14,7	16,1	19,4	39,3	386
Lise veya üzeri	27,3	17,3	23,8	20,6	36,0	30,1	26,1	25,2	27,3	21,3	26,0	28,3	45,1	732
Kadının çalışma durumu														
Sigortalı çalışıyor	26,1	16,0	21,8	18,2	35,1	28,0	31,0	30,4	33,8	23,3	29,6	32,9	45,0	416
Sigortasız çalışıyor	13,9	9,4	17,3	13,9	26,6	21,6	13,6	11,7	12,9	12,1	12,8	17,0	29,3	705
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	16,4	10,2	18,5	13,7	26,4	21,0	10,5	10,0	10,4	10,6	10,7	14,0	31,2	2.398
Kadının sağlık sigortası														
Sağlık sigortası var	17,7	11,2	19,0	14,9	28,0	22,4	14,2	13,4	14,5	13,0	14,2	17,7	33,3	3.122
Sağlık sigortası yok	13,9	8,1	16,5	9,9	24,8	19,6	11,2	10,3	10,0	9,4	9,6	13,0	28,2	397
Anadil														
Türkçe	17,9	11,4	19,0	14,8	28,5	22,7	15,1	14,5	15,5	13,6	15,1	18,7	33,9	2.746
Kürtçe	12,7	7,3	18,2	11,6	23,6	18,8	7,3	6,1	6,4	7,8	6,7	10,0	27,3	652
Diğer	21,1	13,5	15,0	14,1	24,9	21,2	14,7	9,6	11,6	9,9	9,0	11,6	28,8	121
Kadının göç durumu														
Göç etmiş	17,5	11,8	19,1	14,4	28,1	22,0	14,7	14,0	15,1	13,6	14,5	18,0	33,4	2.139
Göç etmemiş	16,9	9,5	18,2	14,2	26,9	22,3	12,6	11,6	12,4	11,1	12,4	15,9	31,8	1.380
Toplam	17,3	10,9	18,7	14,3	27,6	22,1	13,9	13,1	14,0	12,6	13,7	17,1	32,8	3.520

Tablo 5.3d Belli durumlardaki değişimin doğurganlık tercihleri üzerindeki etkisi

Gelecekte başka çocuk istemeyen veya çocuk isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu söyleyen ancak belli durumlarda olası iyileşme halinde doğurganlık tercihlerini değiştirebileceğini belirten 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2013

Temel özellik	Durumlar													Ağırlıksız Sayı
	Kreş desteği	Ailede bakan biri	Çocuk beslenme desteği	Ev işi/çocuk bakımı eşle paylaşımı	Daha iyi ekonomik koşul	Çocuk yardımı vermek/arttırmak	Kadının günlük çalışma saati kısalsa	Daha uzun emzirme izni	Ücretli annelik izni uzatılsa	Ücretli babalık izni	İşe geri dönüş güvencesi	Erken emeklilik hakkı	En az birine evet diyen kadınların yüzdesi	
Erkeğin eğitim durumu														
Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	15,3	9,7	17,9	12,9	25,0	19,7	10,5	10,1	10,2	10,2	10,7	13,8	28,5	1.558
İlkokul	18,9	10,3	17,9	13,7	28,5	23,1	13,6	11,3	13,5	11,6	13,0	17,6	32,7	548
Ortaokul	20,7	13,5	21,2	17,6	32,1	25,8	19,7	19,1	20,6	17,6	19,3	22,6	40,3	1.194
Lise veya üzeri	5,8	4,9	11,8	5,8	16,7	13,0	3,1	2,5	2,5	2,8	2,3	6,2	17,7	213
Erkeğin çalışma durumu														
Sigortalı çalışıyor	19,5	12,3	20,0	16,4	29,5	23,3	15,5	14,5	15,9	14,2	15,5	18,9	35,2	2.419
Sigortasız çalışıyor	13,1	8,0	18,0	10,4	25,8	21,0	11,0	10,3	10,5	9,8	10,4	14,4	29,4	751
Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor	8,7	6,4	11,4	6,8	17,8	15,7	8,1	8,6	7,6	7,1	6,9	9,9	21,9	344
Toplam	17,3	10,9	18,7	14,3	27,6	22,1	13,9	13,1	14,0	12,6	13,7	17,1	32,8	3.520

Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde iki aşamada gerçekleştirilen lojistik regresyon modellerin sonuçları paylaşılmaktadır. İlk aşamada halen evli kadınların başka çocuk isteyip istememeleri yaş değişkeni ile kontrol edilip modellenmiş ve dört model üretilmiştir. İkinci aşamada başka çocuk istemediğini beyan eden kadınların bu kararlarını belli durumlarda değiştirip değiştirmeyeceği iki değişken ile kontrol edilerek modellenmiştir. Bu değişkenler yaş ve çalışma durumu olmuştur. Bu aşamada da dört model üretilmiştir.

I. Aşama - Gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri:

Bağımlı değişkenin “gelecekte çocuk istiyor” ve “başka çocuk istemiyor” olarak iki kategoriden oluştuğu lojistik regresyon analizinde, en doğurgan 4 yaş grubu için sonuçlar Tablo 5.5’te verilmektedir. Yaşın bağımsız değişken olarak modelde yer almadan kontrol değişkeni olarak kullanılmasının en temel sebebi yöntem bölümünde de anlatıldığı üzere yaşın doğurganlık davranışında açıklayıcı değişken olarak çok belirleyici olmasıdır. Dolayısıyla da, farklı yaş grupları için farklı belirleyiciler olabileceği varsayımından hareketle her yaş grubu için regresyon analizi ayrı ayrı yapılmıştır. Bağımsız değişkenlerde, özellikle yerleşim yeri, bölge, eğitim durumu, sağlık sigortası, çalışma durumu ve hane halkı refahı için kadınların daha dezavantajlı olduğu kategoriler

referans olarak seçilmiştir. Diğer değişkenler için bağımlı değişkeni açıklarken daha anlamlı olacağı düşünülen kategoriler referans alınmıştır.

Model 1.1: 20-24 yaş grubu için sonuçlara bakıldığında, ideal çocuk ile canlı doğum sayısı arasındaki fark, yaşayan çocuğun cinsiyeti, yöntem kullanımı ve kadının anadili anlamlı çıkmıştır ($p<0,01$) ve anlamlı çıkmayan değişkenlerle birlikte modelin açıklayıcılığı yüzde 61 olarak bulunmuştur. Açıklayıcılığın oldukça yüksek olduğu bu grup için en etkili faktör ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki farktır. Bunu sırasıyla, yaşayan çocuğun cinsiyeti, yöntem kullanımı ve anadil takip etmektedir. İdeal çocuk sayısına ulaşmış kadınlar ile kıyaslandığında, bu yaş grubunda henüz hedefine ulaşamamış kadınlar 65 katı kadar çocuk isteme eğilimindedir. Bu bulguyla örtüşecek şekilde hem erkek hem kız çocuğu olan kadınlara kıyasla hiç çocuğu olmayan kadınlar arasında çocuk isteme 75 kat daha fazladır.

Doğurganlık çağının başında olan bu yaş grubundaki kadınların çocuk isteme yönündeki eğilimleri sadece kız çocuğu olan kadınlarda 7 katı, erkek çocuğu olanlarda ise 6 katıdır. Gebeliği önleyici yöntem kullanımı açısından bakıldığında dikkat çekici bir durum ortaya çıkmaktadır. Doğurganlıklarını sonlandırmak veya ertelemek için herhangi bir yöntem kullanmayan kadınlar dikkate alındığında modern veya geleneksel yöntem kullanan kadınların 7 katı kadar çocuk istediği görülmektedir. Diğer önemli bir faktör ise anadildir. Anadili Türkçe olan kadınların daha az çocuk isteme eğiliminde oldukları buna karşılık anadili Kürtçe olan kadınların ise görece daha fazla çocuk istedikleri gözlenmiştir. Bunların dışındaki sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler açısından kadınlar arasında çocuk isteyip istememe konusunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 5.4a Gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri

Kadınların doğurganlık tercihlerine göre gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı			
	Model 1.1 20-24	Model 1.2 25-29	Model 1.3 30-34	Model 1.4 35-39
Bölge				
Batı	0,817	0,286**	0,801	0,678
Güney	1,226	0,340**	1,393	0,660
Orta	1,404	0,445**	1,522	1,480
Kuzey	0,406	0,256**	0,675	0,652
<i>Doğu</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Yerleşim yeri				
Kent	0,671	1,187	0,847	1,001
<i>Kır</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Kadının eğitim durumu				
<i>Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
İlkokul	0,726	0,790	0,720	0,717
Ortaokul	0,920	0,581	0,737	0,463
Lise veya üzeri	1,533	0,721	0,900	0,767
Anadil				
Türkçe	0,099**	0,836	1,437	1,088
Kürtçe	0,153**	0,420	2,748*	2,673
<i>Diğer</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Yöntem kullanımı				
Geleneksel yöntem	6,919**	1,804*	1,134	0,233**
Modern yöntem	6,804**	1,550	0,856	0,181**
<i>Yöntem kullanmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark				
<i>Gerçek = İdeal</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Gerçek > İdeal	0,757	1,021	0,850	0,488
Gerçek < İdeal	64,776**	18,791**	11,420**	12,691**
Hanehalkı refahı				
<i>Düşük</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	1,000	1,000
Orta	0,529	0,752	1,033	0,856
Yüksek	1,382	0,929	1,059	0,651
R ² (Nagelkerke)	0,610	0,530	0,467	0,490

*p<0,01, **p<0,05

Tablo 5.4b Gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri

Kadınların doğurganlık tercihlerine göre gelecekte başka çocuk isteyip istememe durumunun belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı			
	Model 1.1	Model 1.2	Model 1.3	Model 1.4
	20-24	25-29	30-34	35-39
Son eşle akrabalık				
Akrabalık yok	0,687	0,610	1,015	0,921
Birinci derece akraba	0,840	0,741	1,364	0,937
<i>Diğer akraba</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Evlilik biçimi				
Sadece dini nikah	1,752	1,049	0,812	1,217
<i>Resmi nikah</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının çalışma durumu				
Sigortalı çalışıyor	1,419	0,687	0,621	0,982
Sigortasız çalışıyor	0,551	0,884	1,152	0,713
<i>Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının sağlık sigortası				
Sağlık sigortası var	1,216	0,644	0,829	1,451
<i>Sağlık sigortası yok</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yaşayan çocuğun cinsiyeti				
Sadece erkek	5,986**	2,329**	3,336**	1,895*
Sadece kız	6,819**	2,495**	3,401**	2,362**
<i>Her ikiside</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hiç çocuğu yok	75,877**	22,816**	22,602**	15,319**
Kadının göç durumu				
Göç etmiş	0,522	1,113	1,102	1,154
<i>Göç etmemiş</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Erkeğin eğitim durumu				
<i>Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
İlkokul	0,521	0,531	0,484	1,942
Ortaokul	0,497	0,453	0,485	3,390
Lise veya üzeri	0,634	0,608	0,509	3,746*
Erkeğin çalışma durumu				
Sigortalı çalışıyor	1,860	1,548	1,875	1,450
Sigortasız çalışıyor	3,447	0,990	1,502	2,201
<i>Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
R ² (Nagelkerke)	0,610	0,530	0,467	0,490

*p<0,01, **p<0,05

Model 1.2: Yaşa özel doğurganlık hızının en yüksek olduğu 25-29 yaş grubundaki kadınlar için de çocuk isteme konusundaki kararlarında en belirleyici faktörler bir önceki yaş grubundaki kadınlarla benzerlik göstermektedir. İdeal çocuk sayısının canlı doğum sayısından farkı, yaşayan çocuğun cinsiyeti ($p<0,01$) ve anadil ($p<0,05$) etkili olan değişkenlerdir. Bir önceki yaş grubu için anlamlı olan yöntem kullanımı, bu yaş grubu için anlamlı bulunmamıştır. Bunlara ek olarak bölgesel farklılıklar da bu yaş grubundaki kadınlar için belirleyici olmaktadır. Buna göre, Doğu bölgesine kıyasla diğer 4 bölgede yaşayan kadınlar arasında doğurganlığı devam ettirme eğilimi çok daha az olup Kuzey ve Batı bölgelerinde göreceli olarak en düşüktür. Gebeliği önleyici yöntem kullanımı ise tek başına bir değişken olarak anlamlı değil iken kategorileri arasındaki fark anlamlı çıkmış ve geleneksel yöntem kullanan kadınların 1,8 katı kadar çocuk isteme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir ($p<0,05$). Modern yöntem kullanan kadınlarda bu durum yaklaşık 1,6 kattır ancak yöntem kullanamayan kadınlarla kıyaslandığında bu fark anlamlı çıkmamaktadır. Hiç çocuğu olmayan veya ideal çocuk sayısına ulaşamamış 25-29 yaş grubundaki kadınlar için çocuk isteme eğilimi bir önceki yaş grubundaki kadar yüksek olmasa da oldukça belirgindir. Anadil için ise kategoriler arasında anlamlı bir fark gözlenmemiş ancak da bu değişkenin modelin açıklayıcılığına katkısı anlamlı çıkmıştır. Bu modelin açıklayıcılığı ise 20-24 yaş grubuna kıyasla daha düşük olup yüzde 53 bulunmuştur.

Model 1.3 ve Model 1.4: 30-34 ve 35-39 yaş grubundaki kadınlarda da benzer bir durum gözlenmiştir. Yaşayan çocukların cinsiyeti ile ideal çocuk sayısına ne kadar yaklaşıldığı en temel bulgulardan biri olmaktadır. Bunlara ek olarak yaşayan çocuğun cinsiyeti ve bölge de diğer etkili olan faktörler arasındadır. Bu iki yaş grubu arasındaki tek fark 30-34 yaş grubu modeli için anadil de anlamlı bir faktörken, 35-39 yaş grubu için anadilin belirleyiciliği kaybolmuş ve gebeliği önleyici yöntem kullanımı önem kazanmıştır. 30-34 yaş grubunda, anadilin Kürtçe olması çocuk istemeyi 2,7 katına çıkaran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yaş grubundaki örüntü ise 20-24 yaş grubu ile çok benzerlik göstermektedir. Bu iki modelde doğurganlığı devam ettirme eğiliminin belirlendiği modellerin açıklayıcılığı birbirine çok yakın olup sırasıyla yüzde 47 ve yüzde 49'dur.

Bu sonuçlar, her bir yaş grubu için anlam kazanan değişkenlerin benzer olduğunu göstermektedir. Sadece kız çocuğu olan kadınlar arasında çocuk isteme eğilimi yalnızca erkek çocuğu olan kadınlara nazaran bütün yaş gruplarında daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgunun, Türkiye'de erkek çocuğuna yönelik bir tercihin olduğu ihtimaline işaret ettiği söylenebilir. Ancak kesin olarak böyle bir sonuca varmak için detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Gelecekte başka çocuk isteyip istememe kararının verilmesinde ekonomik koşulların önemli olduğu varsayımıyla hanehalkı refah düzeyine, eşlerin çalışma durumuna ve sağlık güvencesinin olup olmamasına ilişkin modelde yer alan değişkenler arasındaki farkın anlamlı olmadığı ve dolayısıyla bu konuda belirleyici olmadıkları görülmüştür.

II.Aşama - Başka çocuk istemeyen kadınlar arasında belli durumlarda olası değişimlere göre doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri:

İkinci aşamada gelecekte başka çocuk istemeyen veya isteyip istememe konusunda kararsız olduğunu ifade eden kadınlar için üretilen dört modele ilişkin sonuçlar verilmektedir. Bu analizdeki bağımlı değişken iki kategoriden oluşmaktadır: kadınların içinde bulunduğu mevcut koşulların en az birinin iyileştirilmesi halinde fikrini değiştirebileceğini söyleyenler ve hiçbir koşulda çocuk istemediğini ifade edenler. Sonraki adımda ise kadınların çalışma durumunun ve yaşının ayrı ayrı kontrol edildiği durumlarda etkili olan değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışan ve çalışmayan kadınlar için ayrı ayrı regresyon analizi yapılmasının en temel sebebi, çalışan kadınları doğrudan etkileyen koşullar altında çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında belirleyici olan faktörlerde bir farklılaşmanın söz konusu olup olmadığının incelenmek istenmesidir.

Çalışan ve çalışmayan kadınlar için bulgular (Model 2.1 ve Model 2.2): Çalışan kadınlar dikkate alındığında yerleşim yerinin, yaşın, ideal çocuk ile canlı doğum sayısı arasındaki farkın, gebeliği önleyici yöntem kullanımının ve yaşayan çocuğun cinsiyetinin anlamlı çıktığı bu modelin açıklayıcılığı da yüzde 22 olarak bulunmuştur. Kentte yaşamının, 20-29 yaş grubunda olmanın, modern yöntem kullanmanın, hedeflenen çocuk sayısına ulaşamamanın ve yalnızca erkek çocuğu sahibi olmanın, çalışan kadınlarda doğurganlıklarını devam ettirme eğilimini sosyo-ekonomik koşulların en az birinin iyileşmesi halinde arttırdığı görülmektedir. Öte yandan çalışmayan kadınlar için sonuçlar biraz daha farklılık göstermektedir, Çalışan kadınlarda olduğu gibi yerleşim yeri, yaş, ideal çocuk ile canlı doğum sayısı arasındaki fark ve yöntem kullanımı benzer bir yapı içerisinde anlamlı çıkmıştır. Bunlara ek olarak, ilk defa kadının eğitim durumu ve hanehalkı refah düzeyi anlamlı çıkmıştır. Modelin açıklayıcılığı ise yüzde 17'dir. Refah düzeyi açısından bakıldığında yüksek refah düzeyine sahip olmanın, çocuk isteme eğilimini azaltan bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna karşılık, çalışmayan kadınlar arasında eğitim düzeyi arttıkça başka çocuk isteme konusundaki kararların olumlu yönde etkilendiği görülmektedir. Bu etki ortaokul, lise veya üzeri eğitimi olan kadınlar için anlamlı bulunmuştur, dolayısıyla eğitim seviyesi düşük olan veya hiç eğitim almamış kadınlar ile kıyaslandığında, olası durumların gerçekleşmesi halinde ortaokul ve üzeri eğitimi olan kadınlarda çocuk isteme en az 2 katı kadar olmaktadır.

Bunların dışında bazı değişkenlerin kategorileri arasında da anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Örneğin, Doğu bölgesindeki çalışmayan kadınlarla kıyaslandığında Orta ve Kuzey bölgesindeki kadınlar arasında sosyo-ekonomik iyileştirmelere rağmen başka çocuk isteme eğilimi anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Diğer taraftan, erkeğin eğitiminin lise ve üzeri olduğu durumlarda, kadınların doğurganlıklarını devam ettirme yönündeki eğilimleri 2,2 katı kadar olmaktadır. Bir başka deyişle, olası koşulların gerçekleşmesi halinde bu kadınların doğurganlıklarını sonlandırma isteğinden vazgeçme eğilimleri daha yüksektir. Çalışan ve çalışmayan kadınlar için belirleyici olan faktörlerdeki farklılıklara ilişkin bulgular, Türkiye genelinde kadınların yüzde 31'inin çalıştığı, yüzde 69'nun çalışmadığı bir ortamda çocuk sahibi olma kararında ekonomik göstergelerin önem kazandığına işaret etmektedir.

Tablo 5.5a Çalışma durumuna göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri

Çalışan ve çalışmayan kadınlar için belli durumlarda gelecekte başka çocuk isteyip istememelerine ilişkin kararlarının belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı	
	Model 2.1	Model 2.2
	Çalışan kadınlar	Çalışmayan kadınlar
Bölge		
Batı	0,737	0,673*
Güney	0,693	0,885
Orta	0,669	0,676*
Kuzey	1,081	0,661
<i>Doğu</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yerleşim yeri		
Kent	2,228**	1,376*
<i>Kır</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının eğitim durumu		
<i>Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
İlkokul	1,231	1,523
Ortaokul	0,845	2,060*
Lise veya üzeri	0,988	2,599**
Yaş		
20-29	2,545**	1,351*
<i>30-39</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Anadil		
Türkçe	1,132	0,871
Kürtçe	1,673	0,799
<i>Diğer</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yöntem kullanımı		
Geleneksel yöntem	1,575	1,949**
Modern yöntem	2,445**	1,757**
<i>Yöntem kullanmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark		
<i>Gerçek = İdeal</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Gerçek > İdeal	1,231	0,800
Gerçek < İdeal	3,526**	2,788**
R ² (Nagelkerke)	0,217	0,169

*p<0,01, **p<0,05

Tablo 5.5b Çalışma durumuna göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri

Çalışan ve çalışmayan kadınlar için belli durumlarda gelecekte başka çocuk isteyip istememelerine ilişkin kararlarının belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı	
	Model 2.1	Model 2.2
	Çalışan kadınlar	Çalışmayan kadınlar
Hanehalkı Refahı		
<i>Düşük</i>	1,000	1,000
Orta	0,656	0,730
Yüksek	0,717	0,557**
Son eşle akrabalık		
Akrabalık yok	1,239	0,946
Birinci derece akraba	0,689	0,611
<i>Diğer akraba</i>	1,000	1,000
Evlilik biçimi		
Sadece dini nikah	0,359	0,956
<i>Resmi nikah</i>	1,000	1,000
Kadının sağlık sigortası		
Sağlık sigortası var	0,937	1,509
<i>Sağlık sigortası yok</i>	1,000	1,000
Yaşayan çocuğun cinsiyeti		
Sadece erkek	2,220**	1,500*
Sadece kız	1,471	1,236
<i>Her ikiside</i>	1,000	1,000
Hiç çocuğu yok	4,763	0,502
Kadının göç durumu		
Göç etmiş	0,969	1,243
<i>Göç etmemiş</i>	1,000	1,000
Erkeğin eğitim durumu		
<i>Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş</i>	1,000	1,000
İlkokul	0,483	1,453
Ortaokul	0,646	1,521
Lise veya üzeri	0,573	2,187*
Erkeğin çalışma durumu		
Sigortalı çalışıyor	1,289	0,976
Sigortasız çalışıyor	1,792	0,957
<i>Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor</i>	1,000	1,000
R ² (Nagelkerke)	0,217	0,169

*p<0,01, **p<0,05

Yaş grubu ayırımında bulgular (Model 2.3 ve Model 2.4): Bu aşamadaki regresyon analizlerinde daha önce 4 adet beşli yaş grubu olarak kullanılan yaş değişkeni gözlem sayısının artırılması amacıyla ikili olacak şekilde ele alınarak analiz yapılmıştır (Tablo 5.6a).

En doğurgan yaş grubunun da içinde olduğu 20-29 yaş grubundaki kadınlar için diğer modellerde olduğu gibi yöntem kullanımı, ideal çocuk ve canlı doğum sayısı arasındaki fark ve çocuğun cinsiyeti anlamlı birer belirleyici olarak bulunmuştur. Daha önceki analizlerden farklı olarak bu yaş grubundaki kadınların çalışma durumları ile eşlerinin çalışma durumları da etkili faktörler olarak ortaya çıkmış ve modelin açıklayıcılığı yüzde 23 olarak bulunmuştur.

Hiç çalışmamış veya araştırma tarihinde çalışmayan kadınlar ile kıyaslandığında, 20-29 yaş grubunda olup sigortalı bir işte çalışan kadınlar yaklaşık 4 katı kadar çocuk isteme eğilimindeyken, sigortasız işlerde çalışan kadınlarda bu eğilim yarı yarıya azalmaktadır ($p<0,05$). Bu bulgu, sosyo-ekonomik koşullardan en az birinin gerçekleşme ihtimalinin olduğu durumlar için geçerlidir. Erkeğin çalışma durumu açısından da benzer bir durum söz konusudur ancak kategoriler arasındaki farklılık anlamlı olmamakla birlikte bu değişkenin modelin açıklayıcılığındaki etkisi anlamlı çıkmıştır. Bölgesel farklılıklara bakıldığında, Batı'dan Kuzey'e gidildikçe kadınların çocuk isteme eğilimlerinin Doğu bölgesindeki kadınlarla kıyaslandığında azaldığı görülmektedir.

30-39 yaş grubundaki kadınlar açısından bakıldığında ise ideal çocuk sayısı ile canlı doğum sayısındaki fark, çocuğun cinsiyeti ve yöntem kullanımı 20-29 yaş grubu ile benzerlik gösteren faktörlerdir. Bunlara ek olarak bu yaş grubu için yerleşim yeri, kadının eğitimi, refah düzeyi ve eşle akrabalık durumu gibi diğer değişkenler de anlam kazanmıştır. Oldukça fazla değişkenin etkili çıktığı bu modelin açıklayıcılığı da yüzde 17 olarak bulunmuştur. Daha önce evlilik ile ilgili değişkenler bağımlı değişkenler üzerinde etkili olmazken, 30-39 yaş grubundaki kadınların eşleri ile birinci derece akraba olmaları çocuk isteme konusunda azaltıcı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Ayrıca, çalışmayan kadınlara ilişkin modelde refah düzeyinin etkisine benzer bir durum gözlenmekte ve de belirtilen durumların herhangi birinde meydana gelebilecek bir iyileştirme halinde çocuk istemeye yönelik tutumun da yüksek refah düzeyindeki kadınlar için anlamlı bir şekilde olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Öte yandan, lise veya üzeri eğitimi olan, kentte yaşayan ve hedeflenen çocuk sayısına ulaşamamış kadınlar için bu faktörlerin çocuk isteğini arttırmaya yönelik kuvvetli etkilerinin olduğu ifade edilebilmektedir.

Tablo 5.6a Yaş gruplarına göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri

Yaş gruplarına göre kadınlar için belli durumlarda gelecekte başka çocuk isteyip istememelerine ilişkin kararlarının belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı	
	Model 2.3	Model 2.4
	20-29	30-39
Bölge		
Batı	0,453*	0,836
Güney	0,408*	1,052
Orta	0,397*	0,825
Kuzey	0,374*	1,033
<i>Doğu</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yerleşim yeri		
Kent	1,341	1,440*
<i>Kır</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının eğitim durumu		
<i>Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
İlkokul	1,949	1,247
Ortaokul	1,801	1,776
Lise veya üzeri	1,892	2,027*
Anadil		
Türkçe	0,438	1,001
Kürtçe	0,434	0,941
<i>Diğer</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yöntem kullanımı		
Geleneksel yöntem	2,634**	1,441
Modern yöntem	2,240**	1,605*
<i>Yöntem kullanmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark		
<i>Gerçek = İdeal</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Gerçek > İdeal	0,648	0,989
Gerçek < İdeal	2,375**	3,214**
Hanehalkı Refahı		
<i>Düşük</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Orta	0,742	0,793
Yüksek	0,675	0,565**
R ² (Nagelkerke)	0,233	0,170

*p<0,01, **p<0,05

Tablo 5.6b Yaş gruplarına göre belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirmenin belirleyicileri

Yaş gruplarına göre kadınlar için belli durumlarda gelecekte başka çocuk isteyip istememelerine ilişkin kararlarının belirleyicileri

Bağımsız Değişken	Görel risk oranı	
	Model 2.3	Model 2.4
	20-29	30-39
Son eşle akrabalık		
Akrabalık yok	0,922	1,063
Birinci derece akraba	1,089	0,571*
<i>Diğer akraba</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Evlilik biçimi		
Sadece dini nikah	1,024	0,649
<i>Resmi nikah</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının çalışma durumu		
Sigortalı çalışıyor	3,559*	1,075
Sigortasız çalışıyor	1,980*	1,223
<i>Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Kadının sağlık sigortası		
Sağlık sigortası var	0,909	1,440
<i>Sağlık sigortası yok</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Yaşayan çocuğun cinsiyeti		
Sadece erkek	2,115**	1,505**
Sadece kız	1,441	1,219
<i>Her ikiside</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Hiç çocuğu yok	0,550	22,677**
Kadının göç durumu		
Göç var	0,865	1,296
<i>Göç yok</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
Erkeğin eğitim durumu		
<i>Eğitimi yok/ilkokulu bitirm,</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
İlkokul	2,562	0,900
Ortaokul	2,446	0,991
Lise ve üzeri	2,914*	1,259
Erkeğin çalışma durumu		
Sigortalı çalışıyor	2,017	0,874
Sigortasız çalışıyor	0,987	1,214
<i>Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>
R ² (Nagelkerke)	0,233	0,170

*p<0,01, **p<0,05

5.5. Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de doğurganlık tercihlerinin ayrıntılı olarak analiz edildiği bu çalışmada hem ideal çocuk sayısının son döneme kadar sabitlenmiş düzeyindeki değişim, hem de doğurganlıkta geçmiş dönemden beri süregelen ve düşmeye devam etmesi beklenen örüntünün gerçekleşmemesi bu çalışma için başlangıç motivasyonu oluşturmuştur. Bununla birlikte TNSA-2013 bulguları arasında doğurganlık tercihleri göstergelerinde gözlemlenen başka çocuk isteyenlerin ve yakın dönemde çocuk sahibi olmak isteyenlerin ve yüzdelerindeki artışa ilişkin bulgular da konuyu çekici hale getirmiştir.

Bu çalışma ile ilgili değerlendirmelerde en dikkat edilmesi gereken nokta henüz gerçekleşmemiş, güncel ve gelecekteki birçok sosyo-kültürel faktörden etkilenmeye oldukça açık, “tercih”, “niyet”, “ideal” gibi kişi düzeyinde de göreceli kavramları içeren göstergelerle çalışılıyor olunmasıdır. Bununla birlikte geçmiş veya güncel tercihlerin, güncel veya gelecekte gerçekleşme olasılıkları veya bunların birer göstergesi olmaları, bu tercihlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, bu tercihlerin analizinde bir aşama daha ileri giderek ve şu an başka çocuk düşünmediğini beyan eden kadınlara eğer bazı olası değişimler söz konusu olursa başka çocuk yapmayı düşünüp düşünmeyeceklerini de analiz edilmektedir. Bu analiz de yukarıda bahsi geçen varsayımlara bağlı sınırlılıklara açıktır. Gerçek olmayan bir durum üzerinden niyetin ölçülmeye çalışıldığının tekrar altını çizmekte fayda vardır. Ancak bu analizler, politika çalışmalarına yol göstermesi açısından çok önemli bulgular içermektedir.

Bu çalışmada öncelikle ideal çocuk sayısı ile canlı doğum sayısı arasındaki ilişki analiz edilmiş ve doğurganlığını tamamlamaya yaklaşmış 40-49 yaş grubu kadınlar için iki gösterge karşılaştırılmıştır. Her iki gösterge ortalama olarak nerdeyse aynı sayıda çocuğu işaret etse de, tam sayı olarak bakıldığında her üç kadından birinin ideal sayı olarak beyan ettiği kadar çocuk doğurduğu, geri kalan diğer üçte birlik oranlardaki kadınların da ya daha az ya da daha fazla çocuk sahibi olduğu görülmüştür. İdeal çocuk sayısı, canlı doğum sayısından az olan kadınların kırdı, Doğu bölgesinde, az eğitilmiş ve düşük refah seviyesinde olması dikkat çekicidir.

Bu çalışmada daha önce analiz edilmemiş olan belli durumlarda doğurganlık tercihlerini değiştirebileceklerini beyan edebileceklerine ilişkin verinin hem betimsel hem de çok değişkenli analizi yapılmış olup hangi kadınların belirtilen durumlarda doğurganlıklarını sonlandırmaya yönelik tercihlerinde değişiklik yapma eğiliminde oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tercih değişikliğinin değerlendirildiği betimleyici analizlerin en göze çarpan bulgusu, halen evli kadınların yüzde 33’ünün belirtilen durumların en az birinde yapılacak bir düzenleme ile çocuk istememe yönündeki tercihlerini değiştirebileceklerini ifade etmeleridir. Ailenin daha iyi ekonomik koşullara sahip olması (yüzde 28), çocuk yardımının artırılması (yüzde 22), çocuk beslenmesi ve bakımı için maddi destek verilmesi (yüzde 19), kreş desteği (yüzde 17) ve erken emeklilik (yüzde 17) hakkının tanınması en çok öne çıkan durumlar arasındadır.

Betimsel analizlerde kadınların başka çocuk isteyip istememe kararında ekonomik koşullardaki iyileşmenin daha ön plana çıktığı görülmüştür. Ayrıca her bir durum için tek tek karar değişikliğine gidilip gidilmediğine bakıldığında en doğurgan yaş grubundaki (25-29) kadınlardaki etkisinin, diğer yaş grubundakilere kıyasla daha ön plana çıktığı söylenebilir.

Türkiye genelindeki doğurganlık tercihlerinin değiştirilmesinde öne çıkan durumlar, farklı sosyo-demografik gruplarda yer alan kadınlar için de benzerlik göstermektedir. Örneğin, kentte yaşayan, yüksek refah düzeyine sahip olan, ideal çocuk sayısına henüz ulaşamayan kadınlar için ekonomik şartların iyileşmesi, çocuk yardımı ve kreş desteği önem kazanırken erken emeklilik hakkı, çalışma saatlerinin kısaltılması, emzirme süresinin uzatılması gibi çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerin sigortalı çalışanlar kadınlar için farklılık yaratabilecek durumlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Halen evli kadınların gelecekte çocuk isteyip istememelerinde belirleyici olan faktörlere bakıldığında, 4 farklı yaş grubu için oluşturulan modellerin hepsinde ideal çocuk sayısı ile gerçek çocuk sayısı arasındaki fark anlamlı çıkmıştır. Bu değişkenin, belirtilen durumların gerçekleşmesi halinde bile çocuk istemediğini söyleyen kadınlar için önemli olan değişkenlerin belirlendiği diğer modellerde de oldukça etkili olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, ideal çocuk sayısına ulaşamayan kadınların çocuk isteme veya doğurganlıklarını sonlandırma yönündeki kararlarını değiştirmeye daha eğilimli oldukları görülmüştür. Ayrıca, yöntem kullanmayan kadınlar ile kıyaslandığında geleneksel yöntem kullanan kadınların çocuk istemeye daha yatkın olduğu ortaya çıkmıştır. Risk oranı geleneksel yöntemlere göre biraz daha düşük olmakla birlikte modern yöntem kullanmanın da çocuk istemeyi arttıran bir faktör olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre, gebeliği önleyici yöntem kullanımı doğurganlığa ara verme amacının bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Kadınların yaşadığı bölge de belirleyici olan diğer bir faktör olarak bulunmuştur. 20-24 yaş grubu dışında anlamlı olan bu değişkende, bölgesel farklılıkların en belirgin olduğu model yaşa özel doğurganlık hızının en yüksek olduğu 25-29 yaş grubudur. Doğu bölgesi referans alındığında diğer bölgelerde yaşayan kadınların çocuk isteme konusundaki isteklerinin daha az olduğu görülmektedir.

Türkiye’de işgücünde yer alan kadınların payı düşük olmakla birlikte doğurganlık tercihlerinde değişiklik yaratabilecek faktörler arasında erkeklerin çalışma durumundan ziyade kadınların çalışma durumu daha belirleyici olmaktadır. Özellikle de çalıştığı işte iş güvencesi olan kadınların yapılacak düzenlemelerle çocuk isteme eğilimlerinin artabileceği görülmektedir. Dolayısıyla çalışan kadınların doğurganlıklarını devam ettirme yönünde karar değişikliğinde işgücünde kalmalarını destekleyecek düzenlemelerin önemli olduğunu düşünülmektedir.

Öte yandan yaşayan çocuğun cinsiyeti çocuk isteyip istememede bütün yaş grupları için anlamlı çıkmıştır. Ancak I. ve II. aşamadaki etkileri farklıdır. Birinci aşamadaki tüm modeller (Model 1.1, 1.2, 1.3 ve 1.4) için hem kız hem erkek çocuğu olan kadınlar dikkate alındığında sadece kız çocuğu sahibi olmanın, çocuk isteme eğilimini arttıran bir faktör olduğu görülmüş ve kat sayısı görece olarak “sadece erkek çocuğu var” kategorisinden daha yüksek bulunmuştur. Bu yapı, olası

durumlarda doğurganlık tercihlerinin belirleyicilerinin tespit edildiği ikinci aşamadaki modeller (Model 2.1, 2.2, 2.3 ve 2.4) için ise daha farklı olmuştur. Yaşayan çocuğun cinsiyeti, çalışan kadınlar ve 30-39 yaş grubu için oluşturulan modellerde anlamlı çıkmış; sadece erkek çocuğu sahibi olan kadınların çocuk isteme eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu aşamada refah düzeyi ve kadının eğitim düzeyi çalışmayan kadınlar ile 30-39 yaş grubundaki kadınların dikkate alındığı modellerde anlam kazanmış, bunların dışındaki modellerin hiçbirinde etkili olmamıştır. Bölge değişkeni birinci aşamadaki modellerde 20-24 yaş grubu hariç diğer üç yaş grubu için anlamlı olurken, ikinci aşamada yerleşim yeri anlam kazanmıştır. Kadınların kırsal veya kentsel alanlarda yaşamlarının önemli bir belirleyici olmadığı tek model 20-29 yaş grubu için oluşturulan modeldir.

Bu çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar, Türkiye’de doğurganlık tercihlerinin son dönemde daha fazla çocuk istemeye yönelik şekilde değiştiğini, kadınların ideal çocuk sayısı olarak telaffuz ettiği rakamların geçmişe göre arttığı yönündedir. Bununla birlikte başka çocuk istemediğini beyan eden kadınlara bakıldığında, bu kadınların da önemli oranda düşüncelerini değiştirebilecekleri görülmüştür. Bu düşüncelerin değişmesi için en önemli bulgu genel sosyo-ekonomik düzeyin iyileşmesi olurken, çocuk yardımı, çocuk bakımı için malzeme ve kreş desteği gibi daha anlık desteklerin yanı sıra, ücretli annelik iznine, emzirme süresine, çalışma saatlerinin kısaltılmasına ve erken emeklilik hakkına ilişkin düzenlemeler de ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada amaç doğurganlık kararını etkilemeye yönelik veya doğurganlığı artıracak veya azaltacak öneriler üretmek değildir. Bunun tersine, öncelikle başka çocuk isteyen ve istemeyen kadınlar arasındaki farkları belirlemek, sonrasında da istemeyen kadınların hangi durumlarda kararlarını değiştirebileceklerini analiz etmektir. Bu noktada, bu bilgi politika yapıcılarının kullanımına açıktır.

Literatür bölümünde de belirtildiği gibi doğurganlık tercihlerinde meydana gelen değişimler bireyin yaşam koşullarındaki değişikliklerden etkilenmekte, doğrudan veya dolaylı olarak yaş, eğitim, evlilik durumu ve kişinin sosyo-ekonomik durumu gibi birçok etken ile ilişkilendirilmektedir. Çalışmadaki bulgular da bu ayrımındaki davranışların değiştiğini desteklemektedir. Bununla birlikte doğurganlık tercihlerinin kişilerin bireysel veya çift olarak verdikleri kararlar olduğu ve bir insan hakkı olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Bunun yanı sıra doğurganlık kararı sadece kadın tarafından alınan bir karar değildir. Bu çalışmanın bir kısıtlılığı sadece kadınların beyanlarına göre veya kadınların tercihlerine göre analizlerin ve yorumların gerçekleşmesidir. Bu durum sonraki çalışmalarda erkeklerin de tercihlerini ölçecek ve erkekleri analiz birimi olarak alan çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Uygulanacak nüfus politikalarının nicelikten önce niteliğe önem veren ve mevcut genç nüfusu daha üretken hale getirerek gelecek nesillerin daha iyi sosyo-ekonomik şartlar içinde yaşamasını sağlayacak politikalar olması önemlidir. Günümüzde bile 6 milyon yaşlıyı barındıran ve 2050’de 20 milyona yakın yaşlının olacağı tahmin edilen Türkiye’de bu tercihlerin ne yönde ve ne büyüklükte gerçekleşeceği ve nitelik olarak nasıl bir gelecek nüfusa sahip olunacağı bugünün geleceğe mirası olacaktır.

5.6. Kaynaklar

Agadjanian, V. (2005). Fraught with ambivalence: reproductive intentions and contraceptive choices in a Sub-Saharan fertility transition, *Population Research and Policy Review*, 24(6): 617-645.

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 2915, 2015.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=175325
Tasarı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-1013.pdf>

Altıok, E. (1978). The Development of a Population Policy and Its Implementation. In N. Levine and S. Üner (Eds.), *Population Policy Formation and Implementation in Turkey*, (pp. 53–74). Ankara: Hacettepe University Publications

Bankole, A. (1995). Desired fertility and fertility behaviour among the Yoruba of Nigeria: A Study of couple preferences and subsequent fertility, *Population Studies*, 49: 317-328.

Bankole, A. ve Singh, S. (1998). Couples' Fertility and Contraceptive Decision-Making In Developing Countries: Hearing the Men's Voice, *International Family Planning Perspectives*, 24(1): 15-24.

Bankole, A., ve Westoff, C.F. (1998). The consistency and validity of reproductive attitudes: Evidence from Morocco. *Journal of Biosocial Science*, 30(4): 439-455.

Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2015), *T. C. Resmi Gazete*, 29319, 7 Nisan 2015.

Caldwell, J.C. (1976). Toward A Restatement of Demographic Transition Theory, *Population and Development Review*, 2: 321-366.

Debpuur, C., ve Bawah, A. (2002). Are reproductive preferences stable? Evidence from rural northern Ghana, *Genus*, 58(2): 63-89.

Derose, L., Dodoo, F., ve Patil, V. (2002). Fertility Desires and Perceptions of Power in Reproductive Conflict in Ghana, *Gender & Society*, 16: 53-73.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1963-1967)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.

Gipson, J.D. ve Hindin, M.J. (2007). 'Marriage means having children and forming your family, so what is the need of discussion?' Communication and negotiation of childbearing preferences among Bangladeshi couples, *Culture, Health and Sexuality*, 9(2): 185-198.

Güriz, A. (1975). *Türkiye 'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*. Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No.2.

Hakim, C. (2002). Lifestyle preferences as determinants of women's differentiated labour market carrers, *Work and Occupations*, 29(4): 428-459.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2004). *2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2009). *2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2014), *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.

Isiugo-Abanihe, U.C. (1994). Reproductive Motivation and Family-Size Preferences among Nigerian Men, *Studies In Family Planning*, 25(3): 149-161.

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*. Türkiye'de Göç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T. ve Çağatay, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne Çocuk Sağlığı ve Beş yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*, Ankara: HÜNEE.

Liefbroer Aart C. (1999). *Life-planning during young adulthood: do intentions about timing of family life events come true?*, Paper presented at the European Population Conference. The Hague, The Netherlands, 30 August - 3 September.

Livi Bacci M. ve De Santis, G., (2001). *Reflections on the economics of the fertility decline in Europe*. Paper presented at the ESF/EURESCO Conference on The Second Demographic Transition in Europe, Bad Herrenhalb, Germany, June 23-28

Menniti A. (2001). Fertility intentions and subsequent behaviour: First results of a panel study, paper presented to the EAPS, *European Population Conference*, Helsinki, June 7-9.

Miller Warren B. ve Pasta D.J. (1995). How does childbearing affect fertility motivations and desires?, *Social Biology*, 42(3-4): 185-198.

Montgomery, M.R. ve Lloyd, C.B. (1996). The effects of family planning programs on maternal and child health. In D. Ahlburg, A. Kelley and K. Mason, (Eds.). *The Impact of Population Growth on Well-Being in Developing Countries*. Berlin: Springer-Verlag.

Montgomery, M.R. (1998). Learning and lags in mortality perceptions. In *From death to birth: mortality decline and reproductive change*. Edited by Mark R. Montgomery and Barney Cohen. Washington, D.C.: National Academy Press.

Peker, M. (1983). Nüfus Politikaları. In State Planning Organization, *Türkiye’de Planlı Dönemde Nüfus ve Aile Planlaması Çalışmaları*, (pp. 41-57). Ankara: Directorate of Social Planning, Republic of Turkey State Planning Organization Publication.

Schoen, R., Astone, N.M., Kim, Y.J., Nathanson, C.A., ve Fields, J.M. (1999). Do Fertility Intenstions Affect Fertility Behaviour?, *Journal of Marriage and Family*, 61(3): 790-799.

Sennot, C. ve Yeatman, S. (2012). Stability and Change in Fertility Prefences Among Young Women in Malawi, *International Perspectives on Sexual and Peproductive Health*, 38(1): 34-42.

Smallwood S. ve Jefferies J. (2003). Family building intentions in England and Wales: trend, outcomes, and interpretations, *Population Trends*, 112: 15-28.

Symeonidou, H. (2000). Expected and actual family size in Greece: 1983-1997, *European Journal of Population*, 16(4): 335-352.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018*, Ankara.

Testa, M.R. ve Grilli, L. (2006). The influence of childbearing regional contexts on ideal family size in Europe: A multilevel analysis. *Forthcoming in Population*, 61: 107-137.

Thomson E. (1997). Couple childbearing desires, intentions and births, *Demography*, 34(3): 343-354.

Toulemon L. (2001). *Why fertility is not so low in France*, Paper presented at the IUSSP – International Union for Scientific Study of Population – Seminar on International Perspectives on Low Fertility: Trends, Theories and Policies, Tokyo, March 21-23.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (1995). *The Population of Turkey, 1923-1944: Demographic Structure and Development*. Yayın No:1716. Ankara: DİE.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2009) Nüfus Projeksiyonları: 2008-2050.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015) Haber Bülteni, Doğum İstatistikleri, 2014. Sayı:18621 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18621>.

TÜSİAD (1999) Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Geçiş ve İzdüşümleri. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, ISBN: 975-7249-78-5, İstanbul.

United Nations (2000). Below replacement fertility. *Population Bulletin of the United Nations: Below Replacement Fertility*, Special Issues Nos. 40/41. Sales No. E.99.XIII.13.

Van De Kaa, D., (2001). Postmodern Fertility Preferences: from Changing Value Orientation to New Behaviour, Global Fertility Transition, *Supplement to Population and Development Review*, 27: 290-331.

Van Peer C. (2002). Desired and achieved fertility, In Klizning Erik, Corijn Martine (Eds.) *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe: Insights and Lessons from Comparative Research*. 2: (pp. 117-141). New York and Geneva: United Nations.

Vitali, A., Billari, F.C., Prskawetz, A. ve Testa, M.R. (2009). Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Study, *European Journal Population*, 25: 413-438.

Voas D. (2003). Conflicting preferences: A reason fertility tends to be too high or too low *Population and Development Review*, 29(4): 627-646.

Weinberger, M.B. (1987). The Relationship between women's education and fertility: selected findings from the World Fertility Surveys, *International Family Planning Perspectives*, 13(2): 35-46.

5.7. Ek Tablolar

Ek Tablo 5.1a I. Aşamada Model 1.1, Model 1.2, Model 1.3 ve Model 1.4'te kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 1.1 20-24		Model 1.2 25-29		Model 1.3 30-34		Model 1.4 35-39	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Doğurganlık tercihi ^a	İstiyor	491	81,2	686	61,2	536	42,0	247	22,0
	İstemiyor ^b	114	18,8	434	38,8	741	58,0	874	78,0
Bölge	Batı	203	33,6	447	39,9	591	46,2	510	45,5
	Güney	75	12,4	133	11,9	158	12,4	141	12,5
	Orta	133	22,1	260	23,2	249	19,5	245	21,8
	Kuzey	31	5,1	62	5,5	92	7,2	69	6,1
	Doğu ^b	163	26,9	218	19,4	187	14,6	157	14,0
Yerleşim yeri	Kent	466	77,0	933	83,3	1.079	84,5	930	83,0
	Kır	139	23,0	187	16,7	198	15,5	190	17,0
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok / İlkokulu	99	16,3	145	13,0	159	12,5	129	11,5
	İlkokul	99	16,3	361	32,2	541	42,4	595	53,1
	Ortaokul	259	42,9	186	16,6	150	11,8	94	8,4
	Lise veya üzeri	148	24,4	428	38,2	426	33,3	303	27,0
Anadil	Türkçe	427	70,6	895	79,9	1.022	80,0	938	83,7
	Kürtçe	157	26,0	197	17,6	206	16,1	155	13,9
	Diğer ^b	21	3,4	28	2,5	49	3,9	27	2,4
Yöntem kullanımı	Geleneksel	153	25,2	306	27,3	375	29,4	334	29,8
	Modern yöntem	185	30,6	491	43,8	629	49,2	608	54,3
	Yöntem kullanmıyor ^b	267	44,1	323	28,8	273	21,4	178	15,9
Çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark	Gerçek = İdeal ^b	64	10,6	243	21,7	347	27,2	403	35,9
	Gerçek > İdeal	24	3,9	89	7,9	213	16,7	215	19,2
	Gerçek < İdeal	517	85,5	789	70,4	716	56,1	503	44,9
Hanehalkı refahı	Düşük ^b	285	47,1	381	34,0	408	31,9	341	30,4
	Orta	145	23,9	243	21,7	258	20,2	236	21,1
	Yüksek	175	29,0	497	44,3	611	47,9	543	48,5
Son eşle akrabalık	Akrabalık yok	416	68,8	886	79,1	1.022	80,0	888	79,2
	Birinci derece akraba	87	14,3	100	9,0	114	8,9	121	10,8
	Diğer akraba ^b	102	16,8	134	11,9	142	11,1	112	10,0
Evlilik biçimi	Sadece dini	31	5,2	21	1,9	19	1,4	19	1,7
	Resmi nikah ^b	573	94,8	1.099	98,1	1.259	98,6	1.102	98,3

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

Ek Tablo 5.1b I. Aşamada Model 1.1, Model 1.2, Model 1.3 ve Model 1.4'te kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 1.1 20-24		Model 1.2 25-29		Model 1.3 30-34		Model 1.4 35-39	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadının çalışma durumu	Sigortalı çalışıyor	34	5,7	174	15,5	224	17,5	210	18,7
	Sigortasız çalışıyor	57	9,5	129	11,5	161	12,6	204	18,2
	Hiç çalışmamış/halen	513	84,8	817	73,0	892	69,9	707	63,1
Kadının sağlık sigortası	Sağlık sigortası var	517	85,4	1.016	90,7	1.158	90,7	992	88,5
	Sağlık sigortası yok ^b	88	14,6	105	9,3	119	9,3	128	11,5
Yaşayan çocuğun cinsiyeti	Sadece erkek	180	29,8	344	30,7	368	28,8	264	23,6
	Sadece kız	148	24,5	253	22,5	254	19,9	225	20,1
	Her ikisinde ^b	89	14,7	345	30,8	579	45,3	595	53,1
	Hiç çocuğu yok	187	31,0	179	16,0	77	6,0	36	3,2
Kadının göç durumu	Göç etmiş	348	57,5	622	55,5	802	62,8	726	64,8
	Göç etmemiş ^b	257	42,5	499	44,5	475	37,2	395	35,2
Erkeğin eğitim durumu	Eğitimi yok/ ilkokulu bitirmemiş ^b	42	6,9	46	4,1	46	3,6	43	3,8
	İlkokul	148	24,5	356	31,8	468	36,6	505	45,1
	Ortaokul	176	29,1	222	19,8	193	15,1	143	12,8
	Lise veya üzeri	239	39,5	496	44,3	570	44,6	429	38,3
	Sigortalı çalışıyor	440	72,7	892	79,7	1.010	79,1	814	72,7
Erkeğin çalışma durumu	Sigortasız çalışıyor	143	23,6	190	16,9	222	17,4	242	21,6
	Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor ^b	22	3,7	38	3,4	45	3,5	65	5,8
	Toplam	605	100	1120	100,0	1.277	100,0	1120	100,0

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

Ek Tablo 5.2a II. Aşamada Model 2.1 ve Model 2.2’de kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 2.1		Model 2.2	
		Sayı	Yüzde	Çalışmayan	Çalışan
Olası durumların gerçekleşmesi halinde doğurganlık tercihi ^a	En az biri olursa istiyor	311	49,1	605	40,0
	İstemiyor ^b	322	50,9	907	60,0
Bölge	Batı	318	50,2	633	41,9
	Güney	58	9,2	209	13,8
	Orta	128	20,3	317	21,0
	Kuzey	74	11,6	76	5,0
	Doğu ^b	55	8,7	277	18,3
Yerleşim yeri	Kent	474	74,9	1.274	84,3
	Kır	159	25,1	238	15,7
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş ^b	46	7,3	231	15,3
	İlkokul	291	46,0	716	47,3
	Ortaokul	64	10,2	244	16,1
	Lise veya üzeri	231	36,5	322	21,3
Yaş	20-29	107	17,0	433	28,6
	30-39 ^b	526	83,0	1.079	71,4
Anadil	Türkçe	581	91,7	1.158	76,6
	Kürtçe	41	6,4	300	19,9
	Diğer ^b	12	1,9	53	3,5
Yöntem kullanımı	Geleneksel yöntem	183	29,0	453	29,9
	Modern yöntem	373	59,0	819	54,2
	Yöntem kullanmıyor ^b	76	12,1	240	15,9
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark	Gerçek = İdeal ^b	275	43,4	669	44,2
	Gerçek > İdeal	115	18,1	372	24,6
	Gerçek < İdeal	244	38,5	471	31,1
Hanehalkı Refahı	Düşük ^b	202	31,8	539	35,6
	Orta	107	16,9	370	24,4
	Yüksek	325	51,3	604	39,9
Son eşle akrabalık	Akrabalık yok	533	84,3	1.137	75,2
	Birinci derece akraba	42	6,6	186	12,3
	Diğer akraba ^b	58	9,1	189	12,5
Evlilik biçimi	Sadece dini nikah	6	1,0	31	2,0
	Resmi nikah ^b	627	99,0	1.481	98,0

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

Ek Tablo 5.2b II. Aşamada Model 2.1 ve Model 2.2’de kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 2.1		Model 2.2	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadının sağlık sigortası	Sağlık sigortası var	566	89,4	1.335	88,3
	Sağlık sigortası yok ^b	67	10,6	177	11,7
Yaşayan çocuğun cinsiyeti	Sadece erkek	179	28,2	337	22,3
	Sadece kız	133	21,0	255	16,9
	Her ikisinde ^b	310	49,0	914	60,4
	Hiç çocuğu yok	11	1,7	6	0,4
Kadının göç durumu	Göç etmiş	399	63,1	905	59,8
	Göç etmemiş ^b	234	36,9	607	40,2
Erkeğin eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş ^b	16	2,6	73	4,8
	İlkokul	257	40,6	634	41,9
	Ortaokul	98	15,4	272	18,0
	Lise veya üzeri	262	41,4	533	35,3
	Sigortalı çalışıyor	457	72,2	1.141	75,4
Erkeğin çalışma durumu	Sigortasız çalışıyor	137	21,7	308	20,4
	Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor ^b	39	6,1	64	4,2
	Toplam	633	100,0	1.512	100,0

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

Ek Tablo 5.3a II. Aşamada Model 2.3 ve Model 2.4'te kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 2.3 20-29		Model 2.4 30-34	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Olası durumların gerçekleşmesi halinde doğurganlık tercihi ^a	En az biri olursa istiyor	266	49,3	650	40,5
	İstemiyor ^b	274	50,7	956	59,5
Bölge	Batı	206	38,1	745	46,4
	Güney	72	13,3	195	12,2
	Orta	116	21,6	329	20,5
	Kuzey	38	7,1	111	6,9
	Doğu ^b	108	19,9	224	14,0
Yerleşim yeri	Kent	418	77,4	1.330	82,9
	Kır	122	22,6	275	17,1
Kadının eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş ^b	83	15,4	194	12,1
	İlkokul	193	35,7	814	50,7
	Ortaokul	136	25,1	172	10,7
	Lise veya üzeri	128	23,8	425	26,5
Anadil	Türkçe	404	74,8	1.335	83,2
	Kürtçe	122	22,7	219	13,6
	Diğer ^b	14	2,5	52	3,2
Yöntem kullanımı	Geleneksel yöntem	148	27,4	488	30,4
	Modern yöntem	254	47,1	938	58,5
	Yöntem kullanmıyor ^b	138	25,5	179	11,2
Sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasındaki fark	Gerçek = İdeal ^b	255	47,2	689	42,9
	Gerçek > İdeal	94	17,3	393	24,5
	Gerçek < İdeal	191	35,4	523	32,6
Hanehalkı Refahı	Düşük ^b	231	42,8	509	31,7
	Orta	134	24,7	343	21,4
	Yüksek	175	32,4	753	46,9
Son eşle akrabalık	Akrabalık yok	398	73,8	1.272	79,3
	Birinci derece akraba	64	11,9	163	10,2
	Diğer akraba ^b	77	14,3	170	10,6
Evlilik biçimi	Sadece dini nikah	9	1,7	27	1,7
	Resmi nikah ^b	531	98,3	1.578	98,3
Kadının çalışma durumu	Sigortalı çalışıyor	44	8,1	255	15,9
	Sigortasız çalışıyor	64	11,8	271	16,9
	Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor ^b	433	80,1	1.079	67,3

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

Ek Tablo 5.3b II. Aşamada Model 2.3 ve Model 2.4'te kullanılan değişkenler

Lojistik regresyon analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kategorileri ve modele giren kategorilerin ağırlıklı sayısı ve yüzde dağılımı, Türkiye 2013

Değişken	Kategori	Model 2.3 20-29		Model 2.4 30-34	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadının sağlık sigortası	Sağlık sigortası var	480	89,0	1.420	88,5
	Sağlık sigortası yok ^b	60	11,0	185	11,5
Yaşayan çocuğun cinsiyeti	Sadece erkek	150	27,8	365	22,8
	Sadece kız	109	20,1	279	17,4
	Her ikisinde ^b	271	50,2	953	59,4
	Hiç çocuğu yok	10	1,9	7	0,4
Kadının göç durumu	Göç etmiş	301	55,8	1.003	62,5
	Göç etmemiş ^b	239	44,2	602	37,5
Erkeğin eğitim durumu	Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş ^b	28	5,2	61	3,8
	İlkokul	195	36,1	696	43,4
	Ortaokul	137	25,4	233	14,5
	Lise veya üzeri	180	33,4	615	38,3
	Sigortalı çalışıyor	397	73,6	1.200	74,8
Erkeğin çalışma durumu	Sigortasız çalışıyor	121	22,4	324	20,2
	Hiç çalışmamış/halen çalışmıyor ^b	22	4,0	81	5,0
	Toplam	540	100,0	1.605	100,0

^a Bağımlı değişken

^b Referans kategorisi

ISBN: 978-975-491-412-2